

המכון ללימודי השואה

ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן,

ת.ד. 9288, חיפה 31092

Bitan.shoa@gmail.com

בס"ד, חשוון תשע"ב, נובמבר 2011

ביטאון פורום שמירת

זיכרון השואה

גיליון מספר 38

עורך: גדעון רפאל בן-מיכאל

**לוחמים יהודים בעבא האדום
בתקופת השואה**

אות הלוחם בנאצים

האות מוענק לאזרח ישראלי או תושב קבוע בישראל אשר בתקופת מלחמת העולם השנייה השתתף במערכות הקרב נגד הצורך הנאצי ועוזריו ולחם בהן כחייל בצבאות בעלות הברית, לרבות הבריגדה בצבא האנגלי, כפרטיזן, או כלוחם מחתרת, בתקופה הקובעת בין התאריכים 1 לספטמבר 1939 ועד 1 לספטמבר 1945.

תוכן העניינים

עמודים

- גדעון רפאל בן-מיכאל: פתח דבר 11-4
- שלום רק: ארוכה הדרך למולדת 22-12
- ארקדי תימור: החובשת ריבוצ'קה 37-23
- יוסף לשץ: במחפורות ובמשלטים 42-38
- אפרים ויכסלפיש: הניצוץ היהודי של קפטין דוידוב 46-43
- ארקדי תימור: פודפולקובניק (סא"ל) זלמן רבינוביץ 66-47

הדיוויזיה הליטאית ה-16

- דבריו של דב לויין בכנס לוחמים: יהודים בדיוויזיה הליטאית
בצבא האדום במלחמת העולם השנייה 90-87
- סלמון אטמאוק: יהודית ליטאית 92-91
- אברהם קרצ'מר: 22 ביוני 1941 – 9 במאי 1945 104-93
- צפורה שקליארסקי-בלכר: שלושה פרקים זכרונות מהחזית 108-105
- שלום סקופס: את הרסיס עצרה מדליה 111-109
- לייב שמש: זה התרחש ליד נוול 115-112
- חיה ליפשיץ: הגיבורות של הקבוצה המיוחדת 118-116
- מאיר קרק: ההתקפות הראשונות 122-119
- ראשל אושר: ה"עצבים" של הדיוויזיה 125-123
- אברהם קרצ'מר: וולף וילנסקי – שמו הלך לפניו
והלוחמים הלכו אחריו 130-126
- אהרון פייגלוביץ: בן אברהם האחרון 137-131
- ראובן גוטליב: ירייה גורלית 139-138
- צבי טורגל: מכתב מאחות 141-140

תוכן העניינים

עמודים

- טקס הלוויית אפר החיילים היהודיים
מהדיוויזיה הליטאית ה-19 במלחמת העולם השנייה 150-142

הפרטיזנים היהודיים

- גד רזנבלט: דימטרי ניקולייבוב' מדווידיב 153-151
- ארקדי תימור: חוליית פרטיזנים של איזיק כוגן 157-154
- צבי אולשנסקי: הגיבור הצנוע 167-158
- גד רזנבלט: הקרב הראשון ביערות צומאן עם הגרמנים 170-168
- יעקב גרינשטיין: ילדים פרטיזנים בגטו 173-171
- ביבליוגרפיה 176-174
- מראי מקומות 179-176

גדעון רפאל בן-מיכאל: פתח דבר

לחברי פורום שאינם ליכרן השואה, הפלס והמרכה!

לכתחילה, התכוונתי להוציא ביטאון שיעסוק בכלל הלוחמים היהודים ששרתו בצבאות שנלחמו כנגד הגרמנים במלחמת העולם השנייה. כאשר ניגשתי לעסוק במקורות ההיסטוריים ובעדויות, התברר לי שזה סיפור גדול מאד וראוי לחלקו למספר ביטאוניים.

בעת העיון במקורות, נחשפתי לגבורתם ועוז רוחם של החיילים היהודים ששרתו **בצבא האדום של ברית המועצות.**

בשנים האחרונות, קלטנו עלייה גדולה וברוכה של עולי ברית המועצות שתרומתה למדינת ישראל לא תסולע בפז. ההקשר הזה שבין העלייה של יהודי ברית המועצות לחשיפת סיפורם של לוחמים יהודים בצבא האדום, הביא אותי להחלטה להקדיש ביטאון זה ללוחמים היהודים בצבא האדום.

המניע המרכזי שלי היה: להביא לבניהם של עולי ברית המועצות, הלומדים במערכת החינוך של מדינתנו, לבניהם המשרתים בצה"ל ולצעירים הלומדים באקדמיה ואשר הקימו משפחות את הסיפור ההיראואי של הלוחמים היהודים בצבא האדום. זה פרק חשוב בהיסטוריוגרפיה שלהם. זהו סיפור של זהות יהודית וציונית.

נוסף על כך, חשוב היה בעיני, שגם אלו שאינם יוצאי ברית המועצות, יכירו את סיפורו של הלוחם היהודי בצבא האדום. יש בעניין זה לכידות חברתית, התקרבות הדדית ובעיקר – תחושת שותפות הגורל של העם היהודי.

במלחמת העולם השנייה, **שרתו כ-500,000 יהודים בצבא האדום וכ-200,000 נפלו בשדה המערכה.** רבים מהחיילים הצטיינו ו-**160,772 מהם קיבלו עיטורי הצטיינות.**

לשם המחשה ולצורך השוואה, הבאתי **טבלת נתונים על הלוחמים היהודים ששרתו בצבאות שנלחמו כנגד הגרמנים.** [32]

שם המדינה	מספר החיילים ששרתו	מספר החיילים שנפלו במלחמה	מספר מקבלי עיטורי ההצטיינות
ארצות הברית	550,000	10,500	36,352
ברית המועצות	500,000	200,000	160,772
פולין	122,000	31,126	
בריטניה	62,000	1,500	819
ארץ-ישראל (כולל "הבריגדה היהודית")	40,000	668	100
צרפת	35,000		700
קנדה	17,000	429	200
יוון	13,000	613	
דרום אפריקה	10,000	357	100
צ'כוסלובקיה	5,500		43
אוסטרליה	3,900	140	90
יוגוסלביה	2,500	ובצבא הפרטיזנים של טיטו עוד כ - 5,000	
בלגיה	600		
מספרים אלו, אינם כוללים את היהודים במחתרות האנטי נאציות ובשורות הפרטיזנים, פרט ליוגוסלביה. מספר הפרטיזנים היהודים בשטחי ברה"מ הכבושים נאמד ב- 20,000 – 25,000 ובארצות אחרות בעוד כ- 10,000, כולל אנשי מחתרות.			

* * * *

רוב רובם של החיילים היהודים בצבא האדום היו מנותקים מהיהדות. היו להם פירווי זיכרונות מעברם היהודי.

המהפכה הקומוניסטית שהתחוללה באוקטובר 1917, יצרה אידיאולוגיה של הפרדת הדת מהמדינה ולא איפשרה קיום של חיים תרבותיים יהודיים. בוטל החינוך היהודי. הרשויות נקטו במדיניות אנטי-יהודית במובן הדתי של המילה יהדות.

ב-1919 כחלק ממדיניות כוללת נגד ארגוני דת ביטלו הרשויות את ארגון של מועצות הקהילות היהודיות, שהיו אחראיות על תחזוקת בתי כנסת. מחלקה יהודית מיוחדת הוקמה במפלגה השלטת, שתפקידה היה טיפול והפקת תעמולה נגד היהדות כדת, ונגד הרבנים ואנשי הדת. כ-5,000 בתי כנסת היו קיימים טרם המהפכה הבולשוויקית בשטח שתפסה ברית המועצות, **וכמעט כולם נסגרו לאחר תקופת הטיהורים הגדולים של סטלין.**

באמצע שנות ה-30 החל סטלין במסע טיהורים במפלגה הקומוניסטית ובחברה הסובייטית, שבמוקדו עמדו גם יהודים רבים. מנהיגים רבים נרצחו או הוגלו, וארגונים תרבותיים ודתיים נסגרו.

כתוצאה מתהליך זה, נוצר נתק תרבותי-יהודי שהיה משמעותי ביותר. הזיקה ליהדות נחלשה בקרב היהודים והתגברו גם נישואי התערובת.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, ולמרות טיהורי סטלין, הצטרפו יהודים רבים לצבא האדום.

פלא הדבר. למרות מעשיהם הקשים של השלטונות הרוסיים, לרבים מן הלוחמים היהודים בצבא האדום, נדלק ניצוץ של זיקה יהודית בעת שרותם הצבאי. מהעדויות שאני מביא בביטאון, אנו למדים, כיצד נדלק הניצוץ.

שלום רק כותב בעדותו "ארוכה הדרך למולדת" {עמ' 12 בביטאון זה} על ירחמיאל (מיליה) פלזנשטיין מחאנקוב שבאוקראינה, הלוחם האנטי-נאצי, אשר ברית-המועצות העניקה לו את התואר הגבוה ביותר בארצה – **"גיבור ברית-המועצות" כדלקמן:**

"הוא גם לא יכול אחרת. הוא ידע שבתור יהודי הוא חייב להצטיין יותר מאחרים. מפי הוריו, וגם מסבתו שהתגוררה איתם, הוא שמע על המרטרולוגיה של העם היהודי באלפיים שנות גלותו, על מסעי הצלב, הפוגרומים, עלילות הדם, ומעל לכל התג הלא מוצדק, בו ציינו את היהודים, שהם כביכול, עם של פחדנים ולא יודעים להילחם.

בתנועת "הפיונרים" לימדו אותו את תורת מרכס, לנין וסטאלין. וגם שם קיבלו את דברי מרכס ולנין כתורת משה מסיני, המציינת שהיהודים אינם אומה, כי אם כת דתית, בה האל הוא הכסף.

מיליה יודע שזה לא נכון. רק שטיפת מוחות, המנסה לבזות את בני העם היהודי, אשר חלקם אפילו במהפכה הבולשביסטית לא היה מבוטל. הוריו סיפרו לו גם על העבר המפואר של העם, על רוח הגבורה וההקרבה, העוברת כחוט השני בתולדות עם ישראל משך כל הדורות.

מיליה, בדוגמתו האישית מוכיח, כי כל הדיבורים על "היהודים הפחדנים" הם שקר אחד גודל. הוא לא שם לב להוראות ונמצא תמיד במקומות הכי מסוכנים, הראשון לזינוק, אותות ומופת לפיקודיו".

אפרים ויכסלפיש כותב בעדותו על איזאק בן משה דוידוב {עמ' 43 בביטאון זה}: **"היה עימנו הקפטין איזאק בן משה דוידוב,** אשר שוגר אל הדיוויזיה שלנו כמדריך של הצבא האדום. יליד קווקז, שם התגוררה משפחתו שנים ארוכות, הוא עצמו לא ידע מאיזה זמן משפחתו חיה בקווקז.

בשיחה אינטימית של כמה כוסיות, כשישבנו בביקתת עפר בחזית הקדמית באזור קיברצה סיפר, **שהוא זוכר מה שסבו היה תמיד אומר: "לשנה הבאה בירושלים".** הוא אפילו לא ידע מה פירושן של המילים האחדות האלה, אבל אחרי כוסיות אחדות פרץ בבכי ואמר בגאווה:

"מאיור פידור מויסיביץ', אתה יהודי מפולין, ואני יהודי מרוסיה. אולי אתה תסביר לי את המילים האחדות האלה. נולדתי באווירה קומוניסטית, ואני רק זוכר שסבא וסבתא היו מדליקים נרות בשבת והיו הולכים להתפלל, וכי היו צמים בימים מסוימים. עכשיו, אחי היקר, אתה

רואה שהיטלר רוצה רק את אחינו ואחיותינו. ספר לי קצת על עמנו, העם היהודי, ובראש וראשונה מה פירושן של המילים האחדות האלה? ראיתי דמעות בעיניו. הוא עמד ורעד. אמרתי לו: "שב קפיטן, אספר לך על הכל ואסביר לך את משמעותן של המילים האלה".

בשיחה קצרה אך אינטימית מאוד הסברתי לקפיטן דוידוב מה פירושן של המילים האלה שהיהודים לא שכחו אותן מעולם מאז חורבן בית המקדש והגלייתם מירושלים. מיד אפשר היה לראות שינוי על פניו של דוידוב. הוא קם ממקומו, **תפס אותי ואימץ אותי לליבו ופרץ בבכי בקול:** "מיאור, אני אחיך, אלחם ואשלם להיטלריסטים בעד דמנו. דם אחינו, אחיותינו, אבותינו ואמותינו. אנקום ככל שאוכל".

אברהם קרצ'מר כותב על **לוחמי הדיביזיה הליטאית ה-16 בצבא האדום** {עמ' 93 בביטאון זה}: "רשמית הייתה זאת הדיביזיה הליטאית בצבא האדום, אולם למעשה רבים מלוחמיה – **חיילים וקצינים בכל הדרגים היו יהודים.**

לחמנו תחת דגל זר ועל אדמת ניכר, אולם היה ברור לכולנו **שזוהי מלחמתנו – מלחמת יהודים. הסיסמה "הרוג את הגרמני!" עלתה בקנה אחד עם הרגשות שפעמו בלבבות לוחמיה היהודיים של הדיביזיה.**

הלוחמים היהודים בדיביזיה היו בעיקר צעירים, בגיל 18-30, חלקם דוברי עברית, חניכי תנועות נוער ציוניות, חברי ארגוני סטודנטים ציוניים, תלמידים לשעבר של רשת החינוך המפוארת בערי ליטא ועירוניה.

השנאה למרצחים הנאצים, הרצון העז לנקום את דמם של ההורים, האחים והאחיות והתודעה הלאומית העמוקה והשורשית היוו את הקרקע שהצמיחה גילויי גבורה ואומץ לב המוניים. זאת הייתה תופעה נדירה ויחידה במינה בתקופה ההיא, בטרם צה"ל, כשאלפי לוחמים יהודיים ביחידות קרביות של חיל רגלים, תותחני שדה, תותחני נ"ט, חיל הנדסה, חיל רפואה וכו', תחת פיקודם של מח"טים, מג"דים, מפ"אים, מ"מים ומכ"ים יהודיים נטלו חלק בקרבות מרים ורווי דם, במשך שנתיים וחצי רצפות, הדפו מאות התקפות של האויב, הסתערו על עמדותיו, הביסו והניסו אותו עד לחופי הים הבלטי ופרוסיה המזרחית.

* * * *

פרופ' מרדכי אלטשולר במאמרו: **"המפגש בין לוחמים יהודים בצבא האדום לשואה"** [30], מביא מספר ציטוטים ממכתבי לוחמים שנשלחו למשפחותיהם. תוכנם של המכתבים מבטא את הרשמים הרגשיים בעת מפגשם של הלוחמים עם תוצאות השואה וכיצד המפגשים הללו מעוררים בהם זיקה למקורות היהדות ותחושת השתייכות לעם היהודי.

ממאמר חשוב זה, אני מציג בפניכם מספר ציטוטים של מכתבים שהמחבר הביא במאמרו.

הלוחם היהודי וולף ז'לוני מחרקוב, נתן בשנת 1943 ביטוי סובייטי להזדהותו עם סבל עמו. וולף לחם בקרבות הקשים בסטלינגרד. ב-20.2.1943 **הוא כותב מכתב להוריו כדלקמן:**

"הגיעה שעה קשה לכל העם הסובייטי רב-הלאומים, וביחוד לעם היהודי... ידי הדמים של היטלר רוצים לשעבד אותו ואף גרוע מזה למחוק אותו מעל פני האדמה, אולם הדבר לא יצלח. העם היהודי עוד יראה לו [להיטלר] היכן הצדק וינקום על הענויים של בניו ובנותיו. בידעי כל זאת, **אני כבן העם היהודי לוחם באויב באומץ ובגבורה**".

גדליהו סאפיאן, לוחם יהודי, ניהל יומן אישי בעת המלחמה. הוא מספר על כי באחד הכפרים בגרמניה נתקלה יחידתו בקבוצה גדולה של יהודים הונגרים ופולנים ששרדו את שנות האימה. וכך הוא **כותב ביומנו** {15.2.1945}: "התעללו בהם ללא רחמים. את שערות ראשיהן של הנשים גילחו ולאחר מכן הרגו. נשארו רק גברים. כאשר התחלתי לדבר אתם [ביידיש] הם נפלו על צווארי עם דמעות ונישקו אותי. היה מוזר לשמוע ב-1945, בכפר גרמני, ביידיש, את בקשותיהם לנקום".

עם סיום המלחמה שהה גדליהו עם יחידתו בפולין בעיירה ראדז'יוחוב. במקום התקיימה עצרת חגיגית לרגל הניצחון והשחרור. נישאו נאומים חוצבי להבות. גדליהו נמצא בכיכר השוק. לפתע צדה עינו בדפים של ספרים יהודים עתיקים שבהם עוטפים דובדבנים בשוק. **וכך הוא כותב ביומנו:** "האותיות של הלשון הארמית העתיקה נוצצות, וכמה קשה להביט בהן. הן נשדדו מהבתים ביחד עם המיטלטלים של הסנדלרים, החייטים, החנוונים הזעירים של העיירה, 'הלופט מענטשן' [אנשי האוויר] ובתי כנסת. גליציה – כאן בעיירות חיו אנשים מסורים באופן קנאי לדתם, שהושמדו ורק חורבות הבתים ודפים מספרי הקודש מזכירים אותם".

טרם פרוץ המלחמה רבים מהצעירים היהודים-הסובייטים התייחסו בזלזול לספרי הקודש והנה במלחמה חשו הלוחמים קרבה נפשית עמוקה לדפים של ספרי הקודש. לפתע, הדפים קיבלו משמעות עבורם. **לפנינו מכתב שכתב לוחם יהודי לאיליה ארנבורג בשנת 1945:**

"השודדים צאי הדם המיתו ביריות 44 מבני משפחתי, בתוכם את אחיותיי, את הוריי ואת משפחת אחי קברו בחיים... עברתי כמעט אל כל אסטוניה, ליטא ופולין ובשום מקום לא פגשתי אפילו יהודי אחד... לפני זמן לא רב תפסנו נקודת תצפית בעליית גג של בית בעיירה פולנית שלא מזמן שחררנו. בעליית גג זו מצאתי הרבה ספרים יהודיים, שכאלו בוכים על בעליהם... אינני דתי, אלא כאשר לקחתי לידי הגדה של פסח...זרם דמעות פרץ מעצמו בעיניי".

לוחם יהודי כותב לאמו כי נפצע בקרב שהתחולל בעיר פוניבז' שבליטא. פציעתו הייתה קלה ומאחר שבתי החולים היו מלאים, הוא הועבר לטיפול בבית של משפחה מקומית, **וכך הוא כותב לאמו:**

"עוד אני שרוע על המיטה... צרה עיני חפץ קטן מודבק על משקוף הדלת, מעין קופסה קטנה ומאורכת... מעולם לא שאלתי מה היא מסמלת... הפעם שאלתי את בעלת הבית ותשובתה הייתה: 'אין זה צלב, אלא קמיע של יהודים... במקומות שלנו לא הציל [הקמיע] את היהודונים. גמרנו אתם בעזרתם המעטה של הגרמנים'... 'אל לך לשים לעקבות שהם השאירו פה ושם, משהו שעדיין נודף ממנו סרחון יהודי. הירגע, מירקנו את הבית יפה-יפה לפני שנכנסנו לגור בתוכו'... **דמי רתח בקרבי!... בפוניבז' זו המזוזה, שאפילו אני יודע מה היא מכילה, הייתה לי לסמל, סמל הענות של עמי."**

* * * *

בעת ששוטטתי במקורות שעמדו לפני בהכנת הביטאון, נחשפתי ללוחמים היהודים **ששרתו בדיוויזיה הליטאית ה-16**, יחידה צבאית בצבא האדום. היהודים היוו עמוד התווך של הדיוויזיה.

הדיוויזיה הקרויה הליטאית הייתה עוצבה, בה מספר היהודים ואחוזם היה גבוה ביותר בכל צבאות בנות הברית בתקופת מלחמת העולם השנייה - כולל היחידות הארץ-ישראליות. **ראויה הייתה דיוויזיה זו להיקרא הדיוויזיה היהודית.** דיוויזיה זו הוכנסה לקרב בהתקפת הצבא האדום בפברואר 1943 בחזית אוריל, בתנאי מזג אוויר קשים ביותר, לאחר צעידה רגלית של ימים רבים וללא הכנה מספקת. התוצאה הייתה שכחמשת אלפים מחיילי הדיוויזיה נפלו בקרב זה. רובם של החללים היו יהודים.

זו המערכה היחידה במלחמת העולם השנייה בה נפלו חלל מספר כה רב של יהודים בקרב אחד.

דיוויזיית חי"ר מספר 16 בצבא האדום שכללה בזמן השיא כ-12,000 לוחמים, הייתה מורכבת מקומץ ליטאים, מספר ניכר של רוסים והמון רב של יהודים, מאלה שהצליחו לברוח מליטא, ביוני 1941, עם הפלישה הנאצית. בתקופת השיא היוו היהודים למעלה מ-50 אחוז, כלומר הם היו החטיבה הלאומית הגדולה ביותר בתוך הדיוויזיה; וזאת הן מבחינה יחסית והן מבחינת מוחלטת.

מסתבר גם שמרבית החיילים היהודיים היו מרוכזים באופן מאסיבי ביחידות המשנה הרובאיות. **אי לכך ניתן לקבוע שהיהודים היוו כאן לא רק את הריכוז הגדול ביותר, אלא, גם הקומפקטי בכל הצבאות שלחמו במלחמת העולם השנייה בנאצים,** לרבות אולי, אפילו הבריגדה היהודית והיחידות הארצישראליות שבצבא הבריטי.

לא בכדי, הרושם הראשון של הטירונים שהגיעו בתחילת 1942 לקלט של הדיוויזיה, בעיירה באלאכנא, היה **שזו "דיוויזיה של יהודים לכל דבר"**. וכך גם כינו אותה ימים רבים לאחר מכן, עד אחרי הקרבות הכבדים ב-1943 בחזית אורול, **שם קיפחו חייהם, המוני חיילים יהודים**.

אחת התופעות המרכזיות והאופייניות שהסתמנה בדיוויזיה מן היום הראשון להקמתה, הייתה: **השליטה המוחלטת כמעט של היידיש, כשפת יומיום בפי החיילים היהודים, שאגב דיברו בה בפרהסיה ובלי שום הרגשת אי נעימות, כפי שהיה למשל בצבא הפולני ובצבאות אחרים**.

יש לציין שכמעט כל החיילים היהודים בדיוויזיה הליטאית **שמעו ודיברו יידיש** עוד לפני גיוסם. הם **דיברו יידיש** בעתות רגיעה וגם בקרבות וגם שרו את שירי הלכת בעת צעידתם בסך.

זהו סיפור הרואי וייחודי של לוחמים יהודים בתקופת השואה, שלרבים מאתנו היה מבחינת דבר נעלם ולא ידוע. בביטאון זה, אני חושף את דרכם וגבורתם ומביא את סיפורם לקדמת הבמה.

מרבית העדויות על דיוויזיה זו, מובאות מהספר:
רוזינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון – לוחמים יהודים בדיוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945**, מועצת לוחמי הדיוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999.

אני מודה ליעקב שיין שאדיבותו אישר לי לצטט מספר חשוב זה.

* * * *

בחלק האחרון של הביטאון, הבאתי מספר עדויות על לוחמים פרטיזנים. עלי לציין, שמרבית הפרטיזנים היו קשורים בטבורם לצבא האדום.

אני מביא לתשומת לב הקוראים, שהוצאתי לאור ביטאון מיוחד על לחימת הפרטיזנים - ביטאון מספר 16: פרטיזנים יהודים.

* * * *

ברצוני להודות לגורמים נוספים, שמהם דליתי עדויות לביטאון זה:

• **להוצאת מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ'**, שבאדיבותה אישרה לי לצטט מהספר:

אברמוביץ' אהרן: **במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה**

נגד גרמניה הנאצית 1941-1943,

[מרוסית: אריה ברונר, עריכה עברית: לוי דרור], תשמ"ז-1986.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

• **למשרד הביטחון – ההוצאה לאור**, שבאדיבותה אישרה לי לצטט מהספר:
ארקדי תימור: **חברי לקרב: יהודים לוחמים בצבא הסובייטי, 1941-1945**,
מערכות, תשל"א-1971.

• **לאחראים על ביטאון "קול נכי מלחמה"**, עורך: גד רוזנבלט,
הוצאת ארגון חיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, שמביטאונם ציטטתי עדויות.

• **לאחראים על ביטאון "פרסומי מוזיאון הלוחמים"**, עורך: חיים לזר,
המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה,
שמביטאונם ציטטתי עדויות.

* * * *

גם נשים יהודיות שרתו בצבא האדום. בביטאון זה, הבאתי את סיפורם
המופלא של מספר נשים לוחמות.

* * * *

ברצוני להדגיש! אני מביא את העדויות כפי שנכתבו במקורות. לא שיניתי את
הניסוחים והתחביר, וזאת כדי לשמור על אוטנטיות של העדויות.

נזכור ולא נשכח!

גדעון רפאל בן-מיכאל

עורך הביטאון

הר הרצל – ירושלים: אנדרטת הזיכרון לזכר 200,000 הלוחמים היהודים שנפלו בשורות הצבא האדום במלחמת העולם השנייה

{צילם: יגאל מורג}

שלום רק: ארוכה הדרך למולדת

עניין של חובה וכבוד **להנציח את הלחימה הגבורה היהודית** בתקופה הקשה והנוראה ביותר בתולדות עמנו, הלא היא השואה.

היום, בעשור הרביעי לאחר השמדת ששת מיליון יהודים, נשים זקנים וטף, על ידי האשמדאי הגרמני, ולאחר פתיחת ארכיונים צבאיים בארצות השונות, אנו יכולים לקבוע, כי קרוב לשני מיליון יהודים אחזו בנשק ונלחמו בגרמניה הנאצית ועזריה.

ביניהם למעלה מ-500 אלף יהודים במסגרת הצבא האדום ואלפים רבים של פרטיזנים, חיילים נועזים ואמיצים, אשר תרמו חלק נכבד יותר במלחמת העם היהודי נגד הצורר הנאצי.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

לפני הנתונים הרשמיים קיבלו 141 יהודים התואר "גיבור ברית-המועצות", התואר והציון הגבוה ביותר, המוענק במדינות הסובייטים, בתוספת מדליית "כוכב הזהב" והעיטור הגבוה ביותר, אות לנין!

אולם יש להניח שמספרם הוא גבוה בהרבה. דבר ידוע הוא שלא כל היהודים בצבא האדום ציינו את לאומיותם. לא מעטות היו הסיבות לכך. הגיבורים האלה שלא הצהירו על זהותם הלאומית היהודית, ומספרם הוא עשרות רבות, הגדילה את רשימת הגיבורים הרוסיים האוקראינים, הביילורוסים ואחרים. לפי הסטטיסטיקה, המתבססת על ידיעות המוזיאון של הצבא הסובייטי מיום ה-1 באפריל 1947, בדבר מספר הגיבורים וההצטיינות, תופס הלאום היהודי את המקום החמישי, אם כי הוא במקום השביעי בין לאומי ברית-המועצות.

כאמור, הגילויים של השנים האחרונות מוכיחים, כי אחוז היהודים בין המצטיינים במלחמה נגד הנאצים ומספר גיבוריו, היה גדול בהרבה ממה שמסרו הנתונים הסטטיסטיים הרשמיים.

הגיבורים האלה, הלוחמים הנועזים ובעלי התושייה, אשר בתוך בערת הקרב נלחמו כאריות והשליכו נפשם מנגד, כדי להגן על כבוד עמם וארצם, מפארים לא רק את דפי ההיסטוריה היהודית, כי אם את כל העמים שוחרי החופש.

גילויים אלה של גבורה והקרבה **חייבים לשמש אות ומופת גם לנוער שלנו במדינת ישראל ותפוצות הגולה, בתקופה של ניהיליזם וחוסר חזון, של ספקות לגבי זכותנו על ארץ מולדתנו, ולגבי ריבונותנו על מדינתנו הצעירה שקמה על חורבן יהדות אירופה.**

אחד מאלה שעם ישראל יכול להתפאר בו הוא ירחמיאל (מיליה) פלזנשטיין מחארקוב שבאוקראינה, הלוחם האנטי-נאצי, אשר ברית-המועצות העניקה לו את התואר הגבוה ביותר בארצה – "גיבור ברית-המועצות".

ב-17 לנובמבר 1943 פורסם בקרמלין שבמוסקבה צו נשיאות הסובייט העליון של ברית-המועצות, חתום על ידי היו"ר שלה מ. קאלינין והמזכיר א. גורקיין, בדבר הענקת תואר "גיבור ברית-המועצות" ל-58 חיילים וקצינים של הצבא האדום. במקום ה-51 היה הסרן הצעיר מיליה לאזרוביץ פלזנשטיין.

ירחמיאל (מיליה) פלזנשטיין נולד ב-23 לאוגוסט 1924 בעיר חארקוב שבאוקראינה, שם התגוררה משפחתו עד לפרוץ המלחמה בין רוסיה וגרמניה בשנת 1941.

לפי עדותו של מיליה, היו הוריו אנשים תרבותיים ומבעלי השכלה, קשורים למסורת היהודית ושומרי מצוות בגדר האפשרי, בתנאי הזמן והמקום.

אביו ואמו עבדו במפעלים שונים בעיר, האם, אישה אורתודוקסית לפי השקפותיה, משכילה ובעלת תרבות, אשר קיבלה את חינוכה בוורשה, שלטה באורח חופשי, בכתב ובעל-פה, נוסף לרוסית, גם באנגלית, גרמנית וצרפתית. בשנים האחרונות למלחמה עבדה כמתורגמנית.

בשנות העשרים כבר לא היו "חדרים" בחארקוב, אולם כמה בתי-ספר יהודיים עוד נותרו לפליטה. אבל אליעזר פלזנשטיין, למרות היותו יהודי חרד, שלח את בנו מיליה לבית-ספר רוסי. את החינוך היהודי הוא החליט להקנות לילדיו בבית. (נוסף למיליה הייתה במשפחה עוד בת, המתגוררת גם היא כיום בישראל).

וכך קרה שבבית-הספר קנה לו מיליה ידיעות כלליות, הנלמדות בדרך כלל בכל בית-ספר, בארגון "הפיונרים"- הצופים, הוא קיבל חינוך סובייטי לכל דבר, ובבית שקדו ההורים להחדיר בלב ילדיהם, את התודעה למסורת היהודית, ואת תחושת הגאווה הלאומית ואהבת העם היהודי.

ב-1941 מסיים מיליה את בית-הספר מס' 63 בחארקוב. באותה שנה פורצת המלחמה בין רוסיה לגרמניה. הגרמנים מתקרבים לחארקוב. מיליה, אשר הודות חינוכו ב"פיונרים", מפותח אצלו הרגש הפטריוטי (הסובייטי) והשנאה לפאשיזם, רוצה להתגייס לצבא, אולם ילידי 1924 עדיין לא נקראו להתייצב. מיליה לא משלים, בכל ליבו ומאודו הוא רוצה להשתתף במלחמה. הוא שמע על מעשי הגרמנים בשטחים הכבושים, במיוחד על רצח היהודים, והמילה גרמני הפכה אצלו לשם נרדף לפאשיסט ורוצח.

שיחק לו מזלו למיליה. בהתקרב הגרמנים לחארקוב הוציא סטאלין צו גיוס על כל בעלי השכלה תיכונית, כדי להפנותם לבתי-ספר צבאיים, וכך למלא את המחסור בקצינים, שהיה מורגש מאוד כבר עם התחלת המלחמה. מיליה פונה ללשכת הגיוס ומתקבל לצבא כמתנדב. שולחים אותו לבית-ספר צבאי למקלענים בסמרקנד שבאסיה המרכזית. סמרקנד הייתה אז כ- 5,000 ק"מ מקו החזית.

מתחילה דרכו הארוכה של מיליה, **מלאת הוד וגבורה**, קרבות ופציעות לאין סוף, "זא רודינו"- למען המולדת הסובייטית, **ולמען נקמת דם אחיו היהודים**, דרך שהביאוהו לבסוף לקבלת התואר הרם ביותר ברוסיה הסובייטית, "גיבור ברית-המועצות".

מיליה מסיים קורס מזורז, שנמשך חמישה חודשים, ובצוו המפקד הצבאי של מחוז אסיה המרכזית הוא מופנה לרזרווה של החזית האוקראינית השלישית, בתור מפקד מחלקת מקלענים, ובדרגת סגן-משנה.

את טבילת האש הראשונה הוא עובר בקיץ 1943 באזור קרסנודר. הייתה זאת תקופת הפעולות הנועזות מצד הצבא האדום נגד הגרמנים, אשר נמצאו כבר במצב בהלה ונסיגה מתמדת. אין פלא אפוא, שבעיני מיליה הצעיר "הקרב אינו איום כל כך, נופלים הגרמנים ולא אנחנו".

כבר אז גילה מיליה מעשי גבורה שהביאו להערצה מצד פיקודיו הממונים עליו. אולם הוא אפילו לא חולם להיות מועמד לתואר "גיבור ברית-המועצות". לפי הרגשתו הוא לא גיבור, אלא ממלא את תפקידו, כפי שחונך בבית-הסר הצבאי, אשר הרעיון המרכזי בו היה: לעשות את האפשרי והבלתי אפשרי כדי למלא את המשימה.

אף כי בית-הספר הצבאי חונך את הצעירים ברוח של נכונות להקרבה עצמית, והצעירים פעלו לפי "התקנון" – החוקים וההוראות שקיבלו ולמדו, במציאות לא כולם יכלו להתגבר על ייצרם ולהתנהג באומץ לב ברגע הנכון, לזה דרושה הייתה הכנה נפשית עצמית.

מיליה היה מצויד בכל התכונות האלה, זה היה בתת-הכרתו ופעל באופן אינסטינקטיבי, מבלי שהוא ייתן לעצמו דין-וחשבון על כך. **הוא נהפך לאות ומופת לכל החיילים שהיו תחת פיקודו.** הוא לא שם לב לסכנות. את המשימה יש למלא, אפילו אם היא בלתי-אפשרית, המולדת בסכנה. גם משפחתו, בני עמו וחבריו.

בעת ההיא כבר היה ידוע על השמדת היהודים ברחבי מזרח אירופה. הידיעות האלה אפילו עד טשקנט וקרסנודר הגיעו. מכונת "הפתרון הסופי" עבדה במלוא הקיטור. והתוצאות: עשרות אלפי יהודים מושמדים בכל יום בגטאות, מחנות ריכוז, תאי גזים ומשרפות אש.

לחיילים והקצינים היהודים, הנמצאים בחזית, היו על כך גם חשבונות אישיים כלפי האויב הגרמני. זאת היא גם הסיבה שהם עשו הכל כדי להצטיין ולהתבלט לטובה מבין יתר הלאומים שנלחמו נגד הגרמנים.

את השנאה האישית והחרפה נגד המשמיד הגרמני הרגיש מיליה כאשר נוכח במקרה בהוצאת גופות מתוך בור שנחשף, קורבנות שנורו למוות על ידי הגרמנים. רובם היו יהודי המקום. ואם היה בליבו לפעמים רגש חמלה אפילו כלפי אויב מנוצח, דבר שהתבטא אצלו בפגישות הרבות עם משלחות מגרמניה המזרחית, בתוקף תפקידיו לאחר המלחמה, רגש השנאה כלפיהם נשארה בליבו ונשארה עד היום.

מה שמסופר בשורות הבאות קרה לאחר שלמיליה הוענק כבר התואר "גיבור ברית-המועצות": למטה הובא שבוי גרמני. על כובעו ומדיו סימני קצין ה-ס.ס. בשעת החקירה הציץ מיליה במקרה בשעונו של השבוי. הלז הוריד אותו מעל ידו והושיטו לעבר מיליה במילים: "קח אותו".

"אני לא צריך את שעונך" הייתה תגובתו של הקצין היהודי הצעיר, שהראה לגרמני את הכוכב של גיבור ברית-המועצות הדוק על מדיו ושאל אותו: "האם אתה יודע מה זה?", אני גיבור ברית-המועצות". קצין ה-ס.ס. השבוי הסתכל בעיניים מלאי התפעלות על העיטור ופלט מפיו: "זה כביר".

ואחר כך שאל אותו מיליה: "האם אתה יודע מי אני לפי לאומיותי?" – "אתה רוסי", ענה השבוי. "אני לא רוסי, אני יהודי!" הגרמני הסתכל בתימהון על הקצין ובאופן אינסטינקטיבי הפליט: "דו, פארפלוכטער יודה" – אתה יהודי מקולל.

מיליה לא שלט בעצמו, שלף את אקדחו וכיוונו ישר למצחו של הגרמני, כפי שמיליה מעיד על עצמו. באותו רגע הוא נהנה כשהביט בגרמני וראה את פניו משתנים, מאדום מכעס הם החווירו כסיד, וארשת של פחד עליהם, ידיו התחילו לרעד ובקול בכי הוא ממלמל: "לא, לא". **אבל מיליה לחץ כבר על ההדק.**

בדרך כלל הייתה פקודה מאת סטאלין לא לירות למוות בשבויים. אולם הקצינים הרוסים, ביניהם גם אחד מ"סמרש" – ה-ק.ג.ב., שהיו נוכחים בעת החקירה וההוצאה להורג של הגרמני, אשר אימת את הכלל של "ישנם רשעים שאפילו על פתחו של גיהנום אינם חוזרים בתשובה", או בשפת המציאות שלנו "גרמני נשאר גרמני", כולם הבינו לרגשי העלבון שהנאצי גרם ליהודי מיליה פלוונשטיין, גיבור ברית-המועצות והצדיקו את מעשהו.

וכך עבר מיליה את דרכו במלחמה, השתתף בקרבות, נפצע פעמים מספר, שכב בבתי חולים ושוב חזר לחזית. בשורות הבאות נתעכב רק על קרב אחד בקרבת הכפר ברומסקייה שבקובן.

מחלקתו של מיליה נמצאת בחפירות. החיילים מכוונים אשם לעבר האויב. לפתע מגיחים "מסרשמיטים" ומפציצים ללא הרף. על יד החפירות התפוצצה פצצה כבדת משקל. מיליה מקבל הלם. הוא מאבד את הכרתו. כשהתאושש הבחין שהוא נמצא בבית חולים שדה. יש איזה פער בזיכרונו. הראיה שלו מעורפלת. גם לדבר הוא לא יכול. הוא ממלמל משהו, אין הוא מגיב. הוא מרגיש בחילה וכאבי ראש עצומים. רק כעבור חודש חזרה אליו שמיעתו. הדיבור יותר מאוחר (את השמיעה באוזן הימנית הוא איבד לתמיד).

כוח רצונו של מיליה לחיות ולהכות באויב עד מיגורו הסופי גובר על פצעיו ומחלתו. הכובש עדיין נמצא על אדמת מולדתו, **יש גם לנקום את דם בני עמו**

השפוף. וכך חוזר מיליה, הקצין היהודי הצעיר, כעבור חודש וחצי, ליחידתו שבצבא הפעיל.

הקרב הקשה ביותר ועקוב מדם בחיי מיליה פלונשטיין היה בזמן הנחתת חיל נחתים על אולטינגן. היה זה בנובמבר 1943. מיליה משתתף אישית בהכנת כוח הנחיתה של מחלקתו, אשר מאבדת את צביונה העצמאי והיא מצטרפת לחיל הרגלים כיחידת מקלענים. ההכנות נמשכו זמן רב. במשך חודשיים התקיימו אימונים אינטנסיביים, כל מפקד מקבל את גזרת הנחיתה שלו. למרות זאת לא כל אחד הגיע לגזרה, שסומנה במפה.

הנחיתה התחילה עם עלות השחר, כאשר היחידות הרוסיות התקרבו בסירות לאלטינגן קיבלו אותה הגרמנים באש צולבת מכל מיני נשק. מהסירות הרוסיות הפגיו בקטיושות.

סירת המנוע, עליה פקד מיליה, גררה אחריה סירת מלאי. כאשר התקרבו לחוף, עשתה סירת המנוע פניה חדה ועזבה את הנגררת. גזרת הנחיתה שלו השתרעה על כמאתיים מטר. החיילים הרוסיים הצליחו לעלות על החוף, בהטילם על הגרמנים מטר של רימונים. הגרמנים התחילו לסגת בחיפוי אש מרגמות. הרוסים התקדמו כמאתיים מטר ותפסו מחסה בחפירות, שהגרמנים עזבו. ככה עבר עליהם היום. עם רדת הלילה קיבלו פקודה לנוח במשמרות ולהתכונן לקרב עם שחר.

עם עלות השחר הגיח מעל לגזרה מטוס תצפית גרמני. הוא חג מעל החזית כעשר דקות. כאשר התחילה ההפגזה הגדולה, הופיעו מטוסים רוסיים, שהשתדלו לפגוע במטרות הגרמניות.

ההתקפה הגדולה מצד הגרמנים התחילה בשעה אחת-עשרה. בראש נעו טנקים ואחריהם חיל רגלי. הרוסים יכלו להתגונן רק ברימונים ונשק קל. בגזרה נמצא גם תותח נגד טנקים בקוטר 45 מ"מ, פגזים היו בצמצום, האש, מהתותח היחיד הזה, הייתה יעילה מאוד והיא פגעה בטנקים הגרמניים. אבדות הרוסים ביום הראשון של הנחיתה היו קשות מאוד.

היום נטה לרדת ומפקד הגזרה בדרגת רב סרן קרא אליו את סגן המשנה מיליה פלונשטיין והטיל עליו לבדוק את השטח, בו נמצא הצבא שלהם, ואשר לפי הנתונים שבידו צריכה שם להיות מעלה, או כוך בהרים, לשם אפשר יהיה להעביר את הפצועים וגם למצוא מחסה מפני הפגזות הגרמנים.

מיליה החל לאט-לאט להתקדם כבר כ-500-600 מטר, כאשר מפתח המערה נורו אליו כמה יריות. כנראה שהגרמנים עדיין שלטו בגזרה הזאת. מיליה לא שם לב לסכנה, הטיל ארבעה רימונים, מתוך השישה שהיו ברשותו, בכיוון הירי,

עקף את המערה מהצד השני, והגיע לפתח המערה. לעיניו נתגלו גופות גרמנים מרוסקות בתוך שלוליות דם.

אבל המשימה טרם הושגה במלואה. יש גם לבדוק את תוכן המערה ומה בעברה השני. נתברר שמאחורי המערה משתרעת בקעה סלעית. בשטח לא נראו חיילים גרמנים. בהיצמדו לסלעים זחל מיליה כ-400 מטר נוספים, **כאשר כדור צלף פגע בצד השמאלי של צווארו.**

מיליה לא איבד את עשתונותו, למרות הדם הרב שזרם מפצעו, הוא אזר כוח, לחץ בידו את הפצע ובמלוא קומתו, בהיצמדו לסלעים התחיל לרוץ בחזרה. הוא עוד הספיק לדווח למפקד היחידה על המצב ואיבד את הכרתו.

כשהתעורר מצא את עצמו על "שולחן הניתוחים" שלא היה אלא יריעת אוהל מונחת על הרצפה. כפי שנודע לו אחר כך נשאו אותו שני חיילים לנקודת העזרה הרפואית, וכך ניצל ממוות סגן המשנה מיליה פלונשטיין, אשר על גבורתו במבצע הנחיתה האלטינגן **הוענק לו התואר "גיבור ברית-המועצות".**

מנקודת העזרה הרפואית בשדה העבירו את מיליה אל "האדמה הגדולה". חודשיים הוא שכב בבית החולים בקרסנדר, אחר כך בסוצי, שם טיפל בו פרופסור אגאפוב, מומחה לניתוחי לסתות.

לאחר ההחלמה נסע מיליה אל אביו בסמרקנד, אבל צעירים כמוהו לא יכולים לשבת בחיבוק ידיים בזמן שהמלחמה עדיין בעיצומה והאויב עוד לא הוכנע. רק חודש ימים הוא נח אצל אביו ושב לקווים אל יחידתו, שהייתה הפעם מורכבת מחיילים חדשים.

הימים עברו בלימודים, תרגילים ותמרונים. יום אחד הודיע, כי מתכננים התקפה על פבסטופול. המצב הפעם היה שונה מאשר בעבר. שנות המלחמה עשו את שלהן. היה כבר ניסיון בכל. החיילים היו מצוידים בנשק חדש. גם הפיקוד היה טוב יותר. וכאשר התחילה ההתקפה לא הייתה אנדרלמוסיה כבעבר. כל אחד ידע את מקומו ותפקידו. כבר ביום הראשון התקדמה יחידתו של מיליה כעשרה ק"מ והתגברה על קו ההגנה הראשון של הגרמנים. קו הגנה כזה כלל כל מיני חפירות, עמדות אש יציבות ומבוצרות, תעלות נגד טנקים וכדומה.

מיליה הוא עכשיו מפקד פלוגה בדרגת סרן. גם הפעם הוא לא שם לב לסכנות ולמכשולים ונמצא תמיד במקום הראשון. לא היו הוראות מדויקות איפה צריך להימצא המפקד בשעת הקרב. מטעם המפקד העליון, המרשל סטאלין, יצאה אומנם פקודה, כי אסור לו למפקד להימצא בזינוק הראשון (הרבה מפקדים נפלו בגלל זה, דבר שגרם למחסור בקצינים), אולם היות ואת הפקודה הנ"ל לא הקריאו בפני החטיבות, אלא הודיעו רק לקצינים, לא שם גם מיליה לב להוראה הנ"ל.

הוא גם לא יכול אחרת. **הוא ידע שבתור יהודי הוא חייב להצטיין יותר מאחרים.** מפי הוריו, וגם מסבתו שהתגוררה איתם, הוא שמע על המרטרולוגיה של העם היהודי באלפיים שנות גלותו, על מסעי הצלב, הפוגרומים, עלילות הדם, ומעל לכל התג הלא מוצדק, בו ציינו את היהודים, שהם כביכול, עם של פחדנים ולא יודעים להילחם.

בתנועת "הפיונרים" לימדו אותו את תורת מרכס, לנין וסטאלין. וגם שם קיבלו את דברי מרכס ולנין כתורת משה מסיני, המציינת שהיהודים אינם אומה, כי אם כת דתית, בה האל הוא הכסף. מיליה יודע שזה לא נכון. רק שטיפת מוחות, המנסה לבזות את בני העם היהודי, אשר חלקם אפילו במהפכה הבולשביסטית לא היה מבוטל. הוריו סיפרו לו גם על העבר המפואר של העם, על רוח הגבורה וההקרבה, העוברת כחוט השני בתולדות עם ישראל משך כל הדורות.

מיליה, בדוגמתו האישית מוכיח, כי כל הדיבורים על "היהודים הפחדנים" הם שקר אחד גודל. הוא לא שם לב להוראות ונמצא תמיד במקומות הכי מסוכנים, הראשון לזינוק, אותות ומופת לפיקודיו.

בהתקפה על סבסטופול פגע כדור בפרק בין הכף והשוק של רגלו השמאלית. את העזרה הראשונה הגישו לו בתוך החפירה, חבשו את רגלו והדם חדל לזוב. בלילה, בעיצומה של ההתקפה, העבירו אותו לבית חולים שדה, ואחר כך לקיסלובודסק. לאחר שיצא מבית החולים שלחו אותו, לפי בקשתו, לסמרקנד להחלמה. ללכת הוא יכול היה רק על קביים.

בסמרקנד, אצל אביו, הוחמר מצבו, לא היה מנוס מלשוב לבית החולים. הפעם החליטו לא לנתחו, אלא לתקן את מצב בריאותו על ידי תזונה נכונה. ואכן, הגוף הצעיר ושמש סמרקנד עשו את שלהם. הפצע התחיל להגלד.

בספטמבר 1944 עוזב מיליה את בית החולים. חייל ותיק, פצוע פעמים רבות, מנוסה בקרב ובעל "כוכב" ואותות הצטיינות אחרות. מתקרב סוף המלחמה. פברואר-מרץ 1945. מיליה מופיע שוב בפני ועדה רפואית, הקובעת שהוא לא מתאים עוד לשרת בצבא. מיליה פלונשטיין נהפך לאזרח רגיל. תקופה מסוימת הוא עובד בלשכת הגיוס, עוזר לאחרים להסתדר בעבודה, ביניהם נכים רבים כמוהו, עד שהוא בעצמו מתקבל לעבודה בחברת עובדים נכים, כמנהל עבודה לתרבות המונים – "קולטורנו מאסובייה ראבוטה".

באותה תקופה עושה מיליה היכרות עם בחורה ושמה תמה (שם עברי נדיר, כפי שמעיד מיליה עצמו), אשר עבדה בבית החולים למדה במכון בסמרקנד. הם מתחתנים ונולדים להם שני ילדים.

רק כ- 4-5 חודשים עבד מיליה בחברה הנ"ל בסמרקנד. משהו, שעדיין נמצא רק בתת-הכרתו במצב של תרדמה, שלא נותן לו מנוח. לאט-לאט מתחילה התעוררות. הוא לא יכול לשבת זמן רב במקום אחד. דחיפת הגדודים, אשר אפיינה את היהודים דורות רבים בגולה, מושכת גם את מיליה ומשפחתו. הם עוזבים את סמרקנד וחוזרים לחארקוב.

תמה גמרה את המכון לכלכה בסמרקנד והתחילה לעבוד במקצועה. מיליה כחבר המפלגה הקומוניסטית, פונה לוועד המרכזי, אשר עוזר לו להתקבל לבית ספר טכני - מחלקה לתעשייה קלה. עם גמר בית הספר הטכני הוא מתמנה לסגן מנהל מחלקה בבית חרושת גדול למפעלי טקסטיל. אחר כך למנהל המחלקה.

הגיעה שנת 1948. הקמת המדינה העברית בארץ ישראל. המאורע הזה **עמד במרכז התעניינותם גם של יהודי רוסיה**, במיוחד של הצעירים. רובם נולדו לאחר המהפכה הבולשביסטית, חינוך לאומי לא קיבלו, הציונות הייתה מהם והלאה (וברוסיה נרדפת עד צוואר). ואף על פי כן ולמרות הכל התעורר אצלם הרגש הלאומי.

אישית לא הרגיש מיליה את האנטישמיות על בשרו, אבל, כפי שהוא מעיד, היא הייתה קיימת. גם במפעל הגדול, בו עבד כמנהל מחלקה, בפניו כולם מלאי הערצה לגיבור ברית-המועצות. אולם מאחורי גבו, בחשמלית, ברחוב, בתיאטרון, בכל מקום יכולת לשמוע קריאות אנטישמיות.

מיליה זוכר את קבלת הפנים החמה והנלהבת לגולדה מאיר, בהגיעה כשגרירת ישראל למוסקבה. הוא בעצמו היה באותו יום בבירת ברית-המועצות, אבל לא ידע שגולדה מאיר תבקר בבית הכנסת הגדול. רק חבר טוב סיפר לו על הביקור הזה, ועל ההתלהבות שאחזה באלפי היהודים שהתכנסו בתוך בית הכנסת והרחובות הסמוכים לו. וגם על פעולות הדיכוי סיפרו לו אחר כך. דיכוי היהודים, על אשר הביעו בפומבי רגשותיהם החמות למדינת ישראל.

אביו, שחזר אף הוא מסמרקנד ובא לגור איתם בחארקוב, אמר פעם למיליה, לאחר שהתחילה העלייה הגדולה של יהודי פולין: "אולי גם אנחנו נתחיל בדבר הזה", ומיליה עונה לאביו: "אבא, אני בעד זה, אבל איך להגשים זאת? אני יליד חארקוב ואין לנו האפשרות להתחזות כיהודי פולין". הייתה זאת תקופה, בה יהודים רבים מרוסיה "נהפכו" ליהודי פולין ובתור כאלה קיבלו היתר יציאה. הם היו נוסעים לסמרקנד, או למקום אחר, שם לא הכירו אותם, ועולים ארצה יחד

עם יהודי פולין. גם אביו של מיליה רצה לעשות כמוהם, אבל "הדבר" הזה לא יצא לפועל.

ארוכה היא הדרך מחארקוב לישראל. התקווה של משפחת פלונשטיין לעלות ציונה לא אבדה. היא רק נדחתה לשנים מספר, עד שהתחילה העלייה מברית-המועצות.

בביתו של מיליה מתקיימת "התייעצות משפחתית". הגיעה גם אחותו, שהתחתנה וגרה עם משפחתה בטקשקנט. **ההחלטה הייתה קצרה וחד-משמעית. אין להם מקום יותר בברית-המועצות, יש לשוב הביתה, לישראל.**

אבל איך להגשים זאת? אם יפעלו כולם ביחד לא יצא מזה דבר. לכן הסכימו, כי הראשון לעלייה חייב להיות האב. הוא כבר בן 75.

יותר משנה התרוצץ אליעזר פלונשטיין, כדי לקבל היתר יציאה. פעמיים הוא נתקל בתשובה שלילית, אך המשיך בבקשתו. **סוף-סוף הוא קיבל את הרישיון ועלה ארצה.** חודש לאחר מכן הוא שלח הזמנה לבתו, הגרה בטשקנט, והיא התחילה לפעול לקבלת רישיון יציאה. יותר משנה נמשכו מאמציה, עד שגם היא הצליחה לעלות ארצה עם משפחתה. לבסוף קיבל גם מיליה הזמנה לאיחוד משפחות מאביו ומאחותו. הוא התחיל לפעול בכיוון העלייה, אבל נתקל בקשיים מרובים. ראשית הוא התפטר מעבודתו (אשתו ובתו המשיכו לעבוד) והגיש את כל המסמכים לקבלת היתר יציאה.

לאחר הגשת המסמכים הוזמן מיליה לשיחה אל אלוף המשנה סופוב, מ"מ מנהל לשכת הגיוס של אזור חארקוב. השיחה נמשכה יותר מארבע שעות. סופוב ניסה לשכנע את מיליה לקחת בחזרה את המסמכים שהגיש למחלקת הוויזות והרישום. התפתח דו שיח מעניין בין יהודי צעיר, גיבור ברית-המועצות, ומנהל לשכת הגיוס האזורית בחארקוב, שבסופו פנה מיליה בזו הלשון לסופוב: (הקטע הבא נלקח מעדותו בכתב של מיליה פלונשטיין, זמן קצר לאחר עלייתו ארצה – ש.ר.).

"חבר אלוף משנה, אם רוצה אתה לדעת את האמת למה אני רוצה לעלות ארצה, אגיד לך גלויות. אני חושב, כי אני חייב לגור במקום, שם נמצאים אבי, אחותי ושארית עמי".

"בברית-המועצות אין היום ספרים, עיתונים, כתבי עת, תיאטרונים, בתי ספר ובתי כנסת עבריים. אין שום חיים יהודיים. לכל העמים האחרים, החיים בברית-המועצות יש זכויות לאומיות "קרומיי יבריוב", פרט ליהודים. זכותי לחיות עם כל משפחתי ובתוך עמי".

הפגישה בין סופוב ומיליה נסתיימה ב"עצה" מצד הראשון לא לעשות "שום צעדים טיפשיים". לאחר מכן קיבל מיליה הודעה מהלשכה המחוזית שבקשתו לצאת מברית-המועצות תיבחן מחדש בזמן הקרוב, השאלה היא מסובכת מאוד.

כעבור שלושה חודשים הודיעו למיליה, כי בקשתו נדחתה בגלל "אי יעילות יציאתו מברית-המועצות". מה הסתתר מאחורי המשפט הסתום הזה לא יכול היה מיליה להבין, עד שנתקבל אצל גנרל וורייב, מהמחלקה הראשית לווזות ורישום במוסקבה, והנ"ל הודיע לו במילים שאינן משתמעות לשתי פנים "כל עוד תהיה גיבור ברית-המועצות, לא תעזוב את גבולות הארץ הזאת".

עקשנותם של שלטונות ברית-המועצות **וסירובם לאשר לו היתר יציאה**, הגבירו ביתר שאת את כמיהתו של מיליה להתאחד עם בני משפחתו, ולשוב למולדתו ההיסטורית של עמו, בה יוכל לחיות חיי חופש ודורו. למעלה משנתיים עברו בנסיעות למוסקבה ופניות למשרדים שונים, הוא נתקבל בנשיאות המועצה העליונה אצל פונומרוב, מזכיר הוועדה המרכזית של המפלגה, ומוסדות עליונים אחרים, עד שהעניין התחיל לזוז.

ב-29 לאפריל 1974 שולח מיליה אל פודנורני, יו"ר המועצה העליונה של ברית-המועצות, **הצהרה, בה הוא מוותר על התואר של "גיבור ברית-המועצות". ידידיו של מיליה דאגו שהמכתב יועבר לחו"ל והוא הודפס ב-17 במאי 1974 ב-"נאשה-סטראנה", העיתון בשפה הרוסית המופיע בישראל.**

בסוף חודש יולי הוא נסע לקייב, כדי למסור את כל עיטוריו ואותות ההצטיינות, לרבות תעודת "גיבור ברית-המועצות", בלשכת העיטורים של נשיאות המועצה העליונה האוקראינית. כמובן שהצהרתו של מיליה ויתור על התואר שלו "גיבור ברית-המועצות" לא פורסמו בשום עיתון ברוסיה. לפי התקנות זהו בגדר האיסור. בברית-המועצות מקובל שאם מישהו יוצא זמנית לחו"ל, הוא חייב למסור את כל עיטוריו ומסמכי המפלגה שלו לשמירה.

וכך נמצאים גם כל המסמכים, התעודות, העיטורים ואותות ההצטיינות של מיליה פלונשטיין, גיבור ברית-המועצות, בלשכת העיטורים של נשיאות המועצה העליונה באוקראינה, והוא עצמו הצליח ב-3 לדצמבר 1974 להגיע עם משפחתו לישראל, כדי לפתוח פרק חדש בחייו. [1]

ארקדי תימור חיבר את הספר **"חבריי לקרב"** [31] ובו הוא תיאר את מעשי גבורתם של לוחמים יהודים בצבא האדום.

בהקדמה לספרו הוא כותב:

"לכתוב עליהם!

על רבים, רבים מידידי, חברי לקרב, עמיתי למלחמה האכזרית בפאשיסטים הגרמנים, על החיילים, קצינים וגנרלים יהודים, שנאבקו בגבורה עילאית בצד הרוסים הגרוזינים, הקאזאחים והארמנים, ובצד כל עמי רוסיה, במתואב שבאויבנו.

אל נשכח את אלו שנפלו בקרב.

רבות עושים ברוסיה הסובייטית להנצחת זכרם של גיבורי כל עמיה. אולם, **רק העם היהודי מוצא מכלל זה.** על סבלו וקורבנותיו, על הגבורה השגיאיה של בני ובנותיו עובר השלטון הסובייטי בשתיקה עיקבית ועיקשת. ואני, מאושר אהיה, אם דמות החייל יהודי גיבור תיחרת בזכרוננו של קורא ספר זה. אם מעשה שהיה שרשמתי יסייע להנצחת זכרם של הורינו, אחינו ואחיותינו, של כל אלה שנאבקו בקדושה עם האויב האכזר ולא איבדנו צלם אנוש, למען חיינו שלנו. **נידור נדר של נשכחם."**

בביטאון זה, אני מביא שלושה תיאורי מעשה מספרו של ארקדי תימור.

ארקדי תימור: החובשת ריבוצ'קה

ריבה אורמן, סטודנטית בת 18 מאודיסה, הייתה שרויה ביישוב צפוני רחוק בווקוטה, כאשר שידר הרדיו את ההודעה, כי פרצה המלחמה. דודתה נינה, המארכת, מיהרה אליה והפטירה באנחה: "מלחמה"... לאחר מכן ישבו השתיים צמודות זו לזו במשך יום תמים, מתייפחות ומזכירות את הדוד שמואל.

הדוד שמואל, בעלה של הדודה נינה, היה קצין בכיר בצבא הסובייטי, ממקורביו של המרשל בליז'קוב וחברו-לנשק. כינוהו "מצביא מלידה". באחד מלילות האביב של שנת 1937, נאסר ולמחרת, בעת שחיסל את סטלין, ללא חקירה

וללא משפט את ותיקי המנהיגים של הקומוניזם הרוסי, הוצא להורג בירייה כ"אויב העם".

את הדודה נינה יחד עם ילדה ויטיה, בן השנתיים, שילחו לתקופה בלתי-מוגבלת אל וורקוטה הקרה-לעולם, בקצה הצפון. ריבה שהתה אצל דודתה נינה יום אחד נוסף ומיהרה לחזור למוסקבה. אולם הדרכים כבר היו מנותקות והדרך ארכה זמן רב.

*

באמצע יולי 1941 נעה רכבת, ובה צוות רפואי, לכיוון כביש מוז'איסק. עם אנשי הצוות **נמנתה גם ריבה אורמן, שהתנדבה לצאת לחזית**. בעבור הרכבת ברחובות מוסקבה נשמעו מתוכה שירים עליזים ועצובים חליפות. אולם משהחלה העיר מתרחקת – נדמו השירים.

בסמולנסק הפרידו בין הנוסעים. צעירות אחדות וריבה ביניהן הועברו אל משאית, ששחת הייתה פזורה על רצפתה, והסתדרו בה איכשהו. החזית הייתה קרובה, כארבעים קילומטר. הנסיעה בדרכי היער הייתה סיוט לצעירות. כל רשרוש ביער נשמע באוזניהן כצופן סכנה.

בבוקר פגשו את הצוות הרפואי, אליו הוצבו, וחובש בא-בימים הובילם במשעול צר שביער, אל המחנה. השמש, שאך זה עלתה, שילחה קרניים מהססות אל בין השיחים, העצים ותות-השדה, שגדל-פרא בתוך העשב הצפוף.

ריבה הוצבה למחלקת הניתוח-והחבישה של הגדוד הרפואי. כעבור ימים אחדים **נשלח גדודה אל שדה-הקרב**. תחילה נשמעו רעמי התותחים רחוקים, אך עד מהרה החלו פגזים להתפוצץ בקירבתם. הובאו פצועים ראשונים. ריבה עבדה באוהל, שעל גבי חצובות עץ בתוכו הוצבו אלונקות, ששימשו שולחנות-ניתוח. פצצות התפוצצו מסביב.

כשהסירה ריבה בפעם הראשונה תחבושת מידו של פצוע, כמעט שהתעלפה למראה שנתגלה לעיניה: בליל קרעי-עור מזהמים, בנתחי-בשר חי רוטטים ושברי עצמות לבנות מובלטות. כשנסתיים הניתוח, לא יכלה לגעת ביד הכרותה, שנחה על השולחן לא הרחק מגופו של הפצוע.

ד"ר אפרים אוספוביץ' גינזבורג נטל את היד הכרותה והשליכה אל ארגז הפסולת, המלא תחבושות מוכתמות. היד נקשה בקצה הארגז ונשתקעה בין התחבושות. יד קרה, שאין בה עוד תועלת, אף שאצבעותיה מחוספסות היו מרוב עמל.

הזמן חלף במהירות וחשבוננו אבד. שקועים היו בעבודה יממות תמימות. לאחר קרבות שנמשכו עשרה ימים נאלצו הגייסות הרוסיים לסגת. הגדוד הרפואי עזב

את המקום והשאיר אחריו חוליה שנצטוותה לעזוב את המקום רק לאחר שתאסוף את אחרוני הפצועים משדה הקרב. ריבה הייתה באותה חוליה. כשיצאה החוליה למלא את אשר הוטל עליה – נורתה לעברה אש רובים ומקלעים. אנשי החוליה נוכחו חיש-קל לדעת, כי הם מכותרים ועליהם להיחלץ מן הכיתור בכוחותיהם-הם. מילאן, איפוא, את התרמילים והכיסים בחומרי חבישה ויצאו לדרך. הלכו ונדדו ביערות שבסביבה.

החום המעיק והצמא התישום. משהגיעו אל מבנה דמוי-מחסן החליטו לנוח בו. אך שכבו על גבי הקרקע המאובקת ופשטו את רגליהם הבצקות, נשמעו מעברים שריקות כדורים מחדש. כולם התפזרו במרוצה. ריבה אחזה בשריונאי פצוע ונחפזה עמו אל היער. כיוון שהתכנסו ביער, נעו הלאה במשך יומיים.

לילות הנדודים וההליכה במשך שעות רבות ללא מזון ומים כמעט, הביאום לאפיסת כוחות. בדרך נתקלו בקבוצת שריונאים וחיילים מגדוד הנדסה, וכך נתקבץ צוות קרבי, כשבראשו קפיטן שריונאי. לפי ערכתו ניתן היה להיחלץ מן הכיתור רק על-ידי פריצה דרך הכפר הסמוך, שבו התמקמו הגרמנים. הכפר שכן במרחק קילומטר אחד מהם, ואולי אף פחות מזה. הלילה היה חשוך מאוד. בחצותם בשקט את השדה, שנדמה כי הוא רחב עד בלי די, ניתר עליהם לפתע מטר-אש חזק. המקלעים טירטרו בחמת-טרף ופצצות התפוצצו. "לחלץ את הפצועים! אל השדה" מהר אל השדה!" צעקה ריבה, כאילו רצתה להחריש בקולי את רעמי ההתפוצצויות.

הפצועים זחלו לתוך החשיכה, ואחריהם הגיע גם תורה של ריבה למצוא לעצמה מחסה. הכדורים שרק מסביב והפחד כפה על האנשים היצמדות אל הקרקע. הגרמנים סרקו באישם את פאתי היער, מנסים לפגוע בכל אלה שהצליחו להימלט שמה.

הגשם שניתר לפתע, הפך את אדמת השדה לעיסה דביקה. תוך כדי זחילה הירהרה ריבה: לו רק אפגוש מישהו מאנשי היחידה... אף שהסתבכה בשולי שמלתה הארוכה, שכבדה מן הרפש שדבק בה, הצמידה אליה את תיק העזרה הראשונה, והמשיכה לזחול. אט-אט זחלה. עד שנתקלה פתאום בגוף אדם, שרוע על האדמה.

החליטה להישאר במקומה עד הבוקר. **שלפה אקדח ובליבה החלטה נחושה: אם אתקל בגרמנים – אירה בהם.**

עם אור שחר נשמעו יריות מחורשה רחוקה. דומה היה לה לרגע, שהנה שמעה קריאות "הורא!" הקשיבה, עד שנפלה עליה תרדמה. היא התעוררה מדחיפה עזה בצידה. מישהו דיבר בקול רך "חובשת! את חיה?" ברגע ראשון רצתה ללחוץ על הדק האקדח, אך אצבעותיה קפאו ולא נשמעו לה. ראשה היה סחרחר עליה. על חולצתה פרחו כתמי דם מפצעיהם של

חיילים, אותם חבשה בלילה הקודם. לא עלה בידה להחזיר את האקדח אל הנרתיק.

הלוחם הניד ראשו לאות הבנה ופישק את אצבעותיה התפוחות. אחרי-כן תחב ידו לתוך כיסו, הוציא גביש סוכר והושיטו לה. זמן רב לא בא אוכל אל פיה. הסוכר נמס בין שיניה ועוררה לחיים. אותו לוחם גווע לאחר מכן לעיניה, מבלי שיעלה בידה הושיעו, חרף כל מאמציה.

הפצצות התפוצצו קרוב יותר ויותר. ה"יונקרסים" הגרמניים הפציצו בשיטתיות את החורש והגיעו אל החלקה שבה הייתה מצויה ריבה. היא נצמדה אל הקרקע. בו ברגע נשמעו קריאות מבוהלות "חובש! חובש!" במאמץ רב ניתקה ריבה מן הקרקע והחלה לרוץ שפופה לעבר הקולות. ה"יונקרסים" הוסיפו להפציץ. לפתע צעק מישהו את שמה: **"חובשת ריבוצ'קה! ריבוצ'קה!"** שמה מפי אחר הצמיח לה, כביכול, כנפיים. ניעורו בה כוחות מחודשים. אימתה פחתה. היא התחברה שוב עם יחידתה.

*

בקיץ 1941, לאחר שורת קרבות עזים, הגיעה היחידה לנהר הדייסנה. ביער בו חנו זרם נחל איתן. ריבה רחצה במימיו השקופים, שריח עצי-מחט נעים נדף מהם, ואחרי-כן יצאה לאיטה אל האתו.

ערב בא. האוויר נספג ניחוח עשבים ופרחי-שדה והכל שקע בשקט, כאילו לא הייתה מלחמה בעולם. אפילו ממרחקים לא נשמעו יריות. דומה: הכל טבע בתנומה עריבה: גם חורשות הליבנים, גם השדה הצפוף מעשב גבוה שלא כוסס, וגם הפרחים – הכל נשטף בזהרוריה הוורודים-כחולים של השקיעה.

בפאתי המערב זהרו קרני השמש זהבהבות-אדומות אחרונות, המזרח החל מאפיל והשמיים לבשו כסות כחולה אפורה. ריבה לחצה אל ליבה את מכתב נינה דודתה, שנדד זמן רב עד שהגיע אליה. איזה אושר! אמה ואחותה הצעירה אניה הצליחו לעקור ממקום מושבן והן נמצאות כעת אצלה. אבא ואחיה וולודיה בחזית, כמובן.

*

לתוך נהר דייסנה נפלו ברעש כמה פגזים בזה אחר זה, מעלים נד מים ובז. בגדה שממול, מעבר לגבעה, הופיעו טנקים של האויב. הם זחלו אט-אט, כצלליות על רקע השמיים התכולים, ופלטו מתוך לועי תותחיהם פגז אחר פגז הלווית ענני עשן. כל פגז מצא את קורבנו. שברי עגלות ומכוניות התעופפו אל על, יחד עם קרעי בשר-ודם. סוסים, שהסתבכו בריתמותיהם, השתוללו בבהלה. פצועים נאנקו. מרגמות והוביצרים, תותחים נ"ט ותותחים נ"מ – ענו באש לטנקים הגרמניים. בתחילה השתהו הגרמנים קמעה; הם לא ציפו למהלומת-נגד מאורגנת. אך עד מהרה התאוששו ופתחו באש נגד סוללתית.

ריבה הבחינה, כי קצין התותחנים הרוסיים התנודד לפתע וצנח לאיטו על הקרקע. **התגברה על חולשתה ופחדה, יצאה בזחילה מן המכתש ורצה לקראתו.** שני אגדים לא הספיקו כדי לחבוש את ראשו הפצוע של הקצין. הוא התרומם ובהתאמצות החליק בידיו על פניו, כאילו הסיר מעיניו, יחד עם הדם, איזה דוק. נשען על כתפה של ריבה, אימץ את שרירי גופו המגודל ונזדקף מלוא קומתו.

"אסור לך! אתה פצוע!" התחננה ריבה לפניו.

"אל תפריעי! מוטב שתפתחי את פיר!" ענה.

"למה?"

"תתחרשי..."

הטנקים הגרמניים קרבו והלכו.

"מטרה...טווח...אש! פקד הקצין הפצוע.

בידו האחת החזיק בכתפה של ריבה ובשנייה לחץ על מצחו בכוח, עד כי נתעוותו פניו. אחז בראשו למען שלא יבקש. כל מלה שהשמיע בקול רם – הסבה לו ייסורים ללא נשוא.

באחד מרגעי ההפוגה, בקעה קריאה ממושכת "חובשים". ריבה פרצה קדימה.

"לאן?" אחז הקצין בידה.

"שם פצועים, קוראים...." הדף אויר חם הטיל את ריבה אל הקרקע. מעל ראשה שרקו רסיסים. היא זחלה לעבר הפצועים שקראו לעזרה, והכישה להם עזרה.

*

תוך תכונה לקראת הקרב הבא, התקדמה החוליה הרפואית של הפלוגה לעבר עמדות קדמיות. הארטילריה הרעימה. יחידות הרגלים הסתערו, כשהחיילים יורים תוך תנועה. ריבה רצה בעקבותיהם כשמעליה שורקים הכדורים. עצרה ליד פצוע, חבשה במהירות את כתפו, והציעה לו על נקודת האיסוף שהתמקמה בחורשה. נתקלה בסמל פצוע קשה. בשכיבה חבשה את ראשו, את ידו וצידו, וחובש בא ונשאו משם על גבי מעיל-גשם.

שוב שמעה קול קורא:

"חובשת!"

במכתש שנוצר על-ידי פגז, על גבי אדמה שעוד חומה עמד בה, מצאה חייל שרגליו נשברו. חבשה אותו, שטחה תחתיו סגין וניסתה למשוך בסגין בשתי ידיה. אך החייל היה כבד והיא לא יכלה להזיזו, בשוכבה. רצתה לקום, אלא שהחייל הזהירה: "שכבי חובשת, יהרגוך".

לשכב, משמע – לזחול, אך איך תוכל לזחול כשהיא מושכת בשתי ידיה את הסגין עם הפצוע? והן הכרחי לגרור את הפצוע השותת דם, בכל המהירות, לבל יאבד את כל דמו.

זחלה מעט קדימה ואחר כך ניסתה למשוך את הסגין אליה. הצליחה! קשה היה לה מאוד, אך היא התאמצה, נשכה את שפתיחה עד זוב דם, ובלבד שתגיע...

הפצוע נתלש והלך. רגליו הפצועות נחבטו בקרקע עם כל תנועה קלה. **לפתע פשט חיוך על פניו. ידיים חזקות אחזו בסגין וכעבור דקות אחדות היו שלושתם: ריבה, הפצוע והתותחן, שנחלץ לעזרה, בתוך היער.** עתה חשה ריבה צמרמורת קלה. ידיה כאבו ופרקי חישבו להישבר.

את הפצוע השקו בוודקה והוא התחייך קמעה. היא רצתה לצחוק, אך משום-מה ניגרו דמעות מעיניה. היו אלו דמעות-גיל: היא כבר חששה שלא יעמדו לה כוחותיה כדי לגוררו.

"אבד אתה, חבר!" אמר התותחן בהשכיבו את הפצוע באמבולנס. "איך זה הצליחה החובשת הקטנה לגרור אותך?"

"הן זו החובשת ריבוצ'קה!" אמר בלחישה החייל הפצוע. עם ערב נעה היחידה למקום אחר. ריבה התכרבלה בסגין ושכבה על רצפת המכונית. מישהו כיסה אותה במעיל-גשם ואמר בלחש לחברו: "אייפה החובשת, עייפה..."

*

בשלהי ספטמבר 1941 הוצאה היחידה מהחזית למנוחה – וריבה עמה. דואר הגיע אליה ועורר שמחה בליבה. ריח הבית נישא מן המכתבים, שקופלו בצורת משולש. היא קיבלה מכתב וגם חבילה מאמה. בחבילה דחסה האם סוודר חם, גרבי-צמר, סוכריות ואגוזים...

מתוך השורות העקלקלות של אמא עלה הבית החם, הרחוק. ריבה נישאה שמה על כנפי דמיונה. נשקה את ידי אמה. כה רצתה שאהבתה תגיע אל אמה, כי תחוש את נשימתה, כי תוכל לחמם את ידי אמה באותה עיר קרה, בה היא מתגוררת ולגרום לה נחת-רוח על כל העצב השרוי עליה, באין ידיעות מלא מאבא ולא מוולודיה. וגם לספר משהו על בחיר-לבה, על אברהם שפירא...

*

בשטח ההפקר, בין עמדות ההגנה הרוסיות לבין העמדות הגרמניות, נשאר תקוע הטנק של לויטננט אברהם שפירא. מפעם לפעם נשמע שאונו של קרב קצר. צוות הטנק הגן על מבצרו הקטן. שישה ימים קודם-לכן, תוך מילוי משימה קרבית, הצליח הטנק של אברהם שפירא לחדור מבעד למחסום-אש חזק ולהתקדם לעבר היעד שנקבע לו. לפתע נחבט ונטה על צידו הימני. "השרשרת נקרעה", צעק אברהם ומיהר אל פתח-ההצלה, "אבדוק, אולי נוכל לתקנה".

אך הטנק נחבט שוב, הזדעזע, ומנועו יצא מכלל פעולה. "כולכם – למטה! מתחת לטנק!" – פקד אברהם. מן הפתח העליון אי-אפשר היה לצאת; מקלעי האויב הלמו בו בלי הרף. הגרמנים התקדמו אל הטנק, נחושים בהחלטתם לתפוס את הצוות חי.

אברהם והתותחן חזרו אל התותח. אלא שהספיקו לשלח אל האויב פגז אחד בלבד, וחבטה חדשה הוציאה מן השימוש את התותח ואת המקלע-המקביל גם

יחד. נותרו רק המקלע הקדמי, תת-מקלע אחד ורימונים. הגרמנים קרבו והלכו. לבסוף, מעודדים מדממת הטנק, פתחו במרוצה.

"אש – אבל מדויקת!" פקד אברהם. "להכין את הרימונים!"

צורר מתת-מקלע הצליף על הטנק ברגע בו יצא אברהם ממנו. **הוא השמיע צעקה וצנח.**

משפקח את עיניו, הפטיר: "לא להסגיר את הטנק, מוטב לפוצץ אותו..." הגרמנים כבר היו קרובים מאוד. קצין שצעד בראשם צעד משהו, בהצביעו לכיוון הטנק.

ואז הוטלו הרימונים. הגרמנים, שלא חיכו למכת-נגד עכשיו, השאירו את נפגעייהם ונסוגו בבהלה. ההתקפות לא חזרו עוד. אך כל אימת שהצוות ניסה לחלץ את מפקדו הפצוע אל מתחת לטנק, היו הגרמנים פותחים באש שוטפת. אנשי הצוות החלו מתחפרים באדמה.

כל הלילה המשיכו בעבודתם העקשנית. עם שחר ניצב הטנק תקוע באדמה ומתחתיו חפירה גדולה שאפשר לעבוד בה. בלאט גררו לתוכה את מפקדם הפצוע.

הגרמנים הבינו כי השיריונאים הרוסיים עייפים עד מוות והחליטו לתפוס את הטנק במפתיע. כשהאיר בוקר חדש, שוב הופעלו המקלעים והתת-מקלעים, וכדורים הוסיפו להכות על פלדת הטנק.

לפתע זינק משהו מלמעלה אל תוך החפירה, שמתחת לטנק. זו הייתה ריבה, זחלה בלילה ובאה לעזרת הצוות.

בחפירה ראתה את אברהם, יושב שעון אל דופן השוחה. רגלו הימנית הייתה מקופלת תחתיו, והברך הנפוחה הייתה מכוסה דם קרוש. הקלע עבר את הברך ופגע בעצב. הרגל הייתה חבושה ביד לא מאומת, בתחושת אישית. גם על ידו השמאלית, החבושה, חבשה את פצעיו, ואת ברכו השבורה הניחה בתנוחה נוחה בתוך סד. אברהם נתקף קדחת ונאנח חרש. פתאום אמר לריבה בשקט רב: "אני אוהב אותך, ריבוצ'קה... אוהב..."

נרגשת, כשהדברים פורצים היישר מליבה השיבה לו: "גם אני אוהבת אותך...." הטנק החזיק מעמד. ימים תמימים של התאמצות-אנושית, כשהיד צמודה עד כאב אל ברזל המקלע, הפנים מפויחים, השיניים הדוקות, ומסביב – רעמים מחרישי-אוזניים של רימונים מתנפצים.

לאחר שנים-עשר יום, כשאנשי הצוות נפלו לאפיסת-כוחות גמורה, ידיהם, רגליהם ופניהם תפוחים, שמעו לפתע צעקות "הורא" הולכות וקרבות. יחידות חיל-הרגלים הורסיות עברו להתקפה. הגרמנים החליטו להשמיד את הטנק ויהי מה. אלא שאיחרו את המועד.

הטנק של אברהם נשאר עומד כמבצר בלתי-מנוצח. סביבו התגוללו גוויותיהם של תת-מקלענים גרמניים, שנהרגו בניסיונם להסתער עליו ולכבושו.

*

היום שהאיר, עמד להיות חם – הסתערות עזה קרבה ובאה. ברגעים כאלה לא הפחד הוא המעיק, אלא המתיחות לקראת הבלתי נודע. וכשאתה מנתק עצמך מן האדמה ופותח בריצה כדי לבלוע את המרחק שבינך לבין האויב – אין מנוס מהתרגשות; גם אם נוסית בעשרות התקפות בעבר. ואם נפצע הינך, ונופל לפני שהגעת ליעד, ואתה שוכב על מקומך אין-אונים, חסרי-ישע, ורק ריח דמך מכה באפך וחיצי-כאב עוברים בך במדקרות – מה טוב עשוי אזי להיות, מאשר להבחין פתאום באיזו דמות קטנה, דמות הקרבה אליך מתוך הלעטה של טרם-שחר, קרבה והולכת בזחילה, **ועוד רגע והנה ידיה הטובות, החמות, מלטפות אותך וחובשות בזריות את פצעך, וקול רגוע, חם, מלחש באוזנך: "סבלנות, יקירי, עוד מעט יוקל לך". אתה שותק בשלוה. אפילו מחייך. אתה מאמין, כי המלאך הזה, ריבוצ'קה, תצילך ממוות. לבטח.**

*

לפני הקרב הופנתה ריבה אל הפלוגה הראשונה. יחד עם כולם שכבה על האדמה הרטובה והקשיבה לרעם המטחים של הארטילריה. והנה התרומם אל על זיקוק, שכאילו רשם על פני הרקיע פקודה: להתקפה - החיילים ניתקו מן הקרקע ופרצו במרוצה קדימה, בוססים בכבדות בבוז. **ריבה רצה בעקבותיהם.**

לא הרחק התפוצץ פגז. משב-רוח חם היכה בפניה. רסיסים שרקו סביבה. **היא הבחינה בפצוע וחלה אליו.** התירה את סגינה וגזרה את חולצתו הרוויה בדם. לרגע עצמה את עיניה – ובליבה חמלה רבה לפצוע והתפעמות מהתאפקותו. יחד עם זאת חשה בפחד מפני המוות הקרוב, האפשרי כל-כך. ניסתה לאחוז בו מתחת לבית-שחיו, אך לא הצליחה להרימו. "צריך לסבול קצת, יקירי!" מילמלה וגררה אותו אחריה, איכשהו, על גבי הקרקע.

הפצוע הזדעזע מכאב, שעה שהעבירה אותו בגרירה על פני תעלה קטנה. היא חשה את כאבו בדקירה בלילה. ואזי לפתע, נעשה הפצוע כבד הרבה יותר. הכרתו אבדה – ידעה ריבה, וחרדה. מה אם ימות? מה לעשות? העיקר לגרור אותו ולהביאו עד למקום... עד למקום...

לא שמעה את רעמי ההתפוצצויות סביבה. לא ראתה אלא את חורש השיחים הנכסף, שנעשה כה רחוק עכשיו, אף כי מאתיים מטרים בלבד נותרו כדי להגיע עדיו. עם כל צעד נוסף נעשה הפצוע כבד יותר ויותר. ידיה התכווצו ונאחזו בבשרו. המשיכה לגוררו. לבסוף הגיעה את החורש. ידיים איתנות של חובשים-גברים אחוז בפצוע.

ריבה נשארה לשבת על האדמה, המומה וחסרת-אונים. לא נותר לה כוח להניע אצבע. אך עד מהרה התאוששה וחלה מחדש אל השדה.

*

מוצב-הפיקוד של גדוד הטנקים, שריבה הוצבה אליו, שכן בתוך חפירות שנחפרו במשך הלילה. לא הרחק משם, בתוך הערוץ, עמק הטנק של מפקד הגדוד. הם

יצאו להתקפה עם שחר ובהגיעם אל הגבעה, הזדקרה לנגד עיניהם חומת אש. אנשי מוצב-הפיקוד הוכו בתדהמה, בראותם כי מעבר למסך האש של האויב עוברים הטנקים הכבדים "K.W" (טנק רוסי), מיד לאחר מכן נעלמו במעטה העשן. בעקבותיהם נעו טנקים "T-60" או, כפי שכונו בחזית – "קברים לשניים". לפתק נתאבך עמוד עשן מעל אחד הטנקים. לשונות-אש אדומות עם קצוות השחורים של פיח הזדקרו אל על.

ריבה הבחינה, כי בין הגבעות מימין, נעצר טנק "T-60". **מיד השתופפה ורצה לעבר הטנק שנפגע. סביבו לא היה איש, היא טיפסה על הטנק, קפצה דרך צריחו ונפלה על גופתו הקרה של מפקד הטנק.** הנהג חי עדיין, אך נפצע קשה. כיצד תחלצו, כאשר פתח הטנק חסום על ידי גופת המפקדת? להוציא את המת תחילה ולחזור ולפנות אחר-כך את הפצוע – לא יעמוד לה כוחה.

הנהג הפצוע היה מחוסר-הכרה ונאנק. היא הצליחה להחדיר אל בין שיניו ההדוקות כמה טיפות ספירט. אחרי-כן סילקה את תיק העזרה הראשונה לבל יפריענה, הסיטה הצידה את גופת המפקד והושיבה את השיריונאי הפצוע וחסר-ההכרה על מושב מפקד הטנק. אחר-כך דחפה אותו מלטה לעבר הפתח. כך הצליחה לחלץ את מחצית גופו. לפתע ניעור השיריונאי מעלפונו והחל צועק ומניע בידיו, וכמעט נשמט בחזרה פנימה. **ריבה אימצה כל כוחותיה ולאחר מאמץ נואש חילצתהו מבעד לצריח.** באותו רגע איבדה את שיווי משקלה ונפלה יחד עמו אל האדמה.

הנפילה החזירה לחייל את מלוא הכרתו. הוא ביקש לשתות. ריבה שבה אל הטנק. נטלה משם את תיקה, את המימיה וסגין שנזדמן לידה, וחזרה אל הפצוע. הזריקה לו מנת מורפיום וקמפור, חבשה את פצעיו וכיסתה אותו בסגין. הפנתה אליו אלונקאים וחזרה לפלס לעצמה דרך אל טנקים אחרים שנפגעו.

*

ינואר – 1943 – החורף השני למלחמה.

בכל פעם שיצא הגדוד להתקפה, עשתה ריבה מנהג לעצמה, לשבת על אחד הטנקים ולפקוח עין על הטנקים שבסביבתה. באחת ההתקפות באזור סידלצובו, הבחינה באחד הטנקים, שנעצר. הטנק עמד, כאילו מחליף כוח, אחר-כך נזדעזע וזז שוב קדימה, כשעשן סמך בוקע מכל פתחיו וסדקיו. ריבה קפצה מן הטנק שלה, בעודו בתנועה, וחצתה ביעף את המרחק שבינה לבין הטנק הבוער.

היא טיפסה על הטנק, ומצאה כי מכסהו סגור. נזכרה, כי בכיסה יש ידית למכסה כזה, אותה קיבלה במתנה משיריונאי אחד, כמזכרת "לחובשתי ריבוצ'קה". הוציאה את הידית, תחבה אותה בשקע ומשכה בכוח. עשן מחניק פרץ מן הפתח שנפער וכיסה את פניה. ברגע הראשון נרתעה לאחוריה, כשהיא בולעת את הריר המר, שמילא את פיה, אך מיד התגברה, העבירה רגליה ושילשלה את גופה הקטן מבעד לצריח, אל תוך הטנק.

"הנהג והמפקד הרוגים... גררי אותי..." צעק לקראתו מישהו, שקשה היה להבחין בו בתוך העשן. זה היה האלחוטן, שמושב מתחת לתותח. הוא ישב שם מכווץ כולו ותנוחת גופו מוזרה מאוד. ריבה אחזה בו מתחת לבית-שחיו **והרימה אותו במאמץ רב. כרכה את זרועותיה מסביב לגופו הרפוי והחלה דוחפת אותו אל הפתח.** אך האלחוטן החל פתע מנענע בראשו, ממלמל משהו ובהיאחזו באיזה זיז, מנע מריבה לחלצו מתוך הטנק המחניק. במאמצים רבים הצליחה ריבה לדחפו החוצה ולאחוז בו לבל ייפול מן הטנק וראשו למטה. אחר-כך גררה אותו הרחק מן הטנק הבוער.

הטנק עלה עתה בלהבה מפויחת שחורה. במרכזה נראתה פתאום קסדת-שריונאים ומצידה שתי ידיים פשוטות כלפי מעלה שכאילו קוראות לעזרה. ריבה הליטה פניה בשרוולה ונחלצה להציל את השיריונאי הנוסף הלכוד בטנק. השיריונאי חיבק בזרועותיו את צווארה, כבמקלחיים. גופו היה כבד, והוא החל צונח וגורר את ריבה עמו אל תוך הטנק הלוהט. ריבה חשה כי האש מתחילה ללחכה. היא אימצה את גווה, תפסה את השיריונאי בכתפיו ושניהם התגלגלו על הקרקע.

ריבה התעוררה בתוך תעלה. תחילה לא הבינה כלל מה אירע לה, מדוע כואבות ידיה ומדוע היא נמצאת כאן. ומה הדם שעל סגינה? כל גופה כאב עליה ועצמות מוזרה שרתה בה. לא הצליחה להניע אבר. החלה בוכה, בכי מר, כילדה קטנה. מתוך בכייה קלטו אוזניה את קולו של אברהם. הבינה, כי זה עתה חזר מבית-החולים ליחידה. בזוויות עיניה ושמה עצמה ישנה. התאפקה בכל כוחה שלא להיאנק. אברהם ליווה אותה אל בית-החולים.

*

בתחילת אוגוסט 1943 **חזרה ריבה לחיזת.** היא הוצבה ליחידה הרפואית של בריגאדת שריון, שניהלה קרבות באזור נובוסוקולקי. תחנת איסוף הפצועים הוקדמה במחסן גדול בקצהו של כפר נטוש. הקרב התנהל בקירבת תחנת איסוף והפגזים חלפו מעל לראש. בקירבת מקום טירטר מקלע קולני.

לתחנת האיסוף הובאו נפגעים בלי הפסק, וחלל המחסן נתמלא סבל וייסורים. ריבה יצאה לרגע, לשאוף אויר. העולם נתערבל ונתערפל לפני עיני, ראשה נסתחרר והיא צנחה על מקומה, ונרדמה כהרף-עין. כשניעורה, ליקקה החמה את צמרות האילנות, ועמדה לשקוע מעבר ליער. תחושה מוזרה, מעיקה, השתררה עליה, בשבתה כך מול השמש השוקעת. דומיה שלטה מסביב. הפנתה מבטה אילך ואילך ולא ראתה נפש חיה – רק רחוב כפרי שומם, מוצף דמדומים. קרני-חמה אחרונות ריצדו על פני חלונות הביקתה, כהבהקי תבערה.

מן המחסן נשמעה אנקת כאב. ריבה קפצה ממקומה ורצה פנימה. ברגע הראשון לא הבחינה מאומה. לאחר-מכן נצטיירו באפלולית דמויות אנשים יושבים ושוכבים, על הקרקע. **רגע שלאחריו כבר ראתה תחבושות רוויות-דם, שפתיים יבשות, ועיניים יגעות מסבל, מביטות בה בתחנונים. היא נחלצה לעזרה בקדחתנות.** שעה ארוכה הייתה שקועה ראשה-ורובה בעבודת ההצלה. רבים מאלה שחבשה – הכירה היטב.

"ריבוצ'קה", אמר לפתע אחד מהם בקול רך, "שירי לנו משהו. אולי ייקל...". "אינני יודעת לשיר, יקירי", ענתה – "אך יודעת אני לספר..." והיא סיפרה. והאנשים שותתי-הדם הקשיבו, עוצרים נשימתם. וקירות המחסן כמו נתרחו ועולם גדול של גיבורים נפלאים דם ועמד. תקוות צמחו מן הקרקע רווית חיסורים וביטחון שליו, ומוזר, אפף את הכל.

מקלען פצוע הפטיר בקול רם: "טוב!" והחל מחרחר בקול רם. אחר-כך נשתתק. ריבה מיהרה אליו, הציתה גפרור וראתה: עיניו הביטו נכוחה אל עולם שמעבר. פניו עטו שלווה וזוהר. כילד תמים. הגפרור שביד ריבה כבה. היא לא הציתה שני. לפתע נשמעו יבבה ושריקת פצצה. ההרעשה חודשה. הפצועים התרגשו. חבטה נוראה הרעידה את המחסן ומוטטה את פינתו העליונה. בפירצה שניבעה השתקף הרקיע. ההרעשה נפסקה פתאום. כשם שהחלה פתאום. זמן-מה לאחריה הגיעו למקום מכוניות ונטלו את הפצועים. "להתראות, חובשת!" נשלחו אליה קריאות מכל העברים. "היי שלום, אחותנו ריבוצ'קה!" "תודה, יקירה, תודה רבה!"

*

הסתיו הרביעי של המלחמה, קרב ובא. היחידה שבה שירתה ריבה, הדפה את הגרמנים מעיירה קטנה, שרופה למחצה. עוצבת-ארטילריה, שהועתקה מגזירה אחרת של החזית הגיעה אליה לעת ערב. בעוברה ליד הבתים, שנשארו לפליטה, ונכנסה פנימה. צעקת בהלה וצהלה כאחת נעתקה מגרונה. היא נותרה מאובנת על עומדה. אז נשלחו ידיעה וחיבקו חייל כפוף-שכם. היא התייפחה בקול רם. הצמידה את פניה בסגינה והוא ליטף בידיו הגדולות את כתפיה הרועדות. "אל-נא יקירתי, אל-נא..." ליחש. היא נלחצה אליו, והוא לטיפה ונשקה. **זה היה אביה, מוטל.**

עד שעה מאוחרת בלילה ישב מוטל, התותחן הזקן, למראשותיה של בתו, שנרדמה. היא ישנה עתה כפי שאהבה להירדם תמיד בילדותה, מצטנפת ככרך ומחזיקה את אצבעו בתוך כף-ידה. ריבוצ'קה הקטנה שלו. ריסי עיניה רעדו קמעה בשנתה, ובזוויות פיה נרשמו קמטי מרירות.

מוטל כיסה את עיניו בידו וזיכרונות הציפוהו... ערב המלחמה. הנה הם בתחנת הרכבת, הוא מלווה אותה בנוסעה לבקר את דודתה נינה בעיירה הצפונית הרחוקה. הם נפרדים לזמן-מה. הם שמחים ועליזים. אחר-כך פרצה המלחמה.

ארבע שנים, ויותר, עברו מאז אותו יום. השנים הללו חרשו את הקמטים בפניה של ריבוצ'קה. מוטל החליק רכות על שערה ולנגד עיניו צפו ועלו, בזו אחר זו, **תמונות זוועה: בתים בוערים, אנשים בוערים. אותה יהודייה שדעתה נטרפה והיא עומדת על פי הבאר, לתוכה השליכו הגרמנים את ילדיה הקטנים, וצועקת בלי הרף: משה'לה, פרל'ה, ילדי... והגרמנים! עיניהם כעיני נחשים, זוגיות, ריקות, נעדרות-רחמים. עיני תהום כפואה...**

כשהתעוררה ריבה, סיפרה לאביה את כל הקורות אותה מאז אותו היום. דבר לא הסתירה. המבט הילדותי נגזז מעיניה, ללא שוב. גם הקול נתקשח. קולו של אדם לוחם היה זה. כעבור יומיים נאלצו להיפרד. בריגאדת הטנקים בה שירתה ריבה, הועברה לחזית אחרת.

*

מחר... מחר יתחולל הקרב. הלבבות פעמו. עור הפנים נמתח. העיניים נצצו. הלילה קרב ובא. לילה שקט ומכוכב. דומיית מוות מסביב – דומיה שלפני הקרב. זיקוק נורה לתוך החשיכה והאיר, כשבטי גדול, את כל הסביבה. הגרמנים עצבניים. משלחים זיקוקים ומלווים אותם בצרורות מקלעים מטרטרים. ושוב דומיה.

כצללים חלפו מפקדים מטנק אל טנק, מלחשים לצוותים פקודות אחרונות. כיסויי האברזין הוסרו ולועי התותחים נפערו אל תוך החשיכה הירח הסתתר מאחורי ציבורי עננים וגשם קל טיפטף. נהימות המנועים, שהותנעו, החרישו אוזניים באחת ושקשוק מאיים של שרשרות בקע את הדממה. מטוסי-קרב חגו מעל לחיפוי.

הגרמנים נדהמו מן השאון הפתאומי, ונאלמו. אך חיש-קל התאוששו ופתחו במטחי-אש. אחר-כך חדלו, בלי לדעת מה זוממים הרוסים. שעתיים תמימות הופגז האויב – ולא הגיב. הארטילריה העתיקה אישה אל עומק ההגנה הגרמנית, הטנקים יצאו לקרב קדימה ואחריהם – בקריאות "ורא", הסתער חיל-הרגלים.

ריבה הייתה כמובן בעקבותיו. כך חזר הדבר ונשנה. החזית זזה מערבה.

*

סוף-סוף גורש האויב מאדמת המולדת. העיר שנכבשה על-ידי הגיס הרוסי הייתה רוסה לאחר קרב, שנמשך עשרה ימים רצופים. בתום מאבק נואש נסוגו הגרמנים ופתחו במנוסה מבוהלת.

ברחובות, בחצרות, בגינות – בכל מקום מוטלים היו שרידי תותחים, מכוניות, טנקים, פגזים, מקלעים, ארגזי תחמושת, מכוניות-משא ואופנועים. וביער הסמוך לעיר, ניצב מחנה-המוות. חובשים, אחיות ורופאים, וריבה, ביניהם, הובהלו לשם במהירות.

מעבר ליער, ליד הערוץ, היבהבה אש. יללה מחרידה נישאה משם. **מסביב למדורה הצטופפה קבוצה גדולה של אנשים שמראם מבעית: שלדים חיים.** יהודים עטויי סחבות ובלואים עם "מגן-דוד" צהוב על חזיהם. ילד וילדה, שניהם כבני שש, היו מכורבלים בסחבות מזוהמות, ישבו על מצע עלי-מחט צמודי-ראש, בוהים אל האש. לידם ישבה ילדה צפודה, שקופה כמעט, שהתייפחה על חזהו של ישיש קפוא, שרק כותונת לגופו. הישיש קם, נשא את ידיו השמיימה, ובמלמלו חרש תפילה – נפל ללא רוח-חיים.

ליד המדורה, על עץ כרות, ישבה יהודייה צעירה ועל ברכיה גופתו הערומה של בנה. צמותיה השחורות התנפפו וכיסו על התינוק. בראותה את האנשים העוברים, הפנתה ראשה אליהם והחלה לייבב, תחילה בתחנונים ואחרי-כן במשמטה. הושיבוה, כיסוה בסגין וניסו להרגיעה.

"משלנו אנו! משלנו", לחשה לה ריבה, "אחותך אני..."

האישה ניסתה לקום ולברוח, ובמלמול שוטף התחננה על משהו. לפתע שקטה, נעצה עיניה המטורפות בחבורה ונדנדה אנה ואנה את גוויית תינוקה המת.

אישה אחרת לחצה אל לוח-ליבה את ילדה ולחשה לו: **"לייב'לה, לייב'לה המתוק שלי, אל תשכח! אל תשכח את אביך לעולם..."** הילד הפנה אליה את עיניו השחורות שהסבל נשקף מהן.

רגליה של ריבה רעדו וכשלו. היא נשענה אל גזעו של עץ, משכה על ראשה את קסדת השריון והתייפחה. כשחזרה אל מחלקתה, עזבוה כוחותיה כליל.

*

כשהם מזנבים בגרמנים הנסוגים, המשיכו הגייסות הרוסיים להתקדם מערבה. הניצחון כבר ריחף באופק, אך הגרמנים המשיכו לגלות התנגדות עיקשת. גם הקרב הזה היה רגיל. ריבה כבר השתתפה ברבים כמותו. אך בכל זאת היה זה משהו שונה: אברהם שחזר מבית-החולים – לאחר פציעתו השלישית – קיבל מיד את הפיקוד על הפלוגה וכבר היה בתוך-תוכו של הקרב.

אודיה העשנים של העיירה נכבשו עד מהרה. אולם בהגיעם אל הגבעות, שמעבר לה, נאלצו החיילים לעצור. על פלוגתו של אברהם הוטל לעקוף דרך היער. הזמן חלף. לאויב ניתנה שהות להחליף כוח. מפלוגתו של אברהם לא הגיעו ידיעות כלשהן. האויב הגביר את עוצמת אישו והתכוון להתקפת-נגד.

פתאום, מימין לגבעות, הופיעו הטנקים של אברהם. אברהם, שהטנק שלו עלה על מוקשה ונעצר, ראה, כי מפקד פלוגת הרובאים שלידו, נפל. מיד קפץ מן הטנק והוליך את הרובאים להסתערות. החיילים זחלו על-פני המדרון התלול ובקרב פנים-אל-פנים, כשהם מטילים רימונים, כבשו את הגבעה. בהיותם על הגבעה, צנח אברהם לפתע על הקרקע. הוא התנשם בכבדות. נדמה לו, כי פצעיו הישנים נפתחו מחדש.

"חבר מפקד, אתה פצוע, אולי לחבוש אותך?" פנה אליו חייל שהיה בקרבתו. אברהם העביר כף-ידו על פניו וזו כוסתה בדם. הוא מישש את רקתו. הפצע לא עמוק. "כנראה שריטת כדור", הירהר.

"שטויות", ענה, "ואולי... בכל זאת קרא0נא לחובש הגדודי!"

"ריבה, ריבוצ'קה, בואי מהר, מפקד הפלוגה פצוע!" נודעק החייל.

"למה אתה צועק?" גער בו אברהם. "היא עלולה להיבהל. הלא אתה יודע..." ולא פירש מה רצה לומר.

ידיה האוהבת של ריבה נטלוהו ביניהן והוא ראה את פניה החיוורים ואת עיניה המבוהלות.

"רק שריטה, ריבוצ'קה, שריטה בלבד", נחפז ללחוש לה. ידיה רעדו כשרחצה את הפצע בראשו. גרונה נשנק.

"אשאר אתך, אברהם..." אמרה.

הוא ניענע בראשו להן וליטף את אצבעותיה בכף-ידו.

הגרמנים החליטו, כנראה, לכבוש בחזרה את הגבעה בכל מחיר. שוב נפתחה הפגזה. לא הרחק מהם התפוצץ פגז. ריבה השתוממה בראותה, כי אברהם הזדעזע. הן הכל אומרים עליו כי הוא עשוי ללא חת – הירהרה. אברהם הציץ בה.

"לא נבהלתי", מילמל, "ריבוצ'קה, לא... אני הולך למות..."

מסביב שרקו פגזים ורעמו התפוצצויות. הדף-אוויר הטיח את ריבה בכוח אל הקרקע. המומה, זחלה מחדש אל אברהם. הוא ניסה להתרומם. היא מיששה בידיים רועדות את פניו, קרעה את כותונתו מעל גופו. שפתיה הכחולות. מילמלו בייאוש: - "אברהם! חביבי... אברהם..."

שכבה לידו ופניה צמודות אל ראשו החבוש.

אחרי זמן רב ניעורה כמו מתוך חלום. חיילים מוכרים לה, בסרבלי טנקיסטים, ניצבו סביבה בדומיה. הגביהה את ענייה, ומבטה שיסף כחרב את ליבו של כל אחד ואחד מהם.

*

המערך הגרמני התפורר והלך. בליל ה-18 במארכ 1945 הוטלה לקרב עוצבת-השריון בה שירתה ריבה. היו אלה קרבות אחרונים למיטוט החזית הנאצית. שעת הניצחון קרבה ובאה.

ריבה ישבה בטנק, על גבי ארז תחמושת שעל רצפתו. הטנק נע קדימה, מתנווד מצד אל צד. אוזניה הוחרשו מנפץ היריות של התותח שמעל לראשה. לפתע הרעים משהו מאחור: הטנק פרץ קדימה, כאילו נחלץ מזרועות אדירות שהחזיקו בו, ועצר באחת תחתיו. המנוע רעד, התאמץ, ונדם. עשן צורב ומחניק עלה מתוכו.

"לעזוב את הטנק! לקחת את המקלע! את המקלע הנוסף תנו לחובשת!"
נשמע קולו של המפקד.

מישהו תפס אותה בחגורה, הרימה מן הרצפה אל פתח הטנק ודחף אותה החוצה. השריונאים קפצו החוצה בזה אחר זה. **מישהו אחר תחב מקלע בידיה.** הם מצאו עצמם על גבעה. כמאה גרמנים הסתערו לעברם. **ריבה דימתה לפתע, כי היא שומעת את אחותה טאניושה קוראת לעזרה. קול אחותה נשמע לה ברור כל-כך, עד שנודעזעה ולחצה על הדק המקלע. קולות ילדים הידהדו במוחה; קולות אלפי ילדים מעונים, שתבעו:**

"הכי, הכי בהם, עד האחרון בהם..." והיא היכתה. לנגד עיניה נפלו הגרמנים המסתערים. לא הירפתה מן ההדק. היא לחמה, כאילו עומד בגבה אמה. וטאניושה בזרועותיה. אם תיסוג עכשיו ולו צעד אחד, יהרגו אותן הגרמנים. היא קצרה בהם בחימה שפוכה. את כל סבל שנות המלחמה, את כל הדם והזוועות, הריקה לתוכם דרך לוע מקלעה. **והיא עלתה מנצחת.**
ריבוצ'קה. [2]

לוחמים יהודים מהצבא האדום שעלו לישראל

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

יוסף לשץ: במחפורת ובמשלטים

אוקטובר 1944. הגעתי לחזית באזורנארב פולטוסק, פולין, במסגרת צבא אדום, הדיוויזיה הראשונה על שם פומרן, החזית הביאלרוסית השנייה.

היחידה שעימה נמנית הייתה מועברת מקטע אחד לשני בחזית, שבו היה צורך בעזרה או בהחשת עזרה, אם למטרת הרעשה, אם למטרת פריצה.

בקטע אחד בחזית באזור פולטוסק עמדנו בקו ההגנה בצפייה לפקודה.

אני פעלתי במסגרת מחלקה מכוונת, בתפקידי סיור וקשר, בקו החזית הראשון, במגמה לצבור נתונים בדוקים על היעד ומטרות האויב ולדווח למטה – למפקד התצפית.

הימים היו ימי חורף קשים. שלג וסערות כפור. ביום הייתי צריך לשבת בעמדת התצפית מבלי להניע את גופי לצורך חימום. האזור היה אדמת מישור לכל האורך. עמדותינו היו קרובות לעמדות האויב. הבדילו בינינו כ-150 מטר בלבד, והיה חשש פן יגלה אותנו. דיווחנו על כל שינוי קל בעמדותיו. התצפית לא פסקה, לא ביום ולא בלילה. ביום בוצעו הרעשות קצרות על האויב, לפי נתוני המחלקה ולהיפך, ירי צלפים משני הצדדים לא פסק.

בצהרי יום אחד נאלצנו, אני ועוד שניים, לצאת ולתקן קו טלפוני שנותק מפגיעות פגז. לאחר זחילה של כ-400 מטר באורך החזית מצאתי את הנתק בקו. מיד עם גמר התיקון נפתחה עלינו אש אוטומטית כבדה ממקומות מסתור, נצמדנו לאדמה ובזחילה הצלחנו להגיע למקום מחסה, יסוד של מבנה בגובה כ-40 ס"מ. אחד מאתנו נפצע בצווארו לפני שהספיק להשתחל למקום המחבוא. חזרתי אליו ומשכתי פנימה. התחלתי לחבוש את הפצוע, כשראשו שעון על ברכיי, בינתיים התפוצצו עוד פגזים לידינו ורסיס של פגז פגע בו שוב בראשו והרגו במקום. **אני נפצעתי מרסיס קטן יותר ברגלי.** החייל השלישי חבש מהר את רגלי ובזחילה הגענו בחזרה לעמדה שלנו ושם טופלתי בידי חובש המחלקה. התמזל מזלי ורק רסיס קטן חדר לשריר רגלי. החובש הוציאו וחבש לי את הרגל. "במלחמה קובע המזל" פסק החובש את פסוקו, כשהוא מתכוון לביש-מזלו של חברנו השלישי שנהרג.

היחידה שלנו לא קפאה על השמרים. לילה-לילה היינו יוצאים לכל מיני פעולות יזומות ואקראיות. אם זה במתיחת קווי קשר, אם זה בסיוורים ובדיקת שטח האויב. שינוי עמדות, סימון מטרות ובדיקת שדות מוקשים של האויב. אך קרה

גם פעם ופעמיים שיצאנו לסיור ונתגלינו על ידי האויב ונאלצנו לסגת לעבר העמדות שלנו.

לילה אחד הוטלה עלי ועל עוד שני חיילים המשימה להניח קווי קשר לעמדה נוספת מרוחקת כ-400 מטר מעמדתנו. כשהגענו למרחק של כ-150 מטר נפתחה עלינו אש כבדה. התרחקנו לאדמה בלי יכולת להתקדם. האש פסקה מעט ונמשכה בהפסקות קצרות, לאחר שהונחתה מכת אש של כוח שלנו על קטע סמוך אלינו, חלו הפסקות קצרות, שאפשרו לנו, עד לשעות הקטנות של הלילה, להניח את הקו. בעת הביצוע הצלחנו גם להציץ על עמדות האויב וסימנו לעצמנו את מקום שדות המוקשים שליד עמדות האויב.

בנוסף ללוחמה העיקשת והמרה עם האויב, היינו צריכים לגבור על עוד בעיות:

א. הקור העז. הלבוש שלנו לא היה מספיק ונאלצנו להתמיד בתנועה בכדי לשמור על חום הגוף.

ב. חוסר שינה. ברגע שאתה חוטף שינה, ולו הקלה שבקלות, רבים סיכוייך לא לקום יותר ממקומך ולהיפך לגוש קר, פשוטו כמשמעו.
ג. מזון חם (מבושל) לא תמיד היה מגיע בגלל הקרבות הבלתי פוסקים. מנת האוכל הייתה מורכבת מ-850 גרם לחם, תה, מרק סמיך עם חתיכות נקניק או בשר. אך, כאמור, לא תמיד הגיעה ולא תמיד בזמן.

ואף על פי כן לא נשמעו טענות וטרוניות ומצב הרוח היה לרוב מרומם, בייחוד לאור התקווה והסיכויים להיכנס, בעתיד הקרוב, ללחום על אדמת גרמניה.

ואכן, בינואר 1945 הייתה הרגשה שהנה עומד ליפול דבר. הגיעו אלינו תגבורות של חייל רגלים והשריון החל להזדנב מאחורינו. קצינים גבוהים החלו לבקר את הקו בלילות.

לילה אחד קיבלנו פקודה לצאת לסיור בקו האויב ומאחוריו, ולוודא את סדר כוחותיו לפי עמדות קיימות ואם נוספו עמדות חדשות בקטע חזית מסוים. בלילה זה שרר קור עז. השלג היה קפוא ומראהו היה כעין הבדולח. יצאנו לסיור חמישה אנשים לבושים בלבן, כעין השלג. התקדמנו מהר בזחילה עד לקו הגרמני.

בגלל הרעש הנגרם מהליכה בשלג קפוא ויבש יכולנו להמשיך ולהתקדם רק לשריקת יריות בודדות בקטע, שבולמות לסירוגין את רעש הזחילה, וכך התקדמנו והגענו אל מאחורי הקו של הגרמנים.

שעות שכבדנו שם כשאנחנו אוספים נתונים על גודל הכוח בקטע זה של החזית. על עמדות, הגעת תגבורת וכו'. הופרענו על ידי קבוצות חיילים גרמנים שהגיוחו מדי פעם מהעמדות לשם חילופי משמרות.

הנתונים שאספנו נמסרו לידי אחד החיילים שחזר לבדו בזחילה חזרה, אל העמדות שלנו כשאנחנו מגוננים עליו. העברת הנתונים נעשתה על מנת להבטיח שהם יגיעו למטה במקרה ותקרה לנו תקלה בדרך. ואכן, בדרך חזרה נתקלנו במשמרות גרמניים ונאלצנו לשכב בשלג וכך לא להתגלות.

פטרול אחד עבר מעמדה לעמדה ושוחחו ביניהם. כאשר משמר אחרון התרחק מהעמדה הקיצונית שאלה היינו קרובים, **החלטנו לחטוף גרמני אחד**. התקרבונו כ-3 מטר לעמדה שבה היה חייל אחד והרובה שלו היה מונח לידו על פתח העמדה. שני חיילים נשארו לאבטח אותנו ואני עם עוד אחד זינקנו על החייל הגרמני, סתמנו לו את פיו והשחלנו לו שק על הראש. קשרנו את ידיו ולאחר שניות מספר, לבדיקת השטח, משכנו אותו אל מחוץ לעמדה ובזחילה איטית וקשה התרחקנו כ-20 מטר, אלא שאז נפתחה אש כבדה, אך לא מדויקת. לא יכולנו להבחין, כנראה, מאיזה מקום נשמע רעש זחילה. אחד מאתנו זחל (הלך) עם השבוי לעבר העמדות שלנו ואנחנו המשכנו בחילופי אש, שנעשתה יותר מדויקת. **ניהלנו קרב יריות, תוך זריקת רימונים**. אחד הרימונים התפוצץ בעמדה קרובה ונראו שני גרמנים בורחים. יריתי צרור ופגעתי בשניהם. כל הקרב נמשך דקות ספורות בלבד. למרות האש הכבדה שנפתחה לעברנו, הצלחנו בזחילה מהירה לסגת עוד כ-40 מטר מהעמדות שלנו ושבו בשלום.

על ביצוע פעולה זו קיבלנו, כל החמישה, ברכת תודה ממפקד החטיבה, תוך הבטחה להמליץ עלינו כעל מועמדים לקבלת מדליות השירות. לי הייתה סיבה מיוחדת להיות גאה על כך: חייל "מן המניין" בצבא האדום, לוחם ונוקם ובקרוב – על אדמת גרמניה, בארצם של צוררינו החייתיים...

המצב הזה של חילופי אש ארטילריה, כמעט קבועים, נמשך כ-6 שבועות. הייתה זו מעין "בדיקת דופק" הדדית. כל צד ניסה כאילו לעמוד על כושר הלחימה של הצד שכנגד. משל, משחק העצבים של חתול ועכבר, או משל הנדנדה: עולה ויורד ולהיפך. אך באמת הייתה זו לוחמה של מריטת עצבים.

בבוקר יום אחד, לאחר תדריך קצר של מפקד המחלקה, נתקבלה פקודה להיות במצב "היכון". פקודה זו הועברה לכל קטעי החזית שבאזור.

לאחר כשעתיים החלה המתקפה הגדולה שלנו. השריון והארטילריה החלו להמטיר אש כבדה על מטרות גרמניות לאורך כל קו החזית. בנוסף פתחו את לועם בירי אלפי כנים, תותחים, מרגמות וקטיושות, מעל כלי רכב שונים. הפגזים, בקו הראשון, התעופפו מעל לראשינו ונחתו על עמדות ומטרות גרמניות. חלל האוויר השחור מעשן והשמיים האדימו. אני מזכרתי באמרה "דם ואש ותמרות עשן". מעמדת התצפית הפעם לא ניתן היה לראות את האויב, כי אם את הבזקי הפגזים המתפוצצים מבעד לעשן הסמך. לאחר כשעה וחצי של הפגזה בלתי פוסקת, ניתנה פקודה לחי"ר להתקיף ולהתקדם בהסתערות לעבר עמדות האויב, ולכבוש אותן.

אנחנו, אנשי התצפית, התקדמנו מהר, אם כי בזהירות, תוך כדי ירי מהמותן. אש התותחים שלנו הורחקה יותר לעומק האויב, לעבר עמדות מבוצרות. כאשר הגענו לעמדות הקדמיות של הגרמנים נפתחה עלינו אש מנשק אוטומטי ומתוך העמדות המרוחקות קצת ומבוצרות יותר, הזכרות לי מהסיורים הרבים שביצענו בלילות, ב"שבועות המתים למחצה". למרות האש הכבדה, הצלחנו, אנשי המחלה שלנו, להתקרב בזחילה, במקביל עם החי"ר, עד לעמדות האויב ולהתחיל בזריקת רימונים. **אני הצלחתי לזרוק שני רימונים, כפי שהבחנתי "בול"**. לאחר התפוצצות הרימונים חדרנו, תוך כדי ירי לעמדות האויב, כשאנו עוברים מעמדה לעמדה, מלאות הרוגים, המטרנו אש על הגרמנים הנסוגים ואף בורחים.

העמדות הראשונות בקו החזית של האויב נשברו – האבדות שלנו במחלקה: שלושה פצועים.

החי"ר התקדם כמה קילומטרים. ככל שהתקדמנו ברגל, הוברר לנו יותר ויותר שרוב המטרות והעמדות של האויב הושמדו מהירי הצפוף של תותחינו.

מדי פעם כשהיינו מגיעים או מתקרבים עד לאויב הנסוג, או מנסה לעבור ולהתחפר, היינו נעצרים וממטירים עליו אש מנשק קל ומרגמות, עד לחיסולו וממשיכים ברדיפה.

כפעם בפעם ניסה האויב להתארגן להתקפת נגד או לקדם טנקים מולנו. במקרים אלה תפסנו עמדות ונכנסו לקרב עד לעצירת ניסיונות התקיפה. ימים רבים המשכנו כך ברדיפה, כשאנחנו מתקדמים ועוצרים כשהאויב התגלה, וחוזר חלילה. ושוב שבינו מאות חיילים גרמנים. ברדיפות האלה סבלה המחלקה שלנו שלושה פצועים מאנשינו.

רדיפות אלה עייפו אותנו, למען האמת "עד מוות". ללא שינה וללא מנוחה, היינו תשושים, ראיתי חיילים – לוחמים לצידי ובמרחק מה ממני כמו מהלכים ופועלים מתוך שינה. המנוחה היחידה הייתה בזמן הנסיעה עוד שהתקרבנו לאויב. אני אישית הייתי שרוי כל הזמן במצב רוח מרומם על הגשמת שאיפתי: **לנקום!** כאשר הרגשתי בתרדמה העומדת ליפול עלי, התנערתי ממנה בחזקה ושמעתי כאילו אני אומר לעצמי "טעית, ידידי, חלום חיי מתגשם והולך, סורי ממני! שכחת שמחר עומדים ללחום על אדמת גרמניה?" ואכן, התרדמה שאיימה עלי הייתה כלא הייתה. כאילו ישנתי כבר יום ולילה והריני ער ומוכן כולי לקרב, הקרב ובא.

על השתתפותי בשחרור אזור זה קיבלתי מכתב תודה. חיילי היחידה הריעו שלוש פעמים.

לא שיקרתי לעצמי. למחרת הודיע לנו מפקד המחלקה שאנו עומדים להיכנס בקרוב לתוך גרמניה (פרוסיה). קיבלנו תדרוך כיצד להיזהר מהפתעות, כי ייתכן קיומם של ריכוזים צבאיים-גרמנים בתוך בתים אזרחיים וכו'. אך הוא לא דיבר על משמעת בהתנהגות בתוך גרמניה, כפי שנהג להשמיע קודם לכן, לפני שנכנסנו לאזורים אחרים. אני עשיתי לי על דבריו פירוש רש"י משלי, רוצה לומר: "עשו ככל שתמצאו ובלבד שתזהרו מהפתעות!".

נשלחנו כמה אנשים, זו לראשונה לסייר ביישוב על אדמת פרוסיה-גרמניה, לוודא קיום או אי קיום עמדות או צבא גרמני.

למחרת, עוד לפני עלות השחר, פתחו תותחינו בהפגזות ריכוך במחצית השעה, לא הייתה תגובה פרט לאש מנשק קל ואוטומטי. יחד עם החי"ר החלו היחידות האחרות בחדירה ובהשתלטות על הישוב. נורתה עלינו אש, שנמשכה זמן רב, עד השתלטותנו המלאה על הישוב הראשון בפרוסיה. עברנו מבית לבית. בבתים רבים פרצו שרפות שנגרמו מהתפוצצות הפגזים שלנו. הרבה אנשים הצליחו לברוח בעוד מועד וחלק מהתושבים ברחו ביחד עם החיילים הנסוגים. ברחובות היו פזורים חיילים גרמנים ואזרחים הרוגים.

לאור היום היה נתגלה לעינינו ישוב יפה להפליא, שלא ראינו כמוהו קודם לכן. היה זה כפר גדול ומסודר. הרבה בתים לבנים בני קומות, חצרות, רפתות ואורוות משוכללות ביותר. מזק מיד לעין ההבדל הגדול בין ישובים רוסיים ופולנים לבין ישוב זה. והעושר הרב בפנים הדירות! בגדים יפים, פרוות מהודרות, כלי מטבח יקרים, סרוויסים, כוסות בדולח, ציורים על הקירות וכו'. למראה כל אלה הרגשתי איזו צביטה בלב: **האין זה נגזל מיהודים שנרצחו?**

האזרחים שנותרו בבתים היו שרויים בפחד גדול. הם ישבו כאבלים בפינות בלי להוציא הגה מפיהם. כאשר הסתובבנו בתוך הדירות והחצרות, הם נמנעו מלהיפגש במבטינו.

לא פסקנו לרדוף אחר האויב הנסוג בבהלה. נכנסנו לתוך כמה כפרים נוספים דומים בתוככי פרוסיה. אין לתאר את ההתרגשות והשמחה של חיילינו, כאשר לקחנו בכל מקום שבויים גרמניים. עד להבאתם למקום האיסוף היו הם מתחננים בפני שוביהם, אף בפני החייל הצעיר והקטן, אך מלא רוח קרב – על חייהם, בהסברם שיש להם ילדים קטנים בבית ושהם לא רצו בכלל ואף התנגדו למלחמה הארורה הזאת... **למראה חיילים גרמנים אלה, "אנשי הגזע העליון שתכננו שלטונם לאלף השנים הבאות לפחות" – מבקשים ממני, החייל היהודי אוכל, מים וסיגריות.** [3]

אפרים ויכסלפיש: הניצוץ היהודי של הקפיטן דוידוב

הכל עשו מאמצים להשיג את הזכות והכבוד להתקין בחיל החלוץ, כדי להימצא בין אלה שיחדרו הראשונים לברלין, והנה חצה הגדוד שלנו את התחום של ברלין רבתי.

קשה להביע במילים את הלך הרוח, שהשתרר באותו יום בין הטוראים, המש"קים והקצינים שלנו. בזיכרוני קמו לתחייה אותן ארבע שנים של המלחמה הקשה. מכאצ'קאלה ב-10 ביולי 1941, הגיוס. הקרבות הראשונים שהשתתפתי בהם, קרבות ההגנה הכבדים בסמולנסק, וויאזמה, שדה הקרב המפורסם על יד בורודינו, על יד מאז'ייסק, זווייניגרוד, הבסת ההיטלרסטים על יד מוסקבה ולבסוף כל נתיב המתקפה דרך סמולנסק, אידריצה, סייביץ, לטביה, ליטא ופולין.

מזכרתי בכל הקשיים והסבל, הקרבות שהקרבתנו והקרבות שנעשו למען הניצחון, שהיה עתה כה קרוב. הרגשת החובה שמילאנו הוסיפה לנו כוחות, הציתה בליבות החיילים אהבה לחבריהם לנשק ועוררה בעת ובעונה אחת את כולם ליריבות אצילה במאבק הזה, שתוצאתו הטובה הייתה בעיני כל אחד מאיתנו עניין של כבוד.

תוך קרבות רחוב בקטע הצפוני של העיר, התקדם הגדוד שלנו בהצלחה קדימה. נפלו הרובעים קארוב, רוזנטל, טנאל. בצד הימני התקדמה יחידה גדולה של הפולקובניק טורונצ'יק לכיוון שפאנדאו, ואילו בצד השמאלי ניהלה קרב כבד בעורף יחידתו של הגנרל קאזצנקין.

ב-23 באפריל, לקראת הערב, נקראתי על ידי מפקד הגדוד אל מטה הארמיה של הגנרל ברלינג. הוא פתח את דבריו: "אתם לוחמים יפה", אמר. "עתה אני נותן לך פקודה לערוך מחדש בלילה את הגדוד שלך ואת הבטליונים המיוחדים ולהמשיך בהתקפה לכיוון דרום-מערב תוך משימה להשתלט עד הבוקר של ה-25 באפריל על הרובע זימנשטאדט ולהגיע אל נהר השפרוה. מובן? או שאתה צריך עוד משהו מאיתנו? טוב בחורים!".

כאשר העפתי מבט במפה שהייתה לי מוכרת עד פרטיה הקטנים ביותר, הבחנתי בדרך של התקפתנו העתידה בסרט הכחול של התעלה ברלין – שפאנדאו שיף. את המשימה הבנתי וניגשתי לביצועה, אך ביקשתי לספק לי אמצעים לצליחת המים, שבלעדיהם יהיה לי קשה לחצות את התעלה, אמרתי.

במשך הלילה הקצר בוצעה ההיערכות מחדש ובבוקר התחולל הקרב בכוחות מחודשים. פילסנו לעצמנו דרך באש, כשאנו מתמרנים בין רחובות, חצרות ושטחי בתי חרושת. היחידות התקדמו דרך רובע רייניקנדורף מזרח וביום ה-24 באפריל הגיעו אל התעלה ברלין – שפאנדאו. הראשונה הגיעה הנה יחידתו של הפולקובניק ברקוביץ'. כל הגשרים היו הרוסים, רוחב התעלה הגיע ל-80 מטרים, לאורך הגדה ממול התמשכה חפירה, ובה התכוננו ההיטלריסטים להתגוננות.

בלי לאבד זמן החלו היחידות שלנו, כשהן מתקדמות בעזרת אש מרגמות, טנקים ותותחים משוריינים, בהצלחה בחסות החשכה, תוך ניצול האמצעים המצויים בידם ואפילו תוך צליחת התעלה. אנשי חיל ההנדסה החלו בהפעלת דוברות ובבניית גשר סירות.

כל הלילה נמשך הקרב. ב-25 באפריל היה כבר החלק המכריע של יחידת הפולקובניק ברקוביץ' בגדה השנייה וניהל קרבות ברובע פלצנזה. ראש הגשר היה כבר מבוצר והיא המשיכה בביצוע המשימה שהוטלה עליה. עד סוף היום טוהר רובע פלצנזה כולו מהכוחות ההיטלריסטים. מצד ימין הגענו גם אנחנו תוך קרב על טיהור החלק הזה של הרובע.

את המכשול העיקרי היווה כלפינו הנהר שפרוחה על גדות הגרנית הגבוהות שלו. האפשרות היחידה לצליחתו הייתה הגשר המלא מיתרסים וההרוס למחצה, המוביל לאלט-מואביט. ההיטלריסטים מנעו באשם את הגישה אל הגשר. בגדה השנייה עמד בניין מיניסטריון הפנים, המכונה "בית הימלר". בכל האזור הזה החזיקו יחידות מובהרות של ה-ס.ס.

אור ל-28 באפריל הוצנח כאן בטליון של ימאים מרוסטוק. השבויים שנחקרו על ידי אמרו, כי היטלר באורח אישי סקר ברייכסקאנצללי את היחידות המגינות על הרובע. ליחידות האלה ניתנה פקודה ללחום עד אחרון החיילים. ציפה לנו קרב כבד.

אור ל-29 באפריל החלו יחידותינו, בתמיכה עצומה של ארטילריה, בחציית הגשר. אנשי חיל ההנדסה פירקו את המתרסים, כדי לאפשר לארטילריה ולטנקים לחצות את הגשר. היחידות הקדמיות חדרו אל בית הפינה וטיהרו אותו מההיטלריסטים. מייד גם מילאו אותו היחידות שלנו אשר התקיפו אחרי הכנות קפדניות את "בית הימלר".

במשך כל יום ה-29 באפריל התנהלו קרבות בתוך הבניין הזה. את אנשי ה-ס.ס. המתגוננים כאן חיסלו חיילינו. בעת ובעזרה אחת טיהרו את הבתים הסמוכים

מאשי-ה-ס.ס. מבלי שלקחו שבויים, הייתה קיימת אפשרות אחת בלבד לטיהור השטח הזה מכוחות היטלריסטים.

אור ל-30 באפריל 1945 קירבו יחידותיהם של הפולקובניק ברקוביץ' ומפקדת גדוד הטנקים נייגודה ומפקד הארטילריה הגנרל שאטילוב את הטנקים והארטילריה. התותחים הבינוניים הועלו לקומות העליונות של הבתים, ואילו בחלונות הוצבו מכנות ירייה. **קיימת אפשרות אחת בלבד כדי להרוס את בית הימלר:** להגיע דרך השטח הפתוח אל החפירה, להעריך בה ומשם בזינוק אחד לחדור אל בית הימלר.

היה עימנו הקפטין איזאק בן משה דוידוב, אשר שוגר אל הדיוויזיה שלנו כמדריך של הצבא האדום. יליד קווקז, שם התגוררה משפחתו שנים ארוכות, הוא עצמו לא ידע מאיזה זמן משפחתו חיה בקווקז. בשיחה אינטימית של כמה כוסיות, כשישבנו בביקתת עפר בחזית הקדמית באזור קיברצה סיפר, **שהוא זוכר מה שסבו היה תמיד אומר: "לשנה הבאה בירושלים"**. הוא אפילו לא ידע מה פירושן של המילים האחדות האלה, אבל אחרי כוסיות אחדות פרץ בבכי ואמר בגאווה:

"מאיור פיודור מויסיביץ', אתה יהודי מפולין, ואני יהודי מרוסיה. אולי אתה תסביר לי את המילים האחדות האלה. נולדתי באווירה קומוניסטית, ואני רק זוכר שסבא וסבתא היו מדליקים נרות בשבת והיו הולכים להתפלל, וכי היו צמים בימים מסוימים. עכשיו, אחי היקר, אתה רואה שהיטלר רוצה רק את אחינו ואחיותינו. ספר לי קצת על עמנו, העם היהודי, ובראש וראשונה מה פירושן של המילים האחדות האלה?" ראיתי דמעות בעיניו. הוא עמד ורעד. אמרתי לו: "שב קפיטן, אספר לך על הכל ואסביר לך את משמעותן של המילים האלה".

בשיחה קצרה אך אינטימית מאוד הסברתי לקפיטן דוידוב מה פירושן של המילים האלה שהיהודים לא שכחו אותן מעולם מאז חורבן בית המקדש והגלייתם מירושלים. מיד אפשר היה לראות שינוי על פניו של דוידוב. הוא קם ממקומו, **תפס אותי ואימץ אותי לליבו ופרץ בבכי בקול:** "מיאור, אני אחיך, אלחם ואשלם להיטלריסטים בעד דמנו. דם אחינו, אחיותינו, אבותינו ואמותינו. אנקום ככל שאוכל".

אור ל-1 במאי יצא הקפיטן דוידוב להתקפה עם מחלקתו. ראיתי אותו ברגעים האחרונים, כמה שמח שהוא יוצא להתקפה כדי לכבוש את בית אנשי-ה-ס.ס. המכונה "בית הימלר". זה היה קרב כבד, היה צורך לטהר קומה אחת אחרי השנייה מההיטלריסטים. דוידוב לא ידע פשרות. הוא ירה והתקדם. בית הימלר נכבש, עשרות היטלריסטים הרימו את ידיהם ונכנעו.

למחרת, לאחר שהוסדרו כל העניינים, הלך לנוח קצת, אבל בדרך לסוכתו
עלה על מוקש ונהרג ולא זכה למה שחלם עליו בימים האחרונים. בקושי
מצאנו את כל חלקי גופו של דוידוב.

לעולם לא אשכח את הרגעים בהם הטמנו את עצמותיו. אחרי מותו הוענק לו
תואר "גיבור ברית-המועצות". [4]

**אנדרטת הלוחם היהודי שעיצב האומן גרשון קניספל
הנמצאת בשכונת "רמות רמז" בחיפה**

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ארקדי תימור: **פודפולקובניק (סא"ל) זלמן רבינוביץ**

אביב 1942 לא האיר פנים לצבא הרוסי. לאחר התקפת-נפל באזור הרקוב בחודש מאי, שונה המצב בחזית הדרום-מערבית תכלית שינוי. חלק ניכר מן הצבא נותק ותך קרבות עזים ניסה לפרוץ מתוך הכיתור ולעבור לגדה המזרחית של הדוניץ הצפוני. הצבא כולו נערך במהירות להגנה, במגמה לעצור את התקדמותם של הגרמנים מזרחה.

בפקודת הקרב מספר 41 מיום 5 באפריל 1942, הורה היטלר לגנרלים שלו, לרכז בראש וראשונה את כל הכוחות למערכה העיקרית בקטע הדרומי – להשמיד את האויב מערבה מהדון, על מנת לכבוש את אזורי הנפט בקווקז ולחצות את הרכס הקווקזי.

אופיין של פעולות-הקרב של הצבא הגרמני, היערכותו והמצב שנוצר – העידו על כך, כי הפיקוד הגרמני ירכז בקרוב את כל המאמצים באגף הדרומי של החזית הגרמנית-סובייטית לשם עריכת התקפה רבתי. לכן טיפל המטה של החזית הדרום-מערבית בארגון צוותי קרב בעורף האויב, במטרה לחבל בתנועת הצבא הגרמני ולנתק את קווי האספקה שלו לחזית.

*

קפיטן זלמן רבינוביץ' אושפז למשך כמה חודשים בבית חולים. בקרבות שליד סמולנסק באוקטובר 1941 נפצע קשה ואיבד דם רב. זמן רב פרפר בין חיים למוות, אך גופו החסון ברצונו הכביר לשוב ולהילחם – עשו את שלהם ובסוף מרס 1942 עזב את בית החולים הצבאי והתייצב במטה החזית. הוא הניח, כי יקבל מיד צו תנועה ליחידה קרבית, אולם הזמן חלף והצו בושש לבוא.

סוף-סוף נקרא למטה. משנכנס למחפורת התייצב לפני גנרל שידו השמאלית חבושה וקשורה לחזהו. הגנרל הקשיב לדו"ח של רבינוביץ', הציע לו כיסא והתיישב גם הוא. הוא התבונן ברבינוביץ' בשימת לב. השיחה הפכה לבתי רשמית. פתאום הפטיר הגנרל: **"אנו זקוקים לאנשים לפעולה בעורף האויב... דרושים לנו אנשים בעלי עצבים חזקים, שיוכלו לעמוד בפני תלאות וקשיים; אנשים שלעולם אינם מאבדים את עשתונותיהם. לא אסתיר בפניך – השליחות מסוכנת עד מאוד. האם תסכים, קפיטן, לקבל על עצמך תפקיד זה?"**

"מוכן" – השיב רבינוביץ'.

"אל בחיפזון – אמר הגנרל – שקול יפה, שליחות מעין זו אין לקבלה אלא בעיניים פקוחות".

"אני מוכן ומזומן" – חזר והשיב רבינוביץ' בשקט.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הגנרל קם ממקומו, פסע הלוך ושוב במחפורת, ואחר כך קרב אל רבינוביץ', לחץ ידו בחוזקה ואמר:
"ובכן, טוב... טוב... מהיום והלאה שמר איבן איבנוביץ. בעורף האויב יהיה זה נוח יותר..."

*

קפיטן זלמן רבינוביץ' עבר קורס הכשרה מיוחד וקיבל את המינוי לעמוד בראש כוח, שיוצנח באזור אולישבקה-גוסובקה.

אור ליום 18 ביוני 1942 המריא להק מטוסים מאחד משדות התעופה שבקרבת החזית לכיוון מערב. צמודים לדפנות המטוסים ישבו צנחנים. את החזית חצו המטוסים בשלום וכעבור זמן מה הגיעו למקום הנחיתה. קפיטן רבינוביץ' פקד "היכון". המשלחים בדקו את המצנחים ופתחו את הדלתות. רבינוביץ' צנח ראשון, בחשיכה. בקצה האופק ניצנצו אורות. שקט שרר מסביב – ונמנע רק זמזום המטוסים שחזרו ופנו מזרחה. רבינוביץ' הביט למעלה. רק שני מצנחים הלבינו בקירבת מקום, יתרם לא ניראו. הכין עצמו לנחיתה; אחז בצידי המצנח וניסה להחזיק ידיו כך שיגנו על פניו מפגיעת ענפי עצים. הוא צנח היישר על צמרתו של עץ. ענפים נשברו תחתיו, הוא נחבט בכל גופו – ונגע בקרקע.

בקומו על רגליו, עמד רגעים אחדים והסכית. שקט גמור. אסף את המצנח, שנאחז בענפי העצים, ובעזרת פגיונו חפר בור וקברו. משסיים – שרק במשרוקית. למשרוקיתו היה צליל מיוחד, שונה מן הצליל של המשרוקיות שאצל פקודיו. כעבור שניות אחדות הגיעו לאוזניו שריקות-תשובה. עד שהפציע השחר התרכזו כל הצנחנים – 118 איש – במקום אחד.

הבוקר האיר. מצב רוחם של האנשים היה מרומם. איש לא נפגע בזמן הנחיתה. עתה צריך היה להתרחק מהר ככל האפשר מן המקום. לפי הנחתו של רבינוביץ', היו צריכים להימצא במרחק 10-12 קילומטר צפונה מערה-יער, נקודת ישוב ונחל קטן לידה. הוא החליט לנוע צפונה לעבר פאת-היער ושם להחליט על ההמשך. לאחר ששלח משמר קדמי, החלו אנשיו לנוע בשלושה טורים צפונה. כעבור שעות הליכה אחדות נעשה היער דליל יותר ופרצים ניבעו בין העצים.

רבינוביץ' עצר את הטור ויחד עם מספר מקציניו התקדם לפאת-היער. משם נגלה לעיניהם עמק קטן מופז שמש, לפנים, במרחק של קילומטר או שניים, על גבעה קטנה, נראה כפר גדול, וימינה מהגבעה – זרם נחל קטן ועצי צפצפה על גדותיו. לשמאלו של הכפר השתרע שדה תבואה, שטור עמודי טלגרף חצה אותו. בקצה האופק נראה כפר נוסף.

רבינוביץ' השווה עתה את המפה עם השטח, איכן את מקום הימצאו ובמשך שעותיים עקב אחרי הנעשה סביב. הכפר נראה ריק ושומם. רק פה ושם בגינות

ניראו דמויותיהן של נשים הרכונות מעל לערוגות. על פני הכביש חלפו עברו כמה מכוניות סגורות. עם תום המעקב סימן רבינוביץ' על פני המפה את גבולות הבסיס, שעמד להקים.

ושוב החלו לנוע לתוך היער. לקראת הערב הגיעו למקום, שנקבע כבסיס. יער עבות סגר עליהם מסביב. הגישה לבסיס הייתה מוגנת משני הצדדים על ידי ביצה, ובקרבת מקום זרם פלג מים, ממנו אפשר היה לשאוב מי שתייה.

חפרו מחפורות, הסוו אותן בזרדים יבשים וסידרו את המטלטלים. האלחוטאי דוברינין התקין תחנת אלחוט ניידת ובו בערב נמסרה למטה החזית הודעה על הצניחה המוצלחת ועל מקום הבסיס. רבינוביץ' הפקיד שומרים על המחנה ורשה לאנשיו לנוח.

*

חלפו ימים אחדים. מדי יום ביומו היו יוצאו חוליות מן הבסיס, פונות לעברים שונים, עוברות במשך יום מרחק של 30-40 קילומטר וחוזרות. כאשר הכירו היטב את הסביבה, החליט רבינוביץ' להתחיל בפעולות.

השכם בבוקר של 24 ביולי 1942 יצאו למילוי משימות קרביות. צוות הקרב של הקפיטן ניקולי דוידוב יצא לאזור תחנת הרכבת ברובר וצוות הקרב של לויטננט ניקושין פנה לדרך המובילה לצ'רניגוב. קפיטן רבינוביץ' עצמו הצטרף אל צוות הקרב של קפיטן גרישוילי, אשר עליו הוטל לפעול באזור הכביש קייב-גז'ין. מכיוון קייב נעו כל הזמן מזרחה, בזו אחר זו, רכבות גרמניות עמוסות טנקים, תותחים וחיילים. על שלושת צוותי-הקרב הוטל לפוצץ את מסילת הברזל.

האנשים זרעו מוקשים בכמה מקומות. לאחר מכן התרחקו ומצאו מסתור בשיחים הסמוכים והחלו לצפות. במהרה ראו כיצד עלתה רכבת על המוקשים, התפוצצה וירדה מהפסים. מאוחר יותר נודע להם, כי רכבת נוספת ניזוקה באותו היום. גם שני צוותי-הקרב האחרים מילאו משימתם בהצלחה – מיקשו ופוצצו שתי רכבות עמוסות תחמושת וציוד צבאי. על חולייתו הקטנה של לויטננט ולדימיר קולוטוב הוטל לבדוק את נקודות הישוב הסמוכות ולברר את האפשרות למשוך כמה מבני המקום אל הכוח הרוסי. משאיחרו לחזור יממה תמימה, גברה הדאגה בליבו של רבינוביץ' ולמחרת היום יצא בעקבותיהם בלוויית חמישה חיילים.

עד מהרה נודע לו, כי בכפר הסמוך רצחו משתפי פעולה כמה חיילים רוסיים. רבינוביץ' הגיע למבואות הכפר עם ערוב היום. הם מצאו לעצמם נקודת תצפית בין השיחים והחלו לעקוב אחר המתרחש בכפר. שרר בו שקט גמור. הם לא הבחינו בגרמנים ואף לא במכוניות. משהחשיך, החלו לנוע לעבר הכפר, עקב בצד אגודל, מרוחקים זה מזה 2-3 צעדים. בהגיעם לקצה הכפר, קרבו לבית חשוק. רבינוביץ' השאיר ארבעה חיילים בחוץ ובעצמו, יחד עם חייל אחר, קרב לדלת, שהייתה נעולה ונקש עליה חרש.

"מי שם?" – נשמע קול אישה מאחורי הדלת.
 "משלנו, פתחי..."

הבריח השמיע חריקה והדלת נפתחה קמעה. החייל דחפה בכוח והיא נפתחה לרווחה. משנכנסו, נבהלה האישה.
 "שקט!" – פקד רבינוביץ' – "אל פחד! האם יש עוד מי בבית?"
 "לא, אין איש".

"היכנסו, אפוא, לחדר והאפילו את החלונות".
 בעלת הבית צייתה. רבינוביץ' נכנס לחדר בעקבותיה והאירו בפנס הכיס שלו. לפניו עמדה אישה באה בימים, בעלת פנים כחושים ומיוגעים. בבהלה ובדריכות הביטה בפני הבאים.
 "אל תפחדי. אנחנו חיילים רוסיים וברצונו להציג לך מספר שאלות".
 האישה נרגעה קמעה.
 "שבו בבקשה... ומה שמך, רחימא?"

"שמי איבן... איבן איבנוביץ' – השיב רבינוביץ'. האישה סיפרה להם פרטים על רצח החיילים הרוסיים, שהופתעו על ידי משתפי הפעולה עם הגרמנים. רבינוביץ' שאל על מראה החיילים. לא נשאר בליבו כל ספק: היו אלה חיילי הלוטננט קולוטוב.

מפי האישה נודע לו, כי משתף הפעולה האחראי לרצח החיילים הוא רודיון פונומרנקו, המתגורר בקצה האחר של הכפר. רבינוביץ' נפרד מן האישה בחמימות והודה לה. הוא החליט לנקום את נקמת חייליו ולהשמיד את משתפי הפעולה. היה עליו לפעול במהירות: עוד מעט יאיר היום.

בהגיעו לביתו של פונומרנקו נקש רבינוביץ' בחוזה על דלת הבית. נשמעו צעדים וקול גבר שאל: "מי שם?"
 בקול רם וכעוס הפטיר רבינוביץ' כמה מילים גרמניות ואחרי כן "תרגם" את דבריו בקול שונה מן הראשון: האדון הקצין דורש, כי השוטר פונומרנקו יופיע מיד אצלו".

"בסדר!" נשמעה התשובה והדלת נפתחה.
 אלומת אור חזקה של פנס הכיס האירה לתוך עיניו של פונומרנקו והוא כיוון את שמורות עיניו. בן רגע נכפתו ידיו.
 "לך, בוגד!" – ציווה עליו רבינוביץ' ודחפו קדימה – "אף הגה!"
 פונומרנקו הלך בראש מורכן. בהגיעם לקצה היער נעצרו וקפיטן רבינוביץ' אמר:
 "בתוקף השלטון שניתן על ידי הפיקוד העליון, הנני דן למוות בירייה את משתף הפעול הפונומרנקו".

הבוגד כרע על ברכיו, התפתל לרגלי החיילים וביקש רחמים. ירייה בודדת פילחה את הדממה.

כשפניהם מוארים בקרני השמש העולה, העמיקו רבינוביץ' וחייליו לתוך היער, בדרכם לבסיס, ובליבו של רבינוביץ' מחשבה: בעורף האויב עליך לנהוג בהעזה ובזהירות כאחד.

באחד מימי ספטמבר 1942 נמסר לקפיטן רבינוביץ', כי לכפר אובוהובו הגיע כוח המורכב בעיקרו מקוזקים רוסיים, שנפלו בשבי הגרמנים. הגרמנים קראו לו "הבטליון הקוזקי ה-121". כדי לקבוע את מספר אנשי הבטליון ואת מטרת בואו לאזור, שלח הקפיטן לכפר אחד מקציני המטה שלו – לוטננט סוטוב.

סוטוב העמיד פני גידם, ידו השמאלית הוצמדה בחוזקה אל גופו, ומבחוץ נראה רק שרוול ריק של סגין קרוע ומלוכלך, בהישענו על מקל, פנה ה"נכה" לעבר הכפר. רבינוביץ' לקח בחשבון מראש גם את האפשרות, כי סוטוב ייתפס וייאסר. לפיכך סוכם שעליו לומר, כי הוא מחזר על הפתחים ומשום שמתת היד לנכה נדיבה יותר, החליט להעמיד פני גידם. הוכחה לכך ישמש תרמיל הבד הצמוד למותניו ובו כמה פרוסות לחם יבש.

הקוזקים ישבו על מפתני הבתים והתבדחו. סוטוב ניגש וביקש סיגריה. נתקשרה שיחה. השרוול הריק עורר, כנראה, אמו. הוא שהה בכפר כמעט יום שלם ולאחר שנודעו לו כמה דברים חשובים, חזר לבסיס.

סוטוב ביקר בכפר פעמים מספר ועד מהרה הצטברו בידי רבינוביץ' ידיעות מפורטות. אכן, הבטליון הורכב בעיקר מקוזקים רוסיים שנפלו בשבי, תחילה היו עצורים במחנות מיוחדים בתנאים קשים מנשוא, רעבו ללחם והועסקו בעבודות פרך. עשרות מתו מדי יום ביומו. לאחר שעונו קשה, הוצע להם להצטרף לבטליון. סירוב – פירושו מוות ודאי.

הבטליון מנה עתה כ-400 איש. היו בו שלוש פלוגות פרשים ומחלקת מקלענים. הפיקוד היה בידי קצין גרמני, ואילו כראש מטה שימש קצין סובייטי לשעבר בשם ליאונוב.

רבינוביץ' החליט להעז. הוא הטיל על סוטוב למסור לליאונוב פתק, בו נאמר, כי מפקד הכוח הרוסי מציע לו להיפגש עימו לשם מו"מ. כן נקבע בפתק מועד הפגישה ומקומה. ותנאי הותנה: על ליאונוב להופיע לפגישה בגפן, ללא מלווים. הובטח לו, כי לא תיפול שעה משערות ראשו ארצה ולא יאונה לו כל רע. מקום הפגישה נקבע בקרבת הכפר בו חנה הבטליון, בקצה היער. מהמקום שנקבע לפגישה אפשר היה לראות את כל הדרכים המובילות אליו מן הכפר. כ-24 שעות לפני המועד, הגיעה לאזור הפגישה קבוצת חיילים לשם תצפית, ואילו רבינוביץ' עצמו בלויית כמה חיילים הגיעו למקום לשעת הפגישה ממש. הם הסוו עצמם והחלו לצפות.

רגעים מספר לפי המועד שנקבע, הגיע ליאנוב. הוא הלך לאיטו והביט בזירות סביבו. החיילים עקבו אחריו, אולם לא הרגישו בשום דבר חשוב. ליאנוב ניגש אל עץ ליבנה דו-גזעי, אשר נבדל בצורתו מן העצים האחרים, נעצר, הוציא חפסת סיגריות, הצית אחת והחל מעשן.

רבינוביץ' בלויית שני חיילים יצאו מהמסתור ופנו אליו.

"אתה ליאנוב?"

"כן!"

"אני נציג הפיקוד הסובייטי... שב כאן" – והוא הראה לליאנוב על גדם עץ – "תחילה ברצוני להציג לך כמה שאלות".

"שאל ואשיב" – ענה ליאנוב וישב.

מסיפורו של ליאנוב נודע לרבינוביץ', כי הלה שימש בעבר מפקד פלוגה בצבא הסובייטי. בקרבת חרקוב כותרה החטיבה בה שירת על ידי הגרמנים. ליאנוב וקבוצת חיילים עימו ניסו לפרוץ דרך מזרחה. משנשארו מתי-מעט בלבד ומלאי הכדורים שלהם אזל, נתקלו במארב גרמני ונלקחו בשבי. גם על ליאנוב עברו הייסורים והתלאות שהיו מנת חלקם של כל השבויים.

"אני מבקש ממך, האמן לי" – אמר ליאנוב בסיימו את סיפורו – "לבשתי את המדים הגרמנים במטרה אחת בלבד: לקבל לידי נשק ובהזדמנות הראשונה לחדש את מלחמתי בפשיסטים. חיכיתי להזדמנות כדי לעבור שוב לצבא האדום. יודע אני, כי רבים בבטליון אף הם חשים כמוני".

על הבטליון עצמו סיפר כמה פרטים, אשר באופן כללי היו ידועים כבר לרבינוביץ'. רק דבר אחד לא ידע והוא, כי הקוזקים הובאו לאזור כדי להילחם נגדו וכי הם מצפים בקרוב לבטליון נוסף של חיילי ס.ס.

"אני מאמין לך" – אמר רבינוביץ' – "מרגע זה ואילך אתה נתון לפקודי. מיד יוטל עליך תפקידך הקרבי הראשון".

המשימה שהוטלה על ליאנוב, הייתה: לאסור את הקצינים הגרמניים. אולם הם גילו התנגדות ונהרגו בו-במקום. לאחר שחיסל את משתפי הפעולה מבין תושבי הכפר וגם מבין חיילי הבטליון, ערך ליאנוב מסדר בכיכר הכפר.

קפיטן רבינוביץ', שהגיע לכפר, הודיע, כי הבטליון יצטרף לצוות-הקרב שלו, וכי ליאנוב מונה למפקדו. רבינוביץ' קיווה, כי יצליח להוציא את הבטליון מהכפר לפני בואם של חיילי ה-ס.ס., אולם לגרמנים נודע על המתרחש והם הגיעו למקום כעבור שעות ספורות, התפרסו במבואות הכפר ותקפו את הבטליון משני העברים. ליאנוב תפס עמדות הגנה והקרב שניטש היה עז מאוד.

כעבור ארבע שעות עלה בידי חיילי ה-ס.ס. לכתר הבטליון. המצב היה ממוכן מאוד. ברגע האחרון ממש הגיע צוות הקרב של הקפיטן דוידוב, שהזעק על ידי

רבינוביץ', ותקף את הגרמנים מן העורף. משלחת העונשין של הגרמנים נחלה תבוסה ואל צוות הקרב של רבינוביץ' נוספו כ-300 איש. האחרים נהרגו.

*

הקפיטן זלמן רבינוביץ' הסיט הצידה את הסרגל ורכן מעל המפה. הם עברו כבר מאות קילומטרים. המרחק ממוסקבה עד מקום הימצאו עתה, היה 750 קילומטר. הם ציפו לבואו של מטוס וזלמן חישב, כי אם המטוס ימריא עם שקיעת החמה, הריהו עתיד להגיע ב-11:30 בלילה. הווה אומר, כי את המדורות יש להבעיר לא יאחר משעה אחת-עשרה.

הוא נטל שוב את הסרגל לידו והחל למדוד מחדש את המרחקים על פני המפה. למחפורת נכנס ראש מטהו, הקפיטן רזומוב.

"צריך לבדוק שוב את מסלול הנחיתה. המטוס כבד משקל" - אמר רבינוביץ' לרזומוב.

"הכל יהיה בסדר".

"המבין אתה? המטוס, פירושו לא רק נשק ותחמושת לא רק רפואות ודואר, לא רק תוספת אנשים. עם בואו פגה והולכת הרגשת הבדידות..."

"יפה דרשת, איבן איבנוביץ'. לפעמים אני חושב, כי נשמת משורר שוכנת בך..."
"את כל הפצועים יש לרכז במקום אחד וגם את השבויים. את כולם נשלח היום ואל תשכח לשלוח את המכתבים".

"מקנא אני בך. לכל אתה נותן דעתך, הכל זוכר אתה ועוד נשאר לך זמן להתרפק על חלומות..."

"ואתה מה, הכי מתלונן אתה?"

"לא רק שלא התלוננתי אלא שמעולם גם לא הצטדקתי".

"אם כן, אין זאת, כי מתרגש אתה" - אמר רבינוביץ' - "ומה דעתך, האם יבוא הערב?"

"חושב שיבוא".

זלמן פסע אנה ואנה במחפורת. שוב ניגש אל השולחן ועמד לידו שעה ארוכה בלי להסב את פניו.

"צריך לבדוק עוד פעם את עמדות ההגנה" - אמר לבסוף. בפתח המחפורת הופיע האלחוטן. הצדיע, ניגש אל רבינוביץ' והושיט לו נייר.

"מה? מברק?" - לא יכול רזומוב להתאפק.

"כן, בצופן. מאשרים מחדש את צאת המטוס. מציעים להגביר את השמירה על מסלול הנחיתה".

כשהגיעו לשדה כבר החשיך. הירח טרם עלה. השמיים, שבחלקם המערבי היו עטופים עננים כבדים ונמוכים, השחירו זעופות. חשכת בין ערביים ירדה והתקדמה במהירות מעבר היער. ממעל ניצתו לפתע כוכבים גדולים.

נשבה רוח קלה. היה קר ולח. בהרימם את צווארוני מעיליהם, סקרו זלמן ורזומוב את מסלול הנחיתה, שהשתרע לנגד עיניהם חלק וישר. ידיים דואגות הסירו את הגבשושיות מעל השדות החרושים, מילאו וכבשו את התלמים, כרתו את עצי

הליבנה הצעירים ואת השיחים. המדורות שפאזרו במשולשים, טרם הודלקו. ליד כל מדורה נערמה ערימת קש, זרדים יבשים ובולי עץ שהובאו ממבנה הרוס.

בדרך פגשו את מפקד המחנה ורבינוביץ' פקד עליו לבדוק שוב את המשמרות, ולאחר מכן פנה לעבר הפצועים. הם שכבו בקצה החורש, ליד עץ אשוח ענף. בהיפרדו מהם חש רבינוביץ' בליבו הרגשה של אבידה בלתי חוזרת. היו אלה חיילים למודי-קרב ובעלי ניסיון.

צמרות עצים אפילות ומדובללות נעו מצד אל צד. כפי שנראה מלמטה – חנו במעין תנועת מחול סיבובית. רחש הצמרות כלל לא תאם את קצב תנועותיהן, כי אם גבר ונחלש ברגעים בלתי צפויים. אל רחש העצים נתלוותה שריקת רוח קלה ועצובה. כוכבים נצנצו מבין הבדים המתנועעים. זמזומו של המטוס טרם נשמע.

בשעה 11:00 הבעירו את המדורות. תיכף ומייד לאחר מכן, כבאורח פלא, נשמע שאונו של המטוס המתקרב. הכל מתנהל בסדר.

אולם עם עלות השחר הופץ היער. כמה מפציצים גרמניים חנו מעל צמרות העצים והמטירו פצצות שנפלו בקול צרחני, התפוצצו והד התפוצצותן נישא על פני היער ונדם אי-שם במרחקים. ההפצצה לא גרמה כל נזק, המטוס כבר המריא מזמן והפלוגות יצאו לדרך. רק העצים שמסביב הושחתו. מהם כאילו נכרתו מלמטה ונפלו, מהם שנגדעו צמרותיהם ומהם כאילו רכנו הצידה תחת כובד המתכת שניתכה עליהם – נותרו שעונים אחד אל משנהו, כמבקשים תמיכת-חיים אחרונה.

המטוס הביא עימו גם הודעה: לקפיטן רבינוביץ' הוענקה דרגת מיור. אנשים אחרים מצוות הקרב שלו זכו אף הם להעלאות בדרגה ולאותות הצטיינות. רבינוביץ' זכה לאות הצטיינות גבוה – אות לנין.

*

היה עוד אור כאשר המשמר הקדמי הגיע אל הדרך המובילה מצ'רנוביל לקולפיטו. ניכר היה, כי התנועה בדרך רבה מאוד ואפשר היה להבחין בעקבות זחלי טנקים וגלגלי מכוניות לרוב. מיור רבינוביץ' סימן את מקום המארב ושלח קצין-קשר להזעיק את פלוגתו של ניקושין, אשר נשארה בעתודה.

כבר החשיך, כאשר החיילים התרכזו במקום. במשך הלילה לא נראתה כל תנועה בדרך. היא החלה עם אור היום. תחילה עברו משאיות אחדות עמוסות ציוד צבאי ולאחר מכן טור של תותחים נגד מטוסים.

זלמן שכב בין השיחים במרחק כ-10 מטר מהדרך וחיכה. משמאלו ומימינו, קצת מאחור, תחת העצם, שכבו חיילים לבושי סגינים מנומרים, חמושי מקלעים ורימוני יד. דרוכים לזנק לקרב בכל רגע. שקט. רק לפעמים נשמע ציוצה של ציפור יער, חריקה של גזע עץ. הנה נראתה בדרך מכונית, אשר לשם הסוואה כוסתה בכתמי ירוק וחום. אחריה נעו כמה מכוניות משוריניות.

"היכון!" – פקד רבינוביץ' בלחש והפקודה נמסרה מפה לאוזן לאורך הטור. כאשר השיירה הגרמנית עלתה כולה על הכביש – הותקפה ברימוני יד ובאש רובים. המכוניות התחילו לבעור והתחמושת התפוצצה. לאחר שהתאוששו קמעה, פתחו הגרמנים ביריות לכל עבר, אולם איחרו את המועד – כל הציוד הצבאי שהובילו הועף אל על, והתוקפים התרחקו הישר מהר לתוך היער הסבוך.

*

המצב החמיר מיום ליום. הגרמנים תגברו את חילות המצב, ערכו גיחות לעיתים קרובות ורדו בתושבי הכפרים ללא רחם. נקודות ישוב שלמות הושמדו אחרי כל גילוי איבה קל שבקלים כלפי הגרמנים. הקשר בין חילות המצב המבודדים שלהם קויים על ידי טנקים קלים. מטוסים הפציצו יום-יום את היערות, והטילו פצצות לעבר כל מקום בו הבחינו בעשן או באנשים.

המיוזר רבינוביץ' למד מן הניסיון שרכש בקרבות הקודמים, כי חילות המצב של הגרמנים, המנותקים אחד ממשנהו, עלולים להפך לכוח מחץ רב עוצמה אם יעלה בידם להתאחד. על כן החליט לערוך שתי פעולות: אחת נגד חיל המצב במורוב ושנייה לאורך מסילת הברזל, כדי להעתיק את מרכז הכובד של הקרבות אל קווי התחבורה ולהכריח את הגרמנים להפריש חלק מכוחותיהם לשמירתם. כן ביקש להחרים ציוד ותחמושת, אשר חלק מכוחותיהם לשמירתם. כן ביקש להחרים ציוד ותחמושת, אשר חייליו היו זקוקים להם מאוד. אולם יחד עם זאת, אי אפשר היה לוותר כליל על פעולותיהן של חוליות ניידות קטנות, שכן חוליות אלו היו פגיעות פחות ויכלו להופיע במקומות שונים. אולם התקפות אלה לא הביאו תוצאות ניכרות. כאשר הותקפה רכבת, נפגעו על פי רוב רק הקטר ושלושה-ארבעה קרונות והתנועה בעורק זה הייתה נפסקת לכמה שעות בלבד. ואילו מיקוש הרכבת, המלווה בהתקפה לאחר מכן, היה בו סיכוי להשמיד את הרכבת כולה, להרוס את המסילה לאורך מאות מטרים ולתפוס שלל.

הם יצאו לפעולה עם רדת הערב. השמיים כוסו עננים אפורים, טפטף גשם קל, החשיכה ירדה באחת, עטפה את היער והעלימה מעין אדם את הדרכים והעצים. נשמע בבירור טפטוף הגשם ושקשוק שלוליות המים. מדי פעם בא משב רוח חזק והתיז רסיסי גשם מענפי העצים. החיילים התקדמו בשרשרת ארוכה למען יוכלו להתפרס במהירות, במקרה שייתקלו במארב, ולכתר את האויב. בקושי הבחינו חייל בגבו של רעהו.

נדמה היה להם, כי הם עולים על הר גבוה, זוחלים על פני רכס חימר חלקלק, ומשני העברים פוערת פי תהום שחורה. טיפות הגשם, שנפלו על הפנים והידיים, כאילו חמות היו ואילו אלו שחדרו בעד הצווארון, פנימה, היו קרות כקרח. האנשים התכרבלו במעיליהם כנגד הקור והרטיבות. הבגדים נרטבו ונדבקו לגוף, אולם כל אחד מהם חש כי יש מנהיג נבון הנהוג בהם. הם קיבלו את

מרותו באהבה. הגשם פסק קמעה, אי פה אי שם נקרעו העננים ונצנוץ הכוכבים נראה חד ובהיר יותר.

לאחר הליכה בלתי פוסקת של שלוש שעות פקד רבינוביץ' להתפרס לשתי שרשרות. בקרבת מסילת הברזל הניח צוות הקרב מארב, ומשני אגפיו נשלחו קדימה חסימות. את עמדת הפיקוד מיקם זלמן באגף השמאלי של השרשרת הראשונה. לידו נמצאו גם החבלנים, אשר עד מהרה החלו זוחלים קדימה, בהתירם את הפתילים. שוב החשיך. רק הפתילים הבלתי נראים לעין חיברו בין החבלנים לבין עמדת הפיקוד. מהם כמו זרמו הרגשות מקצה אחד למשנהו. לאחר מכן קפא פתיל זה או אחר ולא נע עוד. החבלנים הביטו סביבם ועשו אוזנם כאפרכסת. עבור זמן-מה שוב החלו הפתילים להרעיד בהפסקות קצובות, שנתמשכו יותר ויותר.

"מן דין היה לקבוע אותות עם החבלנים" – הרר זלמן. אחז באחד הפתילים, העביר עליו את כף ידו ורץ קדימה, רכון קמעה.

מתוך החשיכה החל נשמע רעש קרב והולך של רכבת. תחילה התמזג עם שאון הגשם. אולם עד מהרה אפשר היה להבחין בקצב קבוע, שהעיד על התקרבותה של מכונה עצומה. זלמן הסתכל לתוך החשיכה, אך לא ראה מאומה. סמך על חושיו האחרים וירד בזהירות לתוך התעלה. נעצר לרגע בתחתיתה והביט סביבו. מפאת החשיכה כמעט שאי אפשר היה להבחין גם באופק. בכל זאת ראה זלמן במרחק של עשרה מטר ממנו, על שפת הסוללה, את דמויותיהם של כמה מן החבלנים שחיפשו מסתור, כשהם נצמדים לקרקע.

בקלילות וללא מאמץ זחל זלמן לעבר הסוללה. הדרך הייתה בת שני מסלולים. פתאום הבחין בשומר גרמני עומד ביניהם. הגרמני דידה מרגל לרגל ובהרכינו תכופות את ראשו, כבש את פניו בשרוול סגינו. בכל פעם שהרכין את ראשו, ניצת זיק של אור והאיר את אפו, את לסתותיו ואת הקשת הקמורה של גבות עיניו. הגרמני עישן. זלמן שלף סכין פניי מתוך מגפיו והכין עצמו לזינוק. בו ברגע, כנראה מחמת תנועה בלתי זהירה של אחד החבלנים, החלו מדרדרים חלוקי-אבן קטנים לתוך התעלה. השומר חדל מלעשן והתמתח. עם תת מקלעו ביד, הטיל מבטים חשדניים – אחד לעבר התעלה ואחד לעבר הרכבת המתקרבת ברעש גדול. הוא החל נסוג לעבר המקום בו חיכה זלמן. נעצר ובתנועה מהירה הוציא מכיסו את אקדח-הזיקוקין. אולם הקול שהגיע לאוזניו – הקפואו. היה זה קולו של זלמן: "עצור!" צעק לתוך אוזניו.

הרכבת קרבה והלכה, ורעש גלגליה החריש הכל. מעבר לעיקול הבהיקו שלוש אלומות אור על המסילה. הקטר השחור כמעט שלא נראה באור הזרקורים. רק אלומות האור הן שקרבו ומאחוריהן בא הרעש.

הפתילים חוברו. שלהבת אש עצומה זינקה אל-על. הקרונות החלו כמו מזדקפים והתפוצצות אדירה הדהדה בחלל.

החיילים זינקו לעבר המסילה. לאורם של זיקוקין אפשר היה להבחין מבעד למסך הסמך של הגשם, בקטר, עטוף ענני אדים, ובקרונות משא שנתגבבו זה

על זה, בקרון נוסעים הרוס ובכעשרה משטחים מכוסי אברזין, קרונות מיכל ושוב קרונות משא...

ההתפוצצות לא הפכה את הקטר, אלא הורידה אותו מן הפסים. דומה היה לחיה פצועה, אשר תוך כדי ריצה תקעה את פניה בקרקע, אולם נותרה לעמוד על רגליה האחוריות כולה פליאה על חור הישע שלה, ומשהו בחזה החל מבעבע ורותח. לשונות שליחו את הקירות הרטובים והמבריקים מגשם של הקרונות המגובבים. השלהבת ריצדה על פני הקרונות ובהינתקה מהם דעכה בבת אחת. מבעד לדלתות ולחלונות של קרונות הנוסעים קפצו חיילים. הצנחנים כיוונו אליהם את אישם וכדורים נקבו את דפנות הקרונות הירוקים והפילו חללים ביושביהם. אלה מביניהם, אשר האש לא הצמידתם אל הקרקע, הפילו עצמם אל מתחת לקרונות והשיבו באש מקלעים. מבין הגלגלים התפזרו במניפה כדורים נותבים ונועצו בגדר המדובללת של עצי האשוח.

כמה חיילים מצוות-הקרב של גרישוילי פרצו בריצה אל המסילה, אולם מייד כמו נדחפו לאחור על ידי כוח סמוי וחזרו במנוסה תוך נענוע ידיים, ונצמדו אל תחתית התעלה. זיקוק הרקיע לשמיים ובהגבירו מהירותו החל נושר אי שם מאחור. מתחת לקטר פירפרה בבואת אור צהובה ועל גבי הקרונות המגובבים אצו-רצו לשונות אש. ושוב הרקיע השמיים זיקוק ולאורו ניראו הקרונות, הפסים הכחולים, המסילה ושדרת עציה אשוח שלאורך הדרך. כאשר הגביה הזיקוק, ניראתה בבהירות קרקעית התעלה ודמויותיהם של הצנחנים שנצמדו לאורכו של המתלול.

עד מהרה החלו מתפוצצים רימוני יד ליד הקרונות. הם השתלהבו בדמות כוכבים דוקרניים, קרעו לרגע קט נתחים מן החשיכה והאירו את גלגלי הקרונות, את אדני המסילה ואת האנשים הצמודים לקרקע.

"אני מצטרף אל הלוחמים" – אמר פתאום המיור רבינוביץ' בקול תקיף אל ראש המטה שליידו, משהבחין כי מקלע שפקד להעבירו אל מעבר למסילה, החל פועל. "אפשר לעשות כל זאת מהר יותר ונקי יותר..."
"אולי תחכה קצת, איבן איבנוביץ'?"
"המשטחים האלה אינם מוצאים חן בעיניי..."

פתאום נשמעה מעל למשטח אחד יללה מרושעת של המתנע, טנקים! זלמן צעק: "המקלעים שבאגפים, כדורי הצתה לעבר המשטחים – אש!" הוא קפץ בזריזות וזינק אל תוך התעלה. הגרמנים ירו זיקוקין בזה אחר זה. לאט-לאט נמוג הגוון האדום שלהם והפך לבן. הזיקוקין התעופפו מעל לרכבת, הבהיקו שנייה או שתיים, שוב האדימו ונשרו אי שם בחשיכה.

משני המשטחים נשמע בבהירות טרטורם של מנועים. ערמות השחת שהיו עמוסות על אחד מהם החלו פתאום לנוע ולהתמוטט ומתוכן הופיע, מתנוצץ בשריונו, טנק, שהסתובב בכבדות לרוחב המשטח, גנח, שאג – וירה. אי משם,

מן השדה, הדהד קול הנפץ. הטנק נרעד, שאג שנית ולאחר מכן, כמו נטרפה דעתו עליו, הוא החל ממטיר על השטח צורות של אש מקלעים.

הגרמנים ניסו להתניע גם את הטנקים האחרים שעל המשטחים, אולם האש כבר אחזה בערמות השחת. החיילים הרוסים זרקו רימוני יד לעבר הטנקים ומצאו מחסה בתעלה.

בקרב מקום לאחד הטנקים פרצה אש. המשטח שהטנק היה עמוס עליו כאילו נחצה והטנק, שאבדה לו משענתו, החל גולש למטה בכבדות. טנק אחר, שהדליק את פנסיו, ירק מתוך האשנב הפתוח צרור כדורים קצר. הכדורים החליקו על פני הסוללה וחדרו לתוכה. הטנק הסתובב, התייצב לרוחב המשטח וניתר קדימה. אור פנסיו ביתר את המסילה, ננעץ ברקע. אחר, נשמע קול נפץ לידו – ואורותיו כבו.

מתוך התעלה התעופפו שני זיקוקים – אדום וירוק: אות להתקפה כללית. בצעקות "הורא!", כשהם ממטירים אש תוך כדי ריצה, זינקו החיילים אל הקרונות. שוב החלו המקלעים לפעול. מרחוק הצטרפו צורות מקלעים ויריות רובים – היו אלה המארבים הרוסיים שהוצבו באגפים. הם פתחו ביריות לעבר הגרמנים, הנסים על נפשם. הכל התרחש במהירות. קבוצת חיילים פרצה אל הקרונות. מבעד הדלתות הפתוחות לרווחה נזרקו ארגזי תחמושת ונשק. החיילים תפסום בידיהם בעודם באוויר, העמיסום בחיפזון, איש-איש על גבו, ונשאום אל העגלות, שחיכו בקרבת מקום.

עד מהרה ציווה רבינוביץ' לראש המטה תת את הסימן המוסכם לנסיגה כללית, ובו ברגע פרצה מתוך קרונות המיכל להבת אש והחלה פושטת על פני המסילה. למרות הגשם נדלקו אדני העץ של המסילה ופסי הברזל החלו מתפתלים כנחשים.

הנסיגה נמשכה כל הלילה. מלפנים חרקו בקול חדגוני העגלות העמוסות בפצועים ובהרוגים. משנתפזרו העננים השחירה מעל לראשיהם כיפת השמיים גבוהה ומכוכבת, הכוכבים היו בהירים וגדולים מתמיד ושפעו אור שקט ואחיד.

*

ראשית פברואר 1943. הצבא הרוסי זכה לניצחון גדול על גדות הוולגה. היוזמה עברה לידיה והוא פתח בהתקפה רבתי על פני שטח נרחב. קו החזית התקרב למחוז צ'רנינוב, שם פעל צוות הקרב של רבינוביץ'.

כוח זה הוכפף לפיקוד חזית המרכז, שגייסותיו התרכזו ליד קורסק ובעתיד היה עליהם לתקוף בכיוון צ'רנינוב. הגרמנים נקטו אמצעים דחופים להקמת קווי הגנה וביצורים בעורף הסמוך לחזית, בתקווה שיעלה בידם לעצור את התקפת הרוסים. על הקמת הביצורים נודע לרבינוביץ' עד מהרה. קשה יותר היה לברר פרטים, כגון חוזקם של הביצורים ותבניתם המדויקת. מדי יום ביומו דיווח רבינוביץ' באלחוט לפיקוד החזית, ועם המטוס, שהיה ממריא מאחד ממסלולי

ההמראה, היה שולח תרשימים מפורטים של הביצורים, שנבנו מסביב לצ'רנינוב, לגז'ין ולאורך הגדה המערבית של הנהר דסנה.

ליד העיר גז'ין הקימו הגרמנים שדה תעופה גדול, אשר שימש בסיס למפציצים. כן נמצאו בו בקביעות כ-20-25 מטוסי קרב. המיור רבינוביץ' קיבל פקודה, להרוס את שדה התעופה.

בליל ה-10 במרס 1943 שרר כפור ושלג ירד בעצלתיים. בדי העצים הערומים כוסו שריון שקוף של קרח ונראו כעשוי בדולח. כשנגעו בפנים הייתה שריטתם פוגעת עד לכאב, ועם כל משב רוח הדהד ביער קולם של פעמוני זכוכית. השכם בבוקר ירד על פני האדמה ערפל חלבי-קר, רטוב וסמיך. הסוסים הבלתי מפורזלים, שלא מזמן נלקחו שלל מידי הגרמנים, מעדו בלכתם, כרעו ברך, וחסרי ישע תקעו ראשיהם בדרך הקפואה. לאורך מחצית הקילומטר ויותר נמשך הטור של החילות, ששירכו דרכם לאיטם: המקלענים, הרובאים והחבלנים.

גלגלי התותחים חרקו בנחת, האנשים צעדו בזהירות, וכדי שלא ימעדו, נפנו בידיהם כבכנפיים – אולם ללא הועיל. הם מעדו ונפלו, ומדי נופלם נשמעה קללה חנוקה. אף על פי כן שימח הערפל את ליבו של רבינוביץ', שכן אפשר לו להתקרב אל שדה התעופה בלי להתגלות, להתפרס ולתפוס עמדות. הפעולה תוכננה לכל פרטיה וגורם ההפתעה היה אחד מיסודותיה.

לפנות ערב הגיעו אל נקודות המוצא ורבינוביץ' פקד לתפוס את העמדות שנקבעו מראש. כרגיל במקרים כאלה התרגש בליבו, אולם כלפי חוץ לא ניכר הדבר כלל. עד מהרה דיווח ראש המטה, כי כל הכוחות מצויים בעמדותיהם ומחכים לפקודות נוספות.

"ובכן, טוב" – אמר זלמן בקול שקט – "לפי שעה אין בפי כל דבר. שיטפלו בהסוואה וישגחו על הסדר. כל מי שייקלע הנה במקרה – יש לעוצרו!"
חיש קל השתרר שקט בלתי רגיל. שקוע במחשבותיו ומלא דאגות, החל זלמן עובר בין עמדות החיילים. אנשי המשמרות היו ערים ואילו האחרים שעייפו ממסעם, ישנו שינה עמוקה, כל אחד בתנועה שונה, כשראשיהם שעונים אל גזעי העצים. מלמעלה, כמקודם, נשמעו מדי פעם צלילים של פעמוני הזכוכית.
מתחת לאחד העצים הבחין באהרון שטיינברג, מורה שנמלט לפני זמן קצר מן הגטו, ובאשתו מרים. אהרון ישב על האדמה, נשען בגבו אל עץ ליבנה מסוקס ונמנם. ואילו מרים ישנה כשראשה על ברכיו. באור העמום ניראו פניהם יגעים מאוד.

בחורשה קטנה נתקל זלמן במישה זילברמן. את הנער הזה מצאו זה לא כבר ביער, כל עוד נפשו בו. מישקה לא ישן. הוא כרע על ברכיו מעל למטפחת פרושה, עליה נערמו כדורי נחושת נוצצים והיה ממלא את מחסנית המקלע

בקפידה יתרה. זלמן החליף עימו מילים מספר וחזר למטה. לאחר שהורה לשומר להעירו בעוד שעתיים, שכב לישון. אולם המחשבות על הקרב העתיד להתחולל, הרחיקו שינה מעיניו שעה ארוכה.

כאשר עלתה השמש הקרה והחיוורת מעל ליער, הזעיק זלמן את המפקדים. יום שלם עמד לרשותם והיה עליהם לוודא שהגרמנים לא יבחינו בהם בטרם זמן.

*

מטח יריות, שהמרחק החליש את עוצמתו, פילח את האויר ואחריו עוד אחד ועוד אחד. חיילי הכוח המסתער כבר יצאו מן התעלה ורוביהם בידיהם. הם רצו אל הבתים הקיצוניים, בהם שוכנו הטייסים ומרכז הקשר הגרמני. החבלנים, שנחלקו לקבוצות ותוגברו על ידי מקלענים, פנו עבר מחסני הדלק, מחסני התחמושת והמטוסים.

זלמן שלף את אקדחו וזינק קדימה. תחילה אחזה האש במיכליות הדלק. עשן ולשונות אש פרצו השמימה. הגוון האדום של העשן אשר השחיר מרגע לרגע והתמשך לעבר האופק, הטיל אימה ופחד. מקצות שדה התעופה נשמע קול התפוצצויות ושברי מטוסים התעופפו אל על.

הגדוד הגרמני, אשר אבטח את שדה התעופה והתפרס בחורש הקטן החצוי על ידי דרך עפר, במקביל למסלולי ההמראה – נזעק כולו. הקרב גבר והלך. בין קולות הנפץ, ההמולה והרעש, אי-אפשר היה להבחין בין יריות הרובים לבין צורות המקלעים. הגרמנים כמו נחסמו על ידי משב-רוח חם, נעצרו ונצמדו לקרקע. מוקשים החלו מתפוצצים והשאירו על הקרקע כתמים מבחילים. זלמן ראה כיצד נשאו על אלונקה את לוטננט ליאונוב החיוור, שנפצע פצעי מוות. קול היריות נחלש וגבר חליפות. עשרות מטוסים היו למאכולת אש. ההצלחה הייתה גדולה. קצין קשר בא בריצה לרבינוביץ'. "התרשה לדווח?" – שאל.

"מה הדבר?"

"בדרך מסוחרצ'ב מתקרב והולך טור גרמנים המונה כ-100 איש".

"אם כן, ברחטוב, קח את העתודה שלי וצא לקראתם. אם תספיק – תקבל את פניהם, אם לא – תקוף בעורפם חת-שתיים!".

הגיעה שעת הנסיגה. צריך היה להינתק מן הגרמנים ויהי-מה. המיור רבינוביץ', יחד עם קבוצת החיפוי, נסוג אחרון אל עבר הביצות שלא קפאו. תחילה בחור בין השבילים, קפצו מגבשושית לגבשושית ואילו לאחר מכן הלכו ישר ללא הבחנת יתר. ההליכה קשתה מאוד. הרגליים בוססו בדייסת הכבול ונדמה היה כי הן שוקעות בתהום, שמקרקעיתה עלו בועות של אדי ביצות. היה עליהם להחיש צעד – פן יתאוששו הגרמנים ויפתחו ברדיפה. משיצאו מאזור הביצה, עברו כברת דרך ביער, חצו נחל קטן שקפא והעמיקו לתוך היער.

עדיין נשמע קול יריות ונדמה היה, כי הוא נע ממקום למקום. קולות הנפץ, שהגיעו משדה התעופה ההרוס, היו עזים מאוד. עדיין התפוצצו שם פגזים ומיכליות דלק.

שלושה ימים הלכו כמעט ללא מנוחה. במקום אחד, שם נדמה היה כי הדרך נעלמת מאחורי בוסתן עצי אגוז, הבחינו פתאום בכמה זוגות רגליים, נעולות במגפיים גרמניות. הם נצמדו אל הקרקע ולאחר שחיכו קמעה, הבחין זלמן כי הייתה זו קבוצת חיילים גרמנים, שמנתה 20-30 איש ואיתם שוטר מקומי. השוטר רץ קדימה מבלי להבחין דבר. זלמן הופתע למראה פניו הגרמיים, עיניו הצרות והמודלקות ושפמו, שנראה כמו מודבק לשפתו. החיילים שרצו מאחוריו, דחפוהו קדימה, וכך רץ האיש מבלי להסב פניו, כשראשו מכונס בין כתפיו. זלמן החליט להניח להם לעבור על פניו ולא להתגלות. אולם הגרמנים הבחינו בו ובאנשיו. הכל מסביב כאילו נעשה צר יותר. נשארו רק הדרך שביער, האויב ופעילות הלב.

זלמן החליט למשוך את האויב אליו. תוכניתו הייתה פשוטה: לעצור את הגרמנים ולאפשר לאנשיו להסתלק. הוא ימשוך את הגרמנים לעבי היער ושם ינסה להשמידם. בדלגו מעץ לעץ, עקב אחר חבריו. משראה כי סמוך לו נפגע אחד מחייליו והחל כורע ארצה, נעצר זלמן, נשען אל גזע עץ ולחץ על ההדק רק כאשר חזהו של חייל אויב נראה היטב בכוונתו.

הכדורים שרקו סביבו, ביקעו קסמי עץ מהגזע שעליו נשען, ואילו הוא המשיך לכוון ולירות. הגרמנים רצו לתפוס אותו חי וזעקו משהו, אולם פתאום כרע ונפל תחתיו השוטר שהובילים, והגרמנים, שנבהלו לפתע שמא לא ייצאו ממקום שומם ונידח זה חיים – החלו נסוגים.

*

העיר קיוב לא נכללה בגזרת התקפתם של גיסות חזית המרכז. הם צריכים היו להתקיף קצת צפונה ממנה. אולם עיר זו עשויה הייתה להשפיע בהרבה על מהלך ההתקפה. הפיקוד הגרמני החזיק בה חיל-מצב רב, שיכול היה במהירות ובנקל להגיע לאזור הקרבות של חזית המרכז. רבינוביץ' קיבל הוראה לברר מהו מספר החיילים הגרמניים בקיוב.

כעבור זמן מה נתקבלה במטה החזית הודעה, בה מסר זלמן פרטים על הגרמנים בעיר, על הרכב כוחם ועל העמדות שתפסו. הידיעות היו בעלות חשיבות רבה. כשנמסרו למפקד החזית, הטיל ספק בנכונותן, כיוון שלא נמסר לו כיצד הושגו הפרטים. כשנשאל על כך באלחוט אישר זלמן, כי הפרטים מדויקים ומקורם בתעודות גרמניות רשמיות שהושגו במוסד גרמני צבאי, המטפל בהספקת מזון לחיל המצב הגרמני באזור קיוב. וכך היה הדבר: זלמן הכיר יפה את קיוב – העיר בה נולד, גדל ולמד. והנה ער לו צירוף מקרים. פעם חקר שבוי גרמני, שנלכד באזור פסטוב וממנו נודע לו, כי עבד במשרד

צבאי המטפל בענייני הספקה לחיל המצב. כן סיפר השבוי, כי במשרד זה עובד רוסי אחד ושמו סוירידוב, אדם בן 50 בעל זקנקן לבן, המתגורר ברחוב אוטרדגיה מספר 19. משקיבל הוראה לברר מהו מספר החיילים הגרמנים בעיר, מזכר זלמן בסיפורו של אותו שבוי ובמוחו נולדה תוכנית נועזת.

מאוחר בערב דפק מישהו על דלת דירתו של סוירידוב. השיחה הייתה קצרה: הלה הסכים מייד למלא את הוראתו של המיור איבן איבנוביץ'. סוירידוב הבין, כי הדבר כרוך בסכנה, אולם איבן איבנוביץ' נראה לו מסוכן יותר מן הסכנה ההיא...

הממונה הישיר של סוירידוב במשרד היה לינקה, גרמני שמן, אדום שיער, בגיל העמידה. בכספתו היו שמורות רשימות כל היחידות הגרמניות הנמצאות בקיוב ואשר קיבלו הספקתן מן הבסיס. הרשימות היו מפורטות ונערכו בדיוקנות גרמנית טיפוסית. סוירידוב ידע על קיומן של הרשימות, ולא אחת ראה אותן על שולחנו של לינקה. אולם לינקה לא מסרן לאיש, לא הוציאן מחדרו ובצאתו מהחדר היה נועלן בכספת. איש זר לא יכול היה לחדור למשרד משום השמירה המעולה שהופקדה עליו. כיוון שסוירידוב, מכוח תפקידו, רשאי היה להיכנס לחדרו של לינקה, הטיל עליו רבינוביץ' להשיגן.

ביום המיועד נכנס סוירידוב פעמיים לחדרו של לינקה, אולם משמצא בו כמה קצינים, ביקר שסליחתם ויצא. סוף-סוף נשאר לבד יחידי בחדר. סוירידוב שב ונכנס, קרב אל שולחנו של לינקה והחל מדווח לו על העניינים השוטפים. לינקה הקשיב בפיזור נפש. סוירידוב זרק מבט על הכספת שהייתה פתוחה קמעה. "אתה יכול ללכת" – אמרה לינקה, משסיים סוירידוב את הדו"ח.

"עוד שאלה אחת, אדון לינקה", אמר סוירידוב והחל להתקרב בצעדים מהירים אל לינקה. הלה הביט עליו בתימהון. כנראה הבחין בעיניו של סוירידוב משהו בלתי רגיל ופניו החווירו. הוא הושיט ידו אל האקדח, אולם סוירידוב כבר עמד לידו, שלף מוט ברזל קטן שהוטמן בחגורתו ובכל כוחו הנחית מכה על ראשו של הגרמני. לינקה כרע נפל תחתיו.

סוירידוב נעל את הדלת מבפנים וניגש לכספת. משהעביר את הניירות מהכספת לתיק שלו, נשמעה נקישה על הדלת. סוירידוב קפא על מקומו. הנקישה נשנתה ולאחר מכן השתררה לרגע דממה ונשמעו צעדים מתרחקים. סוירידוב קרב לדלת והאזין. היה שקט. הוא פתח את הדלת. איש לא נראה בפרוזדור. סגר את הדלת, נעלה ושם את המפתח בכיסו. ביציאה הראה את רישיון המעבר, כשהוא מנסה להסתיר את רעידת ידיו ויצא.

בשערי בית קטן בריחוק כמה רחובות מן המשרד, חיכו לו אנשיו של זלמן. אחד מהם נטל לידיו את התיק, יצא מהחצר ונעלם מאחורי הפינה. אחר שילב את זרועו בזרועו של סוירידוב והובילו מן המקום.

למחרת בבוקר היו התעודות בידי רבינוביץ' ולפנות ערב שודר תוכן החשובות שבהן למטה החזית. סוירידוב נתקבל לאחת הפלוגות ולקח חלק בקרבות עד שחרורה של קיוב.

*

בסוף פברואר 1944 לא היו באזור העיר רציצה ובשטח שבין הנהרות סלוץ ובוברין כל יחידות רוסיות אחרות פרט לצוות הקרב של רבינוביץ', שהוענק לו שם חדש: חטיבת הצנחנים ה-69. מפקדה זלמן רבינוביץ' הועלה לדרגת פודפולקובניק (סא"ל). כוחות גדולים של גרמנים – דיביזיה שלמה שהועברה מהחזית ופלוגה מיוחדת של גסטפו שתוגברה בתותחים, טנקים וחיל פרשים, פתחו בהתקפה באזור פעולתה של חטיבת הצנחנים ה-69. פודפולקובניק רבינוביץ' נאלץ להורות לחטיבת ולהתפצל לפלוגות ולסגת מעבר לגדה של הנהר שר.

ימים רבים המשיכו ללכת, כמעט לא מנוחה, בין הגרמנים שסרקו את היער, והתגוננו מפני מארבים, שהושמו בשבילי היערות, ומפני משמרות גרמנים, שניקרו להם בדרכם. הם עייפו מאוד. הרעב החל מציק להם ובקושי הניעו את רגליהם. דרך ארוכה עוד הייתה לפנייהם. בהתקרבתם אל העיירה לוניץ החליט רבינוביץ' לשלוח סיירים לפניו. קול שאול חשוד הגיע לאזניהם מהעיירה. הוא קרא לאהרון שטיינברג והסביר לו את פרטי המשימה.

"ובכן, התוכל לסדר את העניין?" שאל.

"אם נחוץ הדבר, עשה אעשה", ענה שטיינברג. הבעת פניו הייתה מרוכזת ושקטה, ורק רעידה קלה, שאחזה בקצה לחייו, העידה על התרגשותו.

זלמן הבין לנפשו. המשימה כרוכה הייתה בסכנת מוות, אולם שום ברירה לא נותרה. רצה לומר משהו לאהרון, לעודדו או להצטדק לפניו, אך לא מצא את המילים הנכונות וציפה שאהרון יתחיל לדבר. אלא שזה שתק והביט אי-שם למעלה.

"אם כן בסדר... זה הכל", קטע זלמן את השתיקה. "לך... אני מחכה לשובך לפני עלות השחר".

"בסדר".

"אבל זכור: לפני עלות השחר".

"אשתדל".

נדמה היה לזלמן, כי אהרון חושב על משהו אחר, והוא ליווה אותו במבטו. עד מהרה הגיע לאוזניו לחש בלתי מובן והוא הבחין בשתי דמויות, או יותר נכון בדמות אחת של שני אנשים, שנצמדו חזק איש אל רעהו. היו אלה אהרון ומרים שלו...

פתאום מילא את ליבו של זלמן עצב כבד. הוא הבין כמה קשה לה למיר'לה ללוות את אהוב-נפשה, את בעלה, לדרך שעלולה להיות דרכו האחרונה. היא קינא באהרון. עוד מעט ויילך, אולם לפני לכתו יעתיר על מרים שלו את נשיקותיו, אשר את טעמן לא יפיגו לא הגשם ולא הזיעה, וייקח עימו לדרך דברי

פרידה מתוקים, אשר מכל אנשי תבל מיועדים אך ורק לו. **זלמן היה נותן עכשיו כל דבר שבעולם ובלבד שתהיה לצידו רחל, רחל היקרה שלו, שתקרא לו לא בשם איבן איבנוביץ', אלא בשמו הוא: זלמן, זיאמה, זיאמקה...**

*

קרב ובא חודש מאי 1944. ביערות ביילורוסיה, שם פעלה החטיבה ה-69, חודש מאי הוא היפה בחודשי השנה. אולם השקט היה עתה מן היערות האלה והלאה. מטוסים המסומנים בצלבים שחורים חגו מעליהם, ענקי יער כרעו, נפלו תחתיהם, עצי אורן תמירים ואלונים בני מאה נעקרו משורשם. קולות התפוצצויות של מוקשים וצורות מקלעים פילחו את דממת היער. מלחמה, אכזרית ועקובה מדם, הייתה בעיצומה.

מפקד מחנה המוות דרוגוצין, שמילא גם תפקיד של מפקד חיל המצב, הנס ברמר, ישב במשרדו ועדיין בדו"חות האחרונים: **30,286 יהודים כבר הושמדו וכן 6,511 שבויי מלחמה, והמלאכה עדיין מרובה...**

בת-צחוק עלתה על פניו של ברמר, **הוא נזכר כיצד ירה לא מזמן ביהודייה הרה. היא ניסתה לאוסף את גויית בעלה, שנרצח על ידי אנשי ס.ס. שיכורים בעת הביקורת בצריפי המחנה. ברמר ירה והרגה בכדור הראשון. 120 חיילי ה-ס.ס. הריעו לכבודו. אחרי כן ציווה גם עליהם לירות: שמא עדיין חי העובר. והם ירו. ישר לבטן. ברמר פרץ בצחוק והריע לכבודם.**

הנס ברמר חיכה להזמנה מברלין, וכשדפדף בניירות כבר ראה עצמו במיטתה החמה של גרטה. פתאום שמע יריות. הן נשמעו מכל עבר. הסיט את הניירות ותפס את שפופרת הטלפון. תחילה לא נענה כלל ולאחר מכן לחש מישהו בקול מבוהל מאוד, כי הרוסים תוקפים את חיל-המצב. ברמר התרתח. אחוז פחד-מוות ציווה להכניס לקרב את הטנקים הקלים ואת חיל-המצב כולו. התקשר עם מפקדת המחנה וציווה על השומרים להיות מוכנים להצית את ששת הצריפים בהם נכלאו היהודים.

כעבור רגעים מספר צלצל אליו סגנו והודיעו, כי תחת עוצמת האש של חיל-המצב, נצמדו הרוסים לקרקע. ברמר ציווה לתקוף אותם משני עברים. ברגע זה החלו פועלות המרגמות הרוסיות. הוא הבין, כי המצב רציני יותר מכפי שחשב תחילה. שוב תפס את שפופרת הטלפון, אולם המרכזייה כבר לא השיבה. זמן מה סובב בעקשנות את ידית הטלפון, עד אשר אמר לו השליש, כי המרכזייה נהרסה.

הפגזים כבר החלו מתפוצצים בקרבת מקום. אחד הפגזים פגע בצריף המשמרות הסמוך למיפקדה, וזה החל בוער. שוב נשמעה התפוצצות חזקה. ברמר קפץ על

רגליו. רסיסי זכוכית נפלו מן החלונות על הרצפה. חתיכות טיח מהתקרה נפלו על שולחן הכתיבה ומהקיר שליד הדלת נפלה רצועת כרכוב ומייד נראה החדר כאילו לאחר פרעות. נצמד אל הקיר עמד ברמר רגע קט, עד אשר הגיע לאוזניו זמזום קרוב של מנוע. מכונית משורינת קרבה אל מרפסת הבית. ברמר לבש במהירות את המעיל, חבש את הכובע ורץ החוצה. כאשר הדלתות המשורינות והכבדות נסגרו מאחוריו, שמע קול נפץ עז והבין, כי התפוצץ מחסן התחמושת. "לביצורים המרכזיים, ומהר ככל האפשר, לירות בכל עובר בדרך!" ציווה לנהג המכונית.

יתרונם של הצנחנים במבצע היה בכך, שתקפו מכל עבר ומכל מקום עמדו לרשותם כוחות עתודה. ואולם הקושי היה, כי לאחר שיתגברו על חיל-המצב הגרמני, יהיה צורך להעביר בדחיפות לתוך היערות את אלפי השבויים העצורים במחנה, שרבים מהם חלשים מכדי ללכת. בין קולות הנפץ, ירי המקלעים והצעקות, אי אפשר היה לברר שום דבר. הכל מסביב המה, נאנח ויילל.

לאחר זמן מה הוברר, כי היריות מסכנות את שוכני הצריפים. מתוך החורים הזדחלו אנשים. הגרמנים החלו יורים לעבר הצריפים והללו החלו לבעור. זלמן, עם קבוצת מקלענים, פרץ קדימה. ליד אחד הצריפים פשט פתאום ידיו למעלה ונפל. החיילים שלידו חשו לעזרתו. אולם עוד לפני שהספיקו להגיע אליו התרומם וקם על רגליו. בהחזיקו את ידו על חזהו, פנה כשהוא צולע קמעה, אל הצריף הקרוב, הסיר במהלומה את המנעול ופתח לרווחה את הדלתות. "בני-אדם, צאו!" **צעק באידיש**, "צאו ומהרו ליער!"

מפתח הצריף פרץ זרם אנשים. זלמן נסוג לאחור ופינה להם את הפתח. אולם שוכני הצריף סבבוהו והחלו לחבקו. עמוקה מני-ים היא שמחת האדם, אשר חש במגע ידו של המוות ונשאר בין החיים.

עדיין נשמעו יריות והאנשים הוסיפו לנשק את זלמן ובדמעות הושיטו לעברו את ידיהם. אישה זקנה בעלת עיניים מבוהלות, הייתה הראשונה שהבחינה, כי זלמן נפצע.

"ריבונו של עולם, בזהירות", הרימה את ידה, "סורו הצידה!" בלי להרגיש כמעט בכאב האטום שבחזהו וברגלו, הסתכל זלמן באנשים המעונים, אשר הקיפוהו מכל צד.

"אני מבקש מכם, לכו ליער.. מהרו.. אתם חופשיים... ליער!" את פודפולקובניק רבינוביץ' העלו על עגלה. כפות-ידיים הובא אליו שבוי: הנס ברמר, בסגין פתוח, בלי כובע לראשו. ברמר ניסה לשמור על הופעה מכובדת וזרק מבט זועף בחייל המלווה, אשר דחפו קדימה משנעצר קמעה. כשקרר לעגלה, בה שכב רבינוביץ', הביט סביבו, ומשלא ראה איש נשך את שפתו התחתונה.

"התירו את החבלים", אמר זלמן בשקט "ותנו לי את התעודות שהיו בכיסו, בוודאי יש ביניהן בעלות ערך", את המשפט האחרון אמר כשבקולו נשמעת נימת כאב מיוחדת.

ברמר הבין את הדבר ובשפשפו את הצלקות שנשארו על ידיו שהותרו, דידה מרגל לרגל, לא נשאר בליבו כל ספק: לפניו, על מצע של קש בעגלה, שכב המפקד הרוסי, חיוור עד מוות. הוא הביט בעיניו של זלמן ופתאום פילחה את מוחו ההכרה: הוא יהודי! אימה השתלטה עליו.
"אני מבקש לנהוג בי כבקצין" אמר בקול רועד.

"אתה קצין? שקר!" – השיב זלמן.

"מילת כבוד..."

"שוב שיקרת, וכי יש לך כבוד?"

ברמר הסב את מבטו.

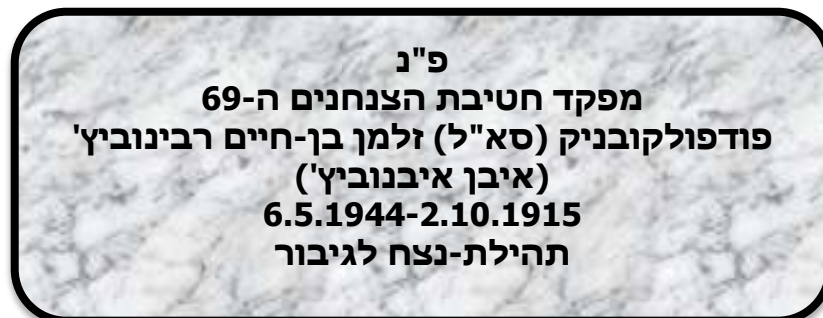
"הבט לתוך עיניי, רוצח!" – פקד זלמן בקול נמוך. כוחותיו אפסו והלכו.

"אני רק מילאתי פקודות ... לא רצחתי..."

רבינוביץ' עצם בעייפות את עיניו. חזר והשעין ראשו על מצע הקש ואמר בלאט:
"... קחוהו מכאן. מיסרו אותו ללוטננט דמין, שיחקור אותו. העם ישפוט אותו..."

*

**לא הרחק מהעיר פינסק, ליד דרך המלך המובילה לברסט,
ניצב קבר בודד. למראשותיו מצבה ועליה חרוט:**

[5]

אברמוביץ' אהרון: חלקם של לוחמים יהודים בצבא האדום

אברמוביץ' אהרון חיבר ספר רב היקף הנקרא:
**"במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה נגד
גרמניה הנאצית 1941-1943"**, [מרוסית: אריה ברונו, עריכה
עברית: לוי דרור], מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', תשמ"ז-
1986, ובו מוזכרים כ-3000 לוחמים יהודים בצבא האדום. הוא מתאר
את חלקם במלחמה.

הייתה זו מלאכת איסוף לא פשוטה, מכיוון שמעולם לא פרסמה
ברית המועצות את חלקם ומספרם של בני-לאומים שונים, תושבי
מדינתם ששרתו בצבא האדום במלחמת העולם השנייה.

אברמוביץ' הדגיש דבר חשוב בספרו: "היהודים לחמו נגד הנאצים
לא בנפרד משאר עמי ברית-המועצות. בהיותם מונעים על-ידי רגשות
פאטריוטיים ומילו חובה אזרחית התגייסו לשורות הצבא האדום כבר
בימים הראשונים של המלחמה. בכל הגזרות של החזית הסובייטית-
גרמנית לחמו שכם-אל-שכם רוסים, אוקראינים, ביילורוסים, יהודים
ובני לאומים אחרים. אולם ליהודים היו דחפים נוספים, מיוחדים להם,
שנבעו מאופיה המיוחד של המלחמה. כוונותיהם ומעשיהם של
הנאצים, ששאפו להשמיד את יהודי כל העולם.

השמדתם המוחלטת של שבויי המלחמה היהודים – כל אלה הולידו
בלב הלוחמים שנאה יוקדת לאויב, מסירות נפש ללא גבול עד
הקרבת החיים עצמם, כדי להביסו ולנקום בו על מעשי הזוועה שלא
נשמעו כמותם".

לעבר סמולנסק

במערכה על סמולנסק, שנמשכה מ-10 ביולי עד ה-10 בספטמבר 1941, הגיע לשיאו שלב המלחמה הפותח. פיקוד קבוצת הארמיות הגרמניות "מרכז" החליט להחיש את המתקפה בכיוון מוסקבה דרך סמולנסק.

ב-10 ביולי פתחו במתקפה שתי קבוצות של ארמיות השריון הגרמנית ה-4. מהלומותיהן ניתכו לעבר דוהובשצ'ינה, ילניה, קריצ'ב, בניסיון לבקע את כוחות חזית המערב, לכתר את הארמיות ה-19, ה-20 וה-16 שחיפו על סמולנסק ולכבוש את העיר. התנהל קרב אכזר ביבשה ובאוויר בתנאי עליונות מוחצת של כוחות האויב.

באותו זמן הוטל על הארמיה ה-21 הסובייטית להנחית ב-13 ביולי מכת-נגד בכיוון בוברויסק, להשמיד את האויב שצלח את נהר הברזינה, לכבוש את העיר ולייצב את החזית לאורך הנהר. ביצועה של משימה זו הוטל על הקורפוס הממוכן ה-25 (שכלל את דיוויזיות השריון ה-50 וה-55 ודיוויזיות הרובאים הממונעת ה-219) בפיקודו של הגנרל-מאיר של חיל-השריון סמיון מויסייבץ' קריבושיין, וכן על הקורפוסים הרובאיים ה-63, ה-66 וה-67 של אותה הארמיה. האוגדות צלחו את הדנייפר, שיחררו את הערים רוגאצ'וב וז'לובין ונעו תוך קרבות לעבר בוברויסק.

מאחר שקבוצת שריון גרמנית הבקיעה את החזית באזור נובי ביחוב, הטיל מפקד הארמיה ה-21 על דיוויזיות הרובאים הממונעת ה-219 ועל דיוויזיות הטנקים ה-50 של הגנרל קריבושיין לחפות על האגף הימני. חלק מכוחות הדיוויזיה ה-219 השתתף ב-16 וב-17 ביולי בהתקפה על העיר פרופויסק. ב-18 ביולי השמידה הדיוויזיה ה-50 באזור היישוב משבסקאיה 10 טנקים, עשרות מכוניות ו-500 חיילים וקצינים של האויב.

עד ה-1 באוגוסט המשיכה הארמיה ה-21 בהתקדמותה, לרבות הקורפוס של הגנרל קריבושיין, ובעקבותיהם הבקיעו לעבר בוברויסק עד נהר הברזינה.

הפיקוד הגרמני נאלץ להעתיק לאזור זה דיוויזיות נוספות. מיתקפת-הנגד לעבר בוברויסק הסיטה אפוא כוחות ניכרים של האויב שתקפו בכיוון מוסקבה.

בקרבות הקשים האלה השתתפו הטאנקיסטים של **הקפיטן דוד אברמוביץ' דראגונסקי**. הוא נזכר: "..... היה שזה ביולי 1941 בחבל סמולנסק. הייתי מפקדו של גדוד שריון, שהורכב מצוערים כמעט מייד לקרב. תוך קרבות קשים נסוגונו אחור. החזית עברה מצפון ליארצב, לא הרחק ביילי. גדוד הטנקים שלי הנחית על הפאשיסטים מכה נאמנה ראשונה ליד היישוב באטורינו.....". תפקיד מכריע בקרבות ההתקפה שהתלקחו באזור פרופויסק-ביחוב מילא קורפוס הרובאים ה-63 שראש מטהו היה **הפולקובניק (אל"מ) א.ל. פייגין**

(מפקד הקורפוס היה הגנרל ל.ג. פטרובסקי). פעולותיו של קורפוס זה בקרבות ההגנה הצטיינו בעיקשות יוצאת מן-הכלל, בייחוד בסוף יולי ובמחצית הראשונה של אוגוסט, כאשר היחידות הגנו בחירוף-נפש על עמדותיהן ובלמו את התקדמותן של חמש דיוויזיות חי"ר גרמניות.

ב-14 באוגוסט עברו הנאצים למתקפה בכוחות עדיפים ולחצו את הקורפוס ה-63 אל הדנייפר. כעבור יומיים כותרה המפקדה של הקורפוס, יחד עם הכוחות העיקריים בדרום-מזרח העיר ז'לובין. הגנרל ל.ג. פטרובסקי **והפולקובניק א.ל. פייגין נהרגו ב-17 באוגוסט**, על ידי מארב של האויב, בעת הפריצה מטבעת הכיתור.

לאחר שנפלה סמולנסק הטילה האווירייה הגרמנית פצצות כבדות על גשרי הדנייפר, בניסיון למנוע מכוחות הסובייטים היחלצות מהכיתור וחציית הנהר. מפקד הבריגאדה של ההגנה האנטי-אווירית הפולקובניק מ.ז. קוטיקוב וסגנו הקומיסר הגדודי איסאק פטרוביץ' רבינוביץ' ארגנו התקפת נגד והדפו את האויב. מבצע זה איפשר לצבא הנסוג לצלוח את הדנייפר על נשקו ועל צידו.

מ-12 באוגוסט ואילך הופקדה הבריגאדה ה-7 על ההגנה האנטי-אווירית של ויאזמה ואחר כך – של גז'אטסק ומוז'איסק. בקרבות אלה הפיח **איסאק רבינוביץ'** רוח-קרב בחייליו, כשהוא עצמו משמש מופת של עמידה איתנה ואמץ-לב.

בחמשת החודשים הראשונים של המלחמה הפילו חיילי בריגאדה זו 189 מטוסים של האויב. **לקומיסר הגדודי איסאק פטרוביץ' רבינוביץ'** הוענק ב-28.2.1942 העיטור הגבוה ביותר של ברית המועצות, הוא האות ע"ש לנין.

בקרבות ליד סמולנסק מילאה תפקיד נכבד דיוויזיית הטנקים ה-57. במשך שמונה ימים הדפה בהצלחה באזור הכפר קראסנויה את כל התקפותיו של האויב. הצטיין במיוחד גדוד התותחנים של הדיוויזיה בפיקודו של **הפולקובניק אהרן מויסייביץ' דובינסקי**.

ב-16 ביולי, אחרי התקפה חזקה באש מרגמות ותותחים והפצצות מהאוויר, פתח טור טנקים גרמני, שבעקבותיו נע חיל-הרגלים, בהתקפה על עמדותיה של הדיוויזיה ה-57. האויב נתקבל באש התותחים של החטיבה בפיקודו של א.מ. דובינסקי. בקר הושמדו טנקים אחדים של האויב וכל האחרים נסוגו באי-סדר יחד עם החי"ר.

באזור רוסלאבל בקרבת סמולנסק ניהלה דיוויזיית הרובאים ה-149 מהארמיה ה-28 של רזרבת החזית קרבות קשים מה-23 ביולי עד ל-5 באוגוסט. **כאן הצטיין במיוחד הפוליטרוק של החטיבה ה-479, גלינר**. הוא היה תמיד בקטע המכריע של הקרב וגילה מופת של אומץ ותעוזה. המרשל א.א. ירמנקו,

סגן מפקד החזית באותו זמן, מציין כי חיילי החטיבה ה-479 הוקירו ביותר את גלינר ולא בכדי לא היו בגדוד זה מקרים של אבדן עשתונות ופחדנות.

הקורפוס הממוכן ה-7 של הארמיה ה-13 התכונן לפתוח ב-6 ביולי במתקפה בכיוון לפל. סגן מפקד דיוויזיית הטנקים ה-14 של הקטורפוס, **הקומיסר הגדודי הבכיר (אחר כך פולקובניק) מויסיי מגדלביץ' רפופורט**, נטל חלק רב בהכנות. הוא עבר ביחידות, בדק את מהלך ההכנות ועודד את הטנקיסטים. מאוחר יותר זכה רפופורט בעיטור הכוכב האדום.

בהודפם את המקפה השכילו הגרמנים ליצור עליונות רבה באוויר וביבשה ולהסב לדיוויזיית הטנקים ה-14 אבידות כבדות ולא עוד אלא שסכנת כיתור איימה על יחידות הקורפוס הממוכן. להבטחת נסיגתה של הדיוויזיה הוקמו שתי עוצבות. על האחת שהורכבה מבאטאליון של שריון ובאטאליון של רובאים, **פיקד ראש מחלקת המודיעין של מטה הדיוויזיה הקפיטן ג.י. שפירא**. יחידות הדיוויזיה ששרדו פילסו לעצמן דרך ביערות לעבר העיירה ליזנו, מדרום-מזרח לויטבסק.

ב-12 ביולי נערכו יחידות הארמיה ה-4 של חזית המערב בקו-הגנה לאורך הנהר פרוניה – מצ'אוסקי ועד פרופויסק והתכוננו להדיפת האויב התוקף. תחנת צ'אוסקי הופצה ללא-הרף וסיירות השריון של הגרמנים הגיעו אליה פעמים מספר. אולם מגיני התחנה החזיקו בעמדותיהם. כאן **הצטיין במיוחד הקפיטן א.י. שמיגול האמיץ והנמרץ, המפקד הצבאי של התחנה**. הוא שימש מופת לפקודיו והביא לכך שכל הצוות פעל בתקינות בתנאי הקרב.

בפעילויות הקרביות של הארמיה ה-21 נטל חלק פעיל גדוד משמר המולדת שהוקם בגומל בפיקודו של **הקפיטן פ.י. אוטקין**.

בקרב שפרץ ב-17 באוגוסט באזור הצבאי שבפיקודו של **הפודפולקובניק (אל"מ) א.י. מנייביץ'** לחמו אנשי המשמר בחירוף-נפש. הם החזיקו בעמדותיהם שש יממות והדפו את התקפות הנאצים. רבים מהם, לרבות מפקד החטיבה, הקפיטן אוטקין, מתו מות-גיבורים.

בין חיילי החטיבה שהצטיינו לא מעטים היו היהודים. אומץ-לב מיוחד גילו: **הסיירים ראדומיסלסקי וג. שכנוביץ'**; **הקומיסר של הבאטאליון פ.א. באס**; **מפקדי המחלקות ס.מ. גלינר וג.א. שטיינבר**; **הפוליטרוקים משה מורדכוביץ' פקר וג.י. ארקין**; **מפקד הבאטאליון ו.י. פרידמן**; **מפקדי הפלוגות לאנגר, דבוסקין ואחרים**.

לאחר שגומל נפלה בידי הגרמנים הצטרפו לוחמי משמר המולדת לפרטיזנים. רבים מהם הצטיינו גם שם בקרבות. ביניהם: **סמואיל מונוסוביץ' סברדלוב**,

שהיה במשך שנתיים מזכיר הוועד האזורי המחתרתי של המפלגה ברוגאצ'וב, קומיסר ואחר כך מפקד גדוד הפרטיזנים הרוגאצ'ובי הראשון ועוטר באות הדגל האדום, בעיטור מלחמת המולדת ושבע מדליות; זוס יעקובלביץ' צ'רנוגלאז, מזכיר הוועד האזורי המחתרתי של המפלגה ביילסק וקומיסר בריגאדת הפרטיזנים היילסקית שזה בעיטורי הדגל האדום, מלחמת המולדת מדרגה ראשונה ובשמונה מדליות. **כן הצטיינו מפקדת יחידת הפרטיזנים ויקטור שיטמן, הפרטיזנים נחום אלטרוביץ' צייטלין, ג.ל. קפלן, ארקאדי דוידוביץ' דובקין, יוסף איליץ' גאליצקי, אסתר טבלבנה ליבמן ואחרים.**

בעת הנסיגה מגומל ב-20 באוגוסט על החטיבה שנכללה בה גונדת התותחנים הנפרדת ה-12, לנוע לנובו-בייליצה ולהתפרס ביער. מפקד סוללת הנ"מ של הגונדה, **הלייטנאנט איסאק יעקובלביץ' גולדברג**, תושב העיר גומל, נצטווה לנוע בראש היחידה. כביש גומל – מינסק היה מנותק והמטוסים וגם התותחים של האויב המטירו אש ללא הרף. אף-על-פי-כן הצליח אי.י. גולדברג לתמרן ולצלוח את הנהר סוז' ולהתפרס ביער נובו-בייליצה. כאן הודיע מפקד הגונדה במסדר היחידה, כי הומלץ על מתן עיטור ללייטנאנט גולדברג בזכות מעללי הגבורה שלו בחילוץ היחידה מן הכיתור. ואכן קיבל גולדברג מדליה "על הצטיינות בקרב".

בקרבות בחבל סמולנסק יצאו מוניטין **למקלענית אלקה חוטוריאן**, שהתנדבה לחזית. להלן אחד ממעלליה הקרביים: קבוצה של גרמנים התבצרה בקטע, שממנו ניתכה אש נמרצת. אלקה חוטוריאן התקרבה בלי לעורר תשומת-לב למרחק של כ-60 מטרים מהגרמנים ואילצה אותם באש המקלע שלה לתפוס מחסה. הודות לכך ביצע חיל הרגלים התקפה מוצלחת. מאוחר יותר למדה הנערה העשויה ללא-חת להפעיל גם מרגמה.

באמצע ספטמבר התבצרה דיוויזיית הרובאים ה-53 בקו קוזמיניצ', בדרום-מערב ספאס דמנסק. בוקר אחד פתחו הגרמנים ב"התקפה פסיכולוגית". הם צעדו במלוא-קומתם, כשמקלעיהם תלויים על כתפיהם ורימונים בחגורותיהם. לפנייהם נעו נגמ"שים ובאגפים זחלו טנקים. מפקד התותחנים של הדיוויזיה, **הפולקובניק (אל"מ) גריגורי פלאסקוב**, הניח לאויב להתקרב ואז פקד לפתוח באש. הופעלו תותחים, מרגמות ועשרות מכונות ירייה. טנקים גרמניים רבים התלקחו אך אנשי הס.ס. הוסיפו להתקדם. הטנקים שלהם פרצו מהאגפים והגבירו את לחצם אך אנשי הסוללות של הצבא האדום... ברגע קריטי זה חשה לעזרה דיוויזיית הגווארדיה ה-5. הפולקובניק פלאסקוב הזיז קדימה את הסוללות של הלייטנאנט הבכיר נ.פ. שליובסקי ושל קצינים אחרים נגד אגפיו של האויב.

התותחנים היכו לאורכו של הטור הפאשיסטי. מפקד הסוללה שליובסקי עבר בריצה מתותח לתותח וסייע לצוותים. באותו זמן הסתערו עליהם הטנקים

הגרמניים ועל הסוללה של שליובסקי עטו מטוסי תקיפה. נשארו שני תותחים בלבד ועוצמת האש שלהם פחתה מחוסר אנשים בצוותים. ברגע זה פרצו קדימה חיילי הגווארדיה של הדיוויזיה ה-5 בקריאה רמה "הורה!" ונכנסו לקרב פנים-אל-פנים עם האויב. דיוויזיית הס.ס. "טוטנקופף", שנחשבה כבלתי מנוצחת, הפנתה את עורפה. פאשיסטים מעטים בלבד הצליחו להימלט. שדה-הקרב היה מכוסה גוויות, ואלה שנשארו בחיים השליכו את נישקם והרימו ידיים. ההתקפה "הפסיכולוגית" עלתה לגרמנים במחיר יחידה מעולה. אולם גם שורות הדיוויזיה ה-53 נתדלדלו באופן ניכר. בקרב זה מת מות-גיבורים התותחן נאום פאוולוביץ' שליובסקי יחד עם פקודיו. טנקי הפאשיסטים מחצו את הסוללה.

[6]

* * * *

בשערי לנינגרד

אחרי שהכוחות הגרמניים הבקיעו את האזור המוגן של לוגה וכבשו ב-17 באוגוסט את קינגיספ וצ'ודובו, התלקחו קרבות עזים במבואותיה של לנינגרד.

ב-21 באוגוסט חצה האויב את הקו הראשי של מסילת הברזל "אוקטובר" ואת כביש מוסקבה-לנינגרד. העיר הופגזה יום-יום מאזור שמצפון לטוסנו בתותחים כבדים.

ב-8 בספטמבר החלו התקפות האוויר הכבדות של הפשיסטים על לנינגרד ועל קרונשטאדט. הגרמנים התכוונו להחריב ולשרוף את לנינגרד, וכל העת היו מטילים כמות עצומה של פצצות תבערה.

ב-10 בספטמבר הייתה ההפצה האכזרית ביותר. על העיר ניחתו 69 פצצות הרס וכ-2,000 פצצות תבערה. נגרמו יותר משמונים דליקות ונהרגו למעלה משבע מאות תושבים.

ב-12 בספטמבר תקף האויב לאורך החזית כולה. כבש את קראסבוייה-סלו, את העיר פושקין, השתלט חלקית על פטרהוף והגיע אל המפרץ הפיני ליד סטרלניה. בו בזמן כבשו כוחותיו את תחנת מגה ואת העיר שליסלבורג והגיעו אל אגם לאדוגה. כך נקלעה לנינגרד למצור מצד היבשה.

ב-13 בספטמבר פרצו הגרמנים את החזית ליד ליגובו וסכנת כיבוש איימה על לנינגרד. יחידות הארמיה ה-42 שנערכו להגנה בחזית מהמפרץ הפיני ועד קצותיה המזרחיים של פולקובו החזיקו בקושי מעמד מול הסתערותו של האויב. לתגבור קטע חשוב זה מינה המפקד החדש של חזית לנינגרד גנרל הארמיה ג. ק. ז'וקוב (שהחליף ב-10 בספטמבר את המרשל ק.י. וורושילוב) ב-15 בספטמבר את הגנרל-מאיר פדיונינסקי כמפקדה החדש של הארמיה ה-42 ואת הגנרל-מאיר לב סמואילוביץ' בריזנסקי כראש המטה.

הפיקוד החדש נקט צעדים דחופים לחיזוק העמדות ולשיקום המפקדות. הקטעים החלשים והנתונים בסכנה יתרה תוגברו על ידי יחידות רעננות וציוד לחימה על חשבון חלק מהכוחות והאמצעים של הארמיה ה-23 של חזית קארליה.

מפקדה לשעבר של הארמיה ה-42 כותב: "... ראש המטה החדש, הגנרל-מאיור ל. ש. ברוזנסקי, גילה מרץ רב. הוא שיגר אל העוצבות ואל החטיבות את קציני מחלקת המבצעים. עליהם הוטל לקבוע את מיקום מוצבי הפיקוד, להגיש עזרה מוחשית למפקדי הדיוויזיות והחטיבות, להגדיר במדויק במקום את המשימות. במקרים שלא היו מפקדים לחטיבות היה על קצינים אלה ליטול את תפקידי הפיקוד". כתוצאה מהצעדים שננקטו נהדפו כל ניסיונותיהם של הגרמנים להבקיע את חזית הארמיה ה-42.

להלן התקיפו העוצבות של ארמיה זו פעמים רבות את האויב באזור אוריץ ובמקומות אחרים וגרמו לו אבידות כבדות. בכך היה הפיקוד הגרמני מנוע מלהוריד אפילו דיוויזיה אחת מחזית לנינגרד לשם העברתה לחזית מוסקבה, שבה פתחו במתקפה.

ב-2 בספטמבר נערך גדוד המחץ הנפרד ה-5 של דיוויזיית משמר המולדת בקטע בן 12 ק"מ להגנה על חוף הנהר נייבה. בו ביום ניסתה קבוצת גרמנים לצלוח את עמדותיה של הפלוגה הראשונה. פרידמן ביקש ממטה הגדוד סיוע אש וקרא לחייליו להדוף את האויב. כתוצאה מהתקפת הנגד של מחלקתו של **פרידמן**, שנתמכה באש התותחים של גונדת נ"מ ה-21, נהדפו הנחתים הגרמניים.

ב-16 בספטמבר הכניסו הגרמנים לקרב כוחות גדולים של חי"ר ממונע שהסתייעו בכוחות חיל האוויר, במאמץ לכבוש את גבעות פולקובו. במשך שלוש שעות הפציץ האויב את עמדותיהן של שתי פלוגות מן הדיוויזיה ה-5 של משמר המולדת. **הלייטננט שייאר** איתר את מיקומה של מכונת הירייה, שהמטירה אש על החי"ר, התגנב אליה עם חיילים אחדים והשמיד ברימונים את צוותה.

ב-13 בספטמבר פתח גדוד של נחתי הצי בהתקפה במיצר קארליה. הגדוד נתמך על ידי חטיבת התותחנים ה-838, שבה פיקד על הסוללה ה-3 הלייטננט **גיל ישראליביץ' ליפקין**. הימאים היו חייבים לעבור בשטח פתוח של חצי קילומטר. כדי לחפות עליהם, מיקם מפקד הסוללה ליפקין את תצפית בקרת האש שלו לפני החי"ר. במרחק מאה מטרים מהאויב. בכך הבטיח אש יעילה ביתר. הלייטננט ליפקין נפגע בכדור האויב ומת מות גיבורים. הוא נקבר בפסוצ'נויה בבית הקברות של הגיבורים, בליווי מטח כבוד של תותחי הסוללה.

קבוצת תת-מקלענים של האויב חצתה את הכביש ויצאה אל צומת הקשר של החטיבה ה-461 של דיוויזיית הרובאים ה-142. **מפקד הצומת ארקאדי סימיונוביץ' אוחובסקי**, דיווח למפקד החטיבה: "הבו תגבורת, אני מכותר!" מפקד החטיבה שיגר שתי מכוניות עם חיילים. בינתיים פתחו התת מקלענים הגרמניים באש על המחפורת של אוחובסקי והמטירו רימונים על המשאיות עם התגבורת. אחת המשאיות הוצתה, השנייה חלפה על פניהם. ארבעה חיילים מצוותו של אוחובסקי נפצעו, אך הוא הוסיף לפעול לבדו ולקיים את הקשר. כשעלו ההיטלריסטים על גג המחפורת ומצב אוחובסקי היה ללא תקווה, הוא הודיע בטלפון למפקדו: "אני משמיד את ציוד הקשר, אלחם עד הכדור האחרון".

כך נפל בגבורה ארקאדי סימיונוביץ' אוחובסקי ועימו עדו שמונה חיילים.

הגדוד ה-3 של הדיוויזיה ה-2 של משמר המולדת נאלץ ב-14 בספטמבר לנטוש את הכפר ג'וסטיליצי ולהתבצר ביער הסמוך. הוטל עליהם לתקוף את תגבורת האויב. מבין החיילים הוקם כוח של מתנדבים ובראשו **הקומיסר הגדודי סאול בוריסוביץ' אמיתין**. הכוח התקרב מוסווה כהלכה אל עמדות האויב. כעבור זמן מה החלו לנוע על הכביש משאיות גרמניות עמוסות פגזים, מלוות במשמר של תת מקלענים. אז התחיל לפעול הכוח של אמיתין. אחד הרימונים הראשוני פוצץ את המשאית המובילה של האויב. בזו אחר זו החלו המשאיות להתפוצץ. תוך פחות מחמש דקות הקיץ הקיץ על הטור הפאשיסטי.

מחלקה מגדוד המחץ לתפקידים מיוחדים של דיוויזיית הרובאים ה-201, בפיקודו של **הלייטננט ל. גולמן**, ביצעה תפקידי סיור באזור ביילואוסטרוב, שנכבש על ידי הצבא הפיני. אחרי ריכוך ארטילרי פתח הגדוד בהתקפה ב-21 בספטמבר והדף את האויב מביילואוסטרוב. אולם בידי הפינים נשארה עמדה מבוצרת, שהוסיפה להטריד את העמדות הסובייטיות. על הגדוד הוטל לחסל את העמדה. האויב שניחש את כוונת הסובייטים קירב סוללות של מרגמות והנחית מבול אש. ב-22 בספטמבר התקיף הגדוד בהתמדה אך לאחר שסבל אבידות כבדות נאלץ לסגת. בקרב זה נפצע מפקד המחלקה גולמן בשתי רגליו. רק עם שחר הגיע בזחילה אל יחידתו ונשלח לבית החולים.

ליד רוסקו-ויסוצ'ויה היה מפקדה של אחת מעמדות האש המבוצרות **מהנדס המכון הלניגרדי לשצ'ינסקי**. קרוב לשלוש יממות לחמו אנשי משמר המולדת באויב עדיף מבחינה מספרית, השמידו חיילי אויב רבים, תותחים וטנקים.

חטיבת הרובאים ה-1 המכותרת של הדיוויזיה ה-3 של מתנדבי משמר המולדת גוננה במשך ימים אחדים על תחנת משינסקאיה. החטיבה נסוגה רק לאחר שקיבלה פקודה. במשך עשרים יום נעו אנשים המשמר ולחמו בעורף האויב עד

שנחלצו. כ-400 איש, ובתוכם מזכיר הארגון המפלגתי לשל החטיבה, א.ס. גורדון, הגיעו ללנינגרד.

יחידות של פועלים הוקמו כדי לשמור על המפעלים והמשרדים השונים בעיר. ס. פייגינה, בוגרת בית ספר לצלפים, עמדה בראש המשמר בית החרושת "הדגל האדום". בבית החרושת "סקורוחוד" פיקד על משמר הפועלים מנהל המפעל מ. נ. ביילסקי, מהנדס צבאי מדרגה 3.

משמר המולדת של אזור ואסילייבסקי-אוסטרוב נערך להגנה ליד גאטצ'ינה. **המהנדס יעקב וולשונוק** נתמנה כמפקד מחלקת התותחנים. **בין חיילים המחלקה היו היהודים: הסרז'נטים מאטלין וביילין שפיקדו על צוותי תותחנים; הטוראים רוניקוב, גורליק, רחלין, לרמן, הקשר פארבר ואחרים.**

מפציצים גרמנים שהגיעו לפתע, החלו להפציץ את עמדות התותחנים. לאחר מכן התקרבו לשם אנשי חי"ר של האויב שהגיעו בנגמ"שים בליווי של טנק ופתחו באש. מפקד המחלקה וולשונוק פקד: "אש!" וכבר התלקחו הטנק והנגמ"ש ומתוכם החלו לקפוץ חיילי האויב, שנפגעו מייד באש אוטומטית. הטוראי רחלין נפצע קשה.

למחרת שוב תקפו הגרמנים. מטוסי "יונקרס" הפציצו את עמדות משמר המולדת. את הטנקים קיבלו אנשי המשמר באש תותחים ובקבוקי תבערה. בלילה יצא יעקב וולשונוק עם קבוצת מתנדבים, **ביניהם הסרז'נטים מאטלין וביילין והטוראי לרמן, אל הכפר מאלאיה פודוסטה, כדי להוציא משם חלקי תותחים וארגזי תחמושת. הקבוצה עלתה על מוקש ושניים נהרגו, ביניהם גם הסרז'נט ביילין.**

כעבור זמן מה נהרג מאש האויב הקשר לרמן ומפקד המחלקה וולשונוק נפצע בראשו.

אחרי קרבות עזים בלתי פוסקים הייתה לקראת סוף ספטמבר רגיעה מסוימת. נכשלה כוונתו של הפיקוד הגרמני לכבוש את לנינגרד בסערה. הפיקוד הגרמני ביקש מעתה להכניע את לנינגרד במצור. העיר הופגזה והופצצה מן האוויר מדי יום. [7]

* * * *

קרבות סטלינגרד

מדלייה שקיבלו הלוחמים בקרב סטלינגרד

מתקפת הקיץ של הגרמנים

תוכנית הפיקוד גרמני לקיץ 1942 נערכה על פי הוראה מספר 41 של היטלר מ-5 באפריל 1942. נאמר בה: "עלינו לשוב וליטול יוזמה ולאכוף את רצוננו על האויב... המטרה מתמצה בהשמדה מוחלטת של הכוחות הסובייטיים שעדיין שרדו... המטרה העיקרית היא לקחת בצפון את לנינגרד, תוך שמירה על המצב בגזרה המרכזית... באגף הדרומי לבצע חדירה לקווקאז: ... משום כך חייבים כל הכוחות... להתרכז בראש וראשונה בביצוע המשימה העיקרית בגזרה הדרומית של החזית שיעדה הוא להשמיד את האויב ממערב לדון ולכבוש את אזורי הנפט ורכסי ההרים של קווקאז...."

מבחינה יהודית נודעת לכך חשיבות מיוחדת, שהרי כיבוש הקווקאז עשוי היה לקרב את הנאצים למזרח הקרוב; הקורפוס (או "העוצבה המיוחדת") של הגנרל הגרמני פלמי היה צריך להתקרב דרך עבר הקווקאז לטאכריז שבאיראן ומשם לעיראק, מתוך כיסוי לחבור עם גיסותיו של המרשל רומל אשר ינועו מצפון אפריקה לעבר מצרים. אילו הייתה תוכנית זו מתגשמת, היה נחרץ גורלם ליהודי המזרח התיכון והישוב היהודי בארץ-ישראל בכלל.

לחזית סטלינגרד ניתן בתוכנית הגרמנית תפקיד מסייע. אך בניגוד לכוונת הפיקוד נהפכה גזרה זו לחזית המכרעת במלחמה.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

לקראת סוף יוני ריכוז האויב לאורך 600 ק"מ (מקורסק עד טאגאנרוג) מול חזית בריאנסק, חזית דרום-מערב וחזית הדרום 900 אלף חיילים, 1260 טנקים, יותר מ-17 אלף תותחי ומרגמות ו-1,640 מטוסים. מולם העמיד הפיקוד הסובייטי בשלוש החזיתות 655 אלף חיילים, 740 טנקים, 14,200 תותחים ומרגמות ו-1,000 מטוסים. להפתעת הפיקוד הסובייטי פתחו הגרמנים ב-28 ביוני את המתקפה בדרום.

מתעודות שנמצאו אצל קצין גרמני הרוג ב-19 ביוני נודע לראשונה על היעדים האופרטיביים של מתקפת הקיץ הגרמנית. אך גייסות הגזרה הדרום-מערבית, שנחלשו במהלך מבצע הארקוב, עדיין לא היו מוכנים להדוף את קבוצת הארמיות של וייכס והארמיה הגרמנית ה-6, שכללו 41 דיוויזיות (מהן 4 ממונעות ו-6 משוריינות) ובריגאדת חי"ר.

וכן, ב-28 ביוני תקפו ארמיות וייכס (שכללו את ארמיית השדה ה-2, ארמיית השריון ה-4 והארמיה ההונגרית ה-2) בגזרת התפר שבין הארמיות ה-15 וה-16 של חזית בריאנסק. למחרת היום תקפו הארמיה ה-6 וקורפוס השריון ה-40 מצד אזור וולצ'אנסק, וב-3 ביולי התאחדו עם הכוחות של קבוצת וייכס באזור סטאריאוסקול. ב-6 ביוני צלחו הגרמנים את הנהר דון באזור וורונז'.

בחזית וורונז'

ב-7 ביולי הוקמה חזית וורונז', בפיקודו של הגנרל ואטוטין, שכללה את הארמיות ה-40, ה-3 וה-6, את קורפוס השריון ה-4, ה-17, ה-18 וה-24. **בעוצבות אלו שרתו יהודים, ומהם שתפסו תפקידי פיקוד: כראש המטה של הארמיה ה-40 שימש הגנרל-מאיר זינובי זכרוביץ' רוגוזני; חבר המועצה הצבאית של הארמיה ה-6, קומיסר הקורפוס לב זכרוביץ' מכליס; מפקד דיוויזיית חי"ר ה-25 של הגווארדיה, הפולקובניק פאוול מנדלביץ' שאפארנקו; מפקד האזור המבוצע ה-53, הפולקובניק אדם גרייגוריביץ' דאשלבביץ'; מפקד התותחנים של הדיוויזיה ה-25, הפולקובניק ניקולאי מיכאילוביץ' לוין ועוד.**

להדגשת חלקם של היהודים, נמנה אי אלה קרבות שבהם הצטיינו. בקיץ 1942 פתחה דיוויזיית חי"ר ה-25 של הגווארדיה בפיקודו של **הפולקובניק פאוול מנדלביץ' שאפארנקו** את המסלול הקרבי שלה בחזית וורונז'. במחצית יולי התפרסה הדיוויזיה באזור העיר בוברוב, שם עסקה בקמת קווי הגנה לאורך חוף הנהר ביטיוג.

הגנרל שאפארנקו מעלה זיכרונות: ... ב-1 באוגוסט נקראתי אל נקודת הסיוע של פיקוד הארמיה... קיבלתי פקודה לרכז את הדיוויזיה מצפון-מזרח לכפר אוסינקי, לצלוח את הדון בצפון-מערב נושקינו ולהקים ראש גשר בקצה הקדמי

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

של קו-סטרוז'בויה.. מימיננו צלחו את הדון עוצבות האזור המחוזק ה-53 של הפולקובניק א. ג. דאשקביץ'... היה זה אחד המבצעים המיוחדים של כוחות חזית וורונז'. הוא ריתק כוחות גדולים של האויב, תוך שהוא מונע את התקדמותם לעבר סטלינגרד.

לקו ההסתערות הראשון הטיל שאפארנקו את חטיבת הרובאים ה-78 של הגווארדיה. החטיבה ה-81 נועדה להיות בגל השני. החטיבה ה-73, שהקומיסר הצבאי שלה היה הפוליטרוק הבכיר מיכאל אהרונוביץ' טנצר, הושארה ברזרבה של הארמיה ה-6.

עם צליחת הדון ערך שאפארנקו סיור יחד עם מפקד האזור המבוצר ה-53, אדם גריגורייביץ' דאשקביץ'. ב-5 באוגוסט עם שחר החלה הדיוויזיה של שאפארנקו לנוע. חיילי הגדוד ה-2 בפיקודו של הלייטנאנט הבכיר גריגורי לבוביץ' רלין חצו את הדון בסירות, בדוברות ובאמצעי עזר אחרים ופרצו לחפירות האויב בקרבות פנים אל פנים. שאפארנקו הורה ללייטנאנט הבכיר רלין להגיע לדרום-מזרח סטרוז'בויה.

במשך הליל ההגיעה הדיוויזיה כולה אל ראש הגשר ובבוקר ה-8 באוגוסט הייתה סטרוז'בויה משוחררת, אך כוחות גרמנים רעננים יצאו להתקפת נגד. **הפולקובניק שאפארנקו** פקד על מפקד התותחים של הדיוויזיה, **הפולקובניק ניקולאי מיכאילוביץ' לויין**, לשטוף אותם באש המרגמות של דיוויזיון הגוואדיה. בקטע אחר הייתה הסתערות של גרמנים שיכורים אשר רצו אחוזי-טירוף בעקבות הטנקים. שאפארנקו פקד על ראש המטה לכוון את אש דיוויזיון הנ"ט ופלוגת המקלענים, ואכן כל ההתקפות נהדפו. ב-10 באוגוסט צלחו את הנהר עוצבות נוספות של האזור המחוזק והרחיבו את ראש הגשר שבפיקוד הפולקובניק א. ג. דאשקביץ', שעליו הוטלה ההגנה של סטרוז'בויה.

בצליחת הדון מצפון לקורטויאק ושחרורה של העיר **הצטיין הקפיטן מ. ד. הנין**, ראש מחלקת החימוש בחטיבה ה-73 של הגוורדיה. תחת אש האויב הוא סיפק תחמושת לראש הגשר.

ב-9 בספטמבר ניצבה הדיוויזיה ה-25 מול מהלומת נגד אדירה. הגרמנים עמדו בקצה הצפוני של סטרוז'בויה ובמחיר אבידות כבדות השתלטו על כל העיר. בשיתוף פעולה עם עוצבות אחרות עלה בידי הדיוויזיות של שאפארנקו לשפר את המצב בראש הגשר.

בצליחת הדון ושחרורה של קורטויאק מילא תפקיד בולט ראש המטה של האזור המבוצר ה-53, **הלייטנאנט הבכיר מיכאיל גראנסברג**, שתיכנן את המבצע וגם עמד בראש מבצעיו. בפעולה זו הצטיין הגדוד המיוחד של תותחנים ומקלענים בפיקודו של הלייטנאנט יפים מאטווייביץ' ריבקין. בליל ה-10

באוגוסט יצא הגדוד יחד עם פלוגת הקשר בפיקוד **הלייטנאנט הוטר איסאק פיינברג** למלא משימה קרבית. הם פירקו קירות של בתים ריקים והתקינו מהם דוברות. עליהן הטעינו מקלעים, מרגמות ותותחים קטני קוטר ובחסות החשיכה צלחו את הדון. בנצלם את גורם ההפתעה גרמו לתבוסתם המהירה של הגרמנים. כמשתתף במבצע הנועז קיבל הלייטנאנט ריבקין את "אות מלחמת המולדת" דרגה 2.

ביולי נתמנה גיבור ברית המועצות המאיוור יוסף ישיביץ' מאקובסקי כמפקד גדוד מיוחד של טנקים כבדים. הוטל עליו לבלום את תנועת הגרמנים ולמנוע מהם הבאת תגבורות. בקצה הצפוני-מערבי של וורונז' פרץ מקובסקי לבסיס של אוגדה הונגרית והחל לדרוס את הנמצאים שם. מפקד הבריגאדה, הגנרל-מאיוור קורול כתב בדברי ההערכה שלו: "... הח' מאקובסקי השתתף לא פעם בתקיפת האויב המתגונן והסב לו אבידות רבות". בין המצטיינים בגדוד השריון היה גם המכונאי-המוביל חיים גינדין. ידו לא רעדה, כאשר הוביל את הטנק קדימה אל מול האויב.

בקרבות בגזרת וורונז' הצטיין **הלייטנאנט הבכיר מויסי ברקוביץ'**, בעל שני אותות הדגל האדום. בהסתערות כידונים דקר שלושה חיילי אויב למוות, שניים הרג בקת הרובה וקצין אחד הביא חי אל מטה הדיוויזיה.

בקרבות שניטשו בגזרת דרום-מערב גילה אומץ ומיומנות צבאית מפקד דיוויזיון של מרגמות, **הקפיטן מיכאיל יוספוביץ' יעקוב**. הוא טיפס על מגדל כנסייה ליד העמדות הגרמניות וניהל משם את אש הקטיושות. הוראותיו המדויקות הביאו לקטילת 1,200 חיילי אויב במשך יום אחד. פעם, כאשר קבוצת גרמנים גדולה התחילה להתקיף את אחד התלים שממנו כיוון יעקב את הירי, הורה הקפיטן למקד את האש על התל, למרות חששו של ראש המטה לפגוע בקפיטן יעקב. "רק כאן הבנתי, קטיושה מהי!" – אמר יעקב לאחר הקרב.

הדיוויזיה ה-100 של הארמיה ה-40, שבה שירת **הטוראי הנדיק פרנקל**, השתתפה בקרב לראשונה ב-13 באוגוסט לאחר שצלחה את הדון. אבדותיה היו כבדות. באחת הפלוגות שרדו חיילים בודדים שנשארו מנותקים. מפקד הגדוד, שהתקרב אליהם בזחילה, מסר לפרנקל חבילה כדי שיעבירה למפקד יחידת חי"ר אשר מעבר לנהר. פרנקל חצה את המים בשחייה תחת אש רצופה של האויב, אך בהיותו במים שמע צעקה: "הצילני, אהא!" היה זה חייל צעיר פצוע ברגליו. **פרנקל העמיס אותו על כתפיו ושקוע במים עד הסנטר הגיע לחוף השני. שם מסר את הפצוע ואת החבילה לידיים בטוחות, חזר בשחייה אל יחידתו ודיווח למפקדו. אז פגע רסיס פגז במצחו והתעורר רק בבית החולים.**

ב-28 ביוני תקפו כוחות האויב באור העיר ליבני. החטיבה ה-321 מהדיוויזיה ה-121 של הארמיה ה-40 נקלעה למצב קשה. החטיבה ניהלה קרבות בלימה והשמדה שריונים גרמניים. בקרב זה הצטיינו חיילי גדוד האימונים של הדיוויזיה. **ביניהם בלט הקורסאנט-הכוון יבגני מיכאילוביץ' איזנבורג**, שהיה מניח לטנקים הגרמניים להתקרב וכאשר היו חולפים מעל סוללת-הרכבת היה פוגע בהם ברובה נגד טנקים. איזנבורג זכה באות לנין.

ב-25 באוגוסט התנהל קרב קשה ליד הישוב מיכאילובקה באזור קוטלווה והייתה מעורבת בו החטיבה ה-1 מדיוויזיית הצנחנים של הגווארדיה ה-5. כאן **הצטיין הסרג'נט ג. י. פורטנדי** מן הגדוד ה-1, אשר יחד עם מקלענים אחרים הדף שלוש הסתערות-נגד גרמניות. הגדוד סבל אבידות כבדות. 20 פצועים הוציאו משדה הקרב, אך פגז גרמני הצית את האסם לשם הובאו הפצועים. אז פרץ הסרג'נט פורטנוי עם חייל נוסף לתוך האסם הבווער ותחת אש חזקה חילצו את כל הפצועים. רק אז חזר הסרג'נט אל המקלע, כדי לקדם את ההסתערות הבאה של האויב. כאשר אזלה התחמושת נפצע פורטנוי ועמיתו נהרג. שני חיילים פצועים קל הגיעו בזחילה ועימם כדורים שליקטו מחבריהם שנפלו. המקלע של פורטנוי פעל שוב והחיילים שלידו הטילו רימונים, אך בקרב הבלתי-שווה נהרגו כולם מלבד פורטנוי, שהצליח לבדו לבלום את ההסתערות ולהציל את הפצועים הנותרים.

בעוד קבוצת הארמיות הגרמניות "וויכס" מנחיתה מכות בחודש יולי על הארמיות הסובייטיות ה-40 וה-13 שבדרום, חיפו כוחות הארמיה ה-61 בגזרה הצפונית של החזית על הדרך לטולה ולמוסקבה. הבריגאדה ה-106 של הארמיה החזיקה בקו הגנה באזור זובקובו ובדוגובישצ'י במגמה למנוע מהאויב תפיסת הכביש בולחוב-ביילב.

בקרב הלוחמים האמיצים בלט הקפיטן פלדמן, מפקד הגדוד ה-1. הוא שהתנדב לחזית למרות שיה הפטור משירות סדיר, היה לאחד המפקדים המעולים.

בבוקר ה-4 ביולי תקפו תותחי הארמיה ה-61 את העמדות הקדמיות של האויב ואחר כך העבירו את האש לעומק. את ההסתערות שלאחר הריכוך הארטילרי פתחו ארבעה גדודים של הבריגאדה ובראשם עשרים טנקים. עד מהרה התאוששו הגרמנים ופתחו באש ולקראת הצהריים נעצרה התקפת הבריגאדה.

למחרת שוב תקפו הגרמנים לאחר שהקדימו בירי ארטילרי ואווירי, 50 טנקים שעטו במהירות וזרעו אש מתותחיהם. הם פילסו דרך לארבעה גדודי חי"ר שנעו אחריהם. **המכה העיקרית נחיתה על הגדוד של פלדמן**. לא חלפו אלא 15 דקות ושלושה טנקים בערו. אך התקדמות הגרמנים לא נבלמה. הטנקים שלהם הגיעו עד החפירות של הגדוד ה-1 ואפילו חלפו מעליהן. עוד שלושה טנקים התלקחו אבל עשרים טנקים חדרו לעורף הגדודים ה-1 וה-3. עד מהרה נפגעו

ונשרפו כל הטנקים באש הארטילריה וברובים נגד טנקים של הבריגאדה. גם החי"ר של האויב נאלץ לסגת. לאחר שני ימי קרבות הוסיף הגדוד של פלדמן להחזיק בעמדותיו. אבל המחיר היה יקר: מחצית הלוחמים נפגעו. אך גם לאויב נגרמו אבידות כבדות: שלדי טנקים חרוכים הזדקרו מסביב.

יומיים לאחר מכן הדף גדודו של פלדמן חמש הסתערויות. בהתקפה נגדית של הגדוד נע טנק של האויב לקראת פלדמן, אך הקפיטן האמיץ הטיל רימון אל מתחת לטנק. באותו הרף עין נפגע הקפיטן ונפל מתחת לטנק, שהמשיך לנוע על גבי זחל אחד.

על נפילת הגיבורים של הקפיטן פלדמן כותב הגנרל אי. נ. מושליאק:
"... הנה כך הניח פלדמן את ראשו על דמה זו, חרושת הפגזים והפצצות.
איש צנוע ואמיץ, ידידי הטוב"

[8]

* * * *

תקופת המגננה

בקרבות הרחוב לחמו החיילים על כל בית ולפעמים על כל קומה ועל כל חדר. כדוגמה ללחימה עקשנית כזו יכולה לשמש ההגנה על "בית פאוולוב", ששמו בא לו בזכות מפקד חיל מצב קטן שמעלליו הקרביים היו לאגדה בתולדות המלחמה. ארבעה חיילים בראשותו של הסרג'נט י. פ. פאבלוב מפלוגה 7 של חטיבת חי"ר ה-42 מדיוויזיית הגווארדיה ה-13 תפסו את הבית. חיל מצב מכותר זה מנה 16 חיילים ועמד מול ההתקפות הבלתי פוסקות במשך 58 יממות. גם אש תותחים ומרגמות בטיווח ישיר לא הצליחה לשבור את עוז רוחם של המגינים, **וביניהם גם היהודי יידל יעקובלביץ' חייט.**

לכתוב על גבורתו של הסרג'נט חייט – משמע לספר על גבורתם של כל מגיני "בית פאוולוב".

כל יום מ-58 ימי המצור היה סיפור של גבורה. פעם הסתערו הגרמנים בבת אחת משלושה צדדים, שני טנקים המטירו מצד מערב, אך בו ברגע השיבו להם מתותח נ"ט. טנק אחד התלקח. הגרמנים פרצו פנימה בצעקות "רוס, היכנע!"

מול 16 הנצורים סער קדימה כוח גדול פי עשרה. אך המגינים פתחו באש רובים וברימונים. ליד החלונות הצפוניים לחמה בחירוק שיניים קבוצתו של הסרג'נט חייט והדפה התקפות רבות, אך הגרמנים לא נלאו מלפרוץ שוב ושוב. התחמושת כמעט שאזלה. עכשיו היה צפוי קרב פנים אל פנים. לפתע התרחש הבלתי צפוי. בבת אחת הרעידו התפוצצויות ממושכות את הבניין. תותחים ומרגמות מהגדה השמאלית של הוולגה פגעו באש מאסיבית ברחבה שמסביב לבית. בנסיגה המבוהלת הושארו יותר ממאה גוויות. עד שעת לילה מאוחרת

נשאו הסרג'נט יידל חייט וחבריו כדורים ורימונים מעמדת הפיקוד של פלוגתם אל הבית.

ב-24 בנובמבר, אחרי שהכוחות הסובייטיים שליד סטלינגרד עברו למתקפת נגד, נצטווה חיל המצב של "בית פאוולוב" לתפוס את "בית החלב" הסמוך בעזרת תגבורת שהעלתה את מספר המגינים למאה בקירוב. "בית החלב" נכבש בהתקפת בזק, אך בהתקפות ההתשה הבלתי פוסקות נפגעו רוב החיילים ונותרו רק תשעה בעלי יכולת לחימה, ובהם הסרג'נט חייט. הצעת כניעה גרמנית נענתה בהגברת האש.

ליד הקיר הדרומי עמדו בנחישות הסרג'נט חייט ושני חיילים. המקלען שילח בנאצים צרור קצר אחרון. אין עוד תחמושת, גם לא רימונים. רק שלושה נשארו בחיים: הלייטננט הזוטר אלקסיי איוואנוביץ' אניקין, הלייטננט איוואן אפאנסייב והסרג'נט יידל יעקובלביץ' חייט. הפנסייב וחייט זחלו לתוך החדר – "נו, מה ניפרד, ידידים?" – שאל אפאנסייב – "שלנו חייבים לחלץ" – משיב חייט. לפתע רעמה התפוצצות. יידל חייט נהרג, אפאנסייב נפצע קשה, אניקין נפצע ואיבד את הכרתו. נשמעו קריאות "הורה!" ואל הבית פרצו חיילים סובייטיים. אך הם איחרו. כל מגיני "בית פאוולוב" נפגעו.

מבין הנשים שהיו בקרבות סטלינגרד הצטיינה במיוחד הצלפת ורוניקה פאקטור. בביתה, בעורף, קיבלה הודעה על מות הגבורה של בעלה, הלייטננט פאקטור. ואז כתבה ורוניקה אל יחידת בעלה על רצונה לבוא ולמלא את מקומו. כך הייתה ורוניקה לצלפית. מספר הגרמנים שהפילה בסטלינגרד עלה מיום ליום. היא נקמה את מול בעלה וגמלה על הסבל של ארץ הולדתה ושל העם היהודי.

בתנאי המצור נודעה חשיבות רבה לאנשי המודיעין של הארמיה ה-62, שבראשם עמד **הפולקובניק מיכאיל זכרוביץ' גרמן.** על פעילותם העקשנית של אנשי המודיעין בימים ההם, כותב המרשל ו. אי. צ'ויקוב, המפקד לשעבר של הארמיה ה-62:

"... איני יכול שלא לספר על ראש מחלקת המודיעין של הארמיה ה-62 הפולקובניק גרמן... על הצוות כולו, המלוכד, מלא היוזמה והלוחם... מכונסים היו שם אנשים נועזים. בעלי מופת אישי וכושר עבודה עילאי... הפולקובניק מ. ו. גרמן בלט... בכוח התרכזותו ובעמקותו. הוא לא הירבה לדבר, אך כל מילה שלו הייתה מחושבת... עד מהרה השתכנעתי שאיש מודיעין זה לא יסולא בפז. דיווח של הפולקובניק גרמן היה מהימן ובדוק. גרמן לא המתין להוראות כדי להפעיל סיורים. מיוזמתו היה מספק פרטים שעניינו אותנו; או שהיה מוודא את הדרוש לפיקוד ובכל מחיר היה משיג את המידע החיוני. היה זה איש מודיעין ששלט באומנות המבצעית והיה בקיא במהלך ההתרחשויות."

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

בארמיה ה-62 היו גם אנשי מודיעין יהודיים אחרים. על קבוצת הסיורים "סנייז'וק", שהייתה ידועה בתעוזתה ובחמקמקותה, הוטל לחדור לאזור הערוץ וישניובאיה ולדווח על כוחות האויב שהתרכזו שם. ארבעת הסיירים, שביניהם היה החייל היהודי אבל, הגיעו בזחילה, בחסות החשיכה, אל גשר הרכבת בריחוק 500 מטר מהישוב "קראסני אוקטיאבר".

באחד מקרונות הרכבת ההרוסים, בקרבת הערוץ, קבעו עמדת מעקב. בבוקר הופיעו מפציצים ובו זמנית נפתחה אש תותחים ומרגמות גרמנית. הסיירים איתרו בדייקנות את מיקומן של סוללות האויב. הם גילו כי ממערב לעיר התמקמו סוללות של תותחים ומרגמות שזה מקרוב באו ובעקבותיהן מגיעות משאיות ופורקות תחמושת. היה ברור: הגרמנים מכינים מתקפה. כדי לגלות את זהותן של יחידות האויב, היה צריך לתפוס "לשון".

משימה קשה זו נטלו על עצמם אבל ועוד שני חיילים. בערב הבא פנו אל מדרום ל"קראסני אוקטיאבר", ניתקו כבל טלפוני והרגו קשר גרמני. אבל, שידע גרמנית, לבש את בגדיו של ההרוג, ובטלפון ביקש לשלוח קשר נוסף שיביא עימו חוטי טלפון. הקשר נפל במלכודת ואבל הצליח להוציא ממנו מידע מפורט על מיקומו וכוונותיו של האויב. [9]

* * * *

סיכומים

קרבות סטלינגרד, שנמשכו 200 ימים, הסתיימו בניצחונו הגדול של הצבא האדום. במערכה זו, מהגדולות במלחמתה עולם השנייה, איבד הצבא הגרמני 1.5 מיליון נפש בהרוגים, פצועים ושבוים. כן איבדו הגרמנים 3,500 טנקים ותותחי תקיפה, יותר מ-3,000 מטוסי קרב ותבולה, למעלה מ-12 אלף תותחים ומרגמות, 75 אלף כלי רכב ועוד ציוד מלחמה רב. תבוסה זו – שנסתיימה בכיתור, בהשמדה ובשביה של מיטב הצבא הגרמני, בעת ובעונה אחת עם תבוסת הארמיות הגרמניות בצפון קווקאז – בישרה מיפנה מהפכני במהלך המלחמה. המצב הצבאי באגף הדרומי של החזית הסובייטית-גרמנית השתנה לחלוטין. מעתה הייתה היוזמה האסטרטגית בידי הצבא האדום.

ניצחון זה גרר אחריו גם את התגברות תנועת הפרטיזנים בשטחים הכבושים. הוא נתן דחיפה למאבקי השחרור הלאומי ותנועות המרי בכל ארצות אירופה הכבושות.

לתבוסתו של הצבא הגרמני בסטלינגרד הייתה משמעות עצומה לא רק לגבי משך המלחמה, **אלא גם לגורל העם היהודי, ובראש וראשונה לגורל היהודים במזרח התיכון, ובארץ ישראל בפרט.** אילו הצליחו הגרמנים

לכבוש את סטלינגרד, בסתיו 1942, לא היו נאלצים להעביר את ארמיית השריון ה-4 וגייסות אחרים מחזית הקווקאז ולהעביר לסטלינגרד גייסות שנועדו לתגבור הקורפוס של הגנרל רומל באפריקה. אדרבא, במרה של ניצחון גרמני בסטלינגרד, אפשר היה לפנות את הגייסות המשתחררים משם לתגבור הארמיה "א" שפעלה בקווקאז. ואז היו גוררים את תורכיה למלחמה לצד הציר הנאצי-פאשיסטי.

ניצחונם של הגרמנים בסטלינגרד היה מביא היענות להפצרותיו של רומל ודיוויזיות שהיו מתפנות מחזית סטלינגרד היו מתגברות את הקורפוס האפריקני. במקרה זה ספק רב אם האנגלים היו מנצחים באל-עלמיין. ניצחון כזה היה מאפשר לפיקוד הגרמני לתגבר את "קבוצת הגייסות המיוחדת" של הגנרל פלמי ומאפשר לה לנוע, בהתאם לתוכנית, דרך צפון אירן ועיראק לקראת הקורפוס של רומל. סביר להניח, כי גורלו של המזרח התיכון, כולל ארץ ישראל, היה נחרץ לשבט ותכנית "הפיתרון הסופי" היית המתגשמת, חלילה, בצורה טוטאלית.

כאן המקור והסיבה להערכה מיוחדת של ניצחון הצבא האדום במערכות סטלינגרד **וחלקם הפעיל של יהודי ברית המועצות בהבאתו. הם גילו אומץ, תעוזה וגבורה וגם מיומנות צבאית.**

יהודים שהשתתפו הן במבצעי ההתגוננות והן במבצעי התקיפה במבואות טסלינגרד: דוד כץ, יעקב בראור, דוד דוברושין, וייסמן, מיכאיל קובריכוב, אברהם חסין, ולדימיר סורוקין ואחרים; בקרבות הרחוב בתוך העיר: וולף רימסקי, מאטוויי ויינרוב, מיכאל קריצ'מן, אלכסנדר מיק, יפים מינקין, עמנואל גרינברג, ורוניקה פאקטור, ולדימיר פלר, איסאק ואקסמן, זינובי בורליק, מיכאיל גראבסקי, פיוטר טוברובסקי, גיאורגי קרסניצקי ואחרים.

יהודים שפעלו רבות להצלחתה של מתקפת הנגד: הגנרל-מאיור אהרון קארפונוסוב, הגנרל-מאיור סטלמאך, הגנרל-מאיור סמואיל רונאצ'בסקי, הפודפולקובניקים פ. א. ליפים, יפים לויט ואחרים; יהודים שפעלו להסבתו ולהקפתו של האויב: הפולקובניקים יוסף מאקובסקי, דוד דוברושין וזינובי שכטמן, הטוראים מנדל מארקובסקי, לייב רוטמן ורבים אחרים.

יהודים שהשתתפו באורח פעיל בחיסול הריכוז הגרמני "דון": הגנרל-מאיור יעקב קרייזר, הפולקובניק בנימין בונטמן-דורושקביץ', הלייטנאנט ו. שוכמן ואחרים. נטלו חלק בהבסתו ובשביית שאריותיו של ריכוז זה: הפודפולקובניק ליאוניד וינוקור, הלייטנאנט הבכיר גריגורי סקליאר, הטוראי מיכאיל פורטר ואחרים.

בסגל הפיקודי של החזיתות תפסו יהודים תפקידים בולטים ובין השאר – הגנרלים ג. ד. סטלמאך, ל. ז. קוטליאר, א. ש. שיפרין, הפולקובניק ר. ג. אומנסקי. היו בהם מפקדים, סגני מפקדים, חברי המועצות הצבאיות, ראשי מטה

ושירותים בשורה של ארמיות; הגנרלים יעקב קרייזר, יעקב בראור, סמואל רונאצ'בסקי, הפולקובניקים אברהם קריזולין, ישראל בסקין, מיכאל גרמן, הפודפולקובניק מאטווי ויינרוב ואחרים. היו ששימשו כמפקדים וסגני מפקדים של אוגדות ועוצבות גדולות: הגנרל-מאיר של חיל השריון אברהם חסין, הפולקובניק דוד דוברושין; מפקדים וסגני-מפקדים של דיוויזיות: הגנרל-מאיר של חיל האוויר אלכסנדר בורמן, הגנרל-מאיר סמואל רונאצ'בסקי, הפולקובניק ולאדימיר סורוקין, הפודפולקובניק סמיון לוין ואחרים.

בפרק זה הובאו דוגמאות של גילויי-גבורה בקרבות מצד חיילים יהודים:
דוד כץ, מיכאל קובריכוב, מאטווי ויינרוב, מיכאל קריצ'מן, יפים מינקין, יוסף מאקובסקי, ויקטור חסין, מיכאל סורוקין, בוריס ז'יטומירסקי, ליאוניד וינוקור, מיכאל פורטר ואחרים.

יהודים רבים זכו בעבור הישגיהם בעיטורים ומדליות, הועלו בדרגות ועד לדרגת פולקובניק וגנרל הגיעו. מחוסר אפשרות להגיש רשימה מלאה של יהודים, משתתפי קרבות סטלינגרד, שהעלו בדרגה או הוענקו להם עיטורים, נסתפק בהזכרת שמות של חלק מהם. קיבלו עיטורים: הגנרל-מאיר איסאק יעקובליביץ' מאלושיצקי (אות סובורוב), הפולקובניקים זלמן גריגורייביץ' פייקין ואברהם גרמאנוביץ' צ'רטוק (אות קוטוזוב).

קרוב לשלושים פולקובניקים יהודים עוטרו באות לנין, אות הדגל האדום ואות הכוכב האדום. ביניהם: לב סולומנוביץ' אגרוסקין, ישראל סמואליוביץ' ברגינסקי, מאטווי אברמוביץ' באסובסקי, אהרון דוידוביץ' קאפניק, הרץ יוספוביץ' קריביצקי, משה נאמוביץ' קורקובסקי, נאום בוריסוביץ' ליפשיץ, זלמן גריגורייביץ' פאיקין, איליה יפימוביץ' פרום, גיאורגי מויסייביץ' רויטנברג, אברהם מויסייביץ' טמניק ואחרים.

באותם עיטורים זכו גם כעשרים פודפולקובניקים יהודים ובתוכם: מירון פאוולוביץ' בראונשטיין, יולי מרקוביץ' ויינשטיין, סולומון אהרונוביץ' קאראגודסקי, זינובי לבוביץ' אוסטרובסקי, יוסף איסאקוביץ' סאווראנסקי, איסאק אהרונוביץ' חוטוריאנסקי, יודל שלומוביץ' שייכמיסטר, וכן הקומיסרים החטיבתיים (אחר כך – פולקובניקים): דוד איסאקוביץ' בסר, איסאק מרקוביץ' קאראצ'וק, איליה לבוביץ' באסין, לב גריגורייביץ' דולודארסקי ואחרים. עיטורי הדגל האדום והכוכב האדום הוענקו לרופאי הבריגאדה הבאים: שבל חיימוביץ' בוכמן, דוד נאומוביץ' זרהובסקי, מויסיי לבוביץ' מרקוביץ', גריגורי מרקוביץ' ניסלזון, מארק ליאונידוביץ' שפירא ואחרים. [10]

קרב סטלינגדר מונצח באנדרטת הלוחם היהודי שעיצב האומן גרשון קניספל הנמצא בחיפה

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הדיוויזיה הליטאית ה-16

דבריו של דב לוין בכנס לוחמים: יהודים בדיוויזיה הליטאית בצבא האדום במלחמת העולם השנייה

יו"ר נכבד, אחים לוחמים, גבירותי ורבותיי,

כשניגשתי לפני שנים לחקור את סיפורה של הדיוויזיה הליטאית, נצטיירה ממבט ראשון בדומה לכל 250 הדיוויזיות של חי"ר בצבא האדום: היא כללה שלוש חטיבות רובאים, חטיבה אחת ארטילריה ושורה של יחידות מטה ושירותים. אך הממצאים שרובם כבר התפרסמו וחלקם אציג בפיכם כעת מוכיחים את הייחוד שבה.

דיוויזיית חי"ר מספר 16 בצבא האדום שכללה בזמן השיא כ-12,000 לוחמים, הייתה מורכבת מקומץ ליטאים, מספר ניכר של רוסים והמון רב של יהודים, מאלה שהצליחו לברוח מליטא, ביוני 1941, עם הפלישה הנאצית. בתקופת השיא היוו היהודים למעלה מ-50 אחוז, כלומר הם היו החטיבה הלאומית הגדולה ביותר בתוך הדיוויזיה; וזאת הן מבחינה יחסית והן מבחינת מוחלטת.

מסתבר גם שמרבית החיילים היהודיים היו מרוכזים באופן מאסיבי ביחידות המשנה הרובאיות. אי לכך ניתן לקבוע שהיהודים היוו כאן לא רק את הריכוז הגדול ביותר, אלא, גם הקומפקטי בכל הצבאות שלחמו במלחמת העולם השנייה בנאצים, לרבות אולי, אפילו הבריגדה היהודית והיחידות הארצישראליות שבצבא הבריטי.

לא בכדי הרושם הראשון של הטייונים שהגיעו בתחילת 1942 לקלט של הדיוויזיה, בעיירה באלאכנא, היה **שזו "דיוויזיה של יהודים לכל דבר"**. וכך גם כינו אותה ימים רבים לאחר מכן, עד אחרי הקרבות הכבדים ב-1943 בחזית אוריל, **שם קיפחו חייהם, המוני חיילים יהודים**.

עד כאן כמה מהעובדות הבסיסיות. ועתה נתייחס למשמעות עובדות אלה והשלכותיהן על חיי היומיום ביחידה זו: במהלך מחקרי הסתבר לי בין היתר, שלא זו בלבד שהדיוויזיה הליטאית הייתה מסגרת קומפקטית של לוחמים יהודים, אלא גם בית יוצר של לחימה יהודית כזאת, הן במסגרת הצבא האדום

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

והן בתנועה הפרטיזנית בליטא הכבושה, לשם הוצנחו עשרות מלוחמיה עוד בתחילת המלחמה.

אחת התופעות המרכזיות והאופייניות שהסתמנה בדיוויזיה מן היום הראשון להקמתה, הייתה: **השליטה המוחלטת כמעט של האידיש, כשפת יומיום בפי החיילים היהודים, שאגב דיברו בה בפרהסיה ובלי שום הרגשת אי נעימות, כפי שהיה למשל בצבא הפולני ובצבאות אחרים.**

למען ההבנה, ראוי לציין בנקודה זו ש:
א. כמעט כל החיילים היהודים בדיוויזיה הליטאית **שמעו ודיברו אידיש** עוד לפני גיוסם.
ב. שלא כיהודי פולין, שגויסו לצבא האדום ולצבא גנרל אנדרס, לאחר שנעקרו כשנתיים ומעלה מבתיהם, הגיעו ראשוני המתגייסים היהודים לדיוויזיה הליטאית – חצי שנה בלבד לאחר שנטשו את בתיהם בליטא.

כך או כך עובדה היא שבדיוויזיה הליטאית **דיברו "מאמע לשון"** בעיתות רגיעה וגם בקרבות. בשפה זו שרו החיילים שירי לכת, עת צעדו בסך בחוצות באלאכנא וטולא, בניצוחו של המורה לייבל וואדשאוו.

בשפה זו הוביל המפקד משה בודנובסקי את חייליו להתקפה בחזית אוריוול. בשפה זו מתובלת בביטויים עסיסיים. זירז מנשה העגלון את סוסיו שהובילו פגזים לקו הראשון. בשפה זו היו חיילים מעודדים זה את זה, בלהט הקרב, **בקריאות כמו – "פאר אונזערע טאטעס און מאמעס" (בעד אבותינו ואמותינו)** ולא פעם נשמעו בחזית **זעקות נפגעים שכללו מילים כמו – "שמע ישראל"** וכדומה.

הייתה זו מציאות תוססת שבה נתאפשרו גילויים ספונטאניים, **כמו שירה בציבור, באידיש ובעברית, ריקוד "הורה" ותפילה בציבור.**

נוצר אפילו פולקלור עממי מחיי היומיום בצבא. כך למשל, **נכללו באוצר המילים לקראת היציאה לחזית, הביטויים הבאים:** "מען גיט א טייטל" (כלומר: מחלקים רובים) "מען טיילט תכריכים" (הכוונה לחלוקת מדי הסוואה לבנים בקרבות בתנאי שלג).

פעולת ריכוך אפקטיבית לפני הסתערות כונתה "חופה", ואת ההתקפה עצמה כינו: "די חתונה". שדה הקרב נקרא: "פליישמאשינקע" (מטחנת בשר).

סימן ההזדהות המובהק בין יהודי ליהודי: "עמך", ואפילו במערכת הקשר בין יחידות משנה אפשר היה להיתקן **"ב"קודים" מוצפנים**, כמו "גלילה" (כלומר – צפון) נגבה (כלומר – דרום) וכיוצא באלה.

הדברים הגיעו לידי כך שגם פקודות צבאיות היו מועברות לעיתים (בעיקר בדרג הנמוך) **באידיש**. שהרי גם נותן הפקודה וגם המקבל אותה היו: או יוצאי אותה עיירה או תלמידי אותה כיתה, או חברי אותה תנועה, ובעיר הם היו רגילים לדבר אידיש עוד בטרם התגייסו לצבא. אין תימה שמידת השימוש בשפה זו היוותה סימן-היכר מובהק למידת המעורבות והפופולאריות של מפקד זה או אחר בקרב חייליו.

פיקוד הדיוויזיה לא יכול היה להתעלם מהאווירה הזאת והמנטאליות הלאומית של החיילים היהודיים. במיוחד בשעה שעמד לבצע ביעילות פעולות תעמולה.

ככל הידוע לי הייתה זו תופעה מיוחדת במינה בצבא האדום ואולי גם בצבאות האחרים. כך למשל, משהתקרב יום היציאה לחזית, **כונסו מאות חיילים יהודיים לכנס מיוחד בו הופיעו בנאומים יהודיים**: בדקלומים יהודיים. כשהתגברה התביעה לבעלות הברית לפתיחת חזית שנייה והוחלט על הצורך בגיוס דעת הקהל פתחה הנהגת הדיוויזיה במסע הסברה לעידוד כתיבת מכתבים בכל שפה (כולל אידיש ואף עברית) לכל מדינות בעלות הברית (כולל ארץ ישראל), במגמה לגולל בפני קרובי המשפחה והמכרים את הנושא. כמובן, הוראה זו בוצעה ברצון, וכן ההתכתבות מילאה במידה מסוימת גם פונקציה של חיפוש קרובים ומסירת אינפורמציה על גורל היהודים משני עברי החזית.

הודות לכך גם גברה ההתכתבות עם ארץ ישראל. למכתבים ולחבילות שהגיעו משם ושהכילו לפעמים מצות לוחות שנה ומצרכים שונים נודע גם ערך סמלי והם עוררו הד רחב בין כלל החיילים היהודים. התרגשות מיוחדת עוררו בולי הדואר עם כתובות עבריות.

משום קוצר היריעה לא ניתן להמשיך ולתאר את ההווי הדתי, התרבותי והבידורי, המישור של הסולידאריות הלאומית – גילויים של עזרה עד כדי מסירות נפש וכן ההתייחסות לשואה ולשרידיה. פרטי הדברים מובאים בספרי העברי – "לוחמים ועומדים על נפשם".

עם זאת כאן המקום – ב"כנס המרכזי והעולמי של אירועי שנת הגבורה", לאזכר ולו בקצרה **את התפקיד המזהיר שהחיילים היהודים בדיוויזיה הליטאית מילאו במישור הקרבי**. מסתבר שאותם הבחורים והבחורות מערי ליטא ועיירותיה השכילו **בנוסף לטיפוח הרוח היהודית לאומית, להוכיח בצורה אפקטיבית את כוחם גם בתחומי הלחימה השונים (כמו גם בפיקוד, בהדרכה, בהנדסה קרבית וברפואה) ועל הכל במעשי גבורה אמיתיים, המונעים ברגש נקמה!**

בעד עצמה מדברת העובדה, שמתוך קרוב ל-150 יהודים שקיבלו את אות הגיבור ברית המועצות בצבא האדום – 5 מהם נלחמו במסגרת הדיוויזיה הליטאית והם: מפקד חטיבה רס"ן ליאונדי בובר, טוראי בוריס צינדל ז"ל ויבל"א - טר"ש הירש אוז'פאליס, סמ"ר קלמן שור (עלה ב-1979) ואחרון חביב – רס"ן דאז לאחר מכן אל"מ, וולף ווילנסקי, שזה עתה זכה לעלות לישראל אחרי 11 שנות המתנה, ונמצא בתוכנו.

לית מאן דפליג שהללו מהווים רק אחד האינדיקטורים לביטוי הגבורה ואומץ הלב שהוכיחו רובם המכריע של למעלה מ-5,000 החיילים היהודים ששרתו בדיוויזיה, לאלפים מהם טוראים ומפקדים הוענקו ציונים לשבח, עיטורים ואותות על הצטיינותם בקרב.

במשך הימים נוצרה בקרב הלוחמים היהודים מעין "דעת קהל" פנימית **שעודדה את הלחימה גם מבחינה יהודית גרידא.** ואכן כבר בטבילת האש הראשונה הפתיעו היהודים (סטודנטים, תלמידים, זבנים ובחורי ישיבה מאתמול). ויהי הדבר לפלא: "בעת האימונים לא יכולתי להקים את היהודים על הרגליים, טען לאחר קרב תופת – מפקד חטיבה 167 – ואילו בשעת הקרב לא יכולתי להשכיב אותם. הם הסתערו בקומה זקופה מול האויב ורדפו אותו בחירוף נפש".

לא בכדי פזורים בשדות הכפר אלקסייבקה שבאזור אוריוול, מאות ואולי אלפי קברים של חיילים יהודים שנפלו שם בעת הקרבות, לא פחות אולי נפלו לאחר מכן כשהצבא האדום התקדם מערבה: בביילורוסיה, בליטא גופא ובקורלנדיה שם זכו כבר רק מעטים מהם ל-8 במאי 1945, הוא יום הניצחון.

אופיינית העובדה ורבת משמעות, שרובם המכריע של שרידי הדיוויזיה (חלקם פצועים ונכים) כבר זכו לעלות לישראל ולהשתלב בה יחד עם בניהם ונכדיהם. לא פחות סמלית ומרשימה העובדה שמדינת ישראל אימצה את הלוחמים היהודים של יחידה מפוארת זו.

שרידי עצמותיהם של החללים היהודים הוטמנו בהר הזיתים בירושלים ב-1979, בטכס מכובד, עליו ניצחו נציגי המטה הכללי של צה"ל ובנוכחות ראשי המדינה וקהל רב.

אין ספק שזכר גבורתם וקרבתם של חיילי יחידה זו, כמו גם של יתר החיילים היהודיים שלחמו בנאצים ובשותפיהם, יישאר שמור בין דפי תולדות האומה, כי גם בשרתם בצבא זר, הם נלחמו במידה רבה, את מלחמת היהודים. כפי שביטא זאת בצורה קולעת אחד משרידי הדיוויזיה הליטאית: "הייתה זו אומנם דיוויזיה אדומה, אולם תוכנה היה כחול-לבן". [11]

סלומון אטאמוק: יהודית-ליטאית

ב-22 ביוני 1941, בתחילת הפלישה הגרמנית לברית המועצות, ברחו אלפי יהודי ליטא, בניסיון להימלט מאויב הדמים הזה – מזרחה. לשם נסוגו בין היתר תוך קרבות, השאריות של קורפוס ה-29, שבמסגרתו השתתפו בלחימה, יחד עם הליטאים, גם יהודים רבים. שרידים אלה היוו את הגרעין של הדיוויזיה הליטאית ה-16, אשר הוקמה לפי החלטתו של ועד ההגנה הממלכתי הסובייטי מ-18 בדצמבר 1941.

כיוון שלא מעט מחיליו הליטאים של הצבא האדום ערקו ועברו אל הגרמנים, וכן בשל העובדה, שנוכח הפחד מהכובשים, היו אלה, על פי רוב, יהודים, שברחו מזרחה, נוצר מצב ששליש מן הטוראים והקצינים של הדיוויזיה ה-16 היו יהודים. בפלוגות רבות, ואפילו בגדודים, נשמעו פקודות בלשון יידיש. ובשעות מנוחה הדהדו שירי יידיש. בגלל זה היו רבים, אנשי צבא ותושבי העיר באלאחנה שליד הוולגה (המקום שבו השתכן המטה של הדיוויזיה ה-16), מכנים את הדיוויזיה "יהודית-ליטאית".

בתחילה נמצאו בין הקצינים בחורים יהודיים מועטים יחסית, שכן בליטא הישנה נתקבלו יהודים רק לעיתים רחוקות לבתי ספר לקצינים. לעומת זה היה כל הסגל הרפואי – רופאים, אחיות, סניטרים, כמעט כולו – יהודי. ביחידות ההנדסה היו יהודים רבים, גם בגדודי חי"ר ובתותחנים היו פלוגות שלמות וגדודים, שבהם שירתו יהודים בלבד. מן הראוי להדגיש עובדה זו, כי היא הייתה תופעה יוצאת דופן, שלא ניתן היה למצוא כמותה בשום מסגרת צבאית אחרת של הצבא האדום.

בפעם הראשונה הצטיינה הדיוויזיה הליטאית בגבורתה בקרבות הכבדים בקשת אודיול-קורסק, שהתחוללו בחודשי החורף של 1943. אלפי חיילים נפלו בשדות השלג באזור "אורלובשצ'ינה", ובהם כמעט אלפיים יהודים.

אני מזכר בנובלה אחת של הסופר איליה ארנבורג – "ליבה של ליטא" שהופיעה בעיתון "פראבדה" (האמת). **הוא תיאר את מעשי הגבורה של שיינ'לה דינין,** או כפי שקראו לה החברים סוצק'לה דינין – בתו של בעל מלאכה מוזילקומיר. היא הייתה "סניטר אינסטרוקטור" (חובשת קרבית), ובעת הקרב ליד אודיול, במשך יומיים, חילצה משדה הקרב, על גבה, יותר משישים טוראים וקצינים פצועים קשה. היא נהרגה מאש אוטומטית של האויב. ארנבורג מתאר כיצד

שיינג'לה, נערה קצרת קומה וחלשה למראה, התעקשה לחלץ את הפצועים על אף שניסו למנוע ממנה עיסוק מסוכן זה. גם לאחר שכבר הייתה פצועה קשה, לאחר שכדורי האויב פגעו בחזה, עוד אזרה כוח לחבוש את פצעיו של חייל. הוא ניצל אך היא נותרה מתה בשדה הקרב. "מי יודע – כתב ארנבורג – אולי נמצאו בין הגרמנים האלה, אשר כדוריהם הרגו אותה, גם כאלה אשר עינו למוות את הוריה של שיינג'לה בעיירה הליטאית?"

על אודות מעשי גבורה רבים של לוחמים יהודים כתבו העיתונים באותו זמן, קיץ 1943. בקרבות לשחרור העיר אוריוול כיתרו הגרמנים חייל צעיר, אברהם יופה, אשר הדף במקלעו התקפות אחרות של האויב. הוא נפצע בצווארו, אך לא חדל מלירות עד אשר גווע מאיבוד דם.

הדיוויזיה לחמה בביילורוסיה, ליטא, לטביה, עד היום האחרון של המלחמה. עד הניצחון על האויב צמא הדם. **ובכל גזרות החזית גילו היהודים, טוראים וקצינים, גבורה עילאית.** שנים-עשר לוחמים של הדיוויזיה הליטאית קיבלו את אות ההצטיינות הגבוה של הצבא האדום, "הכוכב האדום", ואת התואר "גיבור ברית המועצות", ביניהם ארבעה יהודים. למעשה לא היה יהודי, טוראי או קצין בדיוויזיה הליטאית, אשר לא זכה באות כבוד או מדליה על גבורה בשדה הקרב. רבים מהם עברו כ-400 ק"מ תוך לחימה, שחררו למעלה מ-600 ערים וכפרים, השמידו אלפי טוראים וקצינים של האויב, לקחו בשבי 12 אלף גרמנים.

בידי הארגון הישראלי של ותיקי הדיוויזיה הליטאית ה-16 מצויה רשימה ובה 1,250 שמות של לוחמים יהודים שנפלו. רובם היו צעירים, אשר זה עתה החלו את חייהם הבוגרים, או השאירו נשים צעירות וילדים. בין הנספים היו אבות ובנים, אחים מלידה וקרובי משפחה.

על פי רשימה בלתי שלמה נלחמו נגד הנאצים בדיוויזיה הליטאית יותר מ-4,500 יהודים. היו אלה אנשים, אשר עד פרוץ המלחמה למדו (ביידיש) בבתי ספר יהודיים, במכללת "אורט", דיברו "מאמע-לשון" ושרו שירי יידיש.

אחר המלחמה עלו רבים מוותיקי החיילים של הדיוויזיה לישראל. בשנים האחרות גדל מאוד מספר הלוחמים לשעבר, שמוצאם מליטא. בפגישות שלנו, המתקיימות מדי שנה בחוד שמאי, ביום הניצחון של גרמניה הנאצית, חולקים הם כבוד לאחיהם לנשק שנפלו, מעלים זיכרונות ומספרים אפיזודות מן המלחמה המשותפת.

ד"ר סולומון אטאמוק, היסטוריון, ותיק ממלחמה - אשדוד [12]

אברהם קרצ'מר: **22 ביוני 1941 – 9 במאי 1945**

א. כך זה התחיל...

באשמורת השלישית של הלילה שבין ה-21 ל-22 ביוני 1941, עוד לפני עלות השחר, עורר אותנו משנתנו רעם התפוצצויות. קובנה הופצה מן האוויר ולשונות אש נראו עולות מאזור שדה התעופה באלקסוט שמעבר לניימן.

המלחמה נחתה עלינו כרעם ביום בהיר. אומנם, באירופה התנהלה כבר המלחמה מאז ה-1 בספטמבר 1939, פולין, צ'כוסלובקיה, צרפת, בלגיה והולנד כבר היו תחת הכיבוש הנאצי ובכל עוצמתה התנהלה המתקפה האווירית, ה"בליץ" על אנגליה. אולם לאחר שבקיץ 1940 ליטא "הסתפחה" לברית-המועצות, חשבנו שבהתאם להסכם שנחתם בין גרמניה לברית-המועצות, הגרמנים לא יתקפו אותה. בדיעבד התברר כמובן, שהייתה זו רק אשליה ומשאלת-לב נאיבית.

קובנה שוכנת במרחק של כ-100 ק"מ מהגבול עם גרמניה. הצבא הגרמני, שבימיה הראשונים של המלחמה כמעט לא נתקל בהתנגדות מצד הצבא האדום, התקדם במהירות לעבר העיר.

הבוקר של יום ה-22 ביוני, יום קיצי בהיר, עלה על עיר מבוהלת ואובדת-עצות. מרדיו ברלין בקעו, כבר משעות הבוקר המוקדמות, קולות מלחמה. כעבור כמה שעות פרסם מולוטוב ברדיו מוסקבה את ההודעה הרשמית על פלישת הצבא הנאצי לתחומי ברית-המועצות. את הודעתו הנבוכה סיים מולוטוב בנימה אופטימית: "יהיה חג גם ברחובותינו, האויב יובס, הניצחון יהיה שלנו". כמעט ארבע שנים רצופות של "דם, יזע ודמעות", כדברי צ'רצ'יל, עוד תידרשנה עד שדבריו אלה של מולוטוב יתגשמו...

מעל לכל העיקה על תושביה היהודים של העיר, כ-40,000 נפש, אי-הוודאות מה יילד יום. כבר ביומה הראשון של המלחמה קרסה המערכת השלטונית של ליטא הסובייטית. משרדי הממשלה והמוסדות של המפלגה הקומוניסטית השלטת היו משותקים לחלוטין. לאוכלוסייה האזרחית לא נמסרה שום אינפורמציה על מהלך הקרבות ולא נעשה שום ניסיון לארגן פינו מסודר של תושבי העיר מאזור הקרבות. בדיעבד נודע, שראשי השלטון הסובייטי החדש ועסקנים של המפלגה הקומוניסטית מילטו בחשאי את נפשם ראשונים, השאירו מאחוריהם את האוכלוסייה האזרחית והפקירו אותה לנפשה...

שמועות שונות ומשונות התרוצצו בחלל האוויר. לקראת שעות הצהריים היה ברור שהצבא האדום נסוג. ברחובות העיר חלפו במהירות משאיות עם קציני צבא על נשותיהם וטפם ופניהם מזרחה. היינו המומים ונבוכים מהמראות שהתרחשו מסביב: הפצצות מן האוויר בפאתי העיר, נשות הקצינים, שנסו בבהלה מאזור הגבול, מתרוצצות ברחובות בכותונות לילה עם תינוקות בזרועותיהן, והמחריד מכל – מראה החיילים, שנעו בכיוון צפון-מזרח באי סדר, ללא פיקוד, רובם ללא נשקם האישי. בקבוצות ויחידים שירכו החיילים את רגליהם ברחובות העיר פניהם אפורות, עיניהם כבויות, במדים מרופטים ומרופשים. הם נראו כאילו חודשי לחימה ונסיגה ארוכים מאחוריהם, והם טרם לחמו אפילו יום אחד.

ממקומות המסתור התחילו להזדחל כנופיות חמושות של ליטאים לאומניים. כנראה שהמודיעין הגרמני, באמצעות סוכניו, ידע אותם מראש מה ומתי צפוי להתרחש. הם הופיעו בגלוי ברחובות העיר, עונדים סרטים לבנים מעל לשרוול, והחלו להתנכל לתושבי העיר היהודים. בכביש הראשי, המוביל ליציאה מן העיר, הם הקימו מחסומים וניסו למנוע מיהודים לעזוב את העיר. בשידורי הרדיו המקומי כבר התחיל ולהשמיע דברי הסתה ונאצה נגד היהודים.

ביום השני למלחמה הייתה כבר העיר אחוזת טירוף. גושי אנשים נעו ברחוב אוקמרגה לעבר היציאה מן העיר, רובם ברגל, חלקם בעגלות, ובין הצעירים – גם רכובים על אופניים. בדיעבד התברר שרבים מהם לא הצליחו להימלט, חלקם נרצחו על ידי כנופיות הליטאים בדרכים, חלקם נתפסו ביציאה מן העיר, הוחזרו לקובנה, נלקחו למצודות (פורט) החמישי והרביעית ושם נרצחו. על עובדות אלה הסתמכה הדעה שרווחה בגטו, שאיש מן הנמלטים לא הצליח להינצל.

ב. פליטים

בכל חומרתה עלתה השאלה – מה לעשות?

שבוע אחד בלבד לפני פרוץ המלחמה השתחרר אבא מבית החולים לאחר שלקה בהתקף לב. הוא היה מאוד חלש והיה ברור שלא יעמוד בתלאות הדרך. ההחלטה שעלי לעזוב את קובנה התקבלה כמובנת מאליה. ידעתי שאני זונח את הוריי ואת אחותי לגורלם, אולם הם עמדו על כך שעלי להימלט. האמנתי, או נכון יותר, השליתי את עצמי שהנסיגה תיעצר על הגבול הישן ושתוך מספר ימים הצבא האדום יעבור למתקפת-נגד.

ביד רועדת כתב אבי על גבי תצלומי את מילות הפרידה: **"ביום הכי מר בחיינו, ביום פרידתנו"**.

אבא חיבק אותי חזק בזרועותיו ונישק אותי, דמעות חנקו את גרני כשנפרדתי מאמי שמירה בבכי ונפרדתי בנשיקה ובחיבוק גם מאחותי פרומה. אז עוד לא ידעתי שלעולם לא אראה אותם שוב. התיישבתי על האופניים, נפנפתי בידי לשלום ויצאתי לדרך לקראת הבלתי נודע...

כזה היה גודלן של אלפי משפחות יהודיות מערי ליטא ועירוניה. סופת המלחמה עקרה בן לילה אלפי יהודים מבתיהם, הפרידה רבים מהם ממשפחותיהם, הניסה אותם מזרחה ופיזרה אותם ברחבי ברית-המועצות – בגורקי ובפנזה, במולוטוב וסוורדלובסק שבהרי אורל, בטשקנט ובסמרקנד, אלמה-אטה וסטלינבאד שברפובליקות האסייתיות ובמקומות נידחים אחרים.

לכל אחד מאיתנו – פליטים חסרי-בית, ישנו הסיפור שלו על תלאות הדרך, על מסע רגלי מפרך, על הפצצות וירי מן האוויר, כאשר מטוסי ה"יונקרט" וה"מסרשמיט" חגים בלי הרף מעל לראשינו, על כנופיות הלאומנים הליטאיים, שארבו לנו בצידי הדרכים, על היטלטלות בקרונות משא, בספינות וברכבות לאורך מסילות הברזל האינסופיות ונתיבי המים של הוולגה, הקמה והבילאיה. כל הניסיונות שלי ושל רבים כמוני להתגייס לצבא האדום נענו בשלילה על ידי קציני הערים השונות. בתנאים של החשדנות הכללית ששררה בברית-המועצות ואווירת ה"שפונמאניה", אנחנו, בתור מערביים (יוצאי הרפובליקות הבלטיות), לא היינו מספיק אמינים....

ג. לוחמים

בשלהי שנת 1941, הפיקוד העליון של הכוחות המזוינים בראשותו של סטאלין, התקבלה החלטה להקים במסגרת הצבא האדום דיביזיה (אוגדה) ליטאית, לגייס לשורותיה את הפליטים מליטא, שהיו מפוזרים ברחבי המדינה, אזרחים ותיקים ממוצא ליטאי, ולצרף אליהם את הלוחמים הליטאיים מיחידות הקודפוס הליטאי הטריטוריאלי ה-29, אשר נסוגו יחד עם הצבא האדום (רוב רובם של מפקדי וחיילי הקורפוס כבר בימיה הראשונים של המלחמה, כשהקרבות עדיין התנהלו בשטחה של ליטא, ערקו ועברו לצד האויב, תוך עשיית שפטים בחיילים היהודים שעשו את שירותם הצבאי הסדיר ביחידות הקורפוס).

היה זה אחד המקרים הבודדים של כינון אוגדה צבאית לפי סימן היכר לאומי. השיקולים להקמתה של הדיביזיה היו פוליטיים מובהקים, במטרה להפגין כלפי העולם את הסולידאריות וההזדהות של העם הליטאי, כחלק אינטגרלי מהעם הסובייטי, עם מאבקו נגד גרמניה הנאצית. במבט לטווח ארוך הקמתה של הדיביזיה הליטאית נועדה לבסס את אחיזתה של ברית-המועצות ברפובליקות הבלטיות בתום המלחמה. בהתאם לשיקולים אלה הוקמו גם הדיביזיה הלטבית (שלקחה חלק בקרבות על הגנת מוסקבה) והקורפוס האסטוני.

הפליטים היהודיים מליטא, ובמיוחד הצעירים שבהם, אשר האש להצטרף למאבק המזוין נגד גרמניה הנאצית בערה בעצמותיהם, קיבלו בברכה ובסיפוק רב את הידיעה על הקמתה של הדיביזיה הליטאית ובהמוניהם הביעו את נכונותם להתגייס לשורות הצבא האדום.

עד מהרה, בסביבות העיר באלאחנה שעל הוולגה (חבל גורקי), התחילו להתקבץ פליטים מליטא, מכל קצוות ברית-המועצות, רובם יהודים. את צו הגיוס לצבא האדום קיבלתי במקום מגורי הזמני, בעיר סטלינאבאד (עכשיו דושנבה), שלמרגלות הרי פאמיר, והופנית לדיביזיה הליטאית ה-16.

בסוף דצמבר 1941, כשהגעתי לדיביזיה, היא הייתה עדיין בשלביה הראשונים של התארגנות וגיבוש. בהיותי בעל השכלה טכנית ועוד לפני פרוץ המלחמה סיימתי את המגמה המכאנית של בית-הספר הממלכתי הטכני הגבוה בקובונה, התמנתי לתפקיד קצין חימוש ארטילרי בדרגת לוטננט (סגן) בחטיבה 249. לימים הועליתי בתפקיד ובדרגה ואת שירותי הצבאי סיימתי בתפקיד ראש שירות החימוש הארטילרי בחטיבה 167 בדרגת קפיטן (סרן).

הדיביזיה הליטאית הייתה תופעה מיוחדת במינה בתנועות ההתנגדות היהודיות נגד גרמניה הנאצית וזאת הן מבחינת ריכוז לוחמים יהודים של כמעט 5,000 איש באוגדה קרבית אחת והן מבחינת משך הלוחמה האקטיבית, החל מסוף שנת 1942 ועד ליומה האחרון של המלחמה ב-8 במאי 1945.

רשמית הייתה זאת הדיביזיה הליטאית בצבא האדום, אולם למעשה רבים מלוחמיה – חיילים וקצינים בכל הדרגים היו יהודים.

לחמנו תחת דגל זר ועל אדמת ניכר, אולם היה ברור לכולנו שזוהי מלחמתנו – מלחמת יהודים. הסיסמה "הרוג את הגרמני!" עלתה בקנה אחד עם הרגשות שפעמו בלבבות לוחמיה היהודיים של הדיביזיה. הלוחמים היהודים בדיביזיה היו בעיקר צעירים, בגיל 18-30, חלקם דוברי עברית, חניכי תנועות נוער ציוניות, חברי ארגוני סטודנטים ציוניים, תלמידים לשעבר של רשת החינוך המפוארת בערי ליטא ועיירותיה.

השנאה למרצחים הנאצים, הרצון העז לנקום את דמם של ההורים, האחים והאחיות והתודעה הלאומית העמוקה והשורשית היוו את הקרקע שהצמיחה גילויי גבורה ואומץ לב המוניים. זאת הייתה תופעה נדירה ויחידה במינה בתקופה ההיא, בטרם צה"ל, כשאלפי לוחמים יהודיים ביחידות קרביות של חיל רגלים, תותחני שדה, תותחני נ"ט, חיל הנדסה, חיל רפואה וכו', תחת פיקודם של מח"טים, מג"דים, מפ"אים, מ"מים ומכ"ים יהודיים נטלו חלק בקרבות מרים ורווי דם, במשך שנתיים וחצי רצפות,

הדפו מאות התקפות של האויב, הסתערו על עמדותיו, הביסו והניסו אותו עד לחופי הים הבלטי ופרוסיה המזרחית.

דרכה הקרבית של הדיביזיה הליטאית החלה בקרבות החורף המרים בפברואר-מרץ 1943 בערבות אוריול המושלגות. הדיביזיה נטלה חלק בקרבות הקיץ הידועים (יולי 1943) ב"קשת" אוריול-קורסק, הדפה בהצלחה את כל התקפות האויב, עברה למתקפת נגד ושחררה שטחים נרחבים בכיוון אוריול-בריאנסק של החזית המרכזית. בתקופת סתיו 1943 – אביב 1944 ניהלה הדיביזיה קרבות קשים בביצות ויערות ביילורוסיה, בגזרת ויטבסק-פולוצק. את דרכה הקרבית המשיכה הדיביזיה על אדמת ליטא, בקרבות במבואות העיר שאוולי ובפריצה המוחצת דרך חבל ז'מאיטיה בכיוון הניימן, ביציאה לגבול עם גרמניה ובכיבוש עיר הנמל קלייפדה (ממל) שעל חוף הים הבלטי.

את מסלול הקרבות השלימה הדיביזיה בגזרת טוקומס-ליבאוה בקורלנד שבלטביה, שבה היו מכותרות עוצבות הרייכסוור. שם אולצו הגרמנים להניח א נשקם לרגלי אלפי חיילים יהודיים מהדיביזיה הליטאית.

לאורך כל דרכה הקרבית של הדיביזיה הליטאית **פזורים קברי אחים וקברים בודדים של לוחמים יהודיים ובהם קבר האחים הענקי**, שנכרה באדמתו הקפואה של הכפר הרוסי אלקסייבקה שבחבל אוריול.

לאלפי לוחמים יהודיים **הוענקו עיטורים ומדליות על הצטיינותם בקרבות, גילויי אומץ-לב וגבורה**. מבין 12 בעלי העיטור הגבוה ביותר "גיבור ברית-המועצות" ארבעה הם לוחמים יהודיים מליטא, וולף וילנסקי, בוריס צינדל, קלמן שור והירש אושפול.

כמעט כל הלוחמים היהודיים של הדיביזיה הליטאית שנשארו בחיים עלו לארץ: בודדים בנתיבי "הבריחה" וההעפלה, חלקם בתור "דפטריאנטים" לפולין ורובם בתחילת שנות השבעים, כאשר נפרצה הדרך לעלייה מברית-המועצות. בהיות רובם אנשי מקצוע או בעלי השכלה אקדמאית, הם נקלטו והשתלבו עד מהרה בכל תחומי העשייה במשק ובחברה – בתעשייה, ברפואה, בחינוך ובתרבות. ותיקי המלחמה, שלחמו בצבא זר, גאים בבנים ובבני הבנים, אשר עושים בנאמנות את שירותם הצבאי בסדיר, בקבע ובמילואים – בשורות צה"ל. לצידם של אותות ההצטיינות שהלוחמים קיבלו בשדה הקרב מתנוססים גם האותות "עלה" – עיטור לוחמי המדינה ו"אות הלוחם נגד הנאצים", שהוענקו להם על ידי מדינת ישראל. בכך יש משום הכרה רשמית, שמאבקם של הלוחמים היהודיים בשורות הצבא האדום נגד הנאצים, היה חלק בלתי נפרד ממאבקו העיקש של העם היהודי על הקמת מדינה יהודית ריבונית בארץ-ישראל.

לחימתם הנועזת של הלוחמים היהודיים בשורות הדיביזיה הליטאית מפריכה ושוללת מכל וכל את השקר ההיסטורי הגלום בביטוי המשפיל "כצאן לטבח" ומעלה על נס את הגבורה היהודית על כל גילויה.

הריכוז הגבוה של לוחמים יהודיים ביחידות השונות הטביע את חותמו על אופייה היהודי של הדיביזיה בהווי ובחיי היום-יום של הלוחמים. החיילים דיברו ביניהם וגם עם מפקדיהם היהודיים **בידיש**. תופעה מאוד נפוצה בקרב החיילים הייתה שירה בציבור בידיש ולפעמים אפילו בעברית. במסעות הרגליים הארוכים והמפרכים שירי עם יהודיים. לפעמים, כשמישהו מהפוליטרוקים היהודים לא היה בסביבה, העזנו אפילו, בחוג צר של חברים לתנועות הנוער, לשיר בקול חרישי שירים עבריים – "ביום קיץ, יום חום" של ביאליק, "שחקי שחקי על החלומות" של טשרניחובסקי ואחרים.

בימי חג ומועד ובמיוחד בימים הנוראים היו לוחמים דתיים מתארגנים במניינים ומקיימים תפילות (הליטוראקים ידעו את התפילות בעל-פה ולא נזקקו למחזורי תפילות).

במקרים נדירים, כשלאחד הלוחמים היהודים הייתה מגיעה חבילה מן הארץ, החגיגה הייתה משותפת לכל חיילי היחידה. עטיפות של סבון, ממתקים או קופסאות ריקות מסיגריות היו עוברות כמו קמיע מיד ליד. בקרב הלוחמים רווחו על ענייני דיומא, צ'יבטים מהולים בהומור ה"ליטואקי" השנון **והתפתח סלנג צבאי מקורי:**

- תרגילי סדר, מסע רגלי – "האקן אין פוס" (להכות ברגל)
- פציעה קלה – "א קלוגע רענע" (פציעה חכמה)
- לישון – "דערלאנגען אין אויג" (להרביץ בעין)
- לשרוד – "ארויסטראגן די קוטנע" (לחלץ את הקיבה)
- נהרג – "אוועקגעלייגט די לעפל" (הניח את הכף)
- חותלת – "גורארדייסקע שטיוול" (המגפיים של הגוורדיה)
- מרק דליל וכחוש – "וואלגע, וואלגע" (וולגה, וולגה)
- גריסי פנינה – "גווארדייסקע רייז" (אורז של הגוורדיה)

היחסים בין הלוחמים ומפקדיהם היהודים היו חבריים. רבים היו המקורבים. כשהמפקד והפיקוד היו בני אותה עיר או עיירה, תלמידים מאותו בית ספר או חברים לאותה תנועת-נוער.

ד. האובדן והכאב

הדאגה לגורלם של ההורים, האחים והאחיות, שנשארו תחת הכיבוש הנאצי לא עזבה אותנו לרגע.

העיתונים ותחנות הרדיו הסובייטיים לא פירסמו ולמעשה השתיקו את הידיעות על מעשי רצח המוני של יהודים, שנתגלו בקיב (באבי-יאר) ובעיירות אוקראינה האחרות לאחר שחרורן. רק מכתבותיו של הסופר היהודי-רוסי ארנבורג, שהתפרסמו בעיתון היומי הצבאי "קראסנאיה ז'וחדה" (הכוכב האדום), ידענו וזאת רק חלקית, על מה שהתחולל באזורים הכבושים. **לא ידענו כלום על המתחולל בגטאות על אדמת ליטא ועל קיומם של מחנות ההשמדה מיידאנק, טרבלינקה ואשוויץ, עד שנתגלו מעשי הזוועה של הנאצים לאחר שחרור המחנות על ידי הצבא האדום.**

הלם, זעם וכאב פקדו אותנו לאחר שנכנסנו לתחומי ליטא ולעינינו נתגלה גורלה המחריר של יהדות ליטא בכל חומרתו. אחרי ההתרגשות שאחזה בנו כשחצינו את הגבול הישן עם פולין ומצאנו את עצמנו על אדמת ליטא, חיכתה לנו הפגישה פנים מול פנים עם המציאות המרה: עריה ועיירותיה של ליטא נותרו ריקות מיהודים. יהדות ליטא הושמדה כמעט כליל.

מתקפת-הפתע של צבא גרמני הנגד ברית-המועצות ופלישתו לתחומי ליטא, היכו בתדהמה את תושביה היהודיים. כבר בימיה הראשונים של המלחמה, בעקבות נסיגתו הבהולה של הצבא האדום, השתררו מבוכה ואי-ודאות בקרב האוכלוסייה האזרחית ובמיוחד בקרב היהודים. תחושת חוסר האונים והבהלה התגברו לאחר בריחתו המבישה של ראשי השלטון הסובייטי מליטא, אשר הפקירו את אזרחיה היהודיים לנפשם, בגלל קריסתן של כל מערכות השלטון לא התאפשר פינוי מסודר של האוכלוסייה האזרחית ורק כ-15,000 יהודים הצליחו להימלט מפני הצבא הגרמני המתקדם.

רוב רובם של יהודי ליטא נלכדו תחת הכיבוש הנאצי. אובדי עצות ואחוזי פחד הם תהו מה טומן להם העתיד. אפילו בדמיון הפרוע ביותר הם לא העלו על דעתם את מה שעומד להתרחש – השמדה טוטאלית של כל הקהילה היהודית בליטא. יהדות ליטא הייתה בעצם הקיבוץ היהודי הראשון באירופה, אשר לגביו תוכנית "הפיתרון הסופי" התחילה להתבצע הלכה למעשה.

ההתנכלויות והפגיעות ביהודים החלו כמעט מהיום הראשון לכניסתם של הגרמנים לתחומי ליטא. במקומות ישוב רבים ברחבי ליטא, החלו ליטאים חמושים ביוזמתם במעשי רצח המוניים של יהודי המקום, עוד בטרם הגיעו לשם הגרמנים.

עד דצמבר 1941 נרצחו כ-180 אלף נפש – זקנים, נשים, גברים, ילדים וטף, מתוך האוכלוסייה היהודית שמנתה לפני פרוץ המלחמה כ-250 אלף נפש. כמעט כל תושביהם היהודים של ערי ועיירות ליטא, שנשארו תחת הכיבוש הנאצי, נרצחו על ידי מרצחים צמאי דם, שכניהם לשעבר. על אדמת ליטא הוקמו שלושה גטאות בלבד – בוויילנה, בקובנה ובשאוולי. מעשי הרצח המכונים "אקציות" ("אקציית האינטליגנטים", "האקציה הגדולה", "אקציית הילדים" וכו')

לא פסקו גם בגטאות, ובמהלכן נרצחו עשרות אלפי יהודים בגאיות ההריגה הידועים לשמצה – בפונאר שבמבואות וילנה, בפורט התשיעי שליד קובנה ובבוביא שבקרבת שאוולי.

גם במנוסתם, תחת הלחץ של הצבא האדום, בקיץ 1944 מליטא, לא חסו הגרמנים על שארית היהודים שנותרו בגטאות קובנה ושאוולי, דחסו אותם לקרונות בקר מזוהמים והובילו אותם למחנות המוות בגרמניה – שטוטהוף (נשים) ודכאו (גברים).

העבודה המפרכת, תנאי המגורים והתברואה הירודים, היעדר טיפול רפואי מינימאלי וההרעבה המתמדת הפכו את החיים במחנות לגיהנום. האסירים, אשר "עברו בשלום" את הסלקציות ואת האקציות וניצלו מכדורי המקלעים ומתאי הגזים, מתו בהמוניהם מתשישות, ממחלות זיהומיות, מרעב ומקור. רק מתי-מעט הצליחו לשרוד.

בצהרי היום נכנסנו לוויז'ון (VYZUONOS), עיירת נפה קטנה במחוז אוטיאן. המראה הפסטוראלי של העיירה השלווה שנתגלה לעינינו עדיין לא בישר רעות. עיירה יהודית טיפוסית, עם סמטאותיה המפותלות והצרות, בתיה עם הגגות מרעפי עץ שהשחירו עם הזמן, בית כנסת עתיק, כיכר השוק, מרוצפת אבנים – הכל, לכאורה, כפי שהיה מימים ימימה, אולם בלי יהודים.... על משקופי הדלתות בכניסות לבתים עוד התנוססו מזוזות או שנראו סימנים במקומות שמהם הן נתלשו.

עמדתי המום בכיכר השוק הריקה. חייל מבוגר ממני בהרבה, שעמד על ידי, הזיל חרש דמעה. הוא היה אחד מתושבי העיירה.

מראות דומים חזרו על עצמם בעשרות ערים ועיירות שאליהן נקלענו בדרכנו – פוניבז', סובוץ', שאוולי, קלם, קרח' ואחרות. בעיירה סובוץ' הייתה לנו פגישה מרגשת עם קבוצה קטנה של ילדות יהודיות, שהכומר המקומי הסתירן במנזר. הן בכו משמחה, כששמעו אותנו מדברים יידיש. קומץ של ניצולים פגשנו גם בעיר שאוולי.

לקובנה הגעתי בימי אוגוסט הראשונים, ימים ספורים לאחר שחרורה (1.8.44). פה השיגה אותי הבשורה על גורלם המר של הוריי ואחותי היחידה פרומה. אחותי נפטרה בגטו אחרי מחלה קשה, בדצמבר 1942, והיא בת 25 בלבד. את הוריי האומללים הוציאו המרצחים הנאצים להורג בעת חיסול הגטו, ב-13 ביולי 1944, כשבועיים בלבד לפני שחרורה של קובנה מהכיבוש הנאצי. קרן האור היחידה בעלטה שאפפה אותי הייתה הפגישה המרגשת עם כמה מחברותיי וחבריי הקרובים לספסל הלימודים ולתנועת הנוער – אורים מוצלים מאש...

שוטטתי כמו סהרורי ברחובותיה של עירי. כל רחוב וסמטה, כל כיכר וגינה, כל בית וחצר היו מוכרים לי מילדות. לעומת המראה המחריד של הגטו השרוף היא עמדה על תילה שלמה וכמעט ללא פגע. בעיניי נראתה העיר כבית קברות אחד גדול...

ה. אביב הניצחון

שנת 1945 החדשה מצאה אותנו במסע רגלי ארוך ומפרך בדרכים הבוציות של חבל ז'מאיטיה. הדיביזיה הועברה מאזור הקרבות בחבל קלייפדה (בסביבות העיר הגרמנית טיליט שעל הניימן) לגזרת החזית בין הערים הלטביות טוקומס ולייפאיה (ליבאוה). שם המשכנו את הלחימה נגד עוצבות הצבא הגרמני, שהיו מכותרות בחבל קורלנד שבלטביה.

לקראת סוף ינואר הועברה הדיביזיה לגזרת החזית במבואות עיר הנמל הליטאית קלייפדה (ממל) שלחופי הים הבלטי.

ב-29 בינואר, בשיתוף עם יחידות צבא אחרות, פרצה החטיבה שלנו, ראשונה לעיר ובכך הושלם שחרורה המלא של ליטא מהכיבוש הנאצי. לאחר השלמת "מבצע קלייפדה" הוחזרה הדיביזיה לגזרת החזית בקורלנד.

תנאי השטח והאקלים במקום היו קשים במיוחד והכבידו על הלוחמים. הקור העז בשילוב עם אויר הים הטחוב חדר עד ללשד העצמות. משבי רוח חזקים שנשבו מן הים בידרו את שולי הסגינים (שינלים) הדלים שלנו וצרבו את הפנים, כאילו חתכו אותן בסכינים. בכל החוות החקלאיות (בשפת המקום פולווארקים) שבסביבה לא שרד אפילו מבנה אחד וכמחסה שימשו אותנו ביקתות-העפר (זמליאנקה) שהקמנו במקום או שרידים של המבנים ההרוסים. אולם אט-אט התקרר החורף לקיצו - החורף הרביעי והאחרון של המלחמה הארורה. כמו האויב, שכבר חש את התקרבותה הבלתי נמנעת של התבוסה, כך גם החורף המשיך להיאחז בכל תלולית וגבעה, בכל תעלה וגומחה על פני השטח, בניסיון נואש לשמור על עוד פיסת קרקע מתחת לשלג המשחיר, להמשיך ולהחזיק את האגמים והנחלים כבולים במלחציים של הקרח.

החטיבה שלנו התמקמה בקטע הגזרה לא הרחק מעיר המחוז סאלדוס וניהלה קרבות מרים עם יחידות הצבא הגרמני המכותרות. כפי שהתברר בדיעבד, למרות היותן מנותקות מבסיסיהן העורפיים, לא סבלו יחידות אלו מהפרעות באספקה שוטפת. נהפוך הוא, לרשותן עמד מלאי עצום של תחמושת מכל הסוגים, מזון ודלק, מה שאפשר להן להחזיק מעמד לאורך זמן. מצבם הנואש, אשר מנע כל אפשרות לפורץ את המצור ולהיחלץ מן הכיתור, הגביר את התנגדותם העיקשת של הגרמנים והם ממש נאחזו בשיניהם לאורך כל קו ההגנה המבוצר. תנאי השטח לא אפשרו שימוש מאסיבי בטנקים

והקרבות התנהלו לא אחת בהתגוששות פנים אל פנים. גם לנו וגם לכוחות האויב היו אבידות כבדות.

תוך לחימה מתישה ועקובה מדם הגענו לשלהי חודש אפריל. קרני השמש האביבית החמימות החלו להפשיר את השלגים. דרכי העפר, שהשתחררו משכבת הקרח ונחרשו על ידי השרשרות הטנקים והנגמ"שים וגלגלי המשאיות, הפכו לבלתי עבירות. כלי הרכב שקעו בבלייל הטובעני והחיילים בוססו עד לברכיים בבוץ הסמיך. הכל מסביב – הפנים והמדים של הלוחמים, נשקם האישי, התותחים וכלי הרכב – היה מכוסה בשכבה עבה של רפש חום-אפורי...

התחיל חודש מאי, קר מן הרגיל באותם המקומות. עדיין המשכנו ללבוש את מדי החורף. האביב התמהמה, אולם פעמיו המתקרבים כבר הורגשו באוויר. מתחת לשלג הנמס החלו להופיע פרחי השלגייה (שנייגלעקלער), פה ושם בצבצו גבעולי עשב רעננים, באוויר הדהד ציוצן העליז של להקות ציפורים, שהתעופפו מעל עצי העלים והשיחים שעדיין עמדו במערומיהם, בקצב קבוע תקתק הטפטוף האביבי של השלג המפשר... יחד עם תחושת האביב המתקרב, הרגשנו כבר את פעמי הניצחון הממשמש ובא!

בבקרים חיכינו בקוצר רוח לחדשות שה"סובאינפורמבירו" (סוכנות הידיעות הצבאית) פרסם על המתרחש בחזיתות השונות. מהם כבר ידענו, שביום 2 במאי כבשו חילותיו של מרשל ז'וקוב את בירת גרמניה, ברלין, והניפו מעל בניין הרייכסטאג את דגל הניצחון! חילותיו של מרשל קוניב השלימו את שחרורה של צ'כוסלובקיה, ואילו חילות החזית הבלטית הראשונה, בפיקודו של הגנרל באגראמיאן, אשר בהרכבה לחמה הדיביזיה שלנו, דרכו על המקום ובינתיים לא הצליחו למוטט את כוחות האויב המכותרים. באותם ימים הילכה בדיחה בקרב הלוחמים: המרשלים ז'וקוב, ואסילבסקי, רוקובובסקי, קונבי ומאלינובסקי חוזרים אחרי הניצחון במטוס למוסקבה. בהיותם בעת הטיסה מעל לטביה, הם שומעים רעם תותחים. מה פשר הקאנונדה הזו? – שואלים הם בתמיהה, והתשובה היא – הגנרל באגראמיאן ממוטט את האויב בקורלנד... ואכן, ברלין כבר נכבשה ואילו אנחנו המשכנו בפעילות המבצעית השגרתית, אשר בהודעות הרשמיות הוגדר כ"קרבות בעלי חשיבות מקומית".

ב-8 במאי לפנות בוקר יצאה אחת הפלוגות של החטיבה לפעולת "סיוור קרבי" (רזודקה ביום) יומה. הלוחמים פרצו לקווי האויב הקדמיים, השמידו כמה מקלעים, תפסו "לשון" (שבוי) וחזרו בשלום לבסיסם. הייתה זו הפעולה המבצעית האחרונה של כוחותינו.

בצהרי אותו יום זימן אותי ראש מטה החטיבה, רב סרן סוחאצ'וב, לדיון בבעיות שוטפות. לפתע צפצף טלפון השדה, מפקד הגדוד הראשון, רב סרן ואליס,

דיווח, כי בגזרת גדודו הפסיקו הגרמנים את האש והניפו דגלים, סדינים ומגבות לבנים – סימן מובהק לכניעה! עד מהרה הגיעו דיווחים דומים ממפקדי הגדודים השני והשלישי, סרן סיליצקאס ורב סרן גלאדקוב. סוחאצ'וב התקשר למטות של חטיבות 156 ו-249 השכנות. הדיווחים משם היו זהים. היה ברור – הגרמנים נכנעו, המלחמה הסתיימה!

מאוחר יותר נודע לנו, כי באותו יום, ב-8 במאי 1945, חתם המפקד העליון של ה"רייכסוור", גנרל פלדמרשל קייטל על כתב כניעה ללא תנאים של גרמניה הנאצית.

מפקד החטיבה, פולקובניק (אל"מ) סטאניסלובאוויצ'וס, מינה צוות מבצעי בראשותו של הסמח"ט, סא"ל יאמאנטאס, לצורך הכנתו וארגונו של "מבצע הכניעה". בתוקף תפקידי כראש שירות החימוש הארטילרי של החטיבה נכללתי בהרכב הצוות.

התיישבנו ב"וויליס" (גי'פ) צבאי ויצאנו לעבר הקווים הקדמיים שהיו במרחק כ-500 מטר מהחפ"ק החטיבתי.

"שטח הפקר" ממוקש ברוחב של 150-200 מטר הפריד בין הקווים הקדמיים שלנו ושל הגרמנים. בעבר, שפונה ממוקשים על ידי חבלנים משני הצדדים, ובליויים, עברנו לצד הגרמני. על תילי העפר לאורך החפירות ישבו ועמדו בגובה מלא חיילים גרמנים, עטופים במגבות לבנות ונפנפו לנו לשלום. עד מהרה הגיע מקום פקד הדיביזיה, הגנרל אורבשאס, בלוויית מפקדי החטיבות ומפקדים בכירים ממטה האוגדה. הם נפגשו עם נציגי הפיקוד של הגרמנים וקבעו את סדרי הכניעה. הגרמנים התייחסו כלפינו בצורה קורקטית ואף כיבדו אותנו בקוניאק וליקר צרפתי. הם הופתעו שכמעט כל אנשי הצוות דוברים גרמנית (גרמנית הייתה הלשון הזרה הראשונה שנלמדה בבתי הספר בליטא) והיו נבוכים כששמעו שחלק מאיתנו הם יהודים... בגלל הסיכון לעבור את שטח ההפקר הממוקש בחשיכה, נשארנו ללון בצד הגרמני, אולם איני יכול להעיד על עצמי שבאותו לילה הרגשתי בנוח ב"שטח האויב".

9 במאי 1945. שדה רחב ידיים בפאתי יער אורנים נקבע כמקום האיסוף של יחידות הצבא הנכנעות. הצטוויתי על ידי מפקד חטיבתי לרכז את קבלתם מידי הגרמנים של כל כלי הנשק על סוגיו השונים, תחמושת ואמל"ח אחרים. כבר משעות הבוקר המוקדמות החלו הגרמנים להניח את נשקם ולערום בערימות מסודרות אלפי רובים תת מקלעים ומקלעים, ארגזים אין ספור עם פגזי ארטילריה, פצמ"רים ואמל"ח. בשורות ארוכות הוצבו מאות תותחי שדה, נ"ט ונ"מ, מרגמות וכו'. אלפי חיילים גרמנים שפורקו מנשקם הסתדרו בטורים ארוכים ובליוי משמר חמוש התחילו לנוע לעבר הקווים הקדמיים שלנו. משם הם ימשיכו את דרכם אל מחנות השבויים בכדי לחוש על בשרם את טעמו המר של השבי...

קשה לתאר במילים את מה שחשתי באותו מעמד. בתחילת המלחמה – צעיר יהודי מקובנה, שנס על נפשו לאן שנשאוהו עיניו (וזה די אויגן טראגן) ואשר חווה על בשרו את כל התלאות של פליט חסר בית, בסוף המלחמה – קצין בצבא האדום, אשר חיילי הרייכסווד "הבלתי מנוצח" מניחים לרגליו את נשקם המגואל בדם קורבנותיהם.

באותה עת כבר ידעתי על גורלם המר של ואחותי והוריי – אידה ויוחנן קרצ'מר. בספר זיכרונותיו מגטו קובנה, "אל מול הגודל" (דעם גודל אנטקעגן), מתאר ד"ר אהרון פרץ (פרציקוביץ') את השעות האחרונות של הוריי האומללים: "מיילדת, שעבדה יחד איתי בגטו, כבר עומדת עם בעלה באותה קבוצת אנשים שהמרצחים הנאצים חרצו את גורלם למות. היא חיוורת כמו סיד עם מבט נעדר אל האין סוף. בעלה, פצוע עם כתמי דם על בגדיו, הבחין בי בין השורות ועשה תנועה בידו, כאילו התכוון לשאול: האם זה הסוף? שניהם – הבעל ואשתו עומדים חבוקים ללכת..."

הסתכלתי על ערימות הנשק, המסודרות בדיוקנות ובקפידה גרמנית, לרגע לא עזבה אותי המחשבה שייתכן שאחד מכלי הנשק האלה שימש את רוצחיהם של אבי ואמי.

דרכי הקרבית בשורות הדיביזיה הליטאית ה-16, שהחלה בחורף 1942/43 בקרבות על קשת אוריוול-קורסק, דרך רוסיה, ביילורוסיה ליטא ולטביה – הסתיימה.

על שמחת הניצחון העיב בכל הכובד כאב האובדן והשכול.

הרצליה, ספטמבר 1977

אברהם קרצ'מר
קפיטן (סרן) לשעבר בצבא האדום

[13]

ציפורה שקליארסקי-בלכר: שלושה פרקים – זיכרונות מהחזית

הצעד הראשון תמיד היה קשה

כשהתחילה המלחמה הייתי סטודנטית באוניברסיטת וילנה. יחד עם עוד כמה חברות, גם הן סטודנטיות יהודיות, ברחתי מווילנה ולאחר נדודים ארוכים הגעתי לניקולופיוסטרובקה שבאזור פנזה התקבלתי לעבודה במפעל לזכויות אופטית. במקביל התקבלתי גם לקורסים רפואיים לאחיות, וכך, מצאנו את עצמנו, תלמידות הקורס, שוקדות על לימודינו, רעבות ועייפות, לאחר יום עבודה קשה. כשנודע לחברותיי הליטאיות ולי, כי מוקמת והולכת דיוויזיה ליטאית, פנינו והתחננו שיגייסו אותנו. אך הגיעו תשובות שליליות בזו אחר זו, ונאלצנו להמשיך להיות מרותקות לעבודתנו. אך בסופו של דבר עלה הדבר בידי, ויחד עם חברתי חנה'לה שצ'ופק השתחררנו מהמפעל.

בבאלאחנה שליד הוולגה נשלחנו חנה'לה ואני לגדוד הסניטארי הרפואי, אך מכיוון שלפני המלחמה הייתי סטודנטית, ניסו להשפיע עלי לעבור אל המטה בתור פקידה בטענה, כי העבודה כסניטארית קשה ומסוכנת מאוד. **אך אני רציתי לעזור לפצועים בשדה הקרב**, ולאחר מאמצים הגעתי אל אשר שרציתי. את השירות הצבאי התחלתי כחיילת פשוטה של הצבא האדום, ועברתי את כל הדרגות עד דרגת רב סמל ראשון – **כחובשת קרבית**. עברתי עם הדיוויזיה את כל דרך המלחמה שלה. למדתי לירות מרובה וממיקלע, לזרוק רימונים ובקבוקי תבערה, לזחול דרך שלג וביצות, וכן להגיש לפצועים עזרה ראשונה, להוציא אותם משדה הקרב, להקים אוהלים ולחפור "זמליאנקות" – ביקתות-עפר.

הקרבות הראשונים ליד אלקסייבקה היו קשים ביותר. כדי לחבוש חיילים שהובאו תחילה לביקתות גדושות של פצועים, צריך היה ממש לתמרן ולדלג בין השוכבים על הרצפה. באותם קרבות איבדתי גם חברים וחברות רבים.

מספר רב של חיילים צריך היה לשאת ולפנות משדה הקרב גם בעת הפעולה ליד אוריל, שלאחריה עברנו להילחם בביילורוסיה. למרבה הצער, המשאיות הסניטאריות נשארו תקועות בדרכי ביצות ולא יכלו להגיע לעמדות החזית. אנו, חברי היחידה הרפואית, העמסנו על עצמנו את אביזרי החבישה, שקים מלאי צמר גפן וליגנין, ובעוברנו ברגל דרך של 15 ק"מ, הבאנו את כל הדרוש אל העמדות. הספקנו להגיע ממש עם התלקחותם המחודשת של הקרבות.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

לעיתים קרובות היינו פוסעים עשרות קילומטרים ברגל. יחד עם הרופאים חונה גולדברג ומשה יאנוב וה"פלדשו" – החובש – מאקס פורטנוב, כדי לבקר בחטיבות, בגדודים ובסוללות ולבדוק את המצב התברואתי.

רגש שמחה מלווה בכאב צורב עורר אצלנו, החיילים היהודיים, מצעד הכניסה אל אדמת ליטא. נודע לנו, כי הפשיסטים עינו ורצחו בירות את משפחותינו וידידינו, שלא הצליחו להימלט ולהציל עצמם. השנאה לאויב התחזקה עוד יותר ועז היה רצוני לנקום בתליינים כשנשק בידי. לפיכך ביקשתי שיעבירו אותי לחטיבה בקווים הראשונים, וכך סופחתי לפלוגה סניטארית בחטיבה 167.

ברדיפה אחר האויב

באוקטובר 1944 כבר שוחרר רוב שטחה של ליטא מידי הגרמנים. כשהרופא של חטיבה 167, אליהו רובינשטיין, אמר לי בסוד, כי מתוכנן מבצע קרב חשוב מאוד ומסוכן, ושאל אם אני רוצה להשתתף בו כמתנדבת, הסכמתי מייד. צורפתי ל"קבוצה רודפת" ממוכנת, בהנהגת אלוף משנה ולאדאס מוטיקא, שאליה נתקבלו מתנדבים מיחידות צבא שונות, החיילים והקצינים המנוסים ביותר. **היו בה לא מעט יהודים:** אהרון שוורץ, משה באר, הלל מרינר, האחים בוריס ומאיר קוברסקי, יהודה בריל, ברוך בורובסקי, בן ציון כץ, שמחה קופיטובסקי. עזרה רפואית בשדה הקרב הגישו הד"ר חונה גולדברג, הפלדשר בוריס צ'רקסקי, החובשים הקרביים יעקב אבלביץ, ואחרים, שאינני זוכרת את שמם. בקרב ליד מרוואלד (אוסנאי) נהרגו חבריי, התותחנים משה באר והלל מרינר. נשים היינו רק שתיים, הליטאית דאנוטה אבסטאנליינה ליד מכונת ירייה, ואני – חובשת קרבית.

זה היה חיל נחיתה (דסנט) ממוכן והוטל עליו ללחום בעורף האויב ולעודד פאניקה. תפקידו היה לאתר את הפירצה בעמדות הגרמנים ליד קלמה, להסתער קדימה, דרומית-מערבית, ובז'מאיטיה לפנות את הדרך להתקפת הדיוויזיה שלנו.

ב-5 באוקטובר 1944 צלחו גדודי הדיוויזיה הליטאית את הנהר דוביסה, ו"הקבוצה הרודפת", שהמשיכה לפעול ללא כל עצירה, עברה יום-יום עשרות קילומטרים על פני העיירות קלמה, קראז'אי, קולטינאי, שילוטה, יורא, עד שהגיעה אל וויבוטה. פה נתקלנו בהתקפת אוויר חזקה של האויב. טייסים גרמניים הפציצו את הטור שלנו וכן המטירו אש ממכונות ירייה. איבדנו חיילים רבים ועשרות נפצעו. על היחידה הרפואית שלנו, בפיקוד של ד"ר חונה גולדברג, הוטל להגיש עזרה רפואית דחופה.

לפתע הופיע גל שני של מטוסים גרמניים ושוב הופצצנו. פצוץ אחד לחש לי: "אחות טובה, אני פוחד עד מוות, הכל מסתחרר לי בראש!". מיהרתי לכסותו בשכמייה-אוהל (פאלאטקע) שלי, כדי שהטייס הגרמני לא יבחין בתחבושות הלבנות, שהחייל היה עטוף בהן, והרגעתי אותו. מסביבנו התפוצצו בלי הרף פצצות. כשמטוסים הגרמניים הסתלקו, **שמעתי בשמחה את תודת הפצוץ: "אחות יקרה, הצלת אותי!"**.

היחידה המיוחדת המשיכה ב"פשיטה" בשטח העורף של האויב. באותו לילה חצינו את פסי הרכבת ואת הכביש שקישרו את קלייפרה וטילוויט. הגבול המדיני של אותם ימים עם פרוסיה המזרחית נמצא במרחק קילומטרים אחדים מאיתנו, על הניימן.

הנחתים של מוטיקא לקחו בשבי קבוצה גדולה של גרמנים, שבהם נודע לנו, כי מתקרבים כוחות גדולים של חיל רגלים ממוכנים וטנקים. אלוף משנה מוטיקא פקד להתבצר ולהחזיק בעמדות עד שיגיעו הכוחות העיקריים של הדיוויזיה.

בבוקר, לאחר לילה קשה ביותר, הגיעה חטיבה 249. גדודו של וולף וילנסקי השתלב מיד בקרבות. כגמול על חלקו בקרבות באזור שילוטה זכה וילנסקי בתואר המכובד של הצבא הסובייטי, "גיבור ברית המועצות".

יום הניצחון

לאחר הקרבות באזור שילוטה, הועברה הדיוויזיה שלנו לקורלנד שבמערב לטביה. בסוף ינואר 1945 החזירו אותנו לליטא להשתתף בשחרור שעל-האדמה האחרון של ליטא – העיר והנמל קלייפדה. לאחר מכן, אחרי ה-28 בינואר, נשלחנו שוב לקורלנד, להגיש שם סיוע לקבוצה צבאית גדולה, שהייתה מכותרת ומנותקת מכוחות האויב בימי האביב הראשונים, כשאפילו ברלין כבר הייתה כבושה בידי כוחותינו, עדיין התנהלו בקורלנד קרבות כבדים.

ב-8 במאי לפנות בוקר ביצעה חטיבה 167 פעולת סיור קרבי. אל הנקודה הרפואית של החטיבה הובאו פצועים. בעודי חובשת אותם, וחלוקי נכתם בדם, פרץ לפתע אל האוהל מוטל לייזרובסקי, השתקן המאופק, **והכריז בקול רם, ביידיש:** "חבר'ה, המלחמה נסתיימה". חשבנו כי הוא מתלוצץ, אך הוא הראה לנו כוח, שהופל ממטוס גרמני, ובו נאמר שחור על גבי לבן, כי ה"וורמאכרט" נכנע.

גמרתי לחבוש עוד פצוע, יצאתי מן האוהל וראיתי קבוצה של קצינים גבוהים משוחחים בשמחה. הרופא שלום זאוולביץ' שאל אותי אם אני יודעת גרמנית ואם אני מוכנה ללכת עם השליחים אל עורף האויב, והשבתי מייד בחיוב.

חזרנו אל קו החזית שלנו, שאף הלילה התנהל בו קרב דמים ועתה שררה בו דממה. החיילים התחממו בשמש האביב ושוחחו. ממול, על תל ההגנה של עמדות הגרמנים, התנופפו "דגלים" לבנים – כותנות, תחתונים, סמרטוטים וממחטות שהגרמנים אלתרו לאות כניעה.

בעזרת החבלנים עברנו את שדה המוקשים בשטח ההפקר. בעבר השני חיכו קצינים גרמנים, שהעבירו אותנו – בשקט – דרך המוקשים שלהם ומשוכות התיל הדוקרני. מתוך החפירות התרוממו חיילים במלוא קומתם, במדיהם הירוקים-אפורים, ועקבו אחרינו במבטים מלאי השתאות.

הקצינים שקיבלו את פני ה"צירים" שלנו, הוליכו אותנו אל ה"בונקר" של אלוף משנה, שהמתין לנו ליד פתח ה"בליבדאו" (מקלט שדה) שלו והציג עצמו כ"רגימנטסקומנדוד יאקובס". אני תרגמתי לו את הודעת ראש המשלחת יילון, כי הכניעה היא ללא תנאים, וכי באנו למסור לו פקודה מטעם ההנהגה שלנו. יאקובס התקשר מייד עם המפקדים הממונים עליו ותואמה פגישה של גנרלים משני הצדדים.

ב-9 במאי, בשעה 9.00 בבוקר, השתתפתי אני, כמתורגמנית, בטקס הכניעה. בשדה רחב עמדו בשורות ישרות טורי-צבא גרמניים. עד שעה מאוחרת בערב הניחו החיילים הגרמניים לדגלי חיילינו שלנו את רוביהם האוטומטיים, מיקלעים ותחמושת ממינים שונים. את הגרמנים המפורקים מנשקם שלחנו בליווי חיל משמר אל העורף, אל השבי.

ניגשו אלי כמה קצינים גרמניים ושאלו מי אני ומניין אני יודעת גרמנית. כשאמרתי כי אני יהודייה, וכי את כל משפחתי רצחו הגרמנים, נסוגו ה"סקרנים" בעיניים מושפלות.

יחד עם קבוצת קצינים שלנו ליוויתי את השבויים, ברכב צבאי גרמני, עד המחנה הקרוב, ובערב נסעתי בחזרה אל הפלוגה שלי ברכב גרמני מודיעיני, שבו הייתה מורכבת תחנת רדיו, שהייתה "תופסת" שיחות טלפון ורדיו שלנו. בדרך שוחחתי עם הקצין הגרמני, שפניו היו מועדות אל מטה הדיוויזיה שלנו, ואשר ניסה, על אף המפלה והכניעה, להצדיק את המנהיג שלו – היטלר.

השתתפתי בטקס הכניעה של האויב הייתה בשבילי חוויה גדולה משמחת. שוב ושוב הרהרתי בכך, שמתוך 500 היהודים שחיו בעיירת הולדתי צויג (צאוגאי) נותרו בחיים שבע נפשות בלבד. אני – אחת מן השרידים החיים, זכיתי להגיע בחיי לרגע המאושר של הניצחון, לראות את כניעתם של התליינים הגרמניים, לראות אותם מובסים, מנוצחים ומושפלים. [14]

שלום סקופס: את הרסיס עצרה המדליה

ביוני 1941, עם פלישת הגרמנים לברית המועצות, הייתי בן 16. ביום הראשון של המלחמה נשלחתי, יחד עם קבוצות צעירים, לשמור על בית החרושת לסוכר שבפוניבז' מפני חבלנים גרמניים. כדי "להפחיד" את האויב צידו אותנו ברובים, אך ללא כדורים. אולם מייד בהישמע היריות הראשונות, ברחנו מן "השמירה". ראיתי טור של הצבא האדום הנסוג וניסיתי לטפס על אחת המשאיות. למזלי הושיט חייל ממשאית קרובה את ידו ומשך אותי לתוך הרכב.

עזבתי את ליטא. בלטביה, ליד דווינטק, המטירו מטוסים גרמניים אשר על הטור שלנו. חיילים ופליטים רבים ניספו.

המשכתי בבריחתי אל רוסיה ברגל, כשאני מקפיד להסתתר תמיד מפני צנחנים גרמניים ומקבוצות מזוינות של עוזריהם הלטביים. לאחר שבועות אחדים של נדודים, הגעתי לאזור ירוסלב ושהיתי זמן מה בקולחוז בולשויה סילו (שמשמעותו "כפר גדול"). משם המשכתי באוניית קיטור אל העיר הגדולה קויבישב, שליד הוולגה, שם ידעתי כי מתגוררת דודתי. שלושה חודשים לאחר תחילת המלחמה הגעתי לביתה.

בסוף 1941 נודע לנו, כי בבאלאחנה שליד הוולגה **מתארגנת דיוויזיה ליטאית**. בלשכת הגיוס סירבו לגייסני בטענה **שאני עדיין צעיר מדי**. לשמחתי, דווקא בשגרירות הליטאית בקויבישב מצאתי אוזן קשבת: נשלחתי כמתנדב לבאלאחנה, וחרף התנגדותה של דודתי יצאתי מיד לדרך... ב-12 בינואר כבר הייתי חייל בפלוגה 18, הממוכנת, ליד מטה הדיוויזיה.

באוגוסט הועברה הדיוויזיה שלנו לאזור טולה ובדצמבר צורפה לחזית בריאנסק. לאחר אימונים צבאיים מרוכזים נשלחנו לחזית. עברנו קרוב ל-300 קילומטרים בכפור ובדרכים מושלגות. נאסר עלינו בכל חומרת הדין לשכב לנוח בשדה הפתוח של השלג. למרות זאת היו כאלו שלא החזיקו מעמד וכששכבו לנוח אכן קפאו למוות.. לבסוף הגענו לחזית באזור אוריוול ולפנות בוקר תפסנו עמדות בחזית ליד הכפרים אלקסייבקה, זולוטוי רוג, טרויצקויה ופרוטסובו.

ב-24 בפברואר 1943, לאחר ריכוך ארטילרי קל, עברה הדיוויזיה להתקפה, על אף שעשתה זאת כמעט בלי תחמושת – זו נשארה תקועה בשדות השלג ליד אוריוול. ואכן, כבר בימים הראשונים של הקרבות נפלו אלפים, טוראים וקצינים.

אז כבר **שירתתי בפלוגת הסיירים** המיוחדת ליד מטה הדיוויזיה, שעליה הוטלו **משימות מסוכנות במיוחד**. לאחר שהדיוויזיה נכשלה בניסיונותיה הראשונים להבקיע את מערכת ההגנה של הגרמנים, פקד מפקד הדיוויזיה של פלוגתנו לתפוס "לשון". נשארנו "בלי עיניים ובלי אזניים", איננו יודעים דבר על האויב. היינו חייבים, בכל מחיר, להביא "לשון", כלומר – לתפוס גרמני חי, שיספק לנו ידיעות על שיטת האש שלהם ועל מקומות הריכוז של כוחותיהם. היעד היה תחנת הרכבת זמיובקה, וחמישה עשר סיירים מובחרים מיחידתנו נבחרו לביצוע המשימה.

בליל ירח מלא, בעוד הכפור מגיע למינוס 30 מעלת, יצאנו לדרך בחלוקי הסוואה לבנים, כשאנו זוחלים על גחוננו, על השלג, כדי שלא ירגישו בנו הגרמנים. יותר מעשרה גרמנים הרוגים נשארו בשדה הקרב, אולם בסופו של דבר נאלצנו לסגת, כשאנו נושאים איתנו שני הרוגים ושלושה סיירים פצועים. לאחר ניסיונות כושלים להביא "לשון" הוחלט במטה לבצע את הפעולה בדרך של "סיור קרבי". ב-8 ביולי 1943 שלחו להתקפה את המחלקה השנייה שלנו. אחרי ריכוך ארטילרי כבד פרצנו אל תוך חפירות האויב, הרגנו כעשרים גרמנים וחזרנו כשאיתנו "לשון". גרמני אחוז אימת מוות. **על הפעולה המוצלחת הזאת הוענק לי האות "על אומץ לב"**.

שנת 1943 התקרבה לסופה. הפלוגה שלנו רדפה אחר האויב הנסוג. ליד הומל שבבילורוסיה קיבלנו פקודה לחדור אל שטח העודף של הגרמנים, כדי לברר מה גורלו של חיל המצב באחד הכפרים, שהיה בידי האויב. בשתי קבוצות, בחסות הלילה, הלכנו דרך חורשה, ונכנסנו לעורפם של הגרמנים. השביל שאליה הגענו הוביל אל בית חולים, 12 קילומטרים מאחורי קו החזית הראשון של הגרמנים ביער עבות. התבצרנו לא הרחק מבית החולים. לפתע הופיעו בשביל ארבעה חיילים גרמניים, נושאים פצוע. אני, שכבר הייתי אז קצין, צעקתי בגרמנית: "הנדה הוך" – ידיים למעלה. הגרמנים המבוהלים השליכו את הפצוע ורצו אל השיחים, שם תפסנו אותם בלי אף ירייה אחת. לאחר דקות ספורות נשנה הסיפור וכך לקחנו בשבי, תוך זמן קצר, שנים-עשר גרמנים בריאים וארבעה פצועים, ביניהם סרן אחד. מיהרנו להסתלק מן המקום, בטרם ירגיש בנו חיל המצב.

ב-12 בינואר 1945, לאחר הקרבות בליטא, נלחמנו בקורלנד. שוב נתבקשנו אנו, הסיירים, על ידי מפקד הדיוויזיה, רב אלוף אדולפס אורבשס, לחדור אל שטח האויב, לבדוק באיזו מידה התבצר בעמדותיו, ואגב כך, אם נצליח, להביא "לשון".

באשמורת אחרונה של לילה התקרבו למרחק של 10 מטרים מעמדות הגרמנים בתוך חורשה. ראינו שישה גרמנים משוחחים ליד מכונת ירייה. לא הייתה אפשרות לדעת כמה גרמנים עשויים לעמוד מאחוריהם, ומכיוון שבקבוצתנו היו

בסך הכל שמונה-עשר אוחזי רובה, פקדתי על חלק מהסיירים של לפתוח באש תת מקלעים חזקה מן האגף השמאלי, כדי שהגרמנים יפנו את כל תשומת ליבם לצד זה. עם חמישה סיירים נוספים הסתערנו על מכונת הירייה הגרמנית, בעוד הלוחמים הנותרים מחפים עלינו באש ו"מכסים" את עמדת מכונת הירייה. ברימונים, באש תת מקלעים ובסכינים שלופות פרצנו לתוך שוחת האויב והרגנו בריות את הגרמנים. שלושים חיילים גרמניים חיסלנו בפעולת סיור זו. אני עצמי יריתי למוות בחמישה מהם, עד אשר... גרמני אחד זרק לעברי רימון, ואיבדתי את ההכרה.

ארבעים שעות שכבתי ללא הכרה, גם לאחר שחבריי נשאו אותי בחזרה לעמדותינו. **מה שהצילני ממוות בטוח היה אות ההצטיינות "על אומץ לב", אשר החזקתי בכיס השמאלי של חולצתי. העיטור היה מנוקב כולו.** כותונתי ועורי היו שטופים בדם. כששבתי להכרתי מצאתי את עצמי בבית חולים במז'יקו, שם סיפר לי המנתח, לאחר הניתוח הראשון, כי הרסיס שהתקדם היישר אל ליבי הצליח רק לשרוט את עור החזה שלי, ולאחר שניקב את המדליה נשאר תקוע בין הכותונת לבשר, וכי **אלמלא העיטור** הייתי כבר שוכן עפר. רסיס שני חדר לחזה, בין הצלעות, וכן נפצעתי גם בשתי רגליי.

מ-12 בינואר עד 12 במאי, כלומר, גם אחרי הניצחון על גרמניה הנאצית, "נדדתי" מבית חולים אחד למשנהו. כמעט חודשיים שכבתי "חנוט" בגבס מן הצוואר עד הרגליים. כשחזרתי מבית-החולים לדיוויזיה נודע לי, שכגמול על הצטיינותי בפעולה ניתן לי העיטור המכובד "מלחמת המולדת".

עם סיום המלחמה, הייתי רק בן 20, ונכה. ב-12 בינואר 1990 הושתל בגופי בבית-החולים "תל השומר" קוצב לב.

את המדליה המחוררת שלי אני שומר אצלי עד היום כזיכרון היקר ביותר: הרי היא שהצילה אותי ממוות בטוח.

שלום סקופס, סגן בכיר לשעבר, נכה מלחמה, חולון

[15]

לייב שמש: זה התרחש ליד נוול

לאחר הדיפת התקפות הגרמנים ב-5 ביולי 1943, בקטע החזית אודיול-קורסק, עברה הדיוויזיה ה-16 שלנו, יחד עם שכנותיה הרוסיות, להתקפה. הדיוויזיה השתתפה בשחרור אזור אודיול. החטיבות הליטאיות נעצרו בכפר בעל השם הסמלי ליטוה (ליטא ברוסית), באזור בריאנסק. לכאן הגיעה פקודה: לעבור לחזית קלינין, קרו ביותר לליטא.

ב-11 באוקטובר 1943, כשהיא מתגברת בחטיבות המרגמות 264 ו-34 ובפלוגה של מקלעים, תפסה הדיוויזיה עמדות במרחק 13 ק"מ מן העיר נוול, באזור פסקוב.

כבעלי ניסיון לחימה עשיר עברנו, ללא הכנות מרובות, יחד עם שכנינו הרוסיים, להתקפה על כוחות האויב. חטיבה 167 תקפה בכיוון הכפר פלקינו ו-156 – בכיוון הכפרים לובוק וזרישצ'ה. לאחר קרבות-דמים כבדים הצליחו שתי החטיבות להרחיק ביום הראשון את הגרמנים משטח של 200-300 מטרים בלבד, והתבצרו שם.

עד ה-17 באוקטובר, ללא הפסקה, המשיכו הגרמנים להכות בעמדותינו, כשהם מצרפים להתקפות הנגד גם טנקים וכוחות אוויר, אולם אנו עצרנו אותם בהצלחה. בסופו של דבר, לאחר קרב כבד, כבשה חטיבה 167 את פלקינו. **זכורים לי, בין היתר, שני מעשי גבורה:** חייל מן הגדוד השני, שלמה ורפול, שנפצע קשה, סירב להרפות מן המקלע שלו, ורק לאחר שפלקינו שוחררה הסכים להתפנות לבית החולים. באותה חטיבה, בראש מחלקה אחרת, פרץ מפקד המחלקה, סמל גלז, עם חייליו אל הקו הקדמי של האויב. כשנפל גלז לפתע, והוא פצוע בגבו, נתקפו החיילים בהלה, ומתוך אובדן עשתונות נשכבו ונדבקו אל האדמה הקפואה. בשארית כוחותיו ובקול צרוד פקד עליהם "קדימה מוות לגרמנים", קם על רגליו ובראש המחלקה פרץ לתוך חפירות האויב.

אחרי נפילת פלקינו הכרח היה לכבוש במהירות האפשרית גם את הכפרים ארדובו וזרישצ'ה, כדי לפתוח את הדרך מערבה, אל גורודוק, והלאה – אל ויטבסק. בקרבות אלה השתתפה חטיבה 249.

ב-17 באוקטובר התארגנה בתוך החטיבה יחידה מתגברת במיוחד לתקיפת הגרמנים. שלא כמו בניסיון הראשון, הצליחה יחידה זו לכבוש את קו החזית של

האויב ואף להדוף את התקפות הנגד שלו. סמל אולשונג השמיד טנק גרמני בצרור רימונים.

מסוכנות המודיעין הסובייטית, בשטח העורף הקרוב של האויב, נתקבלה ידיעה, כי במרחק קילומטרים אחדים מנוול נמצא מטה הגרמנים. לאחר שקיבלנו קואורדינטות מדויקות לציין מיקומו של הבסיס יצאה קבוצת סיירים מחטיבת 249 לפוצץ אותו. בלילה צלחו חיילנו נחל קטן, הגרמנים הרגישו בהם ופתחו באש, אולם חיילנו אילצו את האויב להתרחק.

גם כאן, כמובן לא חסרו מעשי גבורה. שלושה חיילים, הסייר יופה, החובש קנטור וסמל ליטאי, שאת שמו שכחתי, המשיכו בהסתערותם קדימה, מבלי לראות, כי שאר החברים נעצרו. משהבחינו בהם הגרמנים וביקשו לתפוס אותם חיים, הכריז יופה בקול: "אנו נתגונן עד הכדור האחרון ואת זה האחרון נשאיר לעצמנו, האויב לא ייקח אותנו חיים!" הסמל הליטאי וקנטור החלו לזחול בכיוון יחידתם, בעוד יופה מחפה עליהם באש תת-מקלע שלו. הסמל נפצע.

יופה פקד על קנטור להמטיר אש על האויב בצרורות ארוכים, והוא עצמו לקח את הסמל הפצוע על גבו והביא אותו אל שוחתו. כל השלושה זכו באותות הצטיינות. לייזר מילנר, רב-סמל, השתתף בעורף האויב, שבה הציל וחילץ משדה-הקרב פצועים. לייזר זכה בגמול, עיטור "על אומץ-לב".

שבוע לפי כן פרצו הגרמנים, בסיוע חיל-האוויר, טנקים ותותחי הרעשה מסוג "פרדיננד", את קו ההגנה של דיוויזיה רוסית שכנה. הדיוויזיה שלנו קיבלה מפיקוד החזית פקודה להתקיף את האויב ולחסל את הפירצה. ארבע יממות נמשכו הקרבות העקשניים, שבהם איבדו הגרמנים חיילים וטנקים אחדים ואשר בסופם נאלצו להיעצר.

בקרבות אלה הצטיינו החיילים של חטיבת 224, אשר הצטרפו אל חטיבת 167. בשל אש חזקה של הגרמנים, שכפתה את הרגלים לסגת, נותרו התותחנים בלי חיפוי של חיל הרגלים, אולם הם לא איבדו את עשתונותיהם. **הסוללה של סגן בכיר יוסף קוגן אשר ניספה בקרב זה, פתחה באש ישירה על האויב והשמידה ארבעה טנקים ותותח. באומץ-לב** מופתי לחם מן התותח סמל ולוול קאץ, כשעל ידו מסייעים נהג והמשאית, שטיימן, רב-סמל רוזנצווייג והטלפונאי פרידמן.

ב- 28 בנובמבר התבצר הגדוד השלישי של חטיבה 249 ליד הכפר מקרובו. תחת פיקודו של מפקד הגדוד, רב-סרן וולף וילנסקי, לחמו יהודים רבים, ביניהם מפקד פלוגה, שמואל רודמן, ומפקד גדוד מרגמות, אהרן גרון. בגדודו של גרון לחם בגבורה סגן-משנה אליהו זייף, חבר נעורים של גרון.

בספר הזיכרונות שהוציא וולף וילנסקי בישראל הוא תיאר את הקרבות ליד נוול: "האויב פתח בריכוך ארטילרי ועד מהרה עבר להתקפה, כשחטיבות הרגלים תומכות בטנקים. הגדוד שלנו הדף את התקפות הגרמנים והתבצר עוד יותר בעמדותיו. מימין לנו נלחם קורפוס של חיל הפרשים, ואליז נוספה חטיבה 249 שלנו. בלילה פרצו הגרמנים בין החטיבה שלנו לבין הפרשים והטילו לקרב טנקים חדשים. מקצת מן הכוחות הגרמניים ניסו לתקוף את הגדוד שלנו, וחלק מן הכוח נע קדימה, לכיוון הכפר מקרובו, שם שכן מטה החטיבה. כל הכוחות שעמדו לרשות המטה חברו איחד בקרב זה והרחיקו את הגרמנים.

קשה עוד יותר היה מצבו של הגדוד שלי. מאות גרמנים תקפו אותנו ברימונים, הרגו את החיילים שהגנו על מטה היחידה, תפסו את נקודת הפיקוד וניתקו את קווי הטלפון. יחד עם הטלפוניסטים נסוגנו אל שטחה של פלוגה מן הגדוד שלנו והתבצרנו על שטח הררי. קומץ סיירים מאנשיי תקף את האויב באגף הימני ואילצו לסגת אל משטח ההר. מצב הגרמנים הפך קריטי: מתוך עמדותינו על הגבעות ידנו בהם בלי הרף וגרמנו להם לסגת אל עמדותיהם הקודמות.

עם שחר התקיפו הגרמנים שוב את שטח ההר ליד הכפר מקרובו, אך אנו שבנו והדפנו אותם.

לאחר זמן קצר קיבלתי הוראה לבחור שבעים חיילים, שיחזקו את הקו הקדמי שלנו, נוכח התקפה חדשה שהייתה צפויה מצד הגרמנים. חיילים רבים התנדבו להיכלל בקבוצה זו. חילקתי אותם לשלוש יחידות: מצד ימין תפסו עמדה חיילי של רב-סגן נקצ'ר, משמאל – אנשיו של גרינקוס, ובמרכז ארגנתי תחנת תצפית.

ב- 30 בנובמבר תקפו הגרמנים, לאחר הכנה ארטילרית, את קבוצתו של נקצ'ר. כשנתגלה מתחנת התצפית, כי כוחות חזקים של האויב מתקרבים אל עבר העמדה, הוסיפו לקבוצת נקצ'ר מקלע כבד. אולם, לדאגתי הרבה המשיך המקלע לשתוק בעוד הגרמנים מתקרבים. בשיחת טלפון הבהיר לי נקצ'ר את הטקטיקה שלו, שהוכיחה את עצמה להפליא: רק משהגיעו הגרמנים למרחק של פחות מ- 200 מטרים נשמעו צרורות ארוכים של מקלע, אשר הפילו כמעט את כל הגרמנים. כדורינו השיגו גם את אלו מביניהם שניסו לסגת בריצה, ואך מעטים מהם חזרו אל עמדותיהם. אולם רק לאחר שני ניסיונות התקפה נוספים, ועל אף תוספת של כוחות חדשים, נאלצו הגרמנים לחדול מהתקפותיהם ולסגת, לאחר שבשתי הפעמים הקודמות הותירו בשה הקרב, קרוב לעמדותינו, עשרות הרוגים ופצועים. אנו עצמנו לא זזנו מעמדותינו אף שעל אחד בכל הקרבות. את זכרו של רב סגן נקצ'ר, שנפל ברב האחרון, כיבדנו בשלושה מטחי אש.

חייל גרמני, אשר לקחנו בשבי, סיפר, כי בקטע החזית שבו לחם הגדוד שלנו עמד מולנו כוח של חטיבה שלמה. עד ההתקפה כללו פלוגות האויב 70 איש כל אחת. לאחר הקרבות נותרו בהן כ-10-15 איש בלבד. " – כך מסיים וולף

וילנסקי את סיפור הקרב הכבד הזה ליד נוול. בקרבות באור נוול-יזדישצ'ה הרגו חיילי הדיוויזיה הליטאית ה-16 כשלושת אלפים טוראים וקצינים גרמנים, פגעו ב-12 טנקים ותותח "פרדיננד" אחד ופוצצו 62 מקלעים. כן נפל בידיה של הדיוויזיה שלנו שלל רב.

קרבות הדמים ליד נוול פתחו לפנינו את הדרך מאזור ויטבסק והלאה אל המערב. לאחר כל קרב התקרבו יותר ויותר אל ליטא, שם התחוללו בקיץ ובסתיו 1944 קרבות מרים. קרבה והלכה שעת-הניצחון על האויב האכזר. [16]

חיה ליפשיץ: הגיבורות של הקבוצה המיוחדת

בדיוויזיה הליטאית ה-16 פעל בית-ספר לחבלנים תחת הכינוי המסווה "ספצדוטה" (פלוגה לתפקידים מיוחדים), שתפקידו היה להכשיר לוחמים מנוסים להכות בעומק שטח העורף של האויב בארצות הכבושות.

מועמד או מועמדת לבית-ספר לחבלנים זה, צריכים היו קודם כל להביע את רצונם המוחלט למלא משימות בשטחים הכבושים על ידי האויב, ונוסף על כך – להצטיין בנתונים אישיים כמו העזה ואומץ לב, לשלוט בלי מבטא זר בליטאית או בפולנית (בעיקר ללחימה באזור וילנה) ולהיות "מחונן" במראה ארי.

הצנחניות לעתיד היו צריכות ללמוד בזמן קצר להשתמש בכלי נשק שונים, להכין חומרי נפץ בתנאים שונים, למקש פסי רכבת, לפוצץ רכבות צבאיות וכמובן לדעת את תורת ההתמצאות בשטח לא מוכר ואת אמנות הבילוש והקונספירציה.

אין ספק, כי בשביל בחורים ובחורות יהודיים, אשר זה עתה הצליחו להיחלץ מציפורני האויב, נבעה ההחלטה להתנדב ל"ספצדוטה" מ"חשבונות אישיים" עם האויב בדם **ומהדחף לנקום נקמת האחים והאחיות שהושמדו**. ייתכן שהיה בזה גם האלמנט הרומנטי של צעירים שחיפשו אתגרים.

מובן, שלפני צאתם לשליחותם היו חניכי הפלוגה מקבלים תעודות מזויפות. **זכורה לי עד היום נערה יהודייה**, ששהתה בקורס רק זמן קצר וביקשה להישלח במהירות לעורף האויב. היא דיברה ליטאית יפה וניחנה באינטואיציה טבעית, ובסופו של דבר נספתה מבלי שאפילו ידעו את שמה האמיתי.

בישראל חיות כיום הצנחניות לשעבר נעמי שולגוף-צסלר, פארה שבלביץ'-חסמן, דורה גלז-סטאנייקנה, פאינה קטסונוב, נחמה ב'ז'ינסקי ואחרות. אחת מאלו שהוצנחה בארץ הכבושה חיכתה לראות בשחרורה היא מינה מרשק, החיה גם היא כיום בישראל.

חבלנית אמיצה אחרת, שאגדות רבות סיפרו עליה, ואשר הוצנחה בשנת 1943, הייתה **גסיה גלזר**, שכינויה במחתרת היה אלבינה. גסיה הייתה מפורסמת כבר לפני המלחמה בפעילותה הרבה במפלגה הקומוניסטית. בסתיו 1943, כשהיא כבת 40, צנחה ביערות רוזיאן שבביילורוסיה, סמוך לגבול ליטא, יחד עם קבוצת צנחנים.

אל יערות רודניצקי בדרום ליטא הגיעה בשלהי הסתיו ותפקידה העיקרי שם היה הקמת יחידות לוחמות מבני עמים שונים, שיקלטו גם את הנמלטים היהודיים מן הגטאות. **גסיה תפרה על מעילה טלאי צהוב והסתננה אל הגטו בקובנה.** **יצרה קשר עם לוחמי הגטו המקומיים ואז חזרה אל העיר.** בגטו התקשרה, בין היתר, גם עם הוריי וכן עם קרובי חיילים אחרים מן הדיוויזיה הליטאית. היא סיפרה להם על קרוביהם שהצליחו להימלט בשלום מן הגרמנים, ואף חיים ולוחמים בהם.

גסיה הספיקה להגיע גם אל גטו וילנה, כשהיא ממשיכה להגשים את תוכניותיה, וכך דחתה שוב ושוב את שובה לבסיס הפרטיזנים, **עד שנספתה.**

בעת חקירת נסיבות מותה של גסיה נתברר, כי בעל הבית, אשר בו לנה אלבינה, יאנוש כמול, נחשד בשיתוף פעולה עם הלאומנים הליטאיים. הדיירים המקומיים סיפרו, כי ב-8 במאי 1944 הקיפו אנשי ס.ס. את הבית ברחוב פולוצקי 39 וירו לתוך אשנבי המרתף. בידיים מורמות יצא משם לוחם המחתרת, בוריס אודלובסקי. הגרמנים היכו אותו וציוו עליו להוציא מן המרתף את אלבינה. אודלובסקי סירב לציית להם ומן המרתף נשמע קול ירייה. הגרמנים פרצו לתוך המרתף ומצאו את גסיה מתה. על גופתה המתה רוקנו את כל כדורי התת-המקלע שלהם.

לפני זמן מה נתנה לי חברה של גסיה, ליובה וולפסון מבאר שבע, צרור מכתבים, שגסיה כתבה אליה ממוסקבה לפני טיסתה לשטח הכבוש. המכתב האחרון נושא את התאריך 19 באפריל 1943. ימים שבהם כבר היה בידינו מידע על גורל היהודים בליטא הכבושה, **גסיה כתבה:** מלחמה היא מלחמה. אין אנו יודעים מה יהיה מחר גורל כל אחד מאיתנו, אבל דבר אחד ברור: נתחזקה עוד יותר הרגשת השנאה לאויב הארור, **זה רגש הנקמה.** מה שהיה כללי, הפך עתה יותר אישי... איזה אושר יהיה זה בשבילי כשאהרוג את הגרמני הראשון... אם לפני כן לא יכולתי לשבת על מקומי, ובכל ליבי נמשכתי למלחמה, לנקמה על אלפי אבות, אמהות, בנים ותינוקות, הרי עתה אינני יכולה כבר לשאת פזיזת את ישיבתי הזמנית כאן, אם כי זוהי הכשרה לקראת החזית... אני אומרת לך **לנקום נקמתנו ואין אלה מילים בלבד.** אני יודעת כי אני מקיימת את דבריי תמיד. אני מצפה כבר לרגע בו אצא לדרך לקחת נקמה. אני מקווה, כי יגיע מהר...

גסיה קיימה את דבריה, מילאה את הבטחתה ולחמה עד הרגע האחרון לחייה. היו בפלוגה גם כאלה, שנשלחו אל השטח הכבוש וגורלן אינו ידוע עד היום. למשל, הנערה הווילנאית, תלמידת הגימנסיה "אושואטה" (השכלה, בפולנית), **חווה ריבלין.** לפני צאתה ל"פלוגה המיוחדת" הייתה בפנזה, מקום שאליו נמלטו צעירים יהודיים מליטא. בשנת 1942 עבדה חווה יחד עם פייגה שקליארסקי במעבדה אופטית. **במראה הבלונדי לא דמתה ליהודייה,** ולפיכך נשלחה

לבית-ספר במוסקבה, שבו הכשירו אותה לעבודת ריגול בארצות הכבושות במרכז אירופה. אחת מחברותיה של חוה, חיילת לשעבר בדיוויזיה הליטאית, **בתיה גורודניק** (החיה כיום בישראל), למדה לפני המלחמה עם חוה במוסקבה והיא זוכרת היטב כיצד הופיעה חברתה בלבוש אזרחי אלגנטי, על פי האופנה האחרונה. היא התעתדה לצאת לדרך לצרפת ובמיוחד לשם כך למדה צרפתית בבית-הספר, אך לאחר המלחמה נודע לבתיה, כי ברגע האחרון נשתנה כיוון מהלכה של חוה והיא נאלצה לנסוע לפולין. גורלה אינו ידוע עד היום.

זוהי האינפורמציה הקצרה שלי על "בית-הספר לגיבורות", שהיה פעיל לצד הדיוויזיה הליטאית ה-16.

חיה ליפשיץ

חניכה לשעבר במחלקה לתפקידים מיוחדים - ירושלים

[17]

מאיר קרק: ההתקפות הראשונות

כאשר הגעתי עם חטיבת המקלענים שלי, 167, אל גורודץ, הזכירה לי העיירה הזאת על גדות הוולגה את עיר מולדות רוקישוק. בדיוק כמו ברוקישוק היו בגורודץ סמטאות צרות ומפותלות, מרוצפות באבנים עגולות. בכיכר המרכזית הייתה באר ובה משאבת מים גדולה. פעמים אחדות ביום הוביל שואב המים העירוני, בעגלתו הרתומה לסוס, מים אל הבתים, בחבית מים גדולה. מזכרתי בימי ילדותי ברוקישוק, עת היו העגלונים משקים את סוסיהם במי-הבאר.

במשך כל הקיץ, מבוקר ועד חשיכה, שקדנו על תורת הלחימה: למדנו לירות, לפרק ולהרכיב את המקלע. צעדנו בציד מלא עשרות קילומטרים, והתאמנו בהטלת צרורות רימונים נגד טנקים. בסתיו העלו את חיילי הדיוויזיה שלנו על רכבות צבאיות, והסיעו אותנו אל חצרו של לב טולסטוי, יסנייה פוליאנה, ליד טולה – קרוב יותר לחזית. שם קיבלנו מדי חורף ונשק.

בסוף דצמבר 1942 יצאנו לדרך אל החזית, אל הקרב הראשון שלנו. **הכפור הגיע לפעמים ל-40 מעלות מתחת לאפס.** השלג ירד ברציפות במשך יממה שלמה. סערות עזות היקשו על הראייה ועל הנשימה. ככל שהתקרבונו אל החזית כן קשתה עלינו ההליכה. בגלל ההפצצות מהאוויר הלכנו רק בלילה, נמנענו מללכת בכבישים חשופים ופסענו על פני שדות. היינו רעבים, מותשים וחלשים ולעיתים נרדמנו תוך כדי הליכה. חבטה בגב מיד חבר הייתה מעירה מזמן לזמן את החיילים הסחוטים. חודש וחצי נמשך המסע הזה. עברנו מאות קילומטרים על פני שדות במחוזות טולה ואודיול.

ב-20 בפברואר, לעת ערב, כאשר יצאנו מתוך חורשה, ראינו מרחוק כפר גדול. שמחנו לנוכח האפשרות שנוכל לנוח ואולי גם לסעוד משהו. אך מטוסים גרמניים שהגיוחו לפתע מעלינו, כשהם מטילים את פצצותיהם, מוטטו חיש קל אפשרות זו. חיילנו נפוצו לכל עבר. פצועים רבים נותרו מוטלים בשדה.

כאשר נכנסנו לבסוף לתוך הכפר התברר שהגענו לאלקסייבקה. תקוותנו למצוא מנוחה בבקתה חמה נגוזה מייד, למראה ההריסות במקום. אף בית אחד לא נותר שלם. שרידי החורבות היו מכוסים בשכבת שלג עבה. למרות זאת הצליחה הפלוגה שלי למצוא מבנה שנותר על עומדו. מייד נשכבנו על הרצפה החשופה ושקענו בתרדמה עמוקה.

אלקסייבקה הייתה חפורה שתי וערב בחפירות ובעמדות של תותחים ומקלעים כבדים. היה ברור, כי לפני זמן קצר ביותר התחולל פה קרב. בסמטאות ובחצרות התגוללו מתים – חיילים גרמניים ורוסיים, פגרי סוסים. לכל מלוא העין היו מפוזרים רובים, כלי נשק אוטומטיים, מקלעים מרוסקים, פגזים ותרמילים. באוויר עמדה צחנה של בשר חרוך מהולה בריח העשן שעלה "מהארוחות" שבישלו להם חיילנו הרעבים מפגרי סוסים שהוציאו מתוך השלג. לאחר נמנום קצר העירו אותנו באמצע הלילה וקיבלנו הוראה לזוז. בזה אחר זה, בטור ארוך, קפואים ורועדים מקור, זזנו מערבה אל ערבה רחבה לאין קץ. צעדנו בשלג עמוק לאורך קילומטרים אחדים.

בנקודה מסוימת עצר אותנו מפקד המחלקה ופקד עלינו להתחפר כראוי. "פה תהייה עמדתנו!" – קבע. הוא הראה לנו כיצד להעמיד את המקלעים שלנו. הסדינים שלנו התקשו כפח מן השלג ומנשימתנו הלחה ובמקום לחמם ציננו את גופנו.

בשארית כוחנו התחלנו להתחפר בשלג, אך האתים בקושי יכלו לנגוס באדמה הקשה והקפואה.

למחרת, לאחר ערפילי הבוקר, ראינו מולנו, במרחק של כ-300 מטרים, גבעה. מאחורה, הסביר לנו מפקד הפלוגה, נמצאות עמדות הגרמנים. לאורך שרשרת הגבעות התקין האויב משוכות מכשולים, כדי להתגונן מפני התקפת הצבא האדום. הגרמנים כיסו את גדרות התיל הדוקרני בשלג ועליו יצקו מים – וכך נוצרה סוללה של קרח חלק. תהינו אם נצטרך לזחול תחת אש האויב על גבי הסוללה החלקה. מן הגבהים שלו ראה האויב היטב את כל השטח שבו התבצרנו.

לאחר ארוחת בוקר מהירה **פקדו עלינו לצאת מייד ולהדוף את הגרמנים.** תוך דקות ספורות קמנו מתוך חפירות השלג שלנו, ובטור אחד שעטנו קדימה. אך ההתקפה שלנו הסתיימה מהר, כי הגרמנים נתנו לנו להתקרב אליהם בלי לירות אפילו ירייה אחת ורק אז נפתחה לפתע לעברנו אש חזקה ממקלעים ומרגמות ומכלי נשק אוטומטיים. סביבנו התחוללה סערת אש איומה וחיילנו נפלו כזבובים – מתים, או פצועים. הנותרים בחיים נדבקו אל השלג ופתחו באש מרובים וממקלעים, אך למעשה ירינו ללא מטרה, כי לא יכולנו לראות אף גרמני אחד, בעוד שהגרמני יכלו לראות אותנו בבהירות על משטח השלג הלבן.

הפלוגה הראשונה, שבה לחמתי, קיבלה פקודה לתקוף, להבקיע דרך ולתפוס עמדות חדשות. **אני רצתי קדימה עם המקלע הכבד שלי, מדי פעם השתרעתי על השלג ויריתי צרורות כדורים ארוכים.** אומנם הצלחנו להתקרב אל הגרמנים יותר מפלוגות אחרות, אך עד מהרה הופיעו בשמיים מפציצים גרמניים שהמטירו אש חזקה עלינו ועל ביצורינו שהוקמו בחטף. אחר

הלהק הראשון באו השני והשלישי. גל אחר גל "עברו מעלינו" המטוסים ובתום התקפת האוויר החלו "לנבוח" עלינו המרגמות הגרמניות בעלות ששת הקנים.

... הגרמנים המשיכו לירות על העמדה שלי עוד זמן רב. אך לבסוף, כאשר אזלו אצלי וגם אצל העוזר שלי הכדורים, החליט כנראה האויב, כי הוא השמיד אותנו וחדל לירות לעברנו. כשהסתיים הכל הבטנו סביבנו. המראה היה מחריד. על השלג, לכל מלוא העין, היו מוטלים חיילים מתים. פצועים רבים שתתו דם אך איש לא יכול היה להתקרב אליהם מאימת האש הגרמנית.

רק עם רדת הלילה חזרנו לעמדותינו המקוריות. **כך נסתיים הקרב הראשון שבו השתתפתי.** כעבור זמן כינינו את שדה הקרב הזה "**עמק המוות**". כאשר חזרנו אל אלקסייבקה פגשתי סמוך לכפר את בני עירי, חבריי מרוקישוק – יצחק אמדור ולייזר'קה שפר. שיחתנו הייתה קצרה, למרות שלכל אחד מאיתנו היה הרבה מה לספר על האופן שבו נחלץ מאש הגיהנום.

בתוך מהומת הקרב ניתקו חיילים מיחידותיהם. למרבה הזמן מצאנו, אני והעוזר שלי, מספר 2 למקלע, את הפלוגה שלנו בקלות יחסית. רק אז נודע לנו, כי בקרב הזה ניספו מפקד הגדוד הראשון, ממלא מקום של מפקד הפלוגה שלנו, מפקד המחלקה, טוראים רבים וקצינים אחדים.

קרבות כבדים התנהלו גם ביום השני והשלישי. הגרמנים לא אפשרו לנו אף להתקרב אליהם. ב-24 בפברואר, לאחר ששוב שבה מחלקתנו, לעת ערב, לעמדותיה בלי תוצאות משמחות, נתקבלה פקודה חדשה: להמשיך לתקוף את האויב, כדי לסייע לפלוגה השכנה. גם בזו הפעם פתחו עלינו הגרמנים באש תופת. הרגשתי כוויה חזקה צורבת בגבי. נפלתי על השלג. בשארית כוחותיי ניסיתי לקרוא לעזרה. חברי דוד, גם הוא מרוקישוק, כרע לפתע לצדי: "אתה חי, אתה חי, מאיר'קה!" – הרגיע אותי, ועזר לחובש שבא אלי בריצה לחבוש אותי. שניהם השכיבו אותי על מצע מבד אוהלים, גררו אותי תחת אש האויב על פני השלג וחילצו אותי.

עצוב היה קץ הקריירה המלחמתית שלי. עזבתי את הדיוויזיה, את חבריי, אשר גורלי קשר אותי אליהם בשדות הקרב. **לאחר שניתחו אותי והוציאו מגופי רסיס מוקש גדול, העבירו אותי אל בית-חולים שדה, ששכן בבניין הרוס למחצה.** שם איבדתי דם רב והכרתי אבדה. כשחזרתי להכרה מצאתי את עצמי שוכב בקרון רפואי, ברכבת דוהרת. סביבי עמדו רופאים ואחיות.

הביאו אותי אל בית-חולים בריאזן. שם נותחתי שנית. לאחר מכן חליתי בדלקת ריאות ונשארת בבית-החולים במשך שבועות אחדים. **בקושי נותרתי בחיים.** כך תמה הקריירה הצבאית שלי, לחזית לא שלחו אותי עוד. הרופאים אישרו, כי אני זקוק עוד להמשך ריפוי. העבירו אותי לבית-חולים במולוטוב (כיום פרם). פה

נודע לי, כיב קורס לאחיות המתנהל במקום לומדות נערות אחדות מליטא, בהן נערות מרוקישוק. ואכן, שתיים מהן, סלבה'לה זמט וגניה קפלן ביקרו אותי. מהן נודע לי כי באותו בית-חולים שוכב פצוע נוסף מרוקישוק, גם הוא במן הדיוויזיה ה-16, יקותיאל מילנר. הוא ואני הרבינו לשוחח על הבית ועל קרובינו. לאחר שנקבעה לי נכות בדרגה שנייה, ליוו אותי יוצאי רוקישוק לרכבת – נסעתי לאוזבקיסטן, אל אשתי רוזה, ששהתה שם בקולחוז.

ב-9 במאי 1945 נודע לנו, כי המלחמה הסתיימה. הניצחון, אשר כה ייחלנו לו, הגיע סוף-סוף. כעבור חודשים אחדים היינו בדרכנו הביתה. דרך וילנה הגענו, יחד עם חברים אחדים, אל עיר מולדתנו.

איש מקרובינו שנותרו ברוקישוק לא ניצל בשנות הכיבוש. דירותיהם של היהודים, חנויותיהם ובתי המלאכה שלהם נבזזו על ידי שכניהם הליטאיים "הטובים".

... ארבע שנים ציפינו ליום, שבו נשוב הביתה, ונפגש עם קרובינו. וכסוף כל סוף התגשם הדבר נוכחנו לדעת כי אין בית או משפחה לשוב אליהם.

מאיר קרק, נכה מלחמה, נתניה

[18]

ראשל אושר: ה"עצבים" של הדיוויזיה

"העצבים" – כך מכנים בכל יחידה צבאית את פלוגות הקשר ואת המחלקות המספקות לפיקוד בעת קרב קשר טלפוני אלחוטי או טלגרפי.

בדיוויזיה הליטאית ה-16 היה "המוח" – **גדוד הקשר המיוחד 367**. לשם נשלחתי ב-7 בפברואר 1942, כשהגעתי לבאלחיאנה. הגדוד היה מורכב ממחלקת טלפוניסטים, ששירתה את תחנת השדה הטלפונית המרכזית, מחלקת אלחוטאים, שאליה נשלחתי, מחלקת עובדי המברקה ומחלקה לאיסוף דו"חות. מייד עם בואי ניגשתי במרץ ללימוד תורת השידור, כשמצטרפות אלי לקורס אידה אקבסייטה, סימה קליינאיטה וצילה ז'בורקינה מן המחלקה שלי, וממחלקות אחרות – אסיה וולף ולפר, לנדאו ואמדור.

ביוני 1942 עברתי בהצלחה את הבחינות וקיבלתי דרגת סמלת. לקראת סוף המלחמה הועליתי לדרגת רב סמלת. עם תום הקורסים הצטרפנו, כשוות לכל דבר, לחיילי החטיבות והשתתפנו באימוני שדה, תמרונים, צעדות ארוכות ואימוני ירי מרובים. בסוף השנה יצאה הדיוויזיה שלנו לדרך אל החזית. לאורך כל הדרך היינו עדים, שוב ושוב, למצוקת האיכרים, אשר בעת הכיבוש הותירו אותם הגרמנים ערומים וחסרי כל. אנו היינו נותנים להם חלק מן המנות שלנו והם היו עוזרים לנו מכל אשר יכלו. בחד הכפרים באזור אודיול לנו לילות אחדים בביתה של איכרה, אשר משאריות של צמר שמצאה סרגה כסיות, "וארז'ות", בשבילי ובשביל סימה קלייניטה, שפשוט הצילו אותנו מן הכפור הצורב.

יומם וליל צעדנו ברגל אל החזית. בדרכים המכוסות שלג עמוק נשאו תקועות המשאיות עם האספקה ומטבחי השדה. רעבנו ללחם, ואת הצמא השקטנו בלעיסת שלג.

בצוות הרדיו היינו בתחילה שלושה. לאחר ימים אחדים נשלח אחד מאיתנו למשימה אחרת. השני נצטווה להעמיס על גבי סוס את כל מכשור הרדיו ולהדביק במהירות האפשרית את מטה הדיוויזיה, אשר התקרב כבר לכפר אלקסייבקה. שם תפסו חיילינו את העמדות של דיווייית חיל המשמר השישית, אשר סבלה אבידות כבדות בקרבות ההתקפה.

כשהגעתי אני עצמי לאלקסייבקה, בחצות לילה, מצאתי ביקתה הרוסה למחצה, שבה הותקנה תחנת הרדיו שלנו, וחייל אחד, שניצב שם על משמרתו ללא רגע אחד של שינה במשך שתי יממות תמימות. ללא כל שהות החלפתי אותו ליד

המכשירים ובבוקר ראיתי, כי על רצפת החול של הביקתה שרועים, בתנומה עמוקה, חיילים מותשי קרבות מן הדיוויזיה הרוסית, לאחר שנטשו את הקו הקדמי.

שם, באלקסייבקה, מילאתי את משימת הקרב הראשונה שלי. מפקד הדיוויזיה, ועימו אח האלחוטאים, יצא לנקודת התצפית. האלחוטאי אמר היה לדאוג לקשר רדיו תקין עם התחנה שלנו ועם מטה הדיוויזיה. אולם בשעת קרב קשה ביותר להשיג את קשר הרדיו החיוני: על אותם גלים משדרות עשרות תחנות, ונדרש ביצוע מדויק להפליא כדי לעלות על התחנה המבוקשת.

אני נשארתי בביקתת-השידור שלנו, לעקוב אחר תקינות הקשר. ואולם דווקא כאשר נכנס ראש המטה כדי לקבל את הידיעות הראשונות משדה הקרב, לא עלה בידי להתקשר אל תחנת המפקד. דקות ארוכות ומורטות עצבים עשיתי כל שביכולתי, אך ללא הצלחה, ורק על סף יציאתו מנקודת התצפית של המפקד. ההתקשרות הצליחה, וראש המטה לחץ את ידי בחיוך טוב. הייתי מאושרת, מילאתי את משימתי הראשונה.

בתחילת יולי 1943 קיבל מטה הדיוויזיה ידיעות מסוכנות המודיעין, כי בלילה שבין ה-4 ל-5 ביולי מתכננים הגרמנים התקפה על קטע החזית אודיול-קורסק, כדי לפרוץ את קווי ההגנה שלנו ולהסתער בכיוון מוסקבה.

ב-4 ביולי, בשעת לילה, סיימתי את התורנות והלכתי אל ביקתת העפר, ה"זמליאנקה" שלנו, שבה הסתדרנו אני וחברתי האלחוטאית, אנוטה. מבלי להתפשט, והרובה על ידי, נשכבתי בתקווה לחטוף כמה שעות שינה. אולם לא חלפו דקות מעטות, ואני שומעת את קולה של אנוטה: **קומי, ההתקפה החלה!**

על אף שאך זה נרדמתי, קפצתי מייד, תפסתי את הרובה ורצתי אל מקלט השדה של מפקד הדיוויזיה, שם נמצאו כל מכשירי הרדיו. מסביב התפוצצו פגזים ומקושים, שברי עצים עתיקים התעופפו באוויר כמוץ ברוח. הדף אוויר מהתפוצצות סמוכה הטיל אתי לארץ. **לרגע איבדתי את ההכרה.** מישוהו הרימני ונשא אותי בזרועותיו אל תחנתה שידור. כאן שמעתי את קולה של אנוטה, הבודקת את תקינות הרשת ומגיעה את החיילים המבולבלים, שהגיעו במרוצה אל מקלט השדה. קולה של אנוטה הרגיע גם אותי. התאוששתי מן ההלם הקל ומייד התחלתי לעבוד על מקלט הרדיו.

... לאחר ההצלחה הגדולה בקרבות ההתקפה ליד אודיול ובריאנסק לחמנו בסוף 1943 בביילורוסיה. **כאן חליתי קשה,** וכשהגיע חומי ל-40 מעלות הועברתי בעזרתה של בחורה יהודייה למרפאת השדה. בדרך נקלענו להתקפת אוויר כבדה של מטוסי "מסרשמיט" של האויב. עד מהרה הגיעו מטוסי ההתקפה שלנו, ומעל לראשינו התחולל קרב אווירי אדיר, ארץ ושמיים עלו

בלהבות. אינני יודעת מה ריפא אותי – האם היה זה הפחד, או הבהלה, אך הרגשתי את עצמי יותר טוב ורצתי חזרה, אל אנשי קשר שלי. הם שמחו בי, שכן חששו כי בדרך נפגעת.

בתחילת 1944, כשכוחותינו קרבו כבר לליטא, נבחרו 500 טוראים וקצינים מהדיוויזיה, אשר לפי דרישת ממשלת ליטא, שישבה במוסקבה, שוחררו מן השירות הצבאי ונשלחו לקורסים שונים, שנועדו להכשרת צוותים למען ליטא המשוחררת.

גם אני נמנית עם חברי סגל הנבחרים. אך לא אל "קורסים לעת שלום" שלחו אותי; אני הגעתי אל מטה הפרטיזנים הליטאיים, שנמצא ליד מוסקבה. פה קניתי לי מקצוע מלחמה חדש: נתמנתי כמומחית לפענוח כתבי סתר, והוטל עלי לקרוא ולפענח מברקים, שהגיעו מן הפרטיזנים בליטא, ואשר נכתבו בשיטות צופן סודיות ומורכבת.

עם שחרור וילנה, בקיץ 1944, נסתיים שירות הרדיו שלי. [19]

אברהם קרצ'מר: וולף וילנסקי - שמו הלך לפניו והלוחמים הלכו אחריו

"ביום ה- 7 בינואר 1992, בגיל 73, נפטר גיבור ברית-המועצות וולף וילנסקי".
(מן העיתונות).

מאות רבות של אחים לנשק, חברים ללימודים לתנועת הנוער, קרובים וידידים
ליוו ביום ה- 9 בינואר 1992 את וולף וילנסקי- איש קובנה, מפקדם הנערץ וחברם
מילדות ונעורים, בדרכו האחרונה.

טור ארוך, דומם ודואב השתרך לאורך השבילים הצרים של בית הקברות הישן
של ראשון לציון. גשם זלעפות הצליף בפניהם של המלווים, רוח עזה טילטלה
בזעף את המטריות שבידיהם, בידרה את שולי המעילים ונידנדה בחוזקה את
צמרות הברושים. ענני עופרת כבדים כיסו את פני השמיים מקצה עד קצה.

נדמה היה שביום חורפי וקודר זה גם השמיים מבכים את מותו של האדם היקר,
אלוף משנה של כבוד בצה"ל, פולקובניק לשעבר בצבא הסובייטי, גיבור ברית-
המועצות, וולף וילנסקי.

על-יד הקבר הפתוח עמדו בדומיה אבלים ואפופי יגון רעייתו סוניה, שלחמה
לצידו כחובשת קרבית, בנו אריה, בתו ליליה, אחותו שרה, נכדיו, קרובי משפחה
ומאות רבות של חבריו לנשק וידידיו.

**סיפור חיוו של וולף (זאב) וילנסקי הוא סיפורו של נער יהודי מקובנה
שבליטא, איש "השומר-הצעיר", אשר בסערת המלחמה ובבעלותו הייתה
מאפייה בסלבודקה, פרבר קובנה, הידוע בזכות ישיבת סלודובקה המפורסמת.
בהיותו נער התייתם מאמו.**

משחר ילדותו ספג את ערכי המסורת היהודית והתחנך באווירה ציונית, שאפיינה
את יהדות ליטא המפוארת.

למד בגימנסיה העברית "יבנה", בוגר בית-הספר "אודט" בקובנה, חניך תנועת
"השומר-הצעיר" בליטא. התקופה זו התבלט בפעילותו האירגונית והחינוכית
בתנועה, היה הרוח החיה הקרב הנוער האחד ממנהיגיו הטבעיים.

בשנת 1938 היה חבר בגרעין להכשרה חלוצית בחווה חקלאית ליד קובנה והכין את עצמו לעלייה ולהגשמה חלוצית.

בשנת 1939, עם סיום לימודיו בבית ספר "אודט", התגייס לצבא הליטאי למילוי שירות-חובה. לאחר סיפוחה של ליטא לברית המועצות, בקיץ 1940, המשיך את שירותיו הצבאי בשורות הצבא הליטאי, שהוסב לקורפוס הליטאי הטריטוריאלי ה-29 של הצבא האדום, ובמהלכו נשלח כחוגר לבית-הספר לקצינים בוילנה.

כבר בימים הראשונים לאחר פלישת צבאות גרמניה הנאצית לברית המועצות עבר וילנסקי את טבילת האש הראשונה. בקרבות מאסף מרים של הצבא האדום הנסוג עם חילות האויב המתקדם, יחד עם חבריו לבית-הספר לקצינים, הוא נטל חלק בקרב הגנה על גשר בקרבת העיירה הביילורוסית מולדצ'נו.

בשלהי שנת 1941 התחילה להתארגן בעיר באלאחנה שעל הוולגה ובסביבתה **הדיוויזיה הליטאית ה-16**. אלפי פליטים יהודים מליטא התגייסו לצבא האדום והופנו לשורות הדיוויזיה הליטאית.

בין הראשונים שהגיעו לשורות הדיוויזיה הליטאית היה בוגר בית-הספר לקצינים בוילנה (שהועבר עם פרוץ המלחמה לעיר סטאלינסק שבסיביר), לייטננט (סגן) **וולף וילנסקי**. מכאן ואילך כל דרכו הקרבית של ו. וילנסקי, כל מבצעיו עטורי התהילה, קשורים עם דרכה הקרבית של הדיוויזיה הליטאית.

במשך שלוש שנים רצופות הוא לא הוציא את נשקו מידיו, פרט לתקופות קצרות של החלמה לאחר פציעות חוזרות ונשנות. אומץ ליבו, גבורתו האישית וכישוריו הצבאיים שהתבטאו בכושר מנהיגות, תמרון נבון ועמידה איתנה במצבי לחץ, תרמו לקידומו בתפקיד ועד מהרה הוא התמנה לתפקידי פיקוד בכירים, כמפקד הגדוד השלישי בחטיבה 249, ראש מטה החטיבה וסגן מח"ט.

מבצעיו הצבאיים, תושייתו ואומץ ליבו, דוגמתו האישית ונכונותו להסתער על האויב בראש חייליו הפכו אותו לאגדה והפריכו את הגירסה האנטישמית הנפוצה, שיהודים הם מוגי-לב ומשתמטים.

הודות לגבורתו האישית היה אהוב ונערץ על-ידי הלוחמים שהיו תחת פיקודו, יהודים כגויים, וללוחמים היהודים היה מקור לגאווה והשראה.

עוד בטרם צה"ל היה וילנסקי זה שהוביל את חייליו לקרב עם הפקודה "אחרי!" וחייליו נלחמו בחירוף נפש יחד עם מפקדם הנועז.

על הצטיינותו בקרבות והישגיו הצבאיים, אומץ-ליבו וכישרונו להוביל חיילים לקרב, זכה וולף וילנסקי בעשרות עיטורים ואותות שונים, לרבות עיטורי הגבורה הגבוהים ביותר.

על הצטיינות בקרבות החורף ליד הכפר אלקסייבקה הוענק לו אות הצטיינות הראשון- עיטור "הכוכב האדום". על הישגיו הצבאיים בקרבות הקיץ בקשת אוריל-קורסק, היה בין הקצינים הראשונים שהוענק להם עיטור "אלכסנדר ניבסקי". בסתיו 1943, בגזרת החזית בסביבות העיר נוול, חזר הגדוד בפיקודו של וילנסקי עמוק לעורף האויב וחסל מפקדה צבאית אמת דרג - משימה ששני גדודים לפניו נכשלו בה כישלון חרוץ וחזרו ממנה בשן ועין... וילנסקי ואנשיו חזרו כמעט ללא אבדות. על הצלחתו בביצוע המשימה הוענק לו אות הצטיינות הגבוהה - עיטור "הדגל האדום הקרבי".

באוקטובר 1944, אחרי קרבות הבלימה במבואות העיר שאוולי שבליטא, עברה הדיוויזיה למתקפה בחבל ז'מאיטיה שבמערב ליטא. גדודו של וילנסקי היה בחד החנית של הכוח הפורץ. עד מהרה הגיעו יחידות הדיוויזיה לניימן. הגדוד השלישי של וילנסקי בחטיבה 249 השתלט על הצטלבות מסילת-הברזל והכביש בין הערים קלייפדה וטיליט, אשר היו עדיין בידי הגרמנים. ההשתלטות על צומת אסטרטגי חשוב זה חסמה את דרך הנסיגה לחיל המצב בעיר קלייפדה וסיכנה אותו בכיתור.

הגרמנים הפעילו כוחות רבים בכדי להדוף את כוחותינו מן הצומת. **וילנסקי, שעמד בראש חייליו**, גילה אומץ-לב וגבורה עילאית וסיכל אין-ספור התקפות של כוחות האויב בליווי טנקים על עמדות גדודו. במהלך הקרב נפגע צוות מיקלענים של מיקלע כבד. וילנסקי תפס את מקומם, נתן לכוחות המסתערים של הגרמנים להתקרב ומטווח קצר פתח עליהם באש תופת. בזכות עמידתו האיתנה של הגדוד בפיקודו של וילנסקי ומעשה הגבורה האישי **הוענק לו התואר "גיבור ברית-המועצות" ואות "כוכב הזהב"**.

שמו של המג"ד הפך להיות שם נרדף לגדוד השלישי בחטיבה 249 שבפיקודו: "זילנסקי הרץ", "וילנסקי תוקף", "וילנסקי מסתער", "וילנסקי כובש!" הביטוי האהוב עליו בדיווחיו למפקדים היה: "אני מתקדם בסערה!" הוא הלך בראש חייליו, כששמו הולך לפניו והלוחמים אחריו.

עם תום המלחמה סיים וילנסקי בהצטיינות את האקדמיה ע"ש פרוזנה במוסקבה והועלה לדרגת אלוף-משנה. אולם בזה בעצם נגמר מסלול קידומו הצבאי של המפקד היהודי המהולל. למרות עברו הצבאי המפואר, כישוריו והשכלתו, חסמו בפניו השלטונות הצבאיים את הדרך לתפקידי פיקוד גבוהים ולדרגת גנרל והסתפקו במינויים לתפקידים משניים בחשיבותם, כקצין העיר בקובנה וראש הקתדרה הצבאית באוניברסיטת וילנה.

בהיותו בתפקידי פיקוד בכירים **היה נשאר ו. וילנסקי יהודי חם וגאה, הפגין את יהדותו ברבים, ואף דיבר יידיש הן עם פקודיו היהודים והן בביתו, שם הייתה זו שפת-האם לילדיו.**

כל השנים עקב בדריכות אחר הנעשה בארץ, חרד לגורלה במאבקה ומלחמותיה, שמח להצלחותיה והישגיה. בתחילת שנות השבעים, עם תחילת תנועת העלייה מברית-המועצות, התחיל לטפח, יחד עם בני משפחתו, את חלום נעוריו לעלות לארץ. הוא עודד את עלייתו של אחיו הצעיר, אבא וילנסקי ז"ל, שהיה מראשוני פעילי העלייה בוילנה ושל אחותו, גוטרמן עם משפחותיהם, שאכן עלו לארץ בתחילת שנות השבעים. אליהם הצטרפו, בעידודו של ו. וילנסקי בנו אריה ובתו ליליה עם משפחותיהם.

בהיותו בתפקיד ראש הקתדרה הצבאית באוניברסיטת וילנה **דחה בשאט-נפש** את הלחצים שהופעלו עליו מצד הנהלת האוניברסיטה והמוסדות המפלגתיים לפרסם הודעות בגנותה של מדינת ישראל או לצרף את חתימתו להצהרות אנטי-ישראליות ואנטי-ציוניות שפורסמו למכביר בכלי התקשורת.

השלטונות הסובייטים לא שכחו את דבר היותו חבר בתנועת-נוער ציונית ולא סלחו לו את הזדהותו עם מדינת ישראל ועם תנועת העלייה המתחדשת, שנתן לה פומבי בהזדמנויות שונות ובזה עורר את זעמם וחמתם כלפיו.

אין ספק, שעמידתו הגאה כיהודי, הזדהותו הפומבית עם מדינת ישראל ועברו הציוני היו לו לרועץ והם שהכתיבו לשלטונות הצבאיים והמפלגתיים, בהתאם למדיניות האנטישמית הנקוטה על ידם, לחסום בפני וולף וילנסקי את כל הדרכים לקידומו בתפקיד ודרגה. מאוחר יותר, במשך קרוב ל- 10 שנים היו וילנסקי ורעייתו סוניה קרבנות להתנכלותם של השלטונות כלפיהם כמסורבי עלייה.

רק מי שהתנסה במצבים כגון אלה וידע איך השלטונות הסובייטים ידעו להתנכל ולהתנקם ביריביהם הפוליטיים, **יוכל להעריך את מידת הגבורה הנפשית ואת הנחישות שוילנסקי הפגין במאבקו העיקש על זכותו לעלות לארץ במשך 10 שנות היותו מסורב עלייה...**

בספטמבר 1983, אחרי מאבק ממושך ומייגע, קיבל וילנסקי משלטונות ברית-המועצות את אשרת העלייה הנכספת, ועלה לארץ ובזה הגשים את חלום נעוריו. עם עלייתו חידש וולף את קשריו עם חבריו ומחנכיו לתנועה בקיבוצים ובעיר.

למרות מצב בריאותו הרופף היה פעיל בארגוני הלוחמים נגד הנאצים. את זיכרונותיו **העלה על הכתב בספרו "תהפוכות גורל"**, שבו הוא מגולל באמינות ועם ההומור האופטימי האופייני לו, ידיעה רחבה של אירועים משפחתיים, מבצעים קרביים, מפגשים עם אנשים בדרכו האחרונה ורבת-התהפוכות, כשמו של הספר, משחר ילדותו דרך תקופת המלחמה העקובה מדם ועד להגשמת חלום נעוריו – עלייתו לארץ. את ספרו הוא מקדיש ליהודים,

לוחמי הדיוויזיה הליטאית, בהעלותו על נס את לחימתם העיקשת וגבורתם של חבריו לנשק, צעירים וצעירות בני דורו מערי ליטא ועיירותיה.

לאורך יותר מיובל שנים ראיתי את וולף, וולפקע, כפי שכינהו חבריו, במצבים שונים - בעת שירה בציבור מסביב למדורה במחנה של תנועת הנוער, רכוב על מגרפה בחווה חקלאית להכשרה חלוצית, בעמדת הפיקוד בעת הקרה ובמחפורת (זמליאנקה) בשעות הרגיעה, בעבודה ובזמן בילוי, בצער ובשמחה - תמיד רגוע, סמכותי, שולט במצב, בטוח בעצמו ונותן את הטון.

רק פעם אחת ראיתי נרגש ונבוך, נושך את שפתיו במאמץ לא לפרוץ בבכי.... היה זה בנמל התעופה בן-גוריון לאחר שירד עם רעייתו סוניה מהמטוס, שהביאם מווינה. הוא עמד מחובק עם ילדיו, ליטף את ראשיהם של נכדיו הצברים, מוקף במאות חבריו שבאו לקבל את פניו. בקול חנוק ובשפתיים רועדות הוא אמר את המילים הראשונות על אדמת המולדת - זהו היום המאושר בחיי!

זהו סיפורו של האיש שעוד בחייו הפך לאגדה.

דמותו הנעלה והאצילית של לוחם וחבר זה תיחרט לנצח בלב חבריו וידידיו.

הרצליה, מאי 1993

אברהם קרצ'מר, לשעבר קפיטן (סרן) בצבא האדום

[20]

אהרון פייגלוביץ': בן אברהם האחרון

עברו שבועיים. הפצע אינו מגליד. מפריש מוגלה. אך הנה, סוף-סוף, השכם בבוקר, מעלים אותי לרכב שנוסע לגדוד הרפואה. שם הרופא והאחות מחליפים למראה פצעי מבטים מלאי בוז: דבר שלי מה בכך. הם מספקים לי תרופות והוראות לחובש, ומשלחים אותי לשלום. ואני קיוויתי לשכב, ולו יומיים בלבד בבית חולים ... חלומות, חלומות!

אין שם מכוניות שנוסעות לכיוון היחידה. והקור בלתי נסבל: ריסיי נדבקים, רוח מקפיאה צורבת את פניי, נשימתי נקטעה...

הרי לא אלך בשטח פתוח חמישה קילומטרים. לא, אני לא כל כך טיפש. אלך ביער. אם כי אין שם דרך טובה, אבל אין גם רוח. עד רדת החשיכה אגיע למקום. אולם ביער לא הרבה יותר טוב. קצת יותר רגוע, אבל רוח נמוכה מטיילת בין העצים, מייצרת ערימות שלג, מתחזקת בקרחות. פה ושם אני נתקע בשלג ונאלץ לחלץ את רגליי בעזרת ידיי. עבודה זאת גורמת לי להזיע, חבל שאין פה ארון בגדים לתלות בו את מעילי, שלא יפריע לעבוד. עדיף היה ללכת בדרך הפתוחה, לפחות לא הייתי מתעייף כל כך. הלוואי ויכולתי לנוח קצת, להצטנף מתחת לעץ, לישון חצי שעה, לצבור כוח..."

שני חיילים עם תת מקלעים בהצלב, אצבע על ההדק, מגיחים מאחורי העצים. פרצופיהם זעופים.
"משלנו!" אני צועק.
"מי אתה?"

למען האמת, אינני לבוש ממש לפי הנוהל: האקדח, רצועת המפקד, הכותפות הכל מתחת למעיל. אבל על הכובע – כוכב.
"אתם לא רואים?"

הם מחליפים ביניהם מבטים. נפרדים באי-רצון מהתקווה ללכוד מרגל של האויב. אני צועד לפנים, הם אחריי, קני נשקם נצמדים אל גופי. פסיעות אחדות, ואני כמעט נופל לתהום. סמוך לרגליי מורד תלול, ולמטה בבקעה פרושה שיירת פרשים כה ארוכה עד שאין לראות את סופה. הפרשים בחמילות שעירות, שחורות, מאובקות בשלג דק.

קוזאקים!

דמויות דוממות, חסרות ניע, שחורות-לבנות, כמו צומחות מתוך האוכפים. לרגלי הפרשים מגפיים עם דורבנות, בקור אימים שכזה. השפמים והגבות מוכספים בכפור. הבל כבד עולה מפיות הסוסים.

אנו יורדים למטה ועוברים אסקדרון אחר אסקדרון. המקלעים והמרגמות מוצבים על מזחלות. התותחים מצוידים בפסי גלישה. הכל מונע על ידי סוסים. הפרשים והסוסים מגלים אדישות מוחלטת להופעת.

"מהר! אין על מה להסתכל!" התת מקלעים דוחפים קלות בגופי.

אנו מגיעים לתחילת השיירה ועוצרים. אחד השומרים שלי ניגש לקצין היושב על גרם-עץ, מפה פתוחה על ברכיו. הוא בלי חמילה, לבוש במעיל פרווה לבן קצר, חגור ברצועות. רומזים לי להתקרב אליו. לפי הכותפות הוא סגן אלוף. גבותיו זעופות. השפם משתפל משני הצדדים, כמנהג האוזבקים. הוא מדבר בחומרה.

"תעית בדרך?"

אני מסביר את המצב, כמיטב יכולתי.

"המסמכים שלך!"

אני פותח את מעילי, מתלה החרב, רצועת הקצין, האקדח – הכל נגלה עתה. אני מוסר לו את התעודה. הוא מעיף בה מבט ומחזירה.

משחרר בתנועת יד את השומרים.

"אני רואה שאתה מהדיוויזיה הליטאית".

"כן, המפקד!"

"איך אתה מבטא את שם המשפחה שלך? הוא מוזר מאוד, אפשר לשבור את השניים".

אני אומר לו.

"ליטאי?"

"לא, המפקד".

"רוסי? אוקראיני?"

אני מוכרח להודות:

"יהודי, יהודי ליטאי".

גבותיו של הסגן אלוף זוחלות למעלה בפליאה. הוא מטה את ראשו הצידה ובוחן אותי בעיון, כאטימולוג שלכד ברשת פרפר נדיר. על פניו עולה משהו הדומה לחיוך. **משונה! אנו היהודים איננו יכולים להתגאות לאחרונה בפופולאריות רבה. אולי הוא עצמו יהודי? לא ולא! רואים שאינו בן עמנו. אסייתי טיפוס.**

"כ-כה" קולו מתנגן. "אדון לשעבר, ועכשיו חבר יהודי! גם אבא שלך יהודי! גם אמא יהודייה?"

עתה הוא מחייך בגלוי, כטוב ליבו עליו. חששותיי פגים. מסתבר שאין לי סיבה לפחד.

"כן, המפקד. גם אבי יהודי, וגם אמי יהודייה, וכן הלאה, בכל הדורות עד אברהם".

"למה עד אברהם? הוא שואל בחשדנות.

"הוא היה הראשון. אבי כל היהודים".

"מאיפה אתה יודע את זה?"

"מהתנ"ך".

"באמת? זה מעניין!"

הוא מהרהר. מבריש פתיתי שלג מהמפה ומכניס אותה לתוך הילקוט. קם. גובהו כגובהו, אך כתפיו רחבות משלי פי שניים. הוא אומר בחיתוך דיבור מובלט, בהדגישו כל מילה:

"מה שראית או שמעת פה – מת בתוכך. הבנת?"

"כן, המפקד".

"חופשי".

אני עולה במדרון. מתרחק קמעה ונפנה אחורנית: השיירה עומדת במקומה. ללא קול, ללא ניע. עננה של אדי כפור תלויה מעל הפרשים. עוד דקה והם ייעלמו משדה ראייתי ומתודעתי, עליי למהר. על צמרות האורנים עדיין בהיר, אך ביער כבר מחשיך.

יומיים אחרי מסעי לגדוד הרפואי קיבלתי פקודה: להכין בדחיפות מפה מבצעית של גזרתנו, עם ציון הנתונים המודיעיניים האחרונים. מעשה שגרתי. פקודה נוספת: להגיע עם המפה הזאת בדחיפות למפקדת הגדוד. זה כבר לא שגרתי; בדרך כלל, מי שמדווח למפקדת הגדוד הוא מפקד הפלוגה, סרן ורז'אקוב. עם דגי רקק כמוני מפקדת הגדוד איננה מתעסקת. זאת הפרה של כל כללי ההירארכיה.

מה נפל על ראש המפקדים הפעם?!

ברור כשמש שוורז'אקוב מקבל את הפנטזיה הזאת, של המפקדה, כפגיעה בכבודו, והוא ממילא לא רוחש לי אהדה יתרה, אם ננקוט לשון המעטה. רגש זה הוא הדדי, אבל רגשותיי נשארים עימי, ואילו הוא מנצל כל הזדמנות כדי להזיק לי. לפיכך, אני שמח להתפתחות האירועים.

במפקדת הגדוד מפנים אותי אל ראש אגף המבצעים.

"דבר מוזר", הוא אומר "יש הזמנה אישית בשבילך. אבל איך אתה שייך לזה? אתה מכיר את סגן אלוף נרדוני? הסגן אלוף של הגוורדיה?"

"לא, המפקד", אני משיב, "אינני מכיר אותו".

"מה הוא רוצה ממך?..." הוא שואל את עצמו יותר משהוא שואל אותי. "מעל לראש המפקדים? הם לא מכירים שם את הכללים, או מה? טוב. תקשיב, פה, לא רחוק מנרכובו, התמקמו יחידות של פרשים. הם מתכוננים לפשיטה בעורף הגרמנים. מובן שהם צריכים כמה שיותר נתונים מודיעיניים. לכן הם מושכים זמן. אבל למה לקבל את הנתונים ממך? בגדוד יש יותר נתונים, והם גם מדויקים יותר. אני שובר את הראש ולא מבין... תזכור את השם: סגן אלוף נרדוני".

משהו מתחיל להתבהר לי, אך אני מעדיף לנצור את לשוני.

"לא מכיר אותו!"

"טוב, לא משנה, הכנת הכל?"

"כן, המפקד".

הוא מראה על המפה את מקום יעדי ומשחרר אותי. איאלץ ללכת ברגל שוב קילומטרים. שלום לארוחת הצהריים.

מזג האוויר רגיל לעונה. השמש תלויה ברום השמיים לאל כל תועלת, כאביזר תפאורה. תודה, לפחות, שאין רוח. הדרך איננה ארוכה. הלוואי שלא ישלחו יותר רחוק, ליער, בחיפוש אחר הסגן אלוף המסתורי.

בדרך הרבה תנועה – אנשים, עגלות, מכוניות. אך איש לא שמע על הכפר ברכובו וזה לא מקרי. משהגעתי לכפר בעזרת המפה, גיליתי שאינו אלא תריסר בקתות ומבני משק אחדים. אבל הכל שלם. הגרמנים לא הספיקו להצית. הקוזאקים אינם נראים לעין. הרושם הוא שהכפר נטוש. אך כשאני מתקרב יותר, אני מבחין בזקיפים שנצמדו לקיר-קורות. הסוואתם מעולה. וגם עירנותם ברמה טובה: הם מעכבים ומוליכים אותי לבקתה גדולה.

בפנים שורר אי-סדר מזווע! הכל מפחד – חפצים, קיטבגים, אוכפים... בפינה משחקים בקלפים. על הרצפה, על ערימות קש, שוכבים ונוחרים הלוחמים. נראה שאינם מתכוונים לשהות כאן זמן רב. מבעד לעשן ה"מחורקה" אני רואה קצין שיושב על ארגז. הוא שותה תה מספל פח ונוגס מפרוסת לחם שהומתקה בסוכר. אני ניגש אליו.

"מה לך?"

"באתי עם דיווח מהדיוויזיה הליטאית לסגן אלוף נרדוני באופן אישי!"
"הסגן אלוף של הגוורדיה", מתקן הרב סרן. "אותך עצרנו אז ביער, נכון?"
"כן, המפקד!"

"חכה, פאשה, בו רגע!"

אני ממשיך לעמוד. אין פה כיסא או שרפרף פנוי. בינתיים פאשה לוחש משהו בדאגה על אוזנו של הרב סרן. הלה מניד את ראשו לשלילה. השליח אינו נרגש וממשיך להתווכח בלחש. לבסוף הרב סרן מצווה: "קח אותו!"

פאשה מוביל אותי אל דלת שלידה עומד זקיף. אני מקיש. אין תשובה. אני מקיש שנית – אין תשובה. השליח עושה לי בעיניו סימן האומר: אין מה לעשות. אני לוחץ בזהירות עלה דלת. גל של חום מתפרץ מתוך החדר עוד לפני שהספקתי לפתוח ממש את הדלת. חם פה כמו בבית מרחץ. לקול חריקת הדלת, הקצין, שראשו מונח על השולחן, נושא אלי מבט אטום, מעורפל, כן, זה הוא, אותו השפם. אני מזהה אותו בקושי, והוא אינו מזהה אותי כלל. משתררת דקה של דממה. אני מתקרב אליו.

"תרשה לי לפנות?"

"כן, כן", הוא ממצמצ בעיניו ומטלטל את ראשו, בנסותו להפיג את הוודקה כמו כלב שקפץ מתוך נהר. והוא מצליח להתאושש. גבר חזק!
"מה לך?"

אני אומר לו את שם משפחתי, דרגתי ותפקידי.

"הה, חובב הטיולים ביערות. תוריד את המעיל, שב!"
אך אני בשלי:

"חבר סגן אלוף של הגוורדיה, על סמך הפקודה של מפקד הפלוגה השלישית
גדוד התותחנים 224, הדיוויזיה ה-16 הליטאית, אני מוסך לך את המפה
המבצעית של גזרתנו, המעודכנת לשעה 9 בבוקר".
"עוד תספיק למסור, שב!", הוא עושה תנועת-יד בקוצר רוח.

אבל אני מוציא את המפה ופורש אותה לפניו. הוא מגמגם משהו לא ברור, מזיז
בכף ידו את המפה הצידה, והיא מרשרשת כמו נחש בעשב וגולשת לרצפה. אינו
עושה אף מאמץ קל להרימה. העבודה שלי אינה דרושה לו! אינני יודע מה
לחשוב. אי-שם מתקתק שעון שאינני רואה. אנו יושבים ליד השולחן בשתיקה,
זה מול זה. בלי המעיל וכובע הפרווה הוא נראה שונה, יותר פתוח. עם התלתלים
הרטובים שנדבקו למצחו – כנראה יצא לא מזמן מבית המרחץ – היה דומה
לפסל יווני, אילולי השפם האסייתי המשתפל. לגופו חולצה צבאית ישנה, דהויה
מרוב כביסות, עם כתמים כהים במקומות שבשעתם היו תלויים עליהם אותות-
כבוד. עתה כולם נעלמו. נשאר רק סמל הגוורדיה. צווארונו פתוח.

הוא רוצה לומר משהו, אך אינו יודע כיצד להתחיל. משפשף את סנטרו בגב כף
ידו. מביט במהורהר בעיניים שיכורות. לבסוף הוא מעז:

"אתה מזמן בצבע, סגן?"

"מסוף 41. כל הזמן בדיוויזיה הליטאית".
"קומוניסט?"

"זה עדיין גדול עלי".

הוא מחייך קלות, כשבע רצון מהתשובה.

"ובמשטר הבורגני אתה ניהלת, איך לומר... אורח חיים יהודי?"

אני מושך בכתפי. לא מתחשק לי להשיב, אם כי אני חש שהפעם לא נשקפת לי
סכנה. הוא מתעקש:

"דבר בגלוי, אני לא אפגע בך. הלכת להתפלל ל-מה-שמו.."

"לבית-הכנסת? הלכתי עם סבא שלי כשהוא היה בחיים".

הוא מהנהן בעידוד, כאילו נעם לו שבקטנותי הלכתי לבית-כנסת.

"שמע", הוא מתקרב אלי בכל גופו. "אני מכיר רק יהודים מעטים.

בסטיניצות לא תמצא אותם. ובצבא כולם מרקסיסטים. לא יודעים איך

התנ"ך, לא מאמינים באלוהים".

האם אני מדמה בנפשי שבדבריו טמון לעג?

"למה אנחנו נמצאים פה, מה אתה חושב?"

"לא קשה לנחש, חבר סגן אלוף".

"זה נכון. עוד מעט נצא לדרך, ויש לי בנפש הרגשה לא נעימה. זה סימן רע...

אפילו ודקה לא עוזרת. **החלטתי לספר לך סיפור מוזר. לאנשים שלי אני**

לא יכול לספר אותו. אל אתה שונה. זה צריך להישאר בינינו, אתה

מבין?"

אני שותק. הוא קודח אותי בעיניו ומבלי לחכות לתשובה ממשיך: "למדת בבית ספר על היאניצ'רים?"

"כמובן", אני עונה בתדהמה. הייתי יכול לצפות לכל דבר, רק לא לשאלה כזאת. "לוחמים תורכים בתרבושים, חמושים בפגיונות עקומים. הם פשטו עור משבויים חיים..."

"זהו זה. הסיפור מתחיל בהם. קשה להאמין, אבל הכל אמת צרופה. אתה תקשיב. בעבר הסולטאן התורכי החזיק "קצר" את כל אירופה. הוא ציווה ללכוד ילדים נוצריים קטנים ולהביאם אליו לבירה. התחילו לחנך אותם בדת התורכית, ללמד אותם את השפה והמנהגים של התורכים, שלא יישאר בהם שום דבר אחר. והילדים לא מבינים הרבה! אחרי שנה או שנתיים הילד כבר לא זוכר את אבא ואמא שלו, שוכח את השפה שלו. וכאשר הוא יגדל, ייקחו אותו ליחידה מיוחדת, ליאניצ'רים. הם היו כמו גוורדיה של הסולטאן. במלחמה היו בגזרה החשובה ביותר, ובזמן השלום הם נמצאים בבירה – משמרת אישית של הסולטאן, הכוח העיקרי שהמלכות נשענת עליו, והסולטאן לא חסך מהם כל מיני הטבות, חוץ מדבר אחד: נאסר עליהם להתחתן ולהוליד ילדים. הם לא מסיימים לשרת עד המוות".

נאה שהסגן אלוף של הגוורדיה ירד מהפסים בגלל שתייה מופרזת. מה הוא מספר לי מעשיות על סולטאנים, יאניצ'רים והאימפריה העותומאנית?

"אל תעקם את הפרצוף! תקשיב! לפני מאה שנה, ואולי לפני מאתיים שנה, הסולטאן התחיל במלחמה נגד העמים הסלאביים. נו, מובן מאליו, שהצבא הרוסי עזר לסלאבים. הם נלחמו הרבה זמן, יום אחרי יום, שבוע אחרי שבוע... ושם איפשהו בבלקנים – אתה מקשיב! – יאניצ'ר צעיר אחד התאהב בבחורה יהודייה. התאהב חזק, וגם היא לא התנגדה לו. אבל להתחתן? עליו אסר הסולטאן, ועליה – אלוהים. מה יעשו? החליטו לעבור אל הרוסים. עברו בלילה את הקווים, והקוזקים תפסו אותם מייד, אבל ריחמו עליהם. היאניצ'ר התנצר לדת האורתודוקסית, לקח לו שם רומי. נלחם בצד הקוזקים נגד התורכים, הצטיין בקרבות. אחרי שנפצע, השתחרר. קיבל פרס מהצאר: קרקע באזור קובאן וגימלה. מאז הוא חי שם. היהודייה ילדה לו בן בכור. אבל השמחה לא ארכה זמן רב. כמעט מייד אחרי הלידה היא מתה. ולפני מותה ציוותה לקרוא לתינוק בשם אברהם. בעלה נשבע שיעשה כן. היהודייה חייכה, למרות שזה עלה לה במאמץ רב, והחזירה את נשמתה לאלוהים. האל היהודי לא סולח על בגידה! היאניצ'ר קבר אותה. התאבל עליה, אבל עבר זמן והוא התחתן שוב. הפעם עם אישה קוזקית. היא ילדה לו ילדים רבים. הוא אהב את כולם, כולם היו שלו, אבל יותר מכולם אהב את בכורו אברהם. ולפני מותו ציווה על בכורו לקיים את מצוות אמו: בכל דור לקרוא לבכור בשם אברהם. מאז היו בקובאן קוזקים בשם אברהם. אברהמוביץ' נרדוני. גם סבי היה אברהם אברהמוביץ'. אבל ב-1937 שיניתי את שמי ועכשיו אני יופיטר אברהמוביץ'. ואחריי לא היו אפילו

אברהמוביץ'ים. יוצא שהפרנו את המצווה. ממבט ראשון, מה זה משנה, אנחנו הרי קוזקים אמיתיים, גזעיים, ואלוהים כבר אין, ביטלו אותו, ובכל זאת... מה אתה חושב?"

הוא מביט בי בדריכות.

"מה יש פה לחשוב", אני עונה בלי מחשבה שנייה. "איזה הבדל בי שם לשם? אפילו יש פתגם כזה: קרא לי קדירה, אם תרצה, רק אל תעמידני בתנור". כמה מיעטתי להבינו באותו רגע! תשובתי לא הייתה לרוחו. אך הוא לא מיהר לסגת. "זה לא זה", הוא הזעיף פאת גבותיו. **"רציתי לשאול, איך זה מבחינת החוק היהודי..."**

אינני יודע כיצד לענות ומה הוא מבקש, בעצם? מחילה על חטאיו? ממני? מצא לו מומחה בדיני היהדות! ניחא, אם כבר נקלעתי למצב כזה, זה מחייב תשובה. "מה אומר על זה החוק היהודי?" אני חוזר ושואל. "הוא לא אומר כלום".

אכזבתו בולטת לעין. אף אינו מנסה להסתירה. שותק, טוחן בראשו מחשבות כבדות. לבסוף הוא קם. ניגש אלי, אני קופץ על רגליי. "לא את זה רציתי לשמוע", בשעת המונולוג שלו הוא התפכח כליל, עתה הוא זקוף, אינו מתנדנד, בקולו נשמע הכוח הסמכותי הרגיל שלו. "די פטפטנו מספיק. כל זה, בסופו של דבר, שטויות במיץ". הוא משמיע קול של צחוק, בפעם הראשונה במשך כל השיחה. "אתה בעצמך מבין! שלום לך! אני מאחל לך להגיע לניצחון!". "גם אני לך, חבר סגן אלוף של הגוורדיה! תחזור בשלום!" "זה בספק", הוא מנענע את ראשו. ובכך אנו נפרדים.

למחרת בלילה פרצו יחידות הרגלים פירצה בהגנת הגרמנים, תוך זמן קצר הן הצליחו להיאחז באגפים של פרומדור צר זה ואפשרו לעבור בו לסגן אלוף של הגוורדיה, פיוטר אברהמוביץ' נרדוני, עם קוזקים שלו. ואלה נבלעו ביערות העבותים של פודוליה. מאז לא שמעתי עליו דבר.

[21]

ראובן גוטליב: ירייה גורלית

מימי קדם ידועה המימרה "כל הדרכים מובילות לרומא". בשביל אלפי מפונים מליטא, בימים הראשונים של הפלישה הגרמנית (סוף 1941 ותחילת 1942), הובילו כל הדרכים אל באלאחנה שעל הוולגה, שם הוקמה הדיוויזיה הליטאית ה-16.

בשעות הראשונות של המלחמה הספקתי לברוח מקובנה ועברתי את הדרך הקשה עד נובוסיבירסק. בסוף השנה הייתי כבר חייל בחטיבה 249, תחת פיקודו של אלוף משנה שורקוס. מן הפלוגה השישית שלחו אותי לגדוד השתלמות. בהיותי כבר סמל, עוזר למפקד של מחלקה, חזרתי אל פלוגתי.

מפברואר עד אוקטובר 1943 השתתפתי בקרבות הדמים באזור אודיול, ואחר כך ליד נוול, בביילורוסיה, שם גם נפצעתי קשה. באוגוסט 1943, לאחר הקרבות ב"קשת" אודיול-קרוסק שבהם ספגה אבידות רבות, הוצאה הדיוויזיה שלנו מעמדותיה לשם ארגון מחדש. הגענו לאזור טולה והתכוננו במרץ לקרבות חדשים. עד מהרה הועברנו לחזית קלינין. חטיבה 249 חנתה ליד אגם גדול, מוקף מכל עבריו ביער עבות. עמדות האויב התפרשו על פני גוש צפוף של יערות, והיו מלאות וגדושות קינים מבוצרים היטב ומצוידים במכונות ירייה ותותחים. בחזית כוחותינו עמדה חטיבה 167.

לאחר שהתקפתנו הראשונה נהדפה על ידי הגרמנים, הבנו כי יש דרך אחת לאלץ את האויב לסגת מערבה: לאגף אותו, לחדור אל העורף ולהתקיף אותו "מגבו". כדי להוציא מצבע זה אל הפועל הורכבה יחידה צבאית חזקה, שמנתה אלפיים חיילים קרביים, מצוידים בתותחי 76 מ"מ ובמרגמות. לגוף צבאי זה הצטרף גם הגדוד השני של חטיבתנו, שבראשו עמד רב-סרן ליסאוסקס. **כמעט שלושה רבעים מחיילי הצנחנים האלה היו יהודים.** אותות הצטיינות הובטחו לכל המשתתפים אם הפעולה תסתיים בהצלחה.

תעודותינו נלקחו מאיתנו, וכל ההכנות נעשו בחשאיות מרבית, להסתירן מפני האויב. חטיבה 167, שהמתינה בחזית, אמורה הייתה לאותת ברקטות, כדי שנתקוף בו זמנית משני הצדדים באש חזקה.

יצאנו לפעולה בספטמבר, כשהלילות כבר קרירים וגשומים. בחסות החשיכה, כשפרטיזן מתושבי המקום משמש כמורה-דרך, חדרנו בדממה מוחלט כ-20 ק"מ לעורף האויב. ב-4 לפנות בוקר הגענו לנקודה המיועדת, תפסנו את

עמדותינו, התמקמנו, ובקוצר רוח חיכינו לסימן המובטח. הבוקר הגיע, השמיים התרבו בעננים קלים והכל הבטיח יום סתיו חמים, אבל ... לפתע אירע דבר שאיש לא צפה. לא הרחק מעמדותינו הופיעה לפתע מתוך היער עגלה ובה שני גרמנים, שהובילו מוקשים אל עמדותיהם. אחד מחיילינו, בניגוד לאיסור החמור, פלט ירייה. אחד הגרמנים נפל, אומנם, אולם השני נעלם מייד בין העצים וכפי הנראה דיווח על עובדת היותנו בשטח. וכך עלתה לנו ירייה אחת זאת בדם רב.

הקרב התלקח לפני המועד שנקבע, נכנסנו ללחימה בלי הסיוע של חטיבה 167, לא היה לנו ניסיון בפעולה בתנאי יער וכוחות האויב עלו עלינו בהרבה במספרם. מצאנו את עצמנו מוקפים על ידי הגרמנים, ותוך שאנו ממשיכים להשיב באש עזה, ואף מפילים חיילים גרמניים רבים, נאבקנו לפרוץ דרך ולהגיע לשפת האגם. קבוצה קטנה של לחוחינו הצליחה לעשות זאת, וביניהם ספורטאי-מכבי מפורסם בליטא, חיים רושקס, שהפקיד בידינו את התת-מקלע שלו, הכדורים והרימונים, הטיל את עצמו למים הקרים, ותוך צלילות ממושכות ניצל מברד הכדורים הגרמניים. מאוחר יותר נודע לנו, כי הוא חזר בשלום לדיוויזיה, ואף הביא ידיעות על קבוצתנו לאחר שעבר בשחייה כמעט 20 ק"מ.

בקרב עם הגרמנים נפצע אחד מקבוצתנו הקטנה, אבל החברים, כשהם מתחלפים ביניהם, נשאו אותו על גבם והצליחו לחלצו מן המצוד. אחר כך נפגשנו עם פרטיזנים, שעזרו לנו להגיע לעמדותינו. בקרב ההוא הצטיין, ולבסוף נספה, עוד ספורטאי אחד מקובנה, התותחן ראסקוביץ', שהיה שחקן בקבוצת הכדורגל של מכבי.

אחרי המלחמה פגשתי בקובנה את הסגן שהיה מפקד המחלקה הצבאית שלי, רוסי מליטא, שבאותו קרב נפל בשבי הגרמני. **ממנו נודע לי, כי חיילינו היהודיים הופרדו, מייד עם נפילתם בשבי, מכל יתר השבויים, והומתו בריות לעיני הליטאים והרוסים. יהודים אחדים התחזו לליטאים, אך מישהו מ"חבריהם" הליטאים מסר אותם לאויב, וגורלם היה זהה.**

פעולת היער תוכננה ואורגנה היטב, אך, כמובן, לא הצליחה בביצועה. היא עלתה בחייהם של 150 חיילים מנוסים בקרבות, רובם יהודים. אנו, השבים מן הפעולה, לא זכינו לתשבחות, ודאי לא לאותות. נהפוך הוא. ב"אוסובי אוטדל" (המדור המיוחד, הוא המשטרה הצבאית) הטרידו אותנו בחקירות לעיפה. חייבו אותנו להסביר בכתב כיצד הצלחנו להינצל, וזמן רב סירבו לקבל את הסברינו הכנים, כשם שאף סירבו להאמין לחיים רושקס, כי אכן הצליח לעבור בשחייה קרוב ל-20 ק"מ.

אני עצמי המשכתי להשתתף בקרבות בביילורוסיה. ליד העיירה גודורדוק, באזור ויטבסק, נפצעתי קשה ונותרתי נכה מלחמה. [22]

צבי טורגל: מכתב מאחות

50 שנה עברו כבר מאז היום הנמהר על יד העיירה גורדוק, לא רחוק מוויטבסק, ואף על פי כן נשמר הדבר בזיכרוני כאילו קרה אך אתמול: אנו רבוצים בחפירות על יד תותחינו. השעה 7 בבוקר. גופינו קפואים עד העצם מקור הלילה, בהיותנו מחופרים בחפירות מכוסות השלג. אין אנו מרגישים את אברינו, כאילו לא שלנו הם. עינינו לוחטות מהקור וגם מחוסר שינה בלילות, משום היריות התכופות שבאו מצד האויב על עמדותינו.

קחפניק, המפקד שלנו, מקבץ אותנו לגיא שבקרבת מקו, מודיע, כי אנו עומדים להתקיף את האויב כעבור שלוש שעות, ומסור לנו את ההוראות המתאימות אני חוזר לחפירה ובודק את מכשיר הקשר שלי והנה שומע אני את חיים גלזר צועק אלי: **גרישה, מכתב בשבילך, נדמה לי מביתך!**

אני שומט את השפופרת ואץ לקראת המכתב. ידיי רועדות, זיעה מכה את פניי, אני מכיר את כת בידה של אחותי, שהייתה בימים ההם באוזבקיסטן, ואין אני מאמין למראה עיניי. המציאות היא זו או חלום. כשקראתי את השורות הראשונות נשמט המכתב מידי והמשפט הראשון ריחף לנגד עיניי: **אחי היקר, בחודש יוני 1942 נרצחה אמנו האהובה בידי החיות הנאציות. אני רוצה לבכות ואיני יכול, ליבי נתאבן, אני נאחז בחבריי העומדים על ידי, שציפו בקוצר רוח לבשורות טובות מהבית ושמא גם ייודע להם משהו על משפחותיהם.**

המבצע התחיל, אני רבוץ בחפירה וחושב על דבר אחד, **כיצד לנקום בעד אמי שנרצחה ובעד הנותרים הנמקים ברעב במחנות ההסגר הגרמניים.** מעמדותינו נישאות יריות עזות נפץ של תותחים וכלי זין אחרים. אף האויב אינו רובץ בחיבוק ידיים. הוא עונה, וברד של כדורים ניתך עלינו והדים עזים של פגזים מתפוצצים מהדדים על ידינו. התותים שלנו יורים בלי הפסק. מזמן לזמן נשמע קולו של המפקד הנותן הוראות אש. אני צועק בתוך החפירה, כי הקשר שחיבר אותנו לגדוד הרגלי השני נותק לי, המקשר גרשונס יצא לתקן את הכבל, אך כבר עברו שעתיים והוא לא שב. אני צועק מתוך החפירה, כי אני עצמי אלך, אלא שחברי הרבוץ על ידי עוצר בי בהסבירו לי, כי מפחד אני היום וכי לא אשוב, כשם שלא שב גרשונס. אף על פי כן אני יוצא בזחילה מן הבור, בגררי איתי את המכשיר ופונה למפקדי ואומר לו, שאני הולך לתקן את הכבל שנותק, הוא הסתכל בי וכאילו הבין לרוחי, אמר: **לך, נקום, אך היזהר, צעיר הינך לימים ועליך לחיות.**

על ארבעתיים התחלתי לזחול קדימה ולהתרחק מהעמדה שלי. אני גורר עמי את החוט, שבו עלי לתקן את הניתוק. דרך מסומנת אין לי. אני מתפתל על בטני על פני שדה האויב הממוקש והחרוש מפגזים מתפוצצים. מתפתל וזוחל. פה ושם מוטלים חיילים הרוגים, שאין להכיר כיצד נהרגו. אני ממשיך בדרכי הקשה. רעיון אחד השתלט עלי, כיצד להגיע למקום הניתוק. אני מבין את חשיבות הקשר בינינו לבין גדוד הרגלים השני. אני חש אפיסת-כוחות. על אף הכפור העז שטוף אני כולי זיעה. והנה הגעתי סוף-סוף למקום שנגמר קו הטלפון שלי.

אני מתחיל לחפש במבטי, כדי למצוא את קצהו השני של הכבל, שקפץ לאי-אן לאחר ניתוקו. לאחר חיפושים ארוכים אני מוצא את קצהו השני ומתחיל לחברו, אלא שכאן קורה הדבר האיום. **לפתע התפוצץ פגז על-ידי. מהפגיעה אני נופל על פני, כדי לא לקבלאת המוות בעיניים פקוחות.** לפתע אני חש חום בידי, אני מרגיש כאילו ידי שותקה. אצבעותי התכווצו כאגרופ, אין אני יכול להניען. אני אזור כוחותי האחרונים ומחבר את שתי הקצוות באופן ארעי בידי האחת ומחזיקם בחוזקה של יתפרדו.

אני חש מרגע לרגע שאני נחלש והולך. כל מיני מחשבות עולות במוחי המביכות אותי לאור מצבי, אך את החושים איני עוזב. אני מחזיקם חזק כאוצר יקר. תקווה אחת קיננה עוד בליבי – להיחלץ מן הגיהנום, שבו אני שרוי.

לפתע אני שומע מרחוק את צעקות הצבא שלנו המתקיי, שמחה מציפה אותי, שמחה של אדם בסכנה בראותו במו עיניו עזרה מגיעה. קבוצת חיילים מתקרבת אלי והם שואלים על מעשי כאן. קשה לי לומר היום, אם זה היה משמחה או מחולשה, אך בקושי יכולתי להסביר להם בקצרה בשל מה אני שוכב כאן. שני חיילים הרימוני מהארץ, שמוני באברזין-שדה והביאוני לנקודת העזרה הראשונה של יחידתם. ברגע שהרופא קרע מעלי את מעילי וא כותנתתי, הבחנתי בזרם דם פורץ מתחת לבגדים האלה. ושוב אין אני זוכר עוד דבר, איבדתי את הכרתי

נתעוררתי מעלפוני המרפאת השדה, ואני מתחיל להיזכר את שקרה לי ומדוע אני נמצא כאן. המחשבה מה היתה לחיבור, שבעדו שילמתי בדמי, לא עוזבת אותי.

מנתחים את ידי הימנית ומעבירים אותי לבית-חולים שבעייה שוייה, אשר במחוז איוונובסק. שנה שכבתי בבית-החולים, וכאשר השתחררתי זיכוני במדליית "הכוכב אדום" בעד המהבצע הזה בחזית.

לא הייתי החייל היחיד, שנלחם בכל מאודו בחיה הנאצית. משום שלנו היהודים היה גם חשבון משלנו בחשבון הכללי עם גרמניה הנאצית. [23]

טקס הלוויית אפר החללים היהודיים מהדיוויזיה הליטאית ה-16 במלחמת העולם השנייה

הטקסים נתקיימו בבית ז'בוטינסקי, ברחבת תע"א, בהר הזיתים בירושלים, ביום רביעי, י"ג אלול תשל"ט (5.9.1979)
טקס הלוויית אפר חללי הדיוויזיה הליטאית ה-16 במלחמת העולם השנייה, במוזיאון הלוחמים והפרטיזנים בבית ז'בוטינסקי, החל בפרק תהילים מפי הרב הראשי לצה"ל, **אלוף הרב גד נבון**: "שיר מזמור לאסף, ה' אל דומי לך" וקדיש.

דברים מפי יו"ר מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים, הסופר **מר חיים לזר**:
בחרדת קודש ובלב נפעם התאספנו לחלוק כבוד והערכה לצללי חיילים שאינם עוד עימנו. באנו לנגוע בכדור האש של קורבן עולה על מזבח כבוד העם.
באנו לנגוע בפרקי היסטוריה שנתרקמו במערת בזלת אש גופרית ודם. באנו להתייחד עם זכר לוחמינו, המעטים שנלחמו נגד רבים. באנו לעמוד על ייחודו של דורנו, דור השואה, התחייה והתקומה.

ידועים לנו בהיסטוריה הרבה מקרים של לוחמים מעטים נגד רבים, חלשים נגד חזקים. מה הוא אם כן הייחוד של דורנו? הייחוד של הדור שלנו הוא בגודל האסון, בעוצמת החורבן ובעומק הכאב והעצב שפגע בעצמנו בדורנו זה. הרבה ארצות ועמים והרבה חיילות הדביר הצורר הגרמני, אבל רק על העם היהודי הוא הכריז השמדה טוטאלית, השמדה מוחלטת, והפעיל לשם כך את מלוא עוצמתו הצבאית, המדעית והטכנולוגית. הוא גייס את כל העם הגרמני על שמונים המיליונים שלו, על טובי המדענים, על טובי המהנדסים, על גדולי המציבים והמטרה הראשונית הייתה להשמיד אותנו, להשמיד את העם היהודי מעל פני האדמה. זהו ייחודו של דורנו, ובכך גם ייחודה של הלחימה היהודית בדור זה כי הוא זה הדור הראשון אז חורבן הבית, מאז ימי בר-כוכבא, היה זה הדור הראשון של לחימה יהודית מאורגנת ולבתי מאורגנת, לחימה יהודית בודדה והמונית.

את האפר הזה שאנחנו מובילים היום לקבורת עולמים, לקבר ישראל בהרי יהודה וירושלים, **האפר הזה מייצג מיליון ומחצית המיליון לוחמים יהודים שלחנו ברחבי תבל כולה**, מהים השחור ועד האוקיינוס האטלנטי, מקייפטון בדרום אפריקה ועד להרי אוראל, על פני כל אירופה, בכל הצבאות, ביבשה, בים, באוויר, במצולות ים, מתחת לפני המים, בפעולות קומנדו, בחיל רפואה,

מודיעין, הנדסה ובכל הצבאות ובכל היחידות, לקחו חלק ולחמו בחורים יהודים, בחורי ישראל, אשר מטרה אחת הייתה בליבם – אש הנקמה שבערה בעצמותיהם, רק למען שמור על כבוד ישראל, וכדי שאחינו בני ישראל יזכו למדינה יהודית עצמאית.

האפר הזה שהוצא מתחת לתלי חרבות של רבדי רבדים אדמה ספוגת דם וזע דמעות ואנחות ותרועות קרב ותרועות ניצחון, **האפר הזה מייצג כשלוש מאות אלף לוחמים יהודיים שנפלו במלחמת העולם השנייה**. עם האפר הזה שאנחנו מביאים היום לקבורה אנחנו מביאים לקבר ישראל את שלוש מאות אלף הלוחמים היהודיים שנפלו במערכות מלחמת העולם השנייה.

כאשר הלוחמים האלה הלכו להילחם הם ששו אלי קרב, כאילו לא היו אלה ילדים, בנים ובנות מפונקים מבית אבא ואמא שחרדו לבריאותם. היו אלה ככפירים עזים, כאילו היו לוחמים מדורי דורות, הם השליכו את נפשם מנגד, כי הם שאבו מאותן מעיינות הגבורה הישראלית, מימי כובשי כנען ועד ימינו, דרך דוד, שלמה, ינאי, בר כוכבא, המכבים, הגדודים העבריים, לוחמי הדיוויזיה הליטאית היהודית, לוחמים יהודיים בכל הצבאות במלחמת העולם השנייה, כשהם השליכו את נפשם מול מכוונת הירייה הגרמנית רק תפילה אחת הייתה לביבם, שקום תקום מדינה יהודית, שלא תהייה עוד השמדה של העם היהודי. לא עוד חיסולו של העם באף מקום בעולם.

מאותם מעיינות גבורה שהם שאבו את תעוזתם, שואבים גם תעוזתם וגבורתם חיילי צבא ישראל המפואר והמהולל, אותה שרשרת גבורה נצחית ישראלית, הנמשכת מאז היותנו לעם ותימשך עד סוף הדורות.

האפר הזה שאנחנו מביאים לקבורה היום בהרי יהודה וירושלים – הם מהלוחמים שהיו הערובה **שאת עם ישראל אין להשמיד**. צבא ישראל הלוקח חלק במסע הלוויה זה הוא הערובה שלנו, שעם ישראל יגבר על כל יריביו ושונאיו. עם ישראל, מדינת ישראל תשכון לבטח ועם ישראל יהיה לעד.

כבוד הרב **ידידה פרנקל**, הרב הראשי לתל-אביב-יפו:
"איך נפלו גיבורים ואבדו בלי מלחמה". הקינה הזאת שדוד נשא על שאול ויהונתן עדיין מהדהדת באוזנינו כאשר אנחנו צריכים להספיד את אפרם של קדושי ישראל שנפלו באיומה שבמלחמות, בנוראה שבהשמדות. לא היה סיכוי להתנגדות, לא היה סיכוי לניצחון, אף על פי שבסופם של דברים הניצחון בא, אבל בשביל עם ישראל – מאוחר מדי. הם לחמו עד כבוד ישראל, לא על הצלת עצמם ויאמרו הדברים בגלוי – לוחמי ישראל אלו עמדו מול שתי חזיתות. לא פעם עמדו גם בפני חזית פנימית.

אני רואה את אלה שישנם זוכרים את אותם הימים, איך שמנענעים בראשיהם, הם יודעים למה אני מתכוון. הלוחמים בחזיתות ההן, הלוחמים היהודים לא נתקבלו באהבה, גם על ידי שותפיהם לקרב, לא בעין טובה ואפילו יותר גרוע מזה.

אין זה סוד שהכוחות השטניים לא השתמשו במלחמת העולם בגז, מפני שקיבלו אזהרה מפורשת שהם יקבלו גמול באותה הצורה. נשאלת השאלה – האם לא השתמשו בגז? האם לא השמידו מיליוני נפשות בגזים? איפה היה התגמול? איפה הייתה התשובה? לדאבוננו הייתה התשובה שדינה של הדליקה היהודית כדינה של דליקה בשדה קוצים. לא מגיבים, לא עונים.

הגיבורים בדיוויזיה הליטאית ה-16, אף אחד לא ציווה אותם, גם לא שמעו את הקריאה מלמעלה – נקום נקמת בני ישראל. ללא קריאה, **ללא צו אלא רק הצו הפנימי. המצפון היהודי קרא להם לנקום את נקמת בני ישראל מאת צוררי ישראל המשמידים.**

אם נאמר "לא נשכח", לא רק למען קיומנו, לא רק כדי שנמסור צוואה לבנים, אלא למען מילוי חוב קדוש וצוואה של אותם הלוחמים אשר את אפרם אנחנו מלווים היום למנוחות. הצוואה שלהם הייתה ואני ראיתי במו עיניי, בהיותי באושוויץ, במרתף של אותו הבניין האדם הבנוי שלוש קומות, שהיה ללא חלונות וללא אפשרות של נשימת אוויר, ושם היו ממיתים על ידי שהיו מכניסים עשרות-עשרות שמילאו את החדרים ואחר כך הכניסו אדים, כדי שימהרו להסתלק מהעולם.

אני ראיתי חרות על הקירות שם, על הסיד, עם ציפורניים – **"נקמה"**. מילה אחת. **אינני יודע אם אנחנו מסוגלים לנקום, כיוון שנקמת דם ילד קטן לא ברא השטן, כפי שהמשורר אומר, אנחנו לא יכולים לנקום, אנחנו לא מסוגלים לנקום את דמם של מיליון וחצי תינוקות וילדים קטנים. את נקמתם של זקנים וישישים אשר נסחבו בצורה אכזרית ביותר למוות. אבל אנחנו מנסים לפחות לא לתת לעולם לשכוח.**

בהלוויה היום, תושבי תל אביב והן אלה שבאו מרחוק, מלווים את האפר, אשר הוא ערך סמלי של הקורבנות, מלווים אותם בכבוד ובגאווה. תהי נשמתם צרורה בצרור החיים ותהייה נשמתם צרורה בצרור הגבורה של עם ישראל מאז בריאת העולם ועד ימינו אלה ועד אשר יבוא היום אשר בו לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. הלוואי וזה יתרחש בימינו. אמן.

מסע ההלוויה יצא מבית ז'בוטינסקי לעבר כיכר העירייה. כאן החל הטקס בפרק תהילים מפי הרב הראשי לצה"ל אלוף הרב גד נבון: "מכתם לדוד, שומרני אל כי חסיתי בך".

דברים, מר **אפרים וייכסלפיש**, חבר הנהלת המוזיאון: אזרחי ישראל. ככל שהתרחבו הכיבושים הגרמניים על אדמת אירופה, הוחרפו הרדיפות והעינויים כלפי העם היהודי. ברוב ארצות הכיבוש הוקמו מחנות ורוכזו בהם היהודים עד להשמדתם.

גורלם של יהודי הארצות הבלטיות שנכבשו בידי הגרמנים דומה לגורל היהודים בשאר ארצות אירופה, יהדות ליטא המפוארת הושמדה. השבוע מלאו ארבעים שנה לפרוץ מלחמת העולם השנייה. חלפו 36 שנים מאז הימים הגדולים ההם, שבחורים יהודים מיוצאי ליטא – וילנא הלכו לקראת הקרב הגורלי עם גדול המשמידים של העם היהודי. הם לא ידעו רתיעה. הם לחמו בעוז ובגבורה. גיבורים יהודים דוגמת הלוחמים בקרב זה היו לאלפים ולרבבות בכל אותן הגזרות שבהן לחמה הדיוויזיה ה-16. רבים מהם נפלו במלחמת הנקם נגד הצורר הגרמני הנאצי. הקרב הזה נרשם בהיסטוריה של מלחמת העולם השנייה, כקרב הגדול על נקודת אלכסייבקה בסביבות אוריוול.

היום כעבור 36 שנים מאז נפלו הגיבורים אנו זוכים להביא את אפרם לקבר ישראל באדמת ישראל.

ממשלת ישראל, בראשותו של מר בגין, נענתה בחיוב וברצון לפנייתנו, לפניית מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים בישראל, לערוך לגיבורים האלה הלוויה ממלכתית-צבאית. אנו, הלוחמים היהודים, חבריהם לנשק, עומדים היום דום לפני ארונם וחולקים להם את הכבוד האחרון.

רבים גילו גבורה בעם ישראל ובפרט בדור השואה והתקומה, את כולם נעריך, בכולם נתגאה ובכולם נתקדש. הלוחמים עמדו במבחן, הם הוכיחו גבורה למופת, הם גילו אחוות לוחמים בקרב, הם שימשו דוגמה נפלאה של נאמנות עד תום. באוזנינו עולה קול דמם של בני העם היהודי אשר עמדו לפתע במערכה האכזרית והגורלית, קולו של דור השואה, התקומה והגבורה שעמד במשימה ההיסטורית.

יזכור עם ישראל את בניו הלוחמים מהדיוויזיה ה-16, המתנדבים אמיצי הלב ועזי הרוח שמסרו נפשם למען כבוד העם היהודי ונפלו במערכה נגד המשמיד הגרמני הנאצי ועוזריו. בדמם הנחילו ניצחון לעם היהודי. חייהם מלחמה. מותם גבורה. קורבנם קדושה וזיכרם נצח.

מר **משה מילס**, יושב ראש ועד הארגונים: ביראת כבוד ובחרדת קודש אנו מרכינים את ראשינו בפני שרידי אפרם הקדוש של אחינו גיבורי התהילה, הלוחמים הנועזים מהדיוויזיה הליטאית היהודית. אני אומר היהודית, מפני שזאת הייתה דיוויזיה יהודית, שחרפו נפשם במלחמה האיומה והאכזרית ביותר בתולדות אנוש, נגד האויב הגדול והאכזר שידע עמנו מאז ומעולם.

בחורים אלה יחד עם עשרות ומאות אלפי יהודים אחרים, שהשתתפו בקרבות בכל החזיתות במלחמת העולם השנייה ובמיוחד במזרח אירופה, מהוולגה, מסטלינגרד ועד ברלין, דרך יערות, חצו נהרות, העפילו על גבעות וחרפו נפשם באותה מלחמה, באותו קרב נועז ואכזרי, על כיבוש העיר אוריוול. בסביבות העיירה אלכסיבקה נפלו אלפי לוחמים יהודיים מהדיוויזיה הליטאית ה-16.

כל אותם גיבורים אשר גם ממשלת ברית המועצות לא יכולה להתעלם מהם והעניקה להם את אותות ההצטיינות הגבוהים ביותר, "גיבור ברית המועצות", אותו לוחם עז וילנסקי, שעדיין נאבק כדי לצאת מברית המועצות, אותו "גיבור ברית המועצות" שור", שנמצא איתנו כאן, אושפריז, נועזים הוכיחו להם ולעולם עד כמה שהם יכולים ומסוגלים לנקום את נקמת דם אחינו ועמנו. גם העיתונות הסובייטית באותה התקופה שלא הייתה מעוניינת להזכיר יהודים לא יכלה להסתיר את השמות של הקצין טייץ ושל פרידמן מסביבות וילנא, את לייב קוריסקי מסוינצ'ן ומאות ואלפים אחרים שזרקו את עצמם מתחת לטנקים הגרמנים.

באותה תקופה בשנת 1943, כשזעקת דם אחיהם, אחינו, כבר נשמעה והגיעה לאוזניהם מפונאר, כשריח עשן המשריפות כבר עלה באפם מאושוויץ ומטרבלינקה, כשזעקת הקרב הדהדה באוזניהם מוורשה הלוחמת, ורשה היהודית הלוחמת, הם חרפו את נפשם, הם לא ידעו פחד ולא ידעו מורא, קברותיהם פזורים על פני כל היבשת הגדולה, בבתי קברות, בצדי דרכים, בשדות, למרגלות הרים וביערות.

אחרי הניצחון של גרמניה הנאצית, הקימו אנדרטאות – אפשר לראותן בכל עיר ועיירה ברוסיה הסובייטית ובכל מזרח אירופה. עליהן כתבו שלחמו רוסים וביילורוסים, אוקראינים וטנג'יקים וטטרים, **רק לא יהודים. לא מזכירים את שמם, הם גם לא הובאו לקבר ישראל.** באירופה המערבית עדיין אפשר בבתי קברות צבאיים לראות בין ים של צלבים, מאות ואלפי קברים מסומנים במגן דוד. במזרח אירופה אין לזה סימן.

ממשלת ישראל, העם בישראל ואנחנו ממלאים היום חובה קדושה לאותם מאות אלפי חללים יהודיים שחרפו נפשם במלחמה האיומה הזאת **ומביאים את אפרם לקבורה בהר הזיתים בירושלים,** על יד חומות העיר, איפה שהתחוללו קרבו במשך דורות רבים, החל מיהושע בן-נון, מלחמות שאול ודוד, על לאחרון הלוחמים של בר-כוכבא ועד שהצנחנים של צה"ל שחררו את העיר העתיקה. היום יובאו לקבורת עולמים גם אפרם של אותם היהודים שלחמו את מלחמת העם באות התקופה נוראה. את השואה אי אפשר היה להסתיר. את הלחימה היהודית הצניעו ולא הזכירו. אנחנו היום מעלים בכבוד ובהוקרה גם את זכר הלחימה היהודית, גם את חלקנו בניצחון על גרמניה הנאצית.

הלחימה שלה על אוריוול וגמרה את המלחמה בברלין. רבים מהם הגיעו לברלין ורשמו בגיר לבן על חומות הרייכסטאג הגרמני בברלין – **"אנו היהודים נקמנו את נקמת העמנו, את נקמת הורינו וילדינו"**.

היום כולנו מתייחדים עם זכרם ומוסיפים דף מפואר בתולדות עם ישראל כששמותיהם ייחרתו לנצח יחד עם כל גיבורי האומה. יהיה זכרם ברוך.

מר **לייבל קוריסק**, בשם לוחמי הדיוויזיה הליטאית:
אנו שרידי הלוחמים של הדיוויזיה הליטאית היהודית מביאים ומלווים לקבר ישראל במדינת ישראל את חופן האפר הסמלי מקבר האחים שבשדות העיר אוריוול ברוסיה שם התחילה הדיוויזיה את השתתפותה בקרבות מול האויב הנאצי בחורף 1943.

הדיוויזיה הליטאית במסגרת הצבא האדום הייתה ברובה מורכבת מבחורים ובחורות יהודים בני עמנו, יוצאי ליטא.
היו משוחחים בינינו בשפתנו אנו, על ענייני דיומא שהטרידו אותנו, על השמדת יהדות ליטא, על המתרחש בעולם ובישוב היהודי בארץ ישראל – איתו קיימו רבים מאתנו התכתבות קבועה. אולם ביתר שאת בא כל זאת לביטוי עת התייצבנו והתקדמנו אל מול האויב. עייפים, רצוצים ורעבים בכפור והחורף הרוסי, חשופים על השלג, מאות מטרים מול אש התופת של עמדות הצבא הגרמני המזוין היטב והמחופר בבונקרים יצוקי הבטון, שם נפלו רוב לוחמינו וחברינו לנשק היהודיים. **שם עודדנו אחד את השני בשפתנו, שם התפתלו וצרחו מכאב פצועינו בשפתם היהודית, שם התקדמו ונפלו אחינו ובפיהם שירת "התקווה", "תחזקנה" והימנונים יהודיים אחרים וביניהם גם כאלו שהוציאו נשמתם בקריאת "שמע ישראל"**.

למרות שהפיקוד **קימץ מאוד** בחלוקת הצטיינות ליהודים, לא ניתן היה להם להעלים עין מגבורתם ומסירותם של הלוחמים היהודיים ומאות מבנינו, שנפלו ונשארו בחיים, צוינו לשבח וניתנו להם אותות גבורה וביניהם ארבעה שקיבלו את אות הגבורה הגבוה ביותר של הממשלה הסובייטית, "גיבור ברית המועצות".
בנפילתם ובמאבקם-מאבקנו לחיים ולמוות העברנו מעל החזית ומעל לראשי צבא האויב הנאצי מסר ודרישת שלום לוחמת של דם ואש למשפחותינו, חברינו וידידינו תחת הכיבוש הנאצי-גרמני-ליטאי, לחברינו הלוחמים בגטאות והפרטיזנים ביערות ליטא ולחלוצים, לבונים וללוחמים בישוב היהודי בארץ ישראל במאבקו לעצמאות.

הלוחמים לשעבר של הדיוויזיה היהודית בארץ ובעולם מודים לממשלת ישראל, לצבא ההגנה לישראל, ל"מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים ולכל מי שנתן יד להבאת קומץ האפר הקדוש הזה לקבורת ישראל. אנו הלוחמים שרידי הדיוויזיה שנשארו בחיים נשבעים ומבטיחים לזכור, לכבד ולהנציח את זכר חברינו לנשק,

למלחמה ולמאבק שנפלו ומסרו את חייהם הצעירים כתרומה לניצחון, לכבוד ותפארת לעמנו, מדינתנו וכל האנושות.

מר **חיים בסוק**, סגן ראש העיר, בשם עיריית תל-אביב:
אחים לנשק ולסבל, אזרחי העיר. אנחנו מקיימים היום גמילות חסד של אמת עם האפר של הלוחמים היהודיים בדיוויזיה הליטאית. מביאים אנו היום לקבר ישראל את השרידים, אלה שנלחמו נגד הנאצים. יד יהודית ליקטה את העצמות להביאם לקבר ישראל והעצמות האלה, כל בית ישראל המה ואנו התגשמות של חזון העצמות היבשות שקמו לתחייה.

משכתבי ההיסטוריה ברוסיה וליטא רוצים להשכיח את חלקם של בחורינו במאבק האיתנים ואינם מציינים את הלאומיות של הלוחמים ואפילו משנים את שמות הלוחמים, המקום הזה תל אביב והיום הזה הם העדות לחלקנו במאבק, בחללים, בהישגים.

יקירנו הלוחמים. תל אביב העיר העברית המשגשגת שרבים מבין אזרחיה עבור מאורעות השואה מתייחסת עתה עם זכרם ומצדיעה לכם.
בשם הנהלת העיר אנו ניפרד מהשרידים ואומר לכם – בזכותכם ובזכות שבכמותכם הוקמה המדינה ועשינו את החיל הזה. אומרים אנחנו לכם – ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך והמדרש מסביר, מה בשעת לידתם היו נקיים, אף בשעת מיתתם נקיים ועל כך ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. ינעמו לכם רגבי המולדת, יהי זכרכם ברוך.

תפילת אל מלא רחמים מפי החזן הצבאי הראשי רס"ן אריה בראון.

הטקסים בתל אביב תמו. הארון עלה לירושלים.

טקס ההלוויה בירושלים, הר הזיתים

הרב הראשי לצה"ל האלוף **הרב גד נבון**:
התאספנו ובאנו לכאן, למקום ההיסטורי בעבר ובעתיד, מקום ההולם את המאורע הנעלה והגדול לשמו התכנסנו. יחד ראשי הציבור היהודי בישראל לכל שבטיו והמוני בית ישראל, ויחד אתם לוחמי הבריגאדה הליטאית היהודית ה-16 לחלוק כבוד לאפרם הקדוש של לוחמי ישראל של אותה דיוויזיה יהודית, שלחמה בניכר ואשר עמנו חייב להם תודה והוקרה, ללוחמים שבעוז רוחם, אומץ נפשם וכוח מעלליהם הוכיחו לעולם שעם ישראל אינו עוד תולעת יעקב הנרמסת, אלא גור אריה יהודה הלוחם, הלוחם גם בזמן שהעולם נרמס בענן וערפל.

גבורתם ומעלליהם עוררו את רוח ישראל והיוו יסוד מוצק לגבורה העילאית ולמסירות הנפש ללוחמים שבעזרתם ובהקרבתם זכינו לקוממיות ישראל ולהקמת מדינתנו העצמאית וארגון צבאנו תחת הדגל של הלאום העברי המגן

הלוחם ומבטיח, אילולא חיילים מסורים אלה ושכמותם שחרפו נפשם למות בעד קידוש השם וגללו את חרפת עמנו.

ישראל וממשלתה החופשית העצמאית והריבונית משלמים היום את החוב הגדול לבניה מייסדיה, בהבאת אפרם הקדוש והטהור להר הזיתים, המקום הנעלה והמקודש של בירת ישראל הנצחית, ירושלים, המקום שנקבעו נביאי הצדק שבזכותם נזכה לגאולה שלימה ויקויים בנו דברי חזון נביא ישראל הגדול: "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". אמן.
לעילוי נשמותיהם, נאמר מזמור תהילים "מזמור לדוד. ה' רואה לא אחסר".
קדיש.

ד"ר יצחק ארד, יו"ר יד ושם:

אנו מביאים היום לקבר ישראל את אפרם של חיילים יהודיים מדיוויית חיל רגלים מספר 16 של הצבא האדום, שכונתה הדיוויזיה הליטאית, שנפלו בקרבות ליד הכפר אלכסייבקה שבקרבת אוריל.

כמיליון וחצי חיילים יהודיים נלחמו בצבאות בנות הברית, מתוכם כחצי מיליון בצבא האדום. אחוז היהודים בדיוויזיות הלאומיות שהוקמו בברית המועצות היה גבוה. כזה היה המצב בדיוויזיות הפולניות ובדיוויזיה הלטוויית, אך גבוה מכולם היה אחוז היהודים בדיוויזיה הליטאית. **למעלה מחמישים אחוז מתוך 12 אלף החיילים בדיוויזיה היו יהודים.**

הדיוויזיה הקרויה הליטאית הייתה עוצבה, בה מספר היהודים ואחוזם היה גבוה ביותר בכל צבאות בנות הברית בתקופת מלחמת העולם השנייה - כולל היחידות הארץ-ישראליות. **ראויה הייתה דיוויזיה זו להיקרא הדיוויזיה היהודית.** דיוויזיה זו הוכנסה לקרב בהתקפת הצבא האדום בפברואר 1943 בחזית אוריל, בתנאי מזג אוויר קשים ביותר, לאחר צעידה רגלית של ימים רבים וללא הכנה מספקת. התוצאה הייתה שכחמשת אלפים מחיילי הדיוויזיה נפלו בקרב זה. רובם של החללים היו יהודים.

זו המערכה היחידה במלחמת העולם השנייה בה נפלו חלל מספר כה רב של יהודים בקרב אחד.

אנו מביאים היום כאן בהר הזיתים בירושלים, בחלקת חללי מערכות ישראל, לקבר ישראל, את אפרם של חללי הדיוויזיה. אין מקום מתאים יותר לכך מאשר המקום הזה, הקדוש בבתי הקברות היהודיים.
אסיים את דבריי בקטע של הנביא יחזקאל על העצמות היבשות.

הטקס נסתיים בתפילת "אל מלא רחמים" ובהנחת זרים: זר נשיא המדינה, זר ראש הממשלה, זר יו"ר הכנסת, זר צבא הגנה לישראל, זר משטרת ישראל, זר מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים, זר יד ושם, זר איגוד יוצאי וילנא והסביבה ועוד.

[24]

הפרטיזנים היהודים

חשבתי, שמן הראוי לשלב בביטאון זה, מספר עדויות על פרטיזנים יהודים שלחמו ביערות כנגד הגרמנים באומץ לב ובתעוזה רב. אלה פנים נוספות של הלוחם היהודי.

ברצוני להפנות את תשומת לב הקוראים שבזמנו הוצאתי ביטאון מיוחד הנקרא: **"עמידה וגבורה יהודית בשואה - פרטיזנים יהודים"** {ביטאון מס' 16}. כדי להשלים את סיפורו של הלוחם היהודי, אני ממליץ לקרוא ביטאון זה.

גד רוזנבלט: דימיטרי ניקולייבוץ' מדוויידיב

בגלריה של **מפקדי הפרטיזנים**, שפעלו באוקראינה, מיוחד מקום כבוד ל**דימיטרי ניקולייבוץ' מדוויידיב, גיבור ברית-המועצות**. יחידתו הפרטיזנית הטילה פחד בכל מקום שעבר ופעל. עיקר פעולתו הייתה ביערות צאמאן לא הרחק מהעיר רובנה, שבה ישב הנציג העליון הגרמני ה-"רייכסקומיסר" אריק קור.

דימיטרי נולד בעיירה בז'יזה, אזור בריאנסק, במשפחה יהודית מרובם ילדים. אביו, נגר לפי מקצועו, עבד באחד המפעלים בעיר בריאנסק. דימיטרי בהיותו בן 20 התנדב לצבא האדום והשתתף במלחמת האזרחים. לאחר מכן עבד במוסדות לביטחון המדינה ועסק גם בכתיבה.

בהתחלת קיץ 1942 נקרא דימיטרי לפגישה באחד המוסדות שעסקו בביטחון והוטל עליו לארגן "אוטריד" לתפקידים מיוחדים. אנשי היחידה - האוטריד, לאחר הכנה, יוצנחו ביערות אוקראינה המערבית במטרה לרכז סביבם תושבים מקומיים אוהדי ברית-המועצות, שיהיו מוכנים להצטרף אליהם לשם ניהול מאבק מזוין נגד הפולשים הגרמניים. מוסדות הביטחון המתאימים קבעו שהאוטריד שיוקם מאנשים על פי בחירתו של דימיטרי, עליו למצוא מקום מתאים ביערות בסביבת רובנה על מנת לעסוק רק בחבלה, ריגול וסיוורים ובשום פנים ואופן לא להיכנס לקרבות עם הגרמנים ועוזריהם, כי אין זה תפקידם.

לקראת צניחתם החליט דימיטרי לא לצנוח מיד בסביבת רובנה, אלא באזור היערות שבסביבת ז'יטומיר לא הרחק מהכפר "מוכוידי". הקבוצה הראשונה של היחידה שצנחה בטעות דרומית ממוכוידי נתקלה במארב גרמני וחוסלה.

בצניחה הרביעית השתתף דימיטרי לוקין (מפקד הסיירת). הם צנחו באזור "טולסוי לס", כ-300 קילומטרים מאזור מוכוידי. הצניחה התקיימה ביוני 1942.

קבוצה אחת של המוצנחים מנת 25 צנחנים כבר בהתחלה ניהלה קרב אכזרי עם יחידה גרמנית, שפעלה בשטח והצליחה לחסל כ-40 גרמנים ומספר ניכר של שוצמנים אוקראינים. בסיום הקרב הם עזבו את המקום והתחילו לנוע למקום היעד, והגיעו ליערות סרני. מקום התפרסות זה היה כ-120 קילומטרים מרובנה, הבירה של ה-"רייכסקומיסר".

באזור זה התחילו לקבל מתנדבים מהכפרים הסמוכים והאוטריד הגיע ל-300 איש. מיערות סרני דימיטרי התחיל לפרוס את רשת הסיירת לכיוון רובנה. אנשי הקשר שלו הצליחו לחדור להרבה משרדים גרמנים והתחילו בעבודות הדיווח על מה שנעשה ועל הפעילות שהגרמנים מתכננים לבצע. עם מיסוד רשת

הסיירת, **דימיטרי החליט להקים קבוצה מיוחדת לתפקידים מיוחדים.** הנבחרים מבין הצנחנים היו בעלי ניסיון בחבלה, ריגול וסיירות ובביצוע פעולות ייחודיות לפי הוראת מוסקבה. בתחום זה עזרו לו במיוחד אנשי מקצוע חשובים, 3 יהודים בשמות וטניצקי, לוקין ו-וולדימיר. שיטת הקשר של דימיטרי גם השתכללה. הוא הקים רשת של "מאיאקים". כל מספר קילומטרים מרובנה והסביבה ולבוב היו מוצבים בכפרים, או ביערות, בנקודות מיוחדות כל מאיак היה חייב להגיע לנקודה הבאה של ה-"מאיאק" עד שהאחרון הביא את הידיעות או המסר למטה.

באותה תקופה הסכים פלג התנועה הלאומית האוקראינית "בולבובצים" וראשה טאראם בורובייץ שכינויו היה "בולבה", שפעל באזור זה, לא להתקיף את אנשי מדוויידב ואילו אנשי מדוויידב את ה"בולבובצים". הסדר זה נמשך תקופה קצרה בלבד דבר שחייב את הצנחנים לנהל בהמשך מאבקים וקרבות מרים רבים, זאת עד סוף פעילותם באזור רובנה ולבוב.

בין הצנחנים מנו היהודים בין 25 ל-30 אחוזים. כולם מתנדבים בעלי ניסיון ומוטיבציה חזקה ללחימה ונקמה ברוצחים הגרמנים. באזורים שבהם עבר ופעל דימיטרי **נמצאו יהודים רבים שהצליחו לברוח מהגטאות ליערות בסביבה.** **דימיטרי ארגן מחנות משפחה ונתן להם נשק להגנה.** במחנות אלה היו בין 250 ל-200 איש, נשים, זקנים וילדים.

באוטריד של מידוויידב היה לוחם בשם **כהן נחום** (נמצא כיום בקנדה). כינויו המחתרתי היה קובלסקי. כהן היה מבין הסיירים הבולטים והרבה פעולות ריגול וחבלה הוטלו עליו ובוצעו באופן יסודי. כדאי לציין כי הלוחם הזה היה בקבוצה של אנשי זופיובקה ובאוגוסט 1942 עם התארגנותה ואחר זמן – מה ניתק את עצמו וכנראה ארגן קבוצה של פרטיזנים, שמנתה 18 איש מבין יוצאי זופיובקה. הקבוצה הושמדה על ידי הגרמנים והאוקראינים ואילו כהן ומספר בודדים ניצלו והצטרפו לפילוק אלכסנדר, שפעל ביערות צאמאן ואשר לאחר מכן הצטרף לאוטריד של מידוויידב.

בין צנחני מידוויידב יש לציין במיוחד את המקרה של הצנחן הסייר ניקוליי קוז'ניצוב. קוז'ניצוב היה בעל השכלה גבוהה, ידע גרמנית על בוריה והצליח להסוות עצמו כגרמני. האיש לבש תלבושת קצין גרמני והיה בן בית בהרבה משרדים של הגרמנים ברובנה. הוא תכנן וביצע בעצמו ובעזרת אנשי מחתרת נוספים הרבה הוצאות להורג של גרמנים בעלי תפקידים בכירים, בנוסף להרבה פעולות ריגול וחבלה. הגרמנים לא ידעו מי המבצע ומי האיש שחדר אליהם ולמשרדיהם.

בקיץ 1943, כאשר חטיבת קובפק (עלייה נמנית) הלכה לקרפטים ועברה את יערות צאמאן אירעה תקלה רצינית. איך שנכנסו ליער נשמעו יריות, בהתחלה יריות בודדות אך עד מהרה נתעצמו היריות וניתך ברד של כדורים מנשק

אוטומטי. לא ידענו מי המתקיפים, ולבסוף התברר כי אלה פרטיזנים סובייטיים.

מתקרית זו יצאנו בשן ועין עד שהמתקיפים עמדו על טעותם כבר נפצעו כמה מאנשינו וכמה סוסים נהרגו. אירוע שני עם אנשי מידוויידיב קרה לחבר הפלוגה הזופיפקאית גלז' יוסף בעת יציאתו מהכיתור בהרי הקרפטים. גלז' עם עוד 8 פרטיזנים חמקו מההרים באזור דלאטין ונתקלו במארב גרמני. חמישה מהם נהרגו. בין השלושה שניצלו היה יוסף גלז'. הם לקחו כיוון צפונה לאזור פודוליה כאשר נקודת המפגש הייתה צריכה להיות ביערות צאמאן, ערש הפרטיזנים של זופיפקה.

בהגיעם לאזור יערות צאמאן נתקלו באחד הלילות בסיירת עגלות וכפי שהתברר לאחר מכן היו אלה אנשי מידוויידיב. מפקדי היחידה הניחו כי שלושת הפרטיזנים המצהירים כי הם אנשי קובפק הם למעשה עריקים, מאחר ולא תיתכן אפשרות של פיזור חטיבת קובפק (אפילו בתנאי קרב גרועים). אנשי מידוויידיב פירקו את הנשק מהם, קשרו אותם לעצים בחוטי תיל דוקרני והמתינו לפסק דינו של המטה. **גלז' בהיותו עומד קשור לעץ הבחין בדמות שעוברת לא הרחק.** הוא הכיר בה את אליושה מפקד הצנחנים שמצאנו ב-1942 ביערות קורושציה. גלז' התחיל לקרוא לו וכאשר אליושה ניגש יותר קרוב הכיר מייד את גלז'. הוא נעמד והשתומם ממחזה זה. יוסף גלז' קשור לעץ, מה זה? אליושה מייד רץ למטה של המדוויידיבים וסיפר להם שהוא אישית מכיר את גלז' כפרטיזן מקבוצת זופיפקה ובוודאי הוא לא עריק. מהמטה התקשרו למרכז במוסקבה וביקשו הוראות. מוסקבה ענתה כי אין הם עריקים, אלא לוחמים שחוזרים מחזית לחימה קשה ויש לעזור ולכבד אותם.

המפקד מידוויידיב היה מעוטר ב-4 אותות לגין, אות הדגל האדום ובמספר רב של מדליות ובאות גיבור ברית-המועצות. מידוויידיב פרסם מספר ספרים. בין היותר ידועים:

1. זה היה לא הרחק מרובנה.

2. ברוח איתנה.

מידוויידיב נולד ב-1898 ונפטר בשנת 1954. מיערות צאמאן הוא ניהל את מלחמתו ברובנה ובאזור. ליזכותו נמנות פעולות רבות של חבלה, ריגול והוצאות להורג של גרמנים הנושאים משרות בכירות ובוגדים אוקראינים ואחרים, כן ניהל מידוויידיב מספר קרבות שהגרמנים יזמו וחלק שהוא יזם. כמו כן פעולות נגד לאומנים אוקראינים.

בסתיו 1944 האוטריד שלו מנה 1,300 לוחמים. לאחר המלחמה חזר למוסקבה ועסק בספרות ורישום זיכרונות של ימי הלחימה הפרטיזנית. מידוויידיב היה בן נאמן לעם היהודי ואף פעם לא התכחש למוצאו וכפי שהזכרנו לעיל נתן יד לפליטי העיירות שברחו ליערות וארגן אותם בערך בין 150-200 איש, נתן להם חסות, נשק ומזון ודאג להגנתם. [25]

ארקדי תימור: חוליית הפרטיזנים של אייזיק כוגן

במחצית חודש דצמבר 1941 הודיע רדיו מוסקבה על התקפה נועזת, שערכה **חוליית נוער פרטיזאני**, בפיקודו של א. כ., על מפקדת קורפוס של הצבא הגרמני באזור יארצבו. שידור זה שמעתי שלושה ימים לאחר המבצע, בעת שהייתי ביער, באוהל אחד עם א. כ. – הוא אייזיק כוגן. באותם ימים מלאו ללוחם-פרטיזן זה **תשעה-עשרה שנה בלבד**.

בתחילת דצמבר 1941, יצא אייזיק ועמו עוד חמישה חיילים, על פני השלג שכבר היה יציב, אל אזור תשלובת-הטקסטיל של יארצבו. הוטל עליהם לברר איזה חיל מצב הוצב שם. כדי להגיע למקום צריכים היו לקחת עימם בדרך את מורה הדרך מישה ארסנייב.

למישה, שהיה שומר יערות, היו העקבות ביער כספר הפתוח. אף בלילה חשוך ביותר יכול היה להתמצא בין העצים במישוש ידיים בלבד. ואילו לפי המפות הבלתי מושלמות שהיו בידי אייזיק – ואף כאלו לא היו לו במידה מספקת – הייתה החוליה תועה לעיתים קרובות, ויש שהייתה נקלעת משום כך למצבי ביש. הנה כי כן, היה ארסנייב מבוקש מאוד.

ביקתו של ארסנייב עמדה בקצה הישוב, כשלוש מאות מטרים מפאת היער. אייזיק ואנשיו התקרבו לשם בלילה, מצד גן הירק. כרו אונניים והקשיבו למתרחש מעבר לקיר, אך שרר שם שקט גמור. ניגשו אל הדלת – ומצאוה נעולה על בריח. כדי שלא לקפוא מקור, פתחו חלון, נכנסו פנימה והמתינו למישה.

הייתה זו שגיאה, אשר כמעט עלתה להם בחייהם.

"צריך היה לחכות עד הבוקר בקצה היער", אמר לי אייזיק, "להתבונן, להאזין... בייחוד לאחר שנתברר, כי ארסנייב יצא לעבר המחנה שלנו, ואנו עברנו על פניו, מבלי לראותו".

אנשי הצוות של אייזיק שחדרו לביקתו של ארסנייב, סעדו ליבם בצנימים ובשימורי בשר קרים, חבשו את כובעי-הפרווה למען ייחם להם, ושכבו לישון על הרצפה. בבוקר השכם עוררם רעש, שהגיע אליהם מבחוץ. "מה שם? מה קרה?" שאל אייזיק.

"ראה, המפקד!"

אייזיק הסיט את הווילון הלבן והוכה בתדהמה. הרחובות, בין הבתים שהזדקרו על הגבעה הסמוכה, שקקו סגינים אפורים-ירוקים של גרמנים. משאיות כבדות פיזרו את השלג לצדדים. חוליית קשרים מתחה חוטים לעבר הנהר. בסמוך לביקתה התמקם מטבח-נייד של הגרמנים, וקבוצת חיילים התיישבה ליד קירות הביקתה, ממש מתחת לחלונות. אילו היה מישו מהגרמנים הללו מפנה מבטו לאחור, היה בא הקץ של אייזיק ואנשיו.

מבטיהם של הפרטיזנים הצעירים הופנו אל אייזיק.

"אפשר לנסות לפורץ ולעבור..." הציע בהיסוס אחד הפרטיזנים. "זה יהיה טוב יותר מאשר לשבת ולחכות".

היה צדק בדבריו, שכן במלחמה אין דבר גרוע יותר מאשר לשבת ולהמתין באפס-מעשה. אולם אייזיק לא קיבל את ההצעה: חציית שלוש מאות מטרים בריצה על פני שדה פתוח לעיני הגרמנים – משמע מוות בטוח. לעומת זאת, אם יישארו בביקתה הנעולה – ייתכן שהגרמנים לא יגלו.

ביום ההוא לא היו יריות, לא רדיפות ולא התפוצצויות. איש לא נפצע ולא נהרג. לא קרה מאומה. רק ציפייה מורטת עצבים אחזה בפרטיזנים, כשהרימונים הנגד טנקים קמוצים בידיהם עד לכאב, בעוד החיילים הגרמנים זוללים וסובאים מעבר לחלון.

שיחק להם המזל, לאייזיק ולחבריו: איש לא הבחין בקיומם – ואילו הם ראו דברים רבים. בצפותם באויב, נוכחו לדעת, כי במקום השתכנה מיפקדה גדולה. על המגרש, לבית בית התרבות לשעבר, הורגשה תנועה רבתי. אופנועים באו ואופנועים יצאו, מכוניות מפוארות הסיעו גנרלים גרמניים במדיהם ההדורים. חוטי טלגרף נמתחו לעברם.

משהחשיך, הצליחו הפרטיזנים לחמוק מן הביקתה בלי שיבחינו בהם, ולהגיע ליער. הם הבינו כי ברשותם ידיעה חשובה, שיש לדווח עליה ללא-דיחוי למיפקדת הממונה. ביער לכדו פלדפבל (רב-סמל) גרמני, והוא אישר כי ביארצבו השתכנה מיפקדת קורפוס גרמני.

בחולייתו של אייזיק הייתה **מאני השוורץ, בת השבע-עשרה, אחת הסיירות האמיצות ביותר.** אותה שלח לגלול במדויק את היערכות כוחות האויב.

"היכוני מאניצ'קה! מהרי – יש להספיק עד עלות השחר..." אמר לה. היא העריכה נכונה את החשיבות הנודעת לבירור היערכות המדויקת של כוחות האויב. לכן הכינה את עצמה במהירות: החליפה את מכנסיה בשמלה, עטפה

את ראשה, רוקנה את כיסי מעילה, שלא יישאר בהם כדור או נפץ של רימון – ויצאה לדרך.

בקצה הישוב יארצבו הבחינה בצידי הדרך בחפירות עמוקות ובהן עמדות מקלעים על צוותיהן. חיילים גרמנים התהלכו ליד החפירות, עישנו והחליפו דברים ביניהם. מאניצ'קה הלכה, כביכול, לתומה. **אסור היה לה לגלות סימני פחד.** איש לא שאל אותה ולא כלום בדרכה, וכל מה שראתה חקקה בזיכרונה: מקומם של התותחים, המרגמות והטנקים. אחרי שעברה כמה רחובות הגיעה אל בית הטוחן פדיונין.

פדיונין, שהיה קשור עם הפרטיזנים, מסר למאניה ידיעות חשובות ביותר בדבר מקומה של המפקדה. לאחר מכן התברר, כי הקורפוס הגרמני היה מיועד לנוע לעבר מוסקבה.

משאסף אייזיק את כל הידיעות על האויב, ניגש לעיבוד תוכנית ההתקפה על המפקדה, שמטרתה: לסכל את הטלת הקורפוס לקרב. התוכנית שהכין לא הייתה מורכבת ביותר: כל הכוח חולק לשמונה חוליות, לפי מספר היעדים שהיה צורך להשמיד או לכבוש. כדי למנוע משגים בחשיכה ולהבדיל בין גרמנים לבין פרטיזנים, כך כל פרטיזן סרט לבן על כובעו ועל שרוולו.

בשתיים-עשרה בלילה תפסו החוליות את עמדות ההסתערות שלהן. אייזיק עמד בראש החוליה, שעליה הוטל לתקוף את מגורי הקצינים. הלילה היה אפל ושקט. השלג חרק תחת רגלי הזקיפים הגרמניים. מרחוק נשמעו נביחות כלבים.

אייזיק שכב על השלג, הצמיד את לחיו אל תת-המקלע ואצבעו על ההדק. כעבור זמן מה נשמעה פקודתו: "זיקוק ירוק", כאות להתחלת ההתקפה.

בבת-אחת נפרץ הסכר ושאון הקרב מילא את החלל. צורות המקלעים והתת-מקלעים נתמזגו ביריות בודדות ונפץ פגזי המרגמות. הקולות נתערבבו והפכו למהומה רבתי. ההתפוצצויות הרעימו ברעש מחריש אוזניים, ובכמה מקומות פרצו דליקות, שהאירו את המקום כבאור יום.

חוליית פרטיזנים הסתערה, ובהטילה רימונים על מגורי הקצינים, הציתה את הבית. הקצינים קפצו מן החלונות, והאש שהומטרה לעברם חיסלה את רובם מייד.

אייזיק מיהר אל חוליה אחרת, עליה הוטל לתקוף את בניין המפקדה. שם כבר הספיקו הגרמנים להתארגן ולהיערך להגנה. ליד המפקדה בער מחסן דלק. משכילה אייזיק את כל הכדורים בתת-המקלע – הסתער קדימה עם ה"מאזר" בידו. בהתקרבו אל הבניין, התנפל עליו גרמני לבוש סגין, אבל חסר מכנסיים.

אייזיק רצה לירות, אך משהו פגע בידו. ברגע הראשון לא חש כל כאב, ורק ראשו נסתחרר לרגע. מאחוריו נשמעה ירייה, והגרמני צנח על הקרקע.

אייזיק רצה לפרוץ ולעלות לקומה השנייה, אלא שדם פרץ מידו. ידיים חזקות תפסוהו וראשו נסתחרר מאיבוד דם רב.

"המסמכים! מסמכי המפקדה! לקחת!" צעק אייזיק למפקד החוליה.

"הנה המסמכים!" קרא לעומתו אחד הפרטיזנים.

אייזיק הציץ הצידה וראה את הפרטיזן נושא תיק גדול, שצבעו חום. באותו זמן נשמע שאון טנקים קרבים. הטנקים התקדמו בזהירות ושטפו באש מקלעים ותותחים כל סימטה.

בכבדות הניע אייזיק את לשונו ופקד: "זיקוק אדום" – אות לנסיגה.

וכך, אור ליום ה-5 בדצמבר 1941, השמידה חוליית פרטיזנים צעירים, בפיקודו של אייזיק כוגן, מיפקדת קורפוס גרמני. [26]

צבי אולשנסקי: הגיבור הצנוע

לפני כשנה הלך לעולמו ר' צבי אולשנסקי – פרטיון ומפקד נועז שהפיל את חיתתו על הגרמנים והגויים למיניהם בסביבה בה פעל ולהם – ביערות ווהלין ופולסיה.

צבי נולד בכפר קטן בפלך סטולין-פילסיה, קיבל חינוך דתי ונשאר יהודי מאמין ושומר מצוות עד סוף ימיו.

בצעירותו למד אצל מורים פרטיים בכפר ואחר-כך עבר ללמוד בסטולין, בתלמוד-תורה. כשהתבגר החל לעסוק במלאכה ובמסחר, שירת בצבא הפולני ובפרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה, גויס, נשלח לחזית, נפל בשבי הגרמני, ברח מן השבי וחזר למקום הולדתו עד שהוכנס לגטו יחד עם כל יהודי הסביבה.

לפני מותו הספיק לספר את קורותיו בימי מלחמת העולם השנייה, שקטעים מסיפורו אנו מביאים בזה:

באוגוסט החליטו הגרמנים להכניס את כל היהודים לגטו בסטולין. אספו את היהודים משבעה כפרים – 210 יהודים בסך הכל. שחדו את מפקד המשטרה, וכנראה גם את השוטרים, כך שהם הניחו אותנו לנפשנו. עבדנו שם בכל מיני עבודות.

ב-13 באלול ב-1942 אספו את היהודים ברוקיטנו – כדי להוביל אותם לסרנו ולהרוג אותם שם. אישה אחת, שקראו לה "די קוואצ'קע", קראה: **"יהודים, תברחו כי רוצים להרוג אתכם!"** כ-130 יהודים ברחו. בדרך תפסו גויים רבים מן הבורחים והרגו אותם. חלק ניצל. היו כאלה שהצטרפו לפרטיזנים, לפלוגה של שיטוב, לסבורוב, לקולפאק, אצל מידביידוב.

משפחות פינצ'וק וגרוסמן – שבע נפשות, באו אלי והיו אצלי. אחר כך הגיעו אלי שתי אחיות מלודביפול שהיו אצל מידביידוב והוא גירש אותן – לא ידוע מדוע. כך התאספו סביבי כ-40 יהודים. ביניהם גנדלמן ובנו ואחיו, ועוד אישה וילדה.

לא היה קל לארגן פלוגת פרטיזנים. יהודים לא היו מתקבלים לפרטיזנים בלי נשק, ונשק לא היה קל למצוא בסביבה. **החלטתי לעשות משהו בכל מחיר.** ידעתי שבמקום אחד נמצא שומר יער שיש לו רובה ציד טוב מאוד. חשבתי על כל מיני תחבולות איך להשיג את הרובה הזה. לקחתי מקל בעובי של קנה רובה,

הכנסתי את קצה המקל דרך החלון שלו, בשעות הערב, ואמרתי לו שאם הוא לא זורק החוצה את רובה הצייד, אני מיד יורה. הוא איבד את עשתונותו וזרק אלי את הרובה, וכך היה לי רובה צייד, בלי כדורים. באתי לפרטיזנים – זאת הייתה היחידה של סבורוב. המפקד היה איבנוב, מיור. אמרתי שאני חייל. הייתי קורפורל בצבא הפולני ואני יודע להילחם, ושברצוני להצטרף. אבל הוא אמר שהרובה הוא רובה צייד, בשביל ארנבות, ולא בשביל להילחם. הספק שלהם, ראה את רובה הצייד והוא מצא חן בעיניו. הוא רצה לתתו במתנה לגנרל סבורוב. הוא הציע לי תמורתו שלושה ליטר וודקה.

אני רוצה תמורתו או שלושה רובים או רובה אוטומטי, אמרתי. הוא אמר שזה בלתי אפשרי אבל הציע לי כמה רובים שבורים, שאוכל לתקן אותם. הלכתי לראות את הרובים – **לאוצר כזה לא פיללתי**. אמרתי לו: הרי אני צריך גם כדורים. קיבלתי ממנו גם 165 כדורים. העברתי את הרובים לבעל מלאכה והיו לי שבעה רובים טובים. שני רובים סתומים שהתכתי את הקנים שלהם, ורובה חצי אוטומטי.

נודע לי שאצל גוי אחד נמצאים שישה רובים. הגוי לא הסכים למסור את הנשק. לא בטוב ולא ברע הוא טען שאין לו נשק. אמרתי לו לחפור בור, העמדתי אותו ליד הבור ויריתי מעל לראשו. אז הודה שיש לו הנשק ומסר לישישה רובים וכדורים.

אחר כך הלכתי למחצבה ליד רוקיטנו שעשרה קוזקים שמרו עליה. כשהגעתי לשם, עמד קוזק אחד בשמירה ותשעה ישנו במבנה. היו איתי עוד ארבעה אנשים, העמדתי אותם בארבע פינות הבית, וציוויתם שאם מישהו ינסה לברוח – שיירו בו. החלטתי לתפוס את האחד שעמד בשמירה. היה לו רובה על הכתף. כשהגעתי כשני מטרים מאחוריו, הוא הבחין בי וברח, כדי להודיע לגרמנים. דפקתי עם הרובה שלי בחלון, והודעתי לאנשים: **אתם מוקפים ארבע פלוגות פרטיזנים. אם לא תיכנעו נשמיד אתכם**. הם האמינו. פקדתי עליהם לזרוק את הרובים שלהם. הם עשו כן, וגם את הכדורים. אלה היו רובים צרפתיים ושלושים כדורים לכל רובה. הם יצאו אחד-אחד מן הבית. ערכתי חיפוש ואמרתי להם: "אתם צריכים להיות פרטיזנים ולהילחם נגד הגרמנים, ולא נגד הרוסים". בין האנשים האלה היה אחד, בשם זובקו שהוריד אחר כך 23 רכבות של הגרמנים. הם לחמו די טוב. פוצצתי את המחצבה והסתלקנו מן המקום.

בזמן הראשון כשהייתי פרטיזן, **נקראנו בפי הגויים "גדוד עברי"**. ידעתי באיזו סביבה אני נמצא: בין גויים אויבים, אוקראינים וביילורוסים. ביקשתי מהפרטיזנים הרוסים **שיתנו לי מפקד רוסי**. בפלוגה שלי היו **כ-40 יהודים**. חלק מהם ילדים ונשים, (חלק מהם נמצא עכשיו בארץ) בין הלוחמים היו זלמן פרלמוטר, קפלן, מרוקיטנו, שהיה לוחם טוב. אבל ידעתי שיום אחד הגויים, אם ידעו שכולם יהודים, ימסרו אותנו לגרמנים, והם ישמידו אותנו, לכן ביקשתי מהפרטיזנים שיתנו לנו מפקד. הרוסים הסכימו ונתנו לי מפקד בשם פלסקנוסוב.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הוא היה אדם ליברלי, במקצועו מורה. הוא לא התערב הרבה – מה שצריך לעשות ידעתי בעצמי.

היה גם קומיסר אחד רוסי, שאחר כך החליפו אותו ונתנו לי במקומו יהודי בשם מיכאל פלינסקי. במשך כמה חודשים הוא לא סיפר לי שהוא יהודי – אבל אחרי שנודע לו שאחד מהמפקדים קיבל כדור בראש מאחור מידי פרטיזנים הוא אמר לי: **דע לך שאני יהודי, ובמקרה שאני אקבל כדור, אתה צריך לנקום.** אבל האמת היא – הרבה טובות הוא לא עשה ליהודים. הוא היה יהודי רוסי. היה יהודי רוסי אחר, בשם קרביץ, בן 52, יליד מוסקבה הוא היה טוב לב מאוד. כשידע על יהודי שנמצא באיזה מחבוא – היה לוקח אפילו עד 20 ק"ג קמח כדי לעזור לו.

אף יהודי מקבוצתי לא נהרג בידי הגרמנים או מידי האוקראינים – פרט לאלה שנפלו בקרב. אלה שניצלו מההרג הגרמני והגיעו אלינו – ניצלו ונשארו איתי עד לשחרור.

חיסול בוגדים

פעם בחוזרי מפעולה ראיתי בדרך זוג זקנים ונערה, הרוגים. **הבנתי שאלה הם יהודים. קברנו אותם במקום שנמצאו.** הלכתי הלאה, והנה הבחנתי ביער באיזו דמות. פקדתי לתפוס את האדם הזה. הביאו לפניי גבר גבוה. התחלתי לדבר איתו ברוסית, וראיתי שהוא רועד מפחד. **הבנתי שהוא יהודי.** שאלתי **באידיש** אם הוא יהודי והוא אמר כן. מאין הוא, והוא אמר מזאלביה, והגוי אמר לי עוד קודם, שההרוגים שמצאנו בדרך הם מזאלביה. סיפרתי לו על הגוויות שמצאנו, והוא אמר שאלה הם הוריו ואחותו. שאלתי מי הרג אותם? ואמר שהיו אלה שוטרים מן הכפר שהובילו אותם לרוקיטנו לגרמנים, בדרך נמלכו בדעתם, ולקחו את כל הרכוש שלהם – אילו הגרמנים היו הורגים אותם, היו הגרמנים לוקחים את הרכוש, והשוטרים הרגו אותם כדי שהרכוש יישאר בידם. שאלתי אם הוא יודע את הכתובת של השוטרים, והוא אמר שהוא יודע, אבל הוא מפחד לגלות.

לאחר שלחצתי עליו הביא אותי למקום שאומנם לא היה רחוק מן הגרמנים, **אבל החלטתי לנקום.** לא מצאתי את השוטר עצמו במקום, כי הם פחדו ללון בבית, אבל ראיתי בביתו, על מיטה, כרים של יהודים, כן היה שם ארון יהודי. לקחתי גרזן ושברתי את הארון ואת המיטה היהודית. פקדתי לבחורים שלי שיחתכו את הכרים היהודים בחצר ויפזרו את הנוצות, כדי שידעו שכאן גר שוטר. הפקודה בוצעה מייד.

נסעתי לשוטר השני. גם אצלו היה רכוש יהודי גדול, אבל את השוטר לא מצאתי. לקחתי מה שהיה נחוץ לנו ונסעתי הלאה.

היו מקרים רבים שסילקנו אנשים שעבדו עם הגרמנים ושיתפו איתם פעולה. זה לא היה כל כך קל, אבל העבודה הזאת עשינו במסירות נפש. **לא רק אני – כל הפרטיזנים היהודים, כי ראו בכך תפקיד קדוש.**

היה כפר אחד בשם טוניץ' לא רחוק מהעיר מזיון זה היה בצד הרוסי. כשבאו הגרמנים לסביבת פוליסיה, **התארגנו בריונים מהכפר סטארה סיולו ויצאו לכיוון הטריטוריה הרוסית הקודמת, ושם הרגו את היהודים ואנסו צעירות יהודיות. הם סיפרו ועל כך בכפר, התגאו בזאת – שבילד אחד ירו 15 כדורים, והילד צחק!** הילד בוודאי צחק מהגורל שלהם, ולא מהגורל שלו, כי אותו הרגו רוסים, אבל יבוא יום, ועוד ימצאו גיבורים יהודים שיגידו "על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון", וכך זה היה בסתיו 1942, כשארגנתי את הפרטיזנים שלי, **התנקמתי באלה שהרגו את היהודים.**

אך לצערי הגדול, שניים מהם ניצלו – אחד שהיה בטוניץ' והרג את היהודים ושטר שני שהרג את דודי ושני בניו. הבאתי אותם לבסיס הפרטיזנים, ושם היה קומיסר רוסי אחד. אמרתי להם שצריכים להוביל אותם בדרך ביער, ולסלק אותם, ואני החלטתי ללכת עם מחלקה אחרת לקחת עוד משתף פעולה.

היה ביניהם אחד שחשדתי שמסר לאנשים שמתכוננים להרוג אותם. הקומיסר ירה באחד מהם, ופתאום התקלקל האקדח, והשניים ברחו. מרוב כעס הוא רצה להרוג את קרמר, הפרטיזן היהודי מרוקינטו, על שהוא לא ירה בהם ועצר אותם. קרמר לא ידע שצריך לירות בהם, הוא חשב שצריך רק לשמור עליהם, וכך הם ניצלו.

לכל מקום שהלכתי הדבר הראשון היה לחסל משתפי פעולה. היה משתף פעולה אחד שמסר את היהודי גנדלמן מרוקינטו (בנו נמצא עכשיו בארץ), למשטרה והרגו אותו. אבל בינדר לא החזיק מעמד, והרג אותו בדרך. כשבינדר חזר בלעדיו, סיפר לואסילי את האמת, לא החזקתי מעמד והרגתיו. אמר ואסילי – אל תפחד, גם אני הייתי נוהג כמון אך רציתי להציג את החיה הזאת לפני האנשים.

לא רק בינדר, גם בליזובסקי ואחרים, **התנקמו במשתפי הפעולה עם הגרמנים.** היה אחד בכפר בליזה, שהיה שוטר אצל הגרמנים. הוא שדד ועינה את היהודים, וכשהרגיש שהרוסים מתחילים להפגז ולהתקדם והגרמנים מתחילים לסגת, עזב את הגרמנים והצטרף לפלוגה הפרטיזנית על שם איבנוב ביחידה של סבורוב. הפלוגה הזאת הייתה פלוגת פרשים שהיו תמיד בתנועה והתנאים היו קשים. השוטר הזה החליט שזה לא עניין בשבילו, ערק מהם, חזר לכפר שלו, לקח שק מלא בשר חזיר, וודקה ונקניק והביא ליחידה שלי. נתן את כל זה לקצינים הזוטרים שהיו שם והם קיבלו אותו ליחידה. במקרה הייתי אז בבסיס. **כשבאתי סיפר לי חברי הטוב פינצ'וק ישראל, שקיבלו שוטר שעינה ושדד יהודי, ליחידה כפרטיזן. אמרתי לו: אל דאגה, יבוא יום**

ואסתדר גם איתו. בוקר אחד אני קם, נפגש עם פרסקנוסוב, המפקד שלנו, והוא סיפר לי שהוא קם בלילה ומצא את השוטר הזה ישן בזמן השמירה. **הצעתי לערוך משפט חברים,** וכמו שנהוג ברוסיה, עוד לפני התחלת המשפט החלטנו בינינו מי יהיה זה שיהרוג אותו.

סידרתי את כל האנשים בשורה, ואני הייתי התובע. אמרתי להם: "חברים יקרים, זה שעומד לפנינו הוא למעשה לא פרטין, **אלא בוגד.** הוא היה שוטר אצל הגרמנים, ועשה הכל נגד העם והמולדת שלו, ובשביל דברים כאלה מגיע עונש מוות. אך הפרטיזנים שלנו מחלו לו וקיבלו אותו ליחידה של איבנוב. הוא ערק מן היחידה של איבנוב. בעד עריקה בזמן מחמה מגיע מוות, אבל האנשים שלנו מחלו לו שוב וקיבלו אותו ליחידה שלנו. לפי דעתי יש לו כנראה הסכם עם הגרמנים, כשהם יגיעו הנה הם יהרגו את כל הפרטיזנים ואותו ישאירו בחיים. רק בגלל זה הוא היה בטוח שהוא יכול לישון בשקט בשעת השמירה. אני חושב שלא ימצא אף אחד שיהיה נגד פסק דין מוות". **השוטר ניסה לברוח אבל הפרטין המפקד – יהודי מהומל ירה בו שלושה כדורים וזה נפל בו במקום.**

היה מקרה עם אדם בשם ודובינקו מהעיר מאלין בפלך קיוב. הוא היה ברוקינטו. הכרתיו אישית כי גם אני הייתי בזמן המלחמה ברוקינטו. הוא נשאר שם כשהיו הגרמנים. הוא היה בא לסביבה שלנו עם עוד ארבעה אנשים, לדוג דגים – כך הם אמרו. חשדתי באנשים האלה שהם באים ברגל. יום אחד תפסנו את כולם והבאנו אותם ליחידה שלנו. ודובינקו הכיר אותי. מייד ניגש אלי ושאל מה שלומי. אמרתי לו: שלומי בסדר, אבל מה מעשיך עם האנשים האלה? לדעתי אתם מרגלים. והוא אמר: כן, ניחשת נכון, אבל אני לא מרגל. ארבעה אלה באמת מרגלים, אבל אותי שלח אחד הפרטיזנים לעבוד במשטרה למטרת מודיעין. האמנתי לו, כיוון שלא יכולתי להתקשר עם הפרטין ההוא, וידעתי שהוא עצמו מן הצד הרוסי – וייתכן שאמת בפיו כי גם אנו היינו שותלים אנשים במשטרה ובכל מיני מקומות אחרים. את הארבעה שהיו איתו כמובן שנהרגו. לו הייתי נותן כל מיני פקודות, והוא היה צריך להעביר לי ידיעות.

יום אחד אמרתי לו: ברוקינטו ישנם קוזקים, ואני רוצה להתקיף אותם. תביא לי את הסיסמה, של הגרמנים, לאותו הלילה. לקחתי איתי 35 איש. ואכן כ-4 ק"מ מרוקינטו הוא הופיע בזמן עם הסיסמה. מכיוון שחשדתי בו, אמרתי לו שיתלווה אלינו. ראיתי שהוא נפל בפח. הוא התחיל לספר לי שקורה לפעמים שהגרמנים מחליפים את הסיסמה בלילה, אמרתי לו: איך אתה מתאר לעצמך, הם יחליפו את הסיסמה ואני אפול בפח עם האנשים שלי? ננסה פעם אחרת.

נתתי לו ללכת והחלטתי לנסות אותו שוב. נתתי לו מוקש שאפשר היה לכוון שיתפוצץ לאחר שש שעות, ואמרתי לו כי מכיוון שהוא עובד עם ה-ס.ס., שישים את המוקש תחת שולחן, במקום סתר בין הדפנות, בשעה שש בבוקר, והמוקש

יתפוצץ בשעה 12 כשאנשי ה-ס.ס. מתאספים שם, ולא יחשדו בו. כעבור זמן חבר אלי וסיפר שבמקום המיועד אי אפשר להטמין כי השוטרים שומרים כל הזמן, כך שהוא שם את המוקש בבית אחר ונהרגו שם שלושה גרמנים. בדקתי את העניין. הוא חשב שהוא המודיע היחידי שיש לי ברוקיטנו, אבל היו לי מכרים גויים שהיו מקשרים שלי ועזרו לי. כך נודע לי שהוא לא רצה לבצע את הפעולה כי היה מסור לגרמנים יותר מאשר לנו, הוא סיפר לגרמנים את האמת, והם החליטו להסוות את העובדה שהוא עובד בשבילם, ושמו את חומר הנפץ בבית ריק – הפצצה התפוצצה אבל גרמנים לא נהרגו שם.

יום אחד אמרתי לו שאני רוצה לפוצץ את תחנת החשמל ליד בית החרושת לזכוכית ברוקיטנו. הצעתי לו לעזרה בחור אחד שעבד איתי אבל הוא אמר שהוא יבצע זאת לבד. שוב נתתי לו חומר נפץ, וכעבור זמן סיפר שהוא פיצץ את תחנת החשמל. חשדתי שזה לא נכון, נתתי לאחד הפרטיזנים סוס טוב, אמרתי לו לרכב לסביבת רוקיטנו למקשר שלי לבדוק את הדבר. הפרטיזן חזר וסיפר שתחנת החשמל עובדת כראוי, ואל היה שם כל פיצוץ. **אז הבנתי שהוא מרגל גרמני.**

היו עוד מקרים שהרגשתי שהוא רוצה להפילני בפח. הגרמנים רצו לתת עבור ראשי עשרים וחמישה אלף מארק! מידי לקחתי שוט והתחלתי להרביץ בו וציוותי שיספר לנו הכל. והוא סיפר שבא באווירון לקופלה והראה את הבית שבו היו הפרטיזנים הפולנים והגרמנים זרקו שם פצצה, וכי הוא מספר הכל לגרמנים. לא הסתפקתי בכך. **תליתי אותו על עץ והורדתי חליפות, והוא סיפר וסיפר. שלוש הימים סחטנו ממנו עד שסיפר כל מה שרצינו לדעת – וחסלנו אותו.** זה היה באוקטובר 1943.

עם יהודים ביערות

עם פרטיזנים יהודים הייתי נפגש מדי פעם. לא רחוק מהיחידה שלי הייתה היחידה של גיבור ברית-המועצות ירמצ'וק ואסילי. שם היו יהודים, הוא השתדל שהיהודים ינקמו במשתפי פעולה עם הגרמנים. פגשתי גם יהודים שהיו אצל שיטוב, אצל סבורוב. פעם הייתי עם היחידה שלי בסביבות קלינקוביץ, שם היה שדה תעופה ופגשתי שם הרבה יהודים שהיו פרטיזנים.

כיהודי דתי, מאוד רציתי להתפלל בראש השנה וביום הכיפורים עם יהודים. בעוד אני מתכנן את הדבר בא פתאום שליח וקרא לנו, לפרטיזנים בכל הסביבה, להתאסף ליד נהר הדנייפר. הגרמנים כיתרו שתי דיביזיות רוסיות, ועל הפרטיזנים לבוא לעזרתם. כשהגעתי למקום המיועד רציתי גם להילחם **אבל גם משהו רוחני הציק לי:** רציתי להיות בראש שנה וביום הכיפורים במניין עם יהודים, ואנו כבר נדברנו, כל היהודים, על המקום שבו נתאסף כדי להתפלל וכעת כל זה השתבש. התחלתי ללכת לחפש יהודים. עבר ערב ראש השנה,

צעדתי לעבר מוויסקוביץ, שם נתקלתי באחד ממשפתי הפעולה עם הגרמנים, שהיה בין אלה שהרגו את יהודי וייטקביץ. **חיסלתי אותו**. נודע לי שבכפר סנאבדוביץ כלומר ביערו ליד הכפר, נמצאים שלושה יהודים. היום הראשון של ראש השנה כבר עבר, וחשבתי לפחות אהיה עם שלושה יהודים ביום השני של ראש השנה.

שאלתי את הגויים על היהודים האלה, והם סיפרו לי שבמקרה באו אליהם עכשיו פרטיזנים. התברר ששם היו שישה פרטיזנים מהחטיבה של קולפק. ביניהם היה גד רוזנבלט ושפצינסקי. זה היה היום השני של ראש השנה. **לי היה תמיד בתרמיל סידור ומחזור**, וביחד עמדנו להתפלל. זה היה ב-1943.

לאחר מכן הלכתי משם עם הפרטיזנים שלי והגעתי לכפר זלביה. שם סיפרה לי אישה בשם פוקסמן, שהרגו את שני בניה. ידעתי אז שלא רק את הבנים שלה, אלא את כל היהודים, ואת כל המשפחות הרגו – אבל אין בידי לחסל את כל הרוצחים!

לקחתי בכפר עופות ודבש, והלכתי למקום שבו נדברנו לערוך את תפילת יום הכיפורים. התאספנו מספר עשרות יהודים לא רחוק מכפר בליזוב. הבאתי את האוכל, שיהיה לנו מה לאכול לפני ואחרי התענית. התפללנו כולנו יחד. ידוע, שיהודי שופך את ליבו ביום הכיפורים לפני בוראו, אבל יום כיפורים כזה עוד לא עבר עלי בחיי. כל אחד מאיתנו עשה את חשבון הנפש שלו, של המשפחה שלו. כל אחד הרגיש ביתמות שלו בשבר העם כולו. לא ידוע מה יהיה הסוף. מי יישאר בחיים ומי ייהרג. עיני כל זלגו דמעות. תוך ככי והשתתפות הלב חשבתי: "ריבונו של עולם, איפה תמצא עם כזה, שאתה כה החרבת, שנשאר ממנו רק אחוז קטן בחיים וקומץ קטן זה יסלח לך! תמיד אנו ביקשנו סליחה מהשם, אבל עכשיו – עברה במוחי המחשבה, הגיע הזמן שהריבונו של עולם צריך משארת זו לבקש סליחה על העוול שעשה להם".

ככה נפרדנו בלבבות שבורים, כל אחד למקומו – הפרטיזנים ליחידות שלהם, והיהודים הנוודים כל אחד לפינתו, כל אחד השתדל לעזור לאחרים, לדעת איפה הם נמצאים, ואכן הפרטיזנים עזרו הרבה ליהודים הנוודים.

אלו מהם שרצו להצטרף ליחידות הפרטיזנים קיבלו אותם בשמחה, ואלו שלא יכלו או לא רצו להצטרף, השתדלו הפרטיזנים לעזור להם בבגדים, במזון, בשמירה על חייהם, למרות שכל אחד היה זקוק למישהו שינחם ויעודד אותו עצמו – כל אחד השתדל לנחם ולעודד את האחרים.

ב-15 לינואר 1943, עברתי עם הפרטיזנים שלי בכפר טאטילנה זה היה בחורף, הכפור היה גדול. נכנסתי לביתו של ראש הכפר וביקשתי שייתן לנו אוכל. ראש הכפר התחיל להתחנן שנלך מביתו, כי אם ייודע לגרמנים שהיינו אצלו – יהרגו

אותם וישרפו את בתיהם. אמרתי לו: אדוני הנכבד! לי כבר שרפו את הכל, ואת כל הקרובים לי הרגו, לי אין מה להפסיד. מכיוון שהיינו חמושים לא הייתה לו ברירה, והוא הגיש לנו אוכל.

כשיצאתי מביתו של ראש הכפר, ראיתי ברחוב ילד כבן 13. איזה רגש לחש לי שזה ילד יהודי. באותם הזמנים היו שוטרים גרמנים מסתובבים בכפרים בלבוש דומה לזה שלנו, היו עוברים גם נציגים אוקראיניים שהיו הורגים יהודים, לכן החלטתי לפנות אל הילד ביידיש. **שאלתי אותו ביידיש: האם אתה ילד יהודי? והוא ענה שכן.** התחלתי לחקור אותו אצל מי הוא נמצא, כדי לדעת אולי אוכל לעזור לו במשהו. הוא סיפר שהוא נמצא כאן עם שלוש אחיות. ביקשתי לראות אותן – חשבתי שהן מבוגרות. הוא הביא אותי לדיר חזירים שהיה מחולק חציו לחזירים וחציו לשלוש הילדות ולילד. הילדות היו אחת בת שנתיים, אחת בת ארבע ואחת בת שש, הקטנה ביותר הייתה מכוסה פצעים מכף רגל ועד ראש. בחיי לא הזדעזעתי כל כך, דמעות חנקו את גרוני.

חזרתי לראש הכפר ואמרתי לו: "באתי לעשות איתך עסקה. האם ידוע לך שנמצאים כאן ילדים יהודיים?" והוא אמר: "בוודאי! הנה, ראה איזה אנשים טובים אנו, שלא מסרנו אותם לגרמנים". אמרתו לו "שלפי דעתי ההיפך מזה הנכון. לו היית אדם טוב" – אמרתי – "היית מוסר את הילדים לגרמנים שיהרגו אותם, ולא יצטרכו לסבול לפני מותם עינויים כאלה, כפי שהם סובלים כעת. הצעתי היא כזאת: אם אתה מוכן לקבל את הילדים האלה, לתת להם לבוש, אוכל ודירה ולטפל בהם כמו בילדיך אתה, אז מוטב. ואם לא – אבוא אני עם כל הפרטיזנים שלי, ונשב יחד איתך ויחד עם הילדים בכפר, ואם יבואו הגרמנים – יהרגו את כולנו, או שנחיה כולנו. אם יש לך איזה שכן, שאתה חושש שימסור את הילדים לגרמנים, אמור לי ואני אסדר את העניין".

הוא כבר ידע בדיוק איך אני מסדר עניינים: הדם עלה לפניו. ראיתי שהוא בוודאי מתחרט על שלא סילקו את הילדים מהכפר קודם לכן, אבל כעת לא הייתה לו ברירה. הוא ענה לי: **"אני מבין. אתה כיהודי עושה את שלך, אבל אין לי ברירה ואני נאלץ לקבל את הילדים לביתי ולהשגיח עליהם"**.

בסערת הקרבות

היה בסביבה בית חרושת לכבול ופיצצתי אותו. הגרמנים הקימוהו מחדש, ואני שוב פיצצתי. קניתי אצל הפרטיזנים חומר נפץ, כדי להוריד רכבות, מלאכה זו למדתי אצל הרוסים עוד בהיותי בצבא.

באו אלי מפלוגה סבורוב פרטיזנים וסיפרו שהם הולכים לפוץ רכבות. היו להם שני מטענים. אני לקחתי מטען אחד. הורדנו רכבת אחת. זה היה ב-15 למרץ 1943. הלכנו למחרת להוריד עוד רכבת.

הלכנו לכפר אחד וקנינו כבשה אצל גוי, שחטנו אותה והחלטנו לאכול ארוחה טובה. כשהארוחה הייתה על השולחן, התחילו לירות מכל הצדדים. נתברר שבאו בניהם של האיכרים, נציונליסטים אוקראינים, ורצו להרוג אותנו. הפקודה הראשונה הייתה לכבות את האור. פרצנו החוצה, הלכנו כ-15 ק"מ, עברנו תעלות מים שהגיעו עד הצוואר – זה היה בחורף, מרץ 1943.

ב-20 במרץ לקחתי איתי שלושה אנשים משלי והלכתי להוריד רכבת, והצלחתי. זה היה קטר עם פלטפורמות ועליהן הרבה מכוניות, הכל נהרס.
ב-5.5.43 פיצצתי גשר בין רוקיטנו לזלבייה. ב-8.5.43 בין רוקיטנו וטומשגורוד פיצצתי קטר על האנשים שהיו בו, חמש פלטפורמות עם כל מיני ציוד של הגרמנים. היו הרוגים ופצועים – מ-200 עד 250 איש. ב-12.5.43, שוב פוצצתי בין רוקיטנו וטומשגורוד קטר על האנשים שהיו בו, 12 קרונות עם תבואה ו-10 מיכלי בנזין.

ב-12.6.43 בין רוקיטנו וטומשגורוד פיצצתי קטר עם קרונות, עד 50 איש נהרגו.

ב-19.6.1943 בין רוקיטנו וטומשגורוד פיצצתי קטר על האנשים – 25 איש נהרגו, והרבה פלטפורמות עם מכוניות נהרסו. ב-3.8 בין רוקיטנו - אוספקי פיצצתי קטר ו-4 קרונות. ב-7.9 בין רוקיטנו ואוספקי פיצצתי קטר עם אנשים – נהרגו כ-20 איש ו-4 קרונות עם תבואה וקרן עם ציוד צבאי נהרסו. ב-9.9 בין רוקיטנו ואוספקי - פיצצתי קטר ו-3 קרונות על אנשים שנסעו כדי לתקן את המסילה.

ב-19.9 בין רוקיטנו ואוספקי פיצצתי קטר עם אנשים והרבה תחמושת. ב-19.9 באותו היום – פיצצתי שוב קטר עם אנשים שנסעו לתקן את המסילה. היו שם אוספקים, כ-70 הרוגים.

ב-13.10 בין רוקיטנו ואוספקי פיצצתי קטר עם קרונות. באותו יום פיצצתי עוד רכבת בין אוספקי ורוקיטנו – היו הרבה הרוגים.

ב-30.10 בין רוקיטנו וטומשגורוד פיצצתי קטר וקרן עם תחמושת ו-25 הרוגים. ב-3.11 בין רוקיטנו לסארגו פיצצתי קטר עם אנשים והרבה קרונות – כ-30 הרוגים. בין אוספקי ורוקיטנו פיצצתי שוב קטר עם 4 קרונות – הרבה משפחות גרמניות ו-50 הרוגים.

ב-17.11 בין אוספקי וטומשגורוד עצמה פיצצתי – קטר ושני קרונות עם חול. הם היו נוהגים לשלוח לפני הרכבת שני קרונות עם חול כדי לבדוק אם אין חומר נפץ מתחת לפסים.

ב-24.11, בין קלושוב לטומשגורוד קטר ושני קרונות עם חומר נפץ.

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ב-19.12 פיצצתי מכוונות במקום שעושים כבול על יד פלושצ'ה, ליד רוקיטנו. בחוד שמאי פוצצתי את המקום שנית ולקחתי בשבי גרמני. נוסף לכך ניהלתי עוד הרבה קרבות רבים מני ספור.

בין 3 ל-4 לינואר 1944, תפסתי מידי הגרמנים את תחנת הרכבת של טומשגורוד ונכנסתי לעיירה רוקיטנו. זה היה 24 שעות לפני כניסת הרוסים. לי היו בסך הכל 14 איש. לגרמנים הייתה רכבת משוריית ו-200 איש בטומשגורוד. נשארתי כמפקד העיר עד לשחרור כל הסביבה.

*

צבי אולשנסקי זכה לעיטורים רבים על מעשי גבורתו, ביניהם מן הגבוהים והחשובים ביותר. הוא הומלץ לקבל את התואר הגבוה ביותר – "גיבור ברית-המועצות". **אולם אולשנסקי לא רצה לחכות עד שייעשו כל הסידורים הפורמאליים לקראת קבלת תואר זה, הוא "מחל על הכבוד" הגדול הזה ויצא בדרכי ה"ברחה" לארץ. עד עלייתו הספיק לפעול רבות בהברחת יהודים על פני הגבולות בארצות אירופה השונות, ולטפל בילדים שרידי השואה במסירות ואהבת אב.**

שמו של צבי אולשנסקי יתנוסס לתפארת בפנתיאון הגיבורים של ימי מלחמת העולם השנייה.

יהי זכרו ברוך!

[27]

גז רונבלט: הקרב הראשון ביערות צומאן עם הגרמנים

בשעה ארבע לפנות בוקר חזר פטי עם הקבוצה שלו עייפים ותשושים מהפעולה של רכישת מצרכים בכפר הקרוב.

בעת הרכישה ניהלו קרב ירי עם קבוצת גרמנים בסיוע איכרים של הסביבה ששרתו את הגרמנים. פטי הביא עגלות מלאות במצרכי מזון והחלטנו להטמינם במקלטים שהכינונו בסביבה על מנת לאכסן אותם לזמנים שירדו שלגים ואי אפשר יהיה לצאת מהמקלטים. הערתי מספר פרטיזנים ופקדתי עליהם להתחיל לפרוק את האספקה. אחד מחבורת הפרטיזנים שאותו שלחתי לעסוק בפריקת המצרכים, פנה אלי בבקשה ואמר כי הוא עייף מאוד והוא מבקש ללכת לשמירה ולא לעסוק בפריקה. הסכמתי לזאת והחבר הזה, בשם אידל פרלוק, לקח את הנשק שלו והלך להתחלף עם פרטיזן שעמד כשלוש מאות מטר מהמחנה שלנו בסוכה לשמירת הסודיות.

הפרטיזנים המשיכו לפרק את האספקה והתחלפו ביניהם. חלק הלך לסעוד ארוחת בוקר חמה והחלק השני עסק בפריקה. לאחר סיום הפריקה וארוחת הבוקר לקחו כולם את הנשק והתחילו לנקות אותו, פרוצדורה שהנהגנו זה מזמן.

באותו זמן הלכנו פטי ואני לבדוק את המשמר שעמד בקצה המחנה כולל העמדה של אידל פרלוק, שהיה עליו לשמור את הדרכים שהובילו ביער למנחת המחנה ואילו הפרטיזנים סני רונזון שמר על הדרכים מצד צפון **ויעקב מיידן**, **רק בן 16 מאוד אמיץ ומוכשר** בנוסף להיותו צעיר ששמח בחלקו ומאושר שהוא איתנו במחנה הפרטיזנים לכן אהבנו אותו והערכנו אותו. עודנו בביקורת המשמרות ויעקב התקרב אלינו ומדווח לנו שלפני דקות ספורות עברו לא הרחק מהעמדה שלו קבוצה של גרמנים והוא היה בטוח שזו קבוצה שלנו מאלה שחזרו מהפעולה של השגת אספקה. יחד עם זאת החליט שאלה לא מאנשינו והתחיל לסגת ממקום עמדתו לשטח של שיחים נמוכים של עצים.

הגרמנים לא הבחינו בו והם המשיכו לצעוד בשביל שהיה בין העצים אך כאשר הגרמנים היו מספר מטרים ממנו, **הוא החליט לפתוח באש** על מנת להתריע ליתר אנשי הקבוצה שלנו על הסכנה. אבל בינתיים הגרמנים צעדו בשביל ימני והסתלקו מהמקום. כאשר חזרנו מהביקורת והתחלנו לנקות את הנשק, נשמעה לפתע ירייה בודדת ממזרח היער ולאחריה מטח יריות מכל הצדדים. מייד הבין

הפיקוד שלנו כי אנו בכיתור של הגרמנים ובוודאי בשיתוף עם הקוזקים המקומיים שהצטרפו אליהם.

מייד הוריתי לאנשינו היכן עליהם לתפוס עמדה ולהתכונן לקרב שבוודאי יבוא. בעיקרה היה עלינו להגן על צפון ודרום ואילו מצד דרום נמצא שטח של מקוות מים שהיה מוצף שהגרמנים בוודאי לא יתקרבו ממערב.

כאמור, לקחתי את הפיקוד והעברתי פקודה לשורה הראשונה לא לפתוח באש למתקיפים מאחר וכנראה נצטרך לנהל קרב עם המתקיפים עד הערב ולכן יש לשמור את התחמושת כי רק עם רדת החשיכה נוכל להינתק מהתוקפים ולסגת דרך הבוץ שהיו מסביבנו בצד המוכר. בינתיים נדמה האש והיינו סבורים שהם מתייעצים איך לנהל את הקרב איתנו.

לאחר הפסקה קצרה נשמעו צעקות קרב ברוסית גרמנית ואוקראינית. זעקה זו עצבנה אותנו מאוד בפרט כי אנו נמצאים עכשיו בקרב ראשון נגד הגרמנים, קרב ראשון פנים מול פנים.

אני רובץ עם הרובה החצי אוטומטי שלי, הרובה שיש לו מחסנית של 10 כדורים. אני מציץ על פניו של פטי ומבחין ברעידות נימי הפנים מהתרגשות, יחד עם רשפי אש כאילו ורוצים להתחמק מעיניו והרשפים במצעד מורכבים מאש ירוקה, במבט לצד בשורת הלוחמים השוכבים ומחכים להתחלת הקרב.

אני מבחין בלוחמים עם מקלעים עם רובים ורימונים ויחד איתם הקשרית של הרדיו שלנו עם מוסקבה. לילה קשרה מסביב למכשיר הקשר חבילות של חומרי נפץ על מנת להבטיח שאם בשעת הקרב יהיה מצב של עליונות גרמנית, עליה יהיה לפוצץ את מכשיר הקשר. המתקיפים שהיו מורכבים מגרמנים ולאומים אוקראינים ששיתפו פעולה עם הגרמנים בנוסף לפלוגות הקוזקים שהובאו ליערות צאמאן כתגבורת לכוחות השמירה. מחנה זה התחיל לזוז נגדנו תוך צעקות וקללות בליווי מטי יריות ואפשר להעריך שהם במרחק של 25-30 מטר מאיתנו. אנו רואים אותם במדים ירוקים ומעודדים את שורת המתקיפים ואז זה קרה.

פיליוק אלכסנדר קם במלוא קומתו והכריז באוקראינית: אחים אוקראינים ורוסים, על מי אתם יורים – על פרטיזנים – על אחים לנפש שלכם הלוחמים נגד הכובש הנאצי. הפסיקו לירות ותעברו אלינו – לשורות שלנו וביחד נילחם נגד השונא.

באופן פלא היריות נפסקו בבת אחת ובשורות המתקיפים קמה בהלה ונשמעו פקודות בגרמנית להתחיל לירות ואז העש התגברה והקו שהתקיף בזחילה על האדמה התקרב אלינו כל פעם יותר קרוב ואנו הפרטיזנים עברנו למגננה.

כל השורות של המגינים הפרטיזנים קמו בצעקות הורה בעד סטלין וברית המועצות. אנו צועקים ויורים עונים באש שכל האדמה רועדת. שרשרת ההתקפה שלנו בערך 15 מטר מהמתקיפים ואנו בתוך החלטה ללחום עד הכדור האחרון. והנה בבת אחת התוקפים עשו סיבוב והתחילו להימלט בהשירם הרוגים ופצועים.

כאשר חזרנו לבסיס שלנו מצאנו שהפרטיזן אידל פרליוק שהיה בשמירה נרדם והשורה הראשונה שהתקיפה אותנו מצאו אותו עומד על יד עץ לבנה וישן והרגוהו.

כעבור חצי שנה עברנו את יערות צאמאן ולקחנו בשבי קבוצת "הקוזקים" שחנו שם. הם ספרו לי כי הם פשוט מצאו את השומר אידל פרליוק נשען על עץ וישן. [28]

**פרטיזן יהודי המונצח באנדרטת הלוחם היהודי שעיצב האומן
גרשון קניספל הנמצאת בחיפה**

גדעון רפאל בן-מיכאל {עורך}: לוחמים יהודים בצבא האדום בתקופת השואה
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

יעקב גרינשטיין: ילדים פרטיזנים בגטו

שלושת ילדינו הקשרים הוליכו פעמים אחדות בשבוע אנשים ליער, כל פעם דרך של 50 קילומטר הלך ושוב. הם ידעו מה הסכנה המאיינת עליהם ומה חיוני התפקיד שהם ממלאים. היו אלה ילדים עם בינת המבוגרים, עם ניסיון ממושך ומר של חיי הגטו.

בחזרתם מן היער, היו פניהם מביעות סיפוק והתרוממות רוח. היו מספרים כל פרט, איך עברה הדרך, איך נתארגנה קבוצת החדשים. לאלו גדודים צורפו האנשים, היו מוסרים ד"ש מפלדמן, סמוליאר, זורין ואחרים.

הם הביאו לנו את הידיעה, שלא הרחק ממחנות המשפחות של זורין, ביערות נאליבוקי, **מצוי עוד מחנה משפחות גדול של יהודים שברחו מן הגטאות שבאזורי המערב. בראשו עומד אחד טוביה בלסקי**, כן סיפרו, שבמחנה המשפחות של בלסקי ישנן קבוצות קרב המתקיפות בהצלחה בשיירות הגרמניות. בולעים היינו בהתלהבות את דברי הילדים. דוחות אלה העניקו לנו כוח ומרץ להמשיך פעילותנו, חשנו כי עושים אנו מעשה של ממש. **שלושת הילדים היו קשרינו העיקריים עם היער.**

נוסף על מאות יהודים, הוציאו מן הגטאות את כל הרופאים, כן ביצעו מטלות חשובות באזור הארי. בבואם לגטו היו מזוינים תמיד באקדחים טעונים, כדי שלא ליפול חיים בידי המרצחים, במקרה של תקלה: עשו עבודתם בנאמנות, ללא בהלה, אף המוות ארב להם כל שעה, כבר ניערו מעל עצמם את חותם הגטו, את הפחד, שאנחנו עדיין לא נשתחררנו ממנו, עבדו תוך משמעת חמורה, לפי הוראות המטה שלנו ומפקדי הגדודים.

שלושת הילדים הגיבורים הם: סימה'לי פארסטון, באנקה האמאק ודוד'קה קוליבנסקי.

סימה'לי, ילדה בלונדינית בת 12 אך חזותה כבת 9-12. קלסתר פנים סגלגל נאה, בדברה צצות גומות חן בלחייה. האף משורבב כלפי מעלה. בעיניה הגדולות התכולות שוכנת תוגה עמוקה. הוריה נורו באקציה הראשונה, בשבעה בנובמבר 1941. שרה נטלה אותה אליה, אמה של סימה'לי הייתה רעותה. שרה התהלכה עם הילדה כעם בת. ואמנם קראה לה הילדה "אמא" ונתרפקה עליה. כשנכנסנו לדור בביתה של שרה, התגוררה סימה'לי באזור הארי ומילאה משימות נכבדות מטעם המחתרת. לאחר מכן, כשהוסדר המגע עם הפרטיזנים,

הועברה שוב לגטו, לסייע בהוצאת יהודים ליער. פקחית הייתה, מתמצאת על נקלה ואמיצה מאוד. שום מטלה לא הייתה קשה לה. כשהיינו מטילים עליה תפקיד הייתה, בשימת לב, מצותת להוראות. גבותיה הבהירות היו מתכווצות, הקשב מרוכז. הייתה חוזרת על מה שנאמר לה, בלא להחסיר מילה.

את אקדחה הקטן החזיקה בכיס מתופר במיוחד מתחת למעילה. תמיד הייתה אומרת: "היו בטוחים, ה'פריצים' לא ייקחו אותי חיה בשבי. את הכדור האחרון אותיר למעני". ובדברה, הייתה מאמצת את האקדח אל ליבה.

בלילות חורף קרים ומושלגים הייתה סימה'לי חומקת מתחת לחוטי התיל של הגטו ויוצאת לביצוע מטלה. גם את דרכה חזרה לגטו הייתה עושה בלילה דרך בית העלמין. באיזה חוש סמוי הבחינה אם השמירה קפדנית או לאו. לעיתים אירע שלא יכלה לגשת לגטו, גרמנים רבים מידי שוטטו בקירבתו, ולהסתכן לא רצתה, משום שחדשות נכבדות בפיה. הייתה לנה אז בחורבה, ממתינה כל יום המחרת, ורק לפנות ערב, עם שוב היהודים לגטו מהעבודה, מתגנבת בחשאי לטור, מצמידה את הטלאי הצהוב ונכנסת לגטו – קפואה, רטובה עד עור עצמותיה ורעבה, לאחר לילה כזה ויום כזה.

סימה'לי הכירה כל שביל נידח, כל שיח. היא צועדת בראש ואחריה כמה עשרות יהודים ההולכים בעקבותיה ליער. עשרות פעמים עשתה את הדרך מגטו מינסק לסטארויא-סולו וחזרה. לאחר חיסול הגטו השתתפה במבצעי לחימה ביער שכם אחר עם חבריה הבוגרים – הפרטיזנים.

לאחר גירוש הפולש, בקיץ 1944, צעדה סימה'לי בצוותא עם הרבה פרטיזנים מצטיינים במצעד החגיגי הגדול במינסק. עיטור כסף של "פרטיזן במלחמת המולדת" בדרגה ראשונה התנוצץ על חזה.

באנקה ודוד'קה ילדים בני י"ג, צמד חברים הם עוד מימי בית הספר. נולדו באותו רחוב, יחדיו נתחנכו, יחדיו הכינו שיעורים ורקמו חלומות על העתיד. גם האבות היו מיוחדים ורוו נחת מבניהם שהיו תלמידים טובים. מדברים היו יידיש מינסקאית עסיסית, כאבותיהם ממש.

באנקה קטן וצנום, ולפי חזונו עודנו ילד. תנועותיו חפוזות, כמעט עצבניות. מתמצא מהר בכל מצב ומחליט על דעת עצמו. אינו מרבה דברים, אך דיבורו תמיד לעניין. בפניו הילדותיים חקוקים עקבות חיי התלאה שבגטו.

דוד'קה גבוה מבאנקה ונראה קשיש יותר, אולם באנקה הוא האחראי לכול, ודוד'קה הוא בן לווייתו. תמיד הם יחד, כרוכים זה אחרי זה, כתאומי סיאם. דוד'קה יתום מאביו ומאמו, כל משפחתו נרצחה באקציות. וכן, אמו של באנקה היא גם של דוד'קה. בימי הטבח הסתתרו באזור הארי, אצל חבריהם הרוסים. לאחר מכן עבדו ברכבת, בטעינת פחם בקרונות. קשרים משכו אותם לעבודת

המחתרת. ביצעו עבודות נכבדות, שימשו קשרים עם הצד הארי. מאז התחילו היהודים ללכת היערה, נתונים הילדים בתנומה מתמדת. **תפקידם היחידי הוא להוציא יהודים מן הגטו אל יערות סטארויא-סאלו.**

אמא של באנקה יודעת על מעשי הילדים, מסייעת בידם וגאה בהם. כשהם חוזרים מן היער, נשאר דוד'קה אתנו, ובאנקה הולך אל אמא. היא רוחצת אותו, משכיבה אותו לישון ויושבת ליד המיטה היחידה הניצבת בפניה. שעות על שעות היא מתבוננת בבנה, מצותת לנשימתו, ליבה, לב אם, כלה משיפעת געגועים ורחמים.

באנקה ודוד'קה הם פרטיזנים ביחידה שהוקמה זה מקרוב על שם "פארכומנקו", והיהודים מהווים בה 70 אחוז, עכשיו הגיעו לגטו כדי להוציא ליער קבוצות בחורים ובחורות בעלי כושר קרבי.

באנקה מכנס את האנשים שנקבעו, משוחח עם כל אחד לחוד ומסר הוראות. הוא עצמו יורד אל הבונקר, בודק את הנשק הנשלח. קשר בן י"ג זה הריהו איש צבא מנוסה הנושא באחריות כבדה. **דוד'קה** עושה עבודתו בשקט ובענווה. איננו אוהב להשתהות בגטו. הגטו אפל ועצוב, והמוות מורגש בו ביותר, שם, ביער, נכון הוא לכול.

משנסתיימו ההכנות, שעת היציאה נקבעה, הצופים בעמדותיהם, יוצא באנקה לבדוק אם הכל בסדר, אם הדרך פנויה, ומשהוא חוזר, אסור לאבד אף רגע. מתפקדים, באנקה מפסיע ראשון אל מעבר לתיל. מחשכי חצות, אך הוא מכיר היטב את הדרך. רימון מוצנע, מוכן בידו, אקדח בכיסו. האנשים פוסעים אחריו בטור. דוד'קה פוסע אחרון ומשגיח שאיש לא יאבד בחשיכה.

צועדים חרש, בנשימה עצורה. באוזני אנשים מהדהד עדיין שמע ההוראות שבאנקה נתן להם לפני היציאה. ובדברו, שבחו כי נער עומד לפניהם. רישומו עליהם כשל מפקד קפדן: כל אחד חייב לבדוק בקפידה, אם לא השאיר אצלו תעודות מהגטו או טלאים צהובים. מי שמצויים אצלו אלו – חייב להשמידם, כדי שלא נעמיד בסכנה את יהודי הגטו, גם אם ניתקל במשמר גרמני, אין לנו דרך חזרה, שהרי מסכנים אנו אז את הגטו כולו. צריך לנסות לברוח בכיוון סטארויא-סולו.

הגרמנים לא ירחיקו לרדוף אחרינו, גדול פחדם בלילה. אם לא תהיה ברירה וניאלץ להיכנס לקרב- ניטל בהם את הרימונים זה יעורר בהלה אצל הגרמנים ויאפשר לנו להרחיק מתחום האש. אם משהו מקרבנו יעורר בהלה – יירה מיד ללא התראה.

כשבאנקה ודוד'קה חזרו מהיער לגטו, נרשמו לזכותם בפנקס הקרב שלהם עוד 16 יהודים שהוצאו מגטו מינסק. [29]

אברמוביץ' אהרן: **במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה נגד גרמניה הנאצית 1941-1945**, [מרוסית: אריה ברונו, עריכה עברית: לוי דרור], מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', תשמ"ז-1986.

ארד יצחק: **בצל הדגל האדום - יהודי ברית-המועצות בלחימה נגד גרמניה הנאצית**, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תשס"ח-2008.

ארקדי תימור: **חברי לקרב: יהודים לוחמים בצבא הסובייטי, 1941-1945**, מערכות, משרד הביטחון-ההוצאה לאור, תשל"א-1971.

בורנשטיין שמואל ואחרים [עורכים]: **מול האויב הנאצי: לוחמים מספרים, 1939-1945**, ארגון נכי המלחמה בנאצים, תשכ"ב-תשמ"ו 1961-1986.

בן-אברהם יהודה: **ההיאבקות על צבא יהודי**, הועד הארצי למען החייל היהודי, תש"ו-1946.

בר-צבי משה: **מהצבא האדום לצה"ל**, הוצאת המחבר, תשנ"ו-1966.

גל אברהם: **לנקם וגאולה**, "סער" תשמ"ג - 1983.

גפן. מ [עורך עם אחרים]: **ספר הפרטיזנים היהודים** ספרית פועלים, תשכ"ט-1959.

גרילנק שלום: **קורות לוחם יהודי - 1939-1945**, הקיבוץ המאוחד-בית לוחמי הגטאות, תשכ"ח - 1968.

ויכסלפיש אפרים: **נשים יהודיות לוחמות במלחמת העולם השנייה**, הוצאה פרטית, תש"ס - 2000.

וילנסקי וולף: **תהפוכות גורל: סיפורי חיים של גיבור ברית-המועצות**, מורשת - בית עדות על שם מרדכי אנילביץ', תשמ"ח - 1988.

כשר אסא: **הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה**, מחקר וכתובה: לובשינסקי-קטקו תמר, יד לשריון, תשמ"ה-1985.

מושקט מריון [עורך]: **לוחמים יהודים במלחמה נגד הנאצים: יהודים בכוחות בעלות-הברית במלחמת העולם השנייה**, קובץ מאמרים וזיכרונות, הארגון הישראלי של חיילים משוחררים, תשל"א-1971.

מרשק מנדל: [עיבד לעברית קלה: יגאל מולדבסקי]: **קול קרא והלכתי**, המחלקה לחינוך ולתרבות בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית, תש"ם-1980.

סלוצקי יהודה, קפלן מרדכי (עורכים): **חיילים יהודים בצבאות אירופה**, מערכות, תשכ"ח-1967.

רודינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999.

מאמרים

אולשנסקי צבי: **הגיבור הצנוע**, פרסומי מוזיאון הלוחמים, **המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה**, טבת תשל"ו – דצמבר 1976, כרך ג 1 (26).

אלטשולר מרדכי: **המפגש בין לוחמים יהודים בצבא האדום לשואה**, דפים לחקר תקופת השואה 23, עמ' 9-27. תשס"ט-2009.

גרינשטיין יעקב: **ילדים פרטיזנים בגטו**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, אלול תשס"ה – ספטמבר 200, ביטאון מספר 166, עמ' 32-33.

ויכסלפיש אפרים: **הניצוץ היהודי של הקפטין דוידוב**, פרסומי מוזיאון הלוחמים, **המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה**, ניסן תשל"ט – אפריל 1979, כרך ג 10/11, עמ' 35-36.

לאוניד לוי: **להגביל את כמות העיטורים ליהודים - החלטה של הפיקוד בצבא האדום**, קול נכי מלחמה: בטאון חילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים 183, תשס"ט-2009, עמ' 17-18.

לוי דב: **עובדות והערכות על היהודים בצבא האדום במלחמת העולם השנייה**, משואה, קובץ שנתי לתודעת השואה והגבורה, י, תשמ"ב-1982, עמ' 79-105.

לשץ יוסף: **במחפורות ובמשלטים**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, חשוון תשס"ד – נובמבר 2003. מספר 172.

מאירצ'ק בנימין: **יהודי ברית המועצות בשורות הצבא האדום במלחמה נגד גרמניה הנאצית (1941-1945)**, פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים, ח' (1), עמ' 51-62.

רוזנבלט גד: **הקרב הראשון ביערות צומאן עם הגרמנים**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, חשוון תשס"ה – דצמבר 2004, מספר 174.

רוזנבלט גד: **דמטרי ניקולייבוץ' מדוידב – יהודי מפקד פרטיזנים**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, ניסן תשל"ט – מרץ 1999, ביטאון מספר 163.

רק שלום: **ארוכה הדרך למולדת**, פרסומי מוזיאון הלוחמים, המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה, ניסן תשל"ז – אפריל 1977, כרך ג 5 (30), עמ' 28-36.

טקס הלווית אפר החללים היהודים מהדויזה הליטאית ה-16 במלחמת העולם השנייה, פרסומי מוזיאון הלוחמים, המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה, טבת תש"ם – ינואר 1980, כרך ג 14 (39).

מראי מקומות

1. רק שלום: **ארוכה הדרך למולדת**, פרסומי מוזיאון הלוחמים, המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה, ניסן תשל"ז – אפריל 1977, כרך ג 5 (30), עמ' 28-36.

2. ארקדי תימור: **חברי לקרב: יהודים לוחמים בצבא הסובייטי, 1941-1945**, מערכות, תשל"א-1971, עמ' 54-72.

3. לשץ יוסף: **במחפורות ובמשלטים**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, חשוון תשס"ד – נובמבר 2003. מספר 172, עמ' 6-8.

4. ויכסלפיש אפרים: **הניצוץ היהודי של הקפטין דוידוב**, פרסומי מוזיאון הלוחמים, המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה, ניסן תשל"ט – אפריל 1979, כרך ג 10/11 (35-36), עמ' 21-22.

5. ארקדי תימור: **חברי לקרב: יהודים לוחמים בצבא הסובייטי, 1941-1945**, מערכות, תשל"א-1971, עמ' 114-137.

6. אברמוביץ' אהרן: **במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה נגד גרמניה הנאצית 1941-1943**, [מרוסית: אריה ברונר, עריכה עברית: לוי דרור], מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', תשמ"ז 1986, עמ' 92-95.

7. אברמוביץ' אהרן: **במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה נגד גרמניה הנאצית 1941-1943**, [מרוסית: אריה ברונר, עריכה עברית: לוי דרור], מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', תשמ"ז 1986, עמ' 107-109.

8. אברמוביץ' אהרן: **במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה נגד גרמניה הנאצית 1941-1943**, [מרוסית: אריה ברונר,

עריכה עברית: לוי דרור], מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', תשמ"ז 1986, עמ' 229-233.

9. אברמוביץ' אהרן: **במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה נגד גרמניה הנאצית 1941-1943**, [מרוסית: אריה ברונר, עריכה עברית: לוי דרור], מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', תשמ"ז 1986, עמ' 246-247.

10. אברמוביץ' אהרן: **במלחמה המכרעת: יהודי ברית-המועצות במערכה נגד גרמניה הנאצית 1941-1943**, [מרוסית: אריה ברונר, עריכה עברית: לוי דרור], מורשת - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', תשמ"ז 1986, עמ' 267-269.

11. דב לוי: מדבריו בכנס, פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים, כרך ה, מספר 51, עמ' 49-51.

12. רוזינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 39-40.

13. רוזינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 351-362.

14. רוזינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 375–379.

15. רוזינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 145-148.

16. רוזינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 174-177.

17. רוזינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 306-308.

18. רודינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, 78-82.

19. רודינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, 204-206.

20. רודינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, 273-275.

21. רודינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 152-158.

22. רודינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 126-127.

23. רודינצקי ישראל, שיין יעקב (עורכים): **הדרך אל הניצחון** – לוחמים יהודים בדוויזיה הליטאית ה-16 1942-1945, מועצת לוחמי הדוויזיה הליטאית ה-16 על יד איגוד יוצאי ליטא בישראל, תשנ"ט-1999, עמ' 225-226.

24. **טקס הלווית אפר החללים היהודים מהדוויזיה הליטאית ה-16 במלחמת העולם השנייה**, פרסומי מוזיאון הלוחמים, **המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה**, טבת תש"ם – ינואר 1980, כרך ג 14 (39), עמ' 35-44.

25. רוזנבלט גד: **דמטרי ניקולייבוב' מדוידב – יהודי מפקד פרטיזנים**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, ניסן תשנ"ט – מרץ 1999, ביטאון מספר 163, עמ' 12-13.

26. ארקדי תימור: **חברי לקרב: יהודים לוחמים בצבא הסובייטי, 1941-1945**, מערכות, תשל"א-1971, עמ' 271-274.

27. אולשנסקי צבי: **הגיבור הצנוע**, פרסומי מוזיאון הלוחמים, **המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה**, טבת תשל"ו – דצמבר 1976, כרך ג 1 (26), עמ' 8-14.

28. רוזנבלט גד: **הקרב הראשון ביערות צומאן עם הגרמנים**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, חשוון תשס"ה – דצמבר 2004, מספר 174, עמ' 18.

29. גרינשטיין יעקב: **ילדים פרטיזנים בגטו**, קול נכי מלחמה, ארגון החיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים, אלול תשס"ה – ספטמבר 200, ביטאון מספר 166, עמ' 32-33.

30. אלטשולר מרדכי: **המפגש בין לוחמים יהודים בצבא האדום לשואה**, דפים לחקר תקופת השואה 23, עמ' 9-27. תשס"ט-2009.

31. ארקדי תימור: **חברי לקרב: יהודים לוחמים בצבא הסובייטי, 1941-1945**, מערכות, משרד הביטחון-ההוצאה לאור, תשל"א-1971.

32. הטבלה פורסמה באתר האינטרנט של מוסד "יד ושם".